

DOMFEST '22

domoznanstvo za vse generacije

7. festival domoznanstva
Celje, 21. oktober 2022
Osrednja knjižnica Celje

DOMFEST '22

domoznanstvo za vse generacije

7. festival domoznanstva
Osrednja knjižnica Celje
Celje, 2022

KOLOFON

Domfest '22: domoznanstvo za vse generacije
7. festival domoznanstva
Organizator posveta je Osrednja knjižnica Celje
Celje, 2022

Izdala in založila: Osrednja knjižnica Celje, zanjo Polonca Bajc Napret

Uredniški odbor: dr. Andreja Videc, Lea Očko, dr. Alenka Hren Medved, Srečko Maček, Tomaž Miško, Mira Petrovič, Jana Zeni Bešter, dr. Klavdija Sedar

Jezikovni pregled: Damijan Pesjak

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji.

Za prevod izvlečkov v angleščino so poskrbeli avtorji sami.

Razglednica na naslovnici: arhiv Osrednje knjižnice Celje

Oblikovanje: Lea Očko

Tisk: Grafika Gracer d. o. o.

Naklada: 150 izvodov

Publikacija je brezplačna.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

908:352(497.4)(082)

027:908(497.4)(082)

FESTIVAL domoznanstva (7 ; 2022 ; Celje)

Domfest '22 : domoznanstvo za vse generacije : 7. festival domoznanstva : Osrednja knjižnica Celje, Celje, 2022 / [organizator posveta Osrednja knjižnica Celje ; uredniški odbor Andreja Videc ... et al.]. - Celje : Osrednja knjižnica, 2022

ISBN 978-961-6557-13-9

COBISS.SI-ID 123837699

KAZALO

ZBORNIKU NA POT	5
PROGRAM	7
dr. Bojan Cvelfar: »ZGODOVINARJI, KAJ HOČEMO!«	9
dr. Vlasta Stavbar: RAZVOJ IN PREPOZNAVOST DOMOZNANSTVA	29
Dijana Muškardin: IMPLEMENTACIJA ZAVIČAJNE NASTAVE U ISTARSKOJ ŽUPANIJI - REGIONE ISTRIANA	35
Karmen Kreže, Metka Planko in dr. Alenka Hren Medved: DOMOZNANSTVO ZA VSE GENERACIJE: IZZIVI IN PRILožNOSTI	47
Blaž Vozelj: BOGASTVO GASPARIJEVE MOTIVIKE SLOVENSTVA SKOZI OČI OSEB Z MOTNJAMI V DUŠEVNEM RAZVOJU	68
mag. Mojca Lazar Doberlet: MI SMO PA OD TAM DOMA	76
Petra Hlača: DOMOZNANSKA DEJAVNOST NA MLADINSKEM ODDELKU KOSOVELOVE KNJIŽNICE SEŽANA	84
Tatjana Mavrič: LEGENDE MED VODAMI 2021	91
Maja Kenda, Petra Puhar in Jana Zeni Bešter: DOMOZNANSKI SEPTEMBER IN PORTAL MODREGA PSA: DOMOZNANSTVO ZA VSE GENERACIJE V MESTNI KNJIŽNICI KRANJ	97
Anja Rebolj in Darja Peperko Golob: STAREJŠI KOT SOUSTVARJALCI IN UPORABNIKI SPLETNIH DOMOZNANSKIH ZBIRK TER STORITEV V KNJIŽNICI MIRANA JARCA NOVO MESTO	112
Tomaž Miško in Anja Frković Tršan: IZVAJANJE DOMOZNANSKIH STORITEV ZA OTROKE IN STAREJŠE V MESTNI KNJIŽNICI LJUBLJANA	119
PREDSTAVITVE AVTORJEV	130
GOROPEVŠKOVE NAGRADE	134
SPONZORJI	137

***V spomin ob 10. obletnici smrti mag. Branka Goropevška
(18. oktober 1966 - 13. september 2012).***

ZBORNIKU NA POT

Osebni spomini na Branka Goropevska

Ko razmišljam o srečevanjih in sodelovanju z Brankom Goropevškom, spomini sežejo v leto 2000. Prestopno leto, leto velikih obljub in pričakovanj ter hkrati leto moje prve zaposlitve v takratnem Oddelku za odrasle in mladino Osrednje knjižnice Celje.

Prvo srečanje z Brankom Goropevškom je bilo zgolj spoznavno, bežno, ker je bil takrat vodja domoznanskega oddelka oziroma Oddelka za raziskovanje in domoznanstvo, ki je deloval v takratni študijski knjižnici na Muzejskem trgu. Predstavil naju je takratni ravnatelj, Janko Germadnik, ko sem spoznavala bodoče sodelavce. Prvi spomini nanj so, da je bil zavzet, strokoven, malce vase zagledan mladenič. Naslednje leto se nisva srečevala. O njem sem več slišala v letu 2001, ko je po hodnikih završalo, da namerava kandidirati za direktorja knjižnice. Novica me niti ni presenetila, saj je bil star 35 let in ambiciozen. Ko je nastopil mandat direktorja, mi je ponudil zaposlitev za nedoločen čas, s čimer se je jasneje začrtala tudi moja prihodnja karierna pot v knjižnici.

Sodelovanje z njim je bilo vse prej kot enostavno. Bil je precej varčen, kar smo včasih težko razumeli. Pogajanja so bila naporna, vendar je bil pripravljen na kompromise, želel si je, da bi bili zaposleni zadovoljni. V času njegovega vodenja je v knjižnici delovalo tudi Društvo bibliotekarjev Celje, kot takratni podpredsednik je delovanje društva aktivno in zavzeto spremljal ter podpiral njegovo rast. Društvo je bilo namenjeno predvsem izobraževanju in strokovnemu izpopolnjevanju knjižničarjev, vseeno pa je živela tudi njegova družabna vloga v obliki ekskurzij, letnih srečanj in drugih priložnosti za druženje.

Vsa leta, ki jih je preživel na čelu knjižnice, pa je zaznamovala obnova in novogradnja knjižničnih prostorov na Muzejskem trgu, s katero so se v njegov vsak dan naselili preobremenjenost, neprespane noči in stres, ki so, tako menim, počasi, a vztrajno načenjali njegovo zdravje. Ko sem kot predsednica prevzela vodenje Društva bibliotekarjev Celje, sem ga na predlog članstva predlagala tudi za najprestižnejšo bibliotekarsko nagrado, Čopovo priznanje, ki pa mu ga nikoli niso podelili.

Ob vsem delu je v knjižnici vodil domoznanske večere, pisal članke, v tistih letih je izšlo eno njegovih temeljnih del, *Stoletje v Celju*. Posebej se je odlikoval z delom na področju domoznanstva, bil je prvi predsednik Sekcije za domoznanstvo, v knjižnici Celje pa je domoznanski oddelek pod njegovim vodenjem doživel razcvet in visok ugled v slovenski in mednarodni javnosti. Kot direktor je vedno dal vedeti, da je prišel iz kolektiva, ki ga ceni in čuti do njega neizmerno odgovornost.

S slovesnim in težko pričakovanim odprtjem knjižnice januarja 2010 se je začelo novo življenje knjižničarjev pa tudi Celjanov. Z najsodobnejšo pa tudi najlepšo knjižnico v Sloveniji se je Brane rad pohvalil. Poimenoval jo je »hram kulture«. Z idejo vključujoče kavarne, večjih dvoran in učilnic je knjižnica res začela postajati ne samo kulturno, temveč tudi družabno stičišče mesta.

Takrat sem postala vodja izposoje, že kmalu pa me je pooblastil za vodjo prireditev in odnosov z javnostmi, ki jih je pred tem bolj ali manj obvladoval sam. Skupaj s sodelavci sva zasnovala prvo celjsko bralno značko za odrasle Z branjem do zvezd, ki v knjižnici deluje še danes.

V sadovih desetletnih odrekanih pa mu ni bilo dano uživati dolgo, kmalu po odprtju knjižnice je njegovo zdravstveno stanje začelo rapidno upadati. Ko sva se avgusta 2012 po mojem dvotedenskem dopustu srečala, sva se rokovala. Tako zelo je bil spremenjen. Mesec dni kasneje, 13. septembra, se je poslovil.

Bil je mojih let. Razmišljam, kako kmalu je odšel, koliko bi še lahko ustvaril in kako bi se bilo pogajati z njim v teh dneh. Pred dnevi smo s kolegi ob 10. obletnici smrti obiskali njegov grob v Preboldu in se srečali s staršema. Izgubila sta dva sinova, Brane je bil drugi. Življenje jima ni prizaneslo z najbolj bridko izkušnjo, ki lahko doleti starše.

Vsem, ki smo ostali za njim, je ostala bogata duhovna zapuščina in spomini, ki ne bodo nikdar zbledeli. Kot direktorica Osrednje knjižnice Celje sem vesela in hvaležna sodelavcem, ki so z veliko zavzetostjo pripravili dogodek Domfest in organizacijo podelitve Goropevškovih priznanj ter listine za izjemne uspehe na področju domoznanstva in kulturne dediščine.

Spomin na Braneta priključuje v misel besede Mile Kačič, ki vsaj v primeru njegovega življenja, dela in prezgodnjega odhoda zazvenijo tako domače, tako znano, tako resnično:

Ni smrt tisto, kar nas loči,
in življenje ni, kar druží nas.
So vezi močnejše. Brez pomena
zanje so razdalje, kraj in čas.

Polonca Bajc Napret

direktorica Osrednje knjižnice Celje

PROGRAM

8.45 – 9.30	Registracija udeležencev
9.30 – 9.50	Pozdravni nagovori
9.50 - 10.20	BRANKU GOROPEVŠKU V SPOMIN dr. Bojan Cvelfar (Arhiv Republike Slovenije) »ZGODOVINARJI, KAJ HOČEMO!« dr. Vlasta Stavbar (Univerzitetna knjižnica Maribor) RAZVOJ IN PREPOZNAVNOST DOMOZNANSTVA
10.20 – 10.50	Dijana Muškardin (Filozofska fakulteta Pula): IMPLEMENTACIJA ZAVIČAJNE NASTAVE U ISTARSKOJ ŽUPANIJI
10.50 – 11. 05	Odmor
11.05 – 11.30	dr. Alenka Hren Medved (Osrednja knjižnica Celje), Karmen Kreže (Medobčinska splošna knjižnica Žalec) in Metka Planko (OŠ Primoža Trubarja Laško): DOMOZNANSTVO ZA VSE GENERACIJE - IZZIVI IN PRILOŽNOSTI: PREDSTAVITEV REZULTATOV ANKETE
11.30 – 13.00	PRIMERI DOBRIH PRAKS: <ul style="list-style-type: none">· Blaž Vozelj (Osnovna šola dr. Slavka Gruma Zagorje ob Savi),· mag. Mojca Lazar Doberlet (Osnovna šola Ivana Cankarja Trbovlje),· Petra Hlača (Kosovelova knjižnica Sežana),· Tatjana Mavrič (Knjižnica Medvode),· Maja Kenda, Petra Puhar in Jana Zeni Bešter (Mestna knjižnica Kranj),· Anja Rebolj in Darja Peperko Golob (Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto),· Tomaž Miško in Anja Frković Tršan (Mestna knjižnica Ljubljana).
13.00 – 13.30	Odmor za odhod v Narodni dom (Trg celjskih knezov)
13.30 – 14.30	SVEČANA PODELITEV GOROPEVŠKOVIH NAGRAD POGOSTITEV IN KULTURNI PROGRAM
14.30 – 15.30	Okrogla miza: JE DOMOZNANSTVO ŠE DEL KNJIŽNIČNE STROKE?
15.30 – 17.00	Ogled Celja

doc. dr. Bojan Cvelfar¹

Arhiv Republike Slovenije

»ZGODOVINARJI, KAJ HOČEMO!«

(O ZGODOVINARJU MAG. BRANKU GOROPEVŠKU)

“HISTORIANS, WHAT DO WE WANT!”

(ABOUT THE HISTORIAN MAG. BRANKO GOROPEVŠEK)

Izvleček

Prispevek prikazuje zelo plodno delovanje Branka Goropevška na zgodovinopisnem področju. Njegova osebna bibliografija šteje več kot 130 bibliografskih enot znanstvenih in strokovnih člankov. Bil je vodilni poznavalec slovenske politične zgodovine na Spodnjem Štajerskem v obdobju neposredno pred prvo svetovno vojno – višek njegovega znanstveno-raziskovalnega dela na to tematiko predstavlja leta 2001 uspešno zaključeno magistrsko delo »Slovenci na Štajerskem 1907–14«, ki je leta 2006 izšlo tudi v knjižni obliki z udarnim naslovom »Štajerski Slovenci, kaj hočemo!«. Vrsto let je kot pisec gesel sodeloval z Enciklopedijo Slovenije in pri Slovenski kroniki XIX. in XX. stoletja. Veliko se je ukvarjal tudi z različnimi lokalnimi, predvsem celjskimi temami, kot so npr. prostorska širitev mesta, gimnazijsko vprašanje, reka Savinja, vodovod, kulturno življenje, narodna čitalnica, bolnišnica – na tem mestu velja izpostaviti njegovo monografijo »Stoletje v Celju«. Bil je tudi urednik ali član uredniškega odbora številnih zbornikov in drugih strokovnih publikacij. Pod njegovim vodstvom (1992–1996) je Zgodovinsko društvo Celje ponovno pričelo z delovanjem in izdajanjem revije »Zgodovina za vse«. Med letoma 2002 in 2004 je bil predsednik Zveze zgodovinskih društev Slovenije. Kot referent je sodeloval na številnih znanstvenih simpozijih in strokovnih posvetovanjih s področja zgodovinopisja doma in v tujini. Veliko je pisal za lokalni časnik NT&RC. Vseskozi je aktivno sodeloval v projektu »Mladi za Celje«. Kot vodja domoznanskega oddelka in nato direktor Osrednje knjižnice Celje je odigral izjemno povezovalno vlogo med celjskimi kulturnimi zavodi.

KLJUČNE BESEDE: Branko Goropevšek, zgodovina, Celje, štajerski Slovenci, Zgodovinsko društvo Celje, Zgodovina za vse

Abstract

The paper shows the very prolific activity of Branko Goropevšek in the field of historiography. His personal bibliography includes more than 130 bibliographic units of scientific and professional articles. He was a leading scholar of Slovene political history in Lower Styria in the period immediately before the First World War - the pinnacle of his scientific and research work on this topic is the successfully published master's thesis (2001) "Slovenci na Štajerskem 1907-14", which was also published as a book in 2006 with the catchy title "Štajerski Slovenci, kaj hočemo!". For a number of years, he worked as an entry writer in the Encyclopedia of Slovenia and the Slovenian Chronicle of the XIXth century and XX. century. In his field of work were also various local, especially Celje topics, such as the spatial expansion of the city, the issue of grammar school, the Savinja river, water supply, cultural life, the national reading room, the hospital – we have to mention his monography "Stoletje v Celju" here. He was the editor or member of the editorial board of numerous proceedings and other professional publications. Under his leadership (1992-1996), the Historical Society of Celje started operating again and publishing the magazine "Zgodovina za vse". He was also the president of the Association of Historical Societies of

¹ doc. dr. Bojan Cvelfar, arhivski svetnik, direktor Arhiva Republike Slovenije

Slovenia between 2002 and 2004. He participated in numerous scientific symposia and expert consultations in the field of historiography at home and abroad. He wrote extensively for the local NT&RC newspaper and has always actively participated in the "Mladi za Celje" project. As the head of the local history department and then the director of the Central Library of Celje, he played an exceptional connecting role between cultural institutions in Celje.

KEYWORDS: Branko Goropevšek, history, Celje, Styrian Slovenes, Historical Society of Celje, historical magazines

Branko Goropevšek je bil doma iz Prebolda. Vedno je bil ponosen na svoj rodni kraj, v katerega se je – ne samo med vikendi, ampak večkrat tudi med tednom – zelo rad vračal k staršem in številnim prijateljem. Velikokrat je omenil, da je sicer postal ponosen Celjan, vendar mu je Prebold kljub vsemu ostal prvi v srcu.

Po obveznem guljenju osnovnošolskih klopi se je prvič podrobneje spoznal s Celjem v srednji šoli – vpisal se je na takratno Srednjo pedagoško šolo (današnja Gimnazijo Celje - Center). Branko je, tako kot moja malenkost in mnogi drugi, seveda ne po svoji krivdi, padel med poskusne zajčke usmerjenega izobraževanja. To je resnici na ljubo imelo svoje prednosti, po drugi strani pa seveda tudi veliko slabosti. V tem poskusnem programu sta se namreč v srednješolskem predmetniku znašla poleg številnih ostalih (kot npr. OTP – Osnove tehnike in proizvodnje, STM – Samoupravljanje s temelji marksizma ...) dva zanimiva učna predmeta – bibliotekarstvo in arhivistika. Ko sva se po imenovanju na vodstvene položaje v istem letu (2001) – Branko je postal direktor Osrednje knjižnice Celje, jaz pa sem prevzel vodenje Zgodovinskega arhiva Celje – ob neki priložnosti pogovarjala o tem, ali naju je mogoče usmerjeno izobraževanje le usmerilo – njega v bibliotekarstvo, mene pa v arhivistiko, sva oba ugotovila, da je vrli izobraževalni poizkus tudi tu razočaral. Strinjala sva se, da je najino poklicno pot bolj ali manj začrtalo naključje. V tistih časih je bilo zelo težko dobiti službo, ustrezno izobrazbi, ki sva jo imela, in ko se je ponudila priložnost, ni bilo kaj veliko razmišljati in izbirati.

Prikrajsan za maturo se je po uspešno končani srednji šoli odločil za študij zgodovine in geografije na Pedagoški fakulteti (danes Filozofski fakulteti) Univerze v Mariboru. Tam je leta 1991 pod mentorstvom prof. dr. Franca Rozmana (s katerim je nato vse do svoje prezgodnje smrti gojil pristne prijateljske stike) s področja zgodovine uspešno zagovarjal diplomsko delo z naslovom: »*Leto*

1906 ali Štajerski Slovenci, kaj hočemo (Konec slogaštva na Spodnjem Štajerskem)«. Z uspešno končanim študijem je pridobil naziv profesor zgodovine in geografije.

Že nekoliko pred tem se je prvič zaposlil – v šolskem letu 1990/91 je namreč uspešno nadomeščal profesorico geografije na I. gimnaziji v Celju. Po tem kratkem začetnem izletu v prosveto se je leta 1991 redno zaposlil v Osrednji knjižnici Celje, ki ji je ostal zvest vse do konca njegove kratke, a izjemno plodne življenjske poti. Zanimivo je, da mu je bilo že kaj kmalu kot »zelencu« zaupano vodenje Oddelka za posebne zbirke, dokumentacijo in raziskovalno dejavnost, kot se je takrat imenoval domoznanski oddelek. V roku je leta 1992 opravil strokovni izpit iz bibliotekarstva in se poklicno zapisal bibliotekarski stroki. Seveda pa mu raziskovalna žilica, smisel za povezovanje dogodkov in razumevanje preteklosti ter zanimivo pisanje niso dopustili, da bi se prenehal ukvarjati s svojo prvo ljubeznijo – zgodovinopisjem.

Njegova osebna bibliografija šteje več kot 130 bibliografskih enot znanstvenih in strokovnih člankov, pretežno iz zgodovine Štajerske v obdobju od druge polovice 19. do sredine 20. stoletja. Med njimi je tudi šest monografskih del. Vrsto let je kot pisec gesel sodeloval z Enciklopedijo Slovenije in pri Slovenski kroniki XIX. in XX. stoletja. Bil je tudi urednik ali član uredniškega odbora številnih zbornikov in drugih strokovnih publikacij. Kot referent je sodeloval na številnih znanstvenih simpozijih in strokovnih posvetovanjih s področja zgodovinopisja doma in v tujini.

Da bi lažje spoznali njegovo zgodovinarsko znanstveno delo, se je potrebno prebiti do iz(vira). Vsem nam, takrat nadobudnim mladim celjskim zgodovinarjem je utiral pot takrat še doc. dr. Janez Cvirn, ki je v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja prevzel Katedro za

novejšo slovensko zgodovino na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in tako nasledil legendarnega akad. prof. Vasilija Melika. Sicer je vsak od nas že slišal za nove pristope v (predvsem francoski) historiografiji, a kljub temu nam je Cvirn na široko in nesebično odpiral nova obzorja. Založba, ki je takrat v Sloveniji edina v slovenskem jeziku izdajala za nas temeljna dela, je bila Studia Humanitatis. Z njihovo pomočjo smo se kalili, spoznavali nove ideje. To, kar smo prebirali, nas je na nek način zaznamovalo ter odločilno prispevalo k razumevanju zgodovinskih procesov ter usmerjalo našo znanstveno-raziskovalno pot na področju zgodovinopisja.²

1 »Štajerski Slovenci, kaj hočemo?«

Njegovo glavno temo na zgodovinopisnem področju je nekako začrtalo že omenjeno diplomsko delo. Z nadaljnjim raziskovanjem, pisanjem in objavljanjem strokovnih člankov na to temo je namreč postal vodilni poznavalec slovenske politične zgodovine na Spodnjem Štajerskem v obdobju neposredno pred prvo svetovno vojno. Njegov prvi znanstveno-raziskovalni članek na to temo z naslovom *»Štajerski Slovenci in volilna reforma«* je bil objavljen že leta 1991 v Celjskem zborniku. V njem je prikazal razvoj gibanja za volilno reformo, ki se je na Spodnjem Štajerskem začelo jeseni leta 1905, ko je vodstvu socialdemokracije uspelo politično aktivirati tudi delavstvo v Zasavju in Mariboru, ob tem pa sta posledično nastali dve nenaravni zavezništvi – v Celju so socialdemokrati sodelovali s slovensko stranko, v Mariboru pa z nemškimi nacionalci. Ugotovil je, da so prav boji in polemike ob državnozborski volilni reformi precej pripomogli k dokončnemu polomu slovenske sloge na Štajerskem (Goropevšek, 1991).

Že naslednje leto (1992) je prav tako v Celjskem zborniku objavil članek z naslovom *»Nadomestne državnozborske volitve v splošni kuriji na Štajerskem leta 1906«*. Na teh volitvah je namreč namesto preminulega poslanca

² Na tem mestu naj omenim samo nekatere tovrstne naslove, ki si jih je Branko Goropevšek v seznamu Studia Humanitatis označil in o katerih je v tistih letih med nami tekla živahna razprava: Renhardt Koselleck: Pretekla prihodnost (Prispevek k semantiki zgodovinskih časov); Reinhard Sieder: Socialna zgodovina in družine; Marc Bloch: Apologija zgodovine ali zgodovinarjev poklic; Claude Lévi-Strauss: Rasa in zgodovina,

Josipa Žičkarja dr. Anton Korošec gladko premagal »neodvisnega« liberalnega kandidata Ivana Rebeke. Osnovni ugotovitvi njegovega prispevka sta bili, da se je na teh volitvah dejansko začel meteorski politični vzpon dr. Antona Korošca, ki je nato v političnem življenju neposredno krojil usodo slovenskega naroda vse do svoje smrti leta 1940 in so te volitve usodno pospešile razkol v slovenski politiki na Štajerskem (Goropevšek, 1992a).

Naslednje leto je prav tako v Celjskem zborniku (kjer je medtem postal odgovorni urednik in član uredniškega odbora) objavil, lahko bi rekli tretji del trilogije, z naslovom *»Razpad sloge na Slovenskem Štajerskem v letih 1906–1907«*. V članku je na razumljiv način razložil, kako sta na Spodnjem Štajerskem nastali dve novi slovenski stranki ter pokazal, da je največ koristi od razkola imela Slovenska kmečka zveza, saj je z državnozborskimi volitvami postala najmočnejša stranka na Spodnjem Štajerskem, celjski liberalci (Narodna stranka) pa so doživeli prehud poraz, da bi lahko uspešnejše parirali svoji nasprotnici (Goropevšek, 1993a).

Nekakšen dodatek je sledil naslednje leto (1994), ko je v Celjskem zborniku v poglavju »Gradivo« objavil prispevek z naslovom: *»Pogajanja za skupen nastop štajerskih Slovencev na volitvah v deželni zbor 1909 (v luči pisem dr. V. Kukovca dr. F. Jankoviču)«*. Šlo je za kritično objavo vira – omenjenih pisem, ki jih hrani Pokrajinski arhiv Maribor. Pisma je mojstrsko postavil v zgodovinski kontekst ter opremil s svojimi komentarji in opaznanji. Pri tem je predvsem zanimiva ena od njegovih ugotovitev, ki zna biti še kako aktualna tudi danes: *»Dogodki, ki so sledili, so pokazali, kot že nič kolikokrat doslej, da vodijo Slovence predvsem politiki, ki jim več pomeni osebno blagostanje in osebni prestiž, ki ga je politično delovanje gotovo nudilo, kot lasten narod, s čigar avreolami so se nenehno kitili. Tudi tokrat se je namreč našel politik, ki je v svoji ihti in pohlepnosti,*

Totemizem danes; Peter Burke: Revolucija v francoskem zgodovinopisju; François Furet: Misli francosko revolucijo; Amaldo Momigliano: Razprave iz historiografije I in II, III; Ferdinand Braudel: Materialna civilizacija, ekonomija in kapitalizem, XV.–XVII. stoletje; Ferdinand Braudel: Strukture vsakdanjega življenja: mogoče in nemogoče; Ferdinand Braudel: Igre menjave; Ferdinand Braudel: Čas sveta (Osrednja knjižnica Celje, zapuščina Branka Goropevška).

predvsem pa s ciljem, politično uničiti nasprotnika, zaigral na karte, ki so njemu in njegovi stranki sicer prinesli uspeh, a na političnem področju 'ljut in neizprosni boj' med obema strankama na Spodnjem Štajerskem» (Goropevšek, 1994a).

Z njegovim glavnim fokusom ukvarjanja z zgodovino je povezan tudi njegov prispevek na mednarodnem znanstvenem simpoziju »Slovenija 1848–1998: iskanje lastne poti«, ki je potekal 16. in 17. aprila 1998 v mariborskem Narodnem domu v organizaciji Univerze v Ljubljani in Zveze zgodovinskih društev Slovenije (ZZDS). Na njem je Goropevšek predstavil odmeve na septembrske dogodke leta 1908 – namreč zaradi rastoče napetosti med Slovenci in Nemci je do najhujših nemirov prišlo na Ptuj (13. 9. 1908) in v Ljubljani (18. 9. 1908). Ugotovil je, da sta se nezaupanje in mržnja med Slovenci in Nemci po teh dogodkih še poglobili, Slovenci pa so pričeli z veliko kampanjo proti nemštvu in s pozivi k bojkotu (Goropevšek, 1998a). Na isto temo – pomen in odmev septembrskih dogodkov 1908 na Ptuj – je objavil prispevek tudi v zborniku Zgodovinskega društva Ptuj, ki ga je naslovil »Kaj takega je mogoče pri nas v Avstriji sedaj v 20. stoletju?« (Goropevšek, 1998b). Nekoliko skrajšan prispevek je izšel tudi v posebni prilogi ptujskega lokalnega časopisa Tednik (Goropevšek, 1998c).

Krono njegovega znanstveno-raziskovalnega dela o tej tematiki predstavlja leta 2001 uspešno zaključeno magistrsko delo na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani z naslovom »Slovenci na Štajerskem 1907–14«, ki je nastalo pod mentorstvom akad. prof. dr. Vasilija Melika ter somentorstvom prof. dr. Franca Rozmana in prof. dr. Janeza Cvirna. Nekoliko prirejeno in predelano delo je izšlo leta 2006 tudi v knjižni obliki v zbirki zgodovini.ce Zgodovinskega društva Celje z udarnim naslovom »Štajerski Slovenci, kaj hočemo!«. V njem nazorno prikaže pomemben moment v politični zgodovini štajerskih Slovencev in posledice, ki jih je ta prinesel – razpad slovenske slogaške politike na Spodnjem Štajerskem, ki je sicer v zadnjih desetletjih 19. stoletja krepila slovensko nacionalno zavest. Kljub trenjem je stranka štajerskih Slovencev formalno ostala enotna vse do leta 1906 oz. 1907, ko so strankarski prvaki oblikovali dve stranki, Narodno stranko (liberalno,

december 1906) in Slovensko kmečko zvezo (katoliško narodno, januar 1907). Začel se je prikrit boj za politično dominacijo na tem območju med liberalnim Celjem in narodno katoliškim Mariborom, kar se je pokazalo predvsem v odzivih ob različnih javnih dogodkih in manifestacijah. Boj je potekal tudi med njunima karizmatičnima voditeljema dr. Vekoslavom Kukovcem, ki je vodil celjsko Narodno stranko, in dr. Antonom Koroščem, ki sicer ni bil predsednik Slovenske kmečke zveze, je pa stranko vseskozi poosebljal oziroma vodil neformalno. Slogaško usmerjeni politiki, in teh ni bilo malo, so po razcepitvi slovenske stranke želeli nasprotni politični družini povezati v štajerski Narodni svet (ki ga je vodil dr. Juro Hrašovec), ki pa ni mogel zaživeti v popolnosti, ker je kmalu postal »trdnjava« štajerskih slogašev. Kot ugotavlja avtor je bila za obdobje po državnozborskih volitvah 1911 značilna popolna dominacija Slovenske kmečke zveze. Liberalna stranka je bila v celoti poražena in to se je v njenem delovanju v zadnjih letih pred izbruhom prve svetovne vojne močno poznalo. To obdobje je Goropevšek označil za »politični dolgčas«, ki je kljub občasnim političnim in nacionalnim ekscesom trajal vse do izbruha vojne leta 1914. Recenzent prof. dr. Janez Cvirna je med drugim zapisal, da je ena od kvalitet knjige tudi ta, »da prinaša potreben korektiv pri presojanju slovenskega liberalizma takratne dobe« (Goropevšek, 2006a).

Z raziskovanjem v tej smeri je nadaljeval (na veliko prigovarjanje prof. dr. Cvirna in ostalih) z vpisom na doktorski študij, ki pa ga tudi zaradi obveznosti zahtevnega vodenja celjske knjižnice, predvsem v času gradnje, na žalost ni dokončal.

2 Lokalne teme

Goropevšek se je veliko ukvarjal tudi z lokalno zgodovino. Že leta 1991 se je angažiral in dr. Cvirnu pomagal pri predlogih za preimenovanje celjskih ulic. 1992 je na 12 straneh pripravil pregled vseh celjskih časnikov in časopisov, ki so izhajali v obdobju 1848–1945. Delo je povzel po Šlebingerju in Bajcu, ga nadgradil ter tako predstavlja nepogrešljiv pripomoček pri resnem raziskovanju preteklosti mesta ob Savinji in širše okolice (Goropevšek, 1992b).

Junija leta 1995 se je kot član mestne delegacije udeležil obiska v partnerskem mestu Singen v Nemčiji. Gostiteljem je predstavil bleščečo zgodovino mesta ob Savinji s predavanjem »Celje na meji evropskega vzhoda in zahoda skozi čas« (Goropevšek, zapuščina).

V Kroniki, časopisu za slovensko krajevno zgodovino, je leta 1997 objavil obsežen prispevek o celjskem gimnazijskem vprašanju. Šlo je za boj za slovenske gimnazijske vzporednice, ki je, kot je tudi večkrat sam rad poudaril, povzročil celo padec takratne avstrijske vlade (Goropevšek, 1997a).

V prečudoviti fotomonografiji »Savinja« sta z Janezom Cvirnom ubesedila in podala kontekst odličnim fotografskim posnetkom mojstra Matevža Lenarčiča na temo reke Savinje (Cvirn J., Goropevšek, Lenarčič, 1996). V oceni v Planinskem vestniku so zapisali, da je to spremno besedilo »ponekod strogo statistično in faktografsko, drugod poetično in še dalje obarvano z bajkami, pripovedmi in drugačnim narodnim blagom« (Raztresen, 1997).

Že naslednje leto se je uspešno sodelovanje s fotografom Lenarčičem ponovilo. Kot ponosen »Šenpaulčan« je prispeval besedilo k novi fotomonografiji »Spodnja Savinjska dolina« (Goropevšek, Lenarčič, 1997).

S kartografom Jankom Melanškom sta izdala informativno karto Spodnje Savinjske doline. Goropevšek je prispeval besedilo za časovni trak (Goropevšek, Melanšek, 2002).

Leta 2011 je izšla še ena monografija na temo najdaljše slovenske reke, ki ima svoj izvir in izliv v Sloveniji – »Savinja, polet nad reko«. Branko Goropevšek je prispeval besedilo, fotografije pa ponovno Matevž Lenarčič. Monografija je izšla dvojezično, v slovensko-angleški verziji (Goropevšek, Lenarčič, 2011).

Zelo si je prizadeval izdati faksimile Celske kronike Ignacija Orožna iz leta 1854. To mu je leta 1997 tudi uspelo, za spremno besedo je nagovoril akad. prof. Vasilija Melika. Spomnim se, da se je takrat med nami razvila zanimiva razprava, kako mora izgledati pravi faksimile oz. kaj je sploh njegova prava definicija (Orožen, 1997).

Leta 1997 je Zavod za kulturne prireditve Celje izdal monografijo Trideseta leta na Celjskem (Pogledi na vsakdanje in kulturno življenje) kot dopolnilo k razstavi z istim naslovom. Namen razprav je bil »osvetliti dinamiko tridesetih let 20. stoletja na območju celjske regije, spregovoriti o virih njene inspiracije, o intimnosti okolja in ljudi, ki so v svoji umetniški predanosti zaznamovali tukajšnji svet literature, glasbe in slike« (Domjan, 1997). Goropevšek je za monografijo pripravil izjemno zanimiv prispevek z naslovom »Sprehod v polpreteklost Celja in okolice«. V njem je fragmentarno, v obliki posameznih zgodb, fantastično opisal vsakdanje življenje Celjanov v tem obdobju (Goropevšek, 1997b).

Leta 1998 je ob 90-letnici celjskega vodovoda izšel zbornik. Goropevšek je pripravil prispevek z naslovom »Oris zgodovine preskrbe Celja z vodo«. Ob koncu predstavljenega zgodovinskega pregleda je zapisal zanimivo razmišljanje: »K sreči so se v zadnjih letih pri večini nas pogledi glede izrabe naravnih virov močno spremenili. Če smo še pred leti svoj gospodarsko-potrošniški razvoj usmerjali (predvsem) v kvantiteto, se sedaj ta nagiba v smer (nujne) racionalizacije in kvalitete. Naši naravni viri namreč niso neizčrpni in kaj lahko bi se nam zgodilo, da bi ostali brez njih. Vendar bi takrat že bilo prepozno. Ob takšnih nenačrtnih trendih eksploatiranja naravnih virov bi se tudi mi lahko, ne da bi se tega pravzaprav zavedali, hitro uvrstili med tiste razvite civilizacije, ki jih je (že) pogubila lastna nespamet« (Goropevšek, 1998d).

V leta 1998 ponovno obujenem Savinjskem zborniku (po desetih letih, za kar je velike zasluge imel prav Branko Goropevšek, ki je nastopal kot glavni urednik), ki je izšel ob 130-letnici II. slovenskega tabora v Žalcu, je kot natančen kronist pripravil kroniko zanimivejših dogodkov v Spodnji Savinjski dolini med letoma 1988 in 1998, ki bo naslednjim rodovom raziskovalcev lokalne preteklosti zagotovo v veliko pomoč (Goropevšek, 1998e).

Sodeloval je tudi pri pripravi zbornika ob stoletnici vojniške župnijske cerkve »Vojniški svet v utripu časa«. Pripravil je zgodovinski pregled kraja od najstarejših obdobij do srede 19. stoletja (Goropevšek, 1997c).

Kar se tiče njegovega prispevka k zgodovini Celja, je vsaj po mojem mnenju, njegovo najpomembnejše in najboljše

delo monografija »*Stoletje v Celju*«. Monografija bi sicer morala iziti v času posebnega milenijskega vzdušja, a je zaradi takšnih in drugačnih razlogov nekoliko zamujala. Na že preizkušen metodološki način, ki smo ga izvajali pri pisanju Kronike XIX. in XX. stoletja, je nekako prilagojeno ubral pot tudi za to monografijo. Za vsako leto v 20. stoletju je izbral pomemben dogodek (vsebino), ki je zaznamoval Celje, ob tem pa na kratko (v sliki ali besedi) nanizal še nekatere druge pomembnejše dogodke. Izbira je seveda bila vse prej kot lahka, zato se je večkrat posvetoval s kolegi. A priznati je treba, da je imel izjemen občutek za kaj takega in nastala je všečna ter berljiva monografija z bogatim slikovnim gradivom, izbor katerega je opravila njegova sodelavka Tatjana Kač (Goropevšek, 2001a). Kolega Aleksander Žižek je o tem delu zapisal: »*Pisanje tovrstnih 'dogodkologij' je zelo nehvaležen posel. (Skoraj) vsak bralec bi jo znal napisati bolje, vsakdo bi vanjo vključil še kaj ali pa kaj izpustil. Menim, da je Goropevškovo delo v tem oziru pošteno, mestoma celo mojstrsko*« (Žižek, 2002).

Leta 2003 je s pomočjo Mestne četrti Center Osrednja knjižnica Celje izdala, Mestna občina Celje pa založila rezultat njegovega večletnega vztrajnega raziskovanja celjske narodne čitalnice. Pomen celjske čitalnice pri razvoju slovenske omike na osrednještajerskem območju je označil za izredno velikega. Obdobje narodne čitalnice je videl kot eno pomembnejših obdobji pri oblikovanju slovenskega naroda, njeni uspehi pa so se pokazali že v dobi množičnih taborov (Goropevšek, 2003a). Imel je tudi največ zaslug, da se je na novo poslopje »Maksimilijan«, ki stoji na mestu nekdanje gostilne »Pri zamorcu«, ponovno postavila spominska tabla o ustanovitvi Narodne čitalnice v Celju.

Ob 120. obletnici ustanovitve Splošne bolnišnice Celje je izšla bogata in obsežna monografija. Goropevšek je v njej natančno obdelal delovanje celjske javne bolnišnice med obema vojnoma. Poudaril je, da je podobno kot druge bolnišnice v tem obdobju tudi celjska bila organizirana v dva oddelka (kirurškega in internega), a že leta 1920 se je iz kirurškega kot poseben oddelek izločil oddelek za ženske bolezni in porodništvo. Na internem oddelku so skrbeli še za bolnike z nalezljivimi boleznimi, očne, ušesne, kožne in spolne bolezni pa so zdravili na obeh oddelkih. Kot je ugotovil, so takratni zdravniki morali biti

izurjeni za delovanje v najrazličnejših situacijah (Goropevšek, 2007).

V monografiji »*Znameniti Celjani*« je prispeval opise za naslednje osebnosti: »*Starosta celjskih Slovencev v času dvojne monarhije*« (Josip Sernek), »*Tovarnar v znamenju dveh levov*« (Adolf Westen st.), »*Da, to je bil mož!*« (Emilijan Lilek), »*Slovenski veleindustrijalec in veleposestnik*« (Peter Majdič), »*Medicina mu je bila žena, glasba ljubica, šah strast*« (Anton Schwab) in »*Če ni kadrov, ni idej, ni programov*« (Rado Jenko) (Goropevšek, 2004a).

V tematski številki Časopisa za zgodovino in narodopisje »*Oaze slovenstva (Narodni domovi na Ptuj, Celju in Mariboru)*« je prispeval odličen pregledni članek o celjskem Narodnem domu. Namesto zaključka je objavil izjemno zanimiv govor dr. Jura Hrašovca, ki si ga je ta pripravil za »slovesen« prenos lastništva Narodnega doma novi »ljudski« oblasti, a se ta v maniri takratne oblasti ni nikoli zgodil (Goropevšek, 2002a).

V Letopisu 2000 občin Celje, Štore, Dobrna in Vojnik je prispeval gradivo za koledar. Od leta 2001–2008 je bil tudi član njegovega uredniškega odbora (Volfand, 2001–2008).

Ob 80-letnici dr. Bruna Hartmana, po rodu Celjana, ki je svoja ustvarjalna leta preživel v Mariboru, je Zgodovinsko društvo dr. Frana Kovačiča v Mariboru izdalo zbornik. Ker sta s slavljencem negovala pristne stike, je Goropevšek za ta zbornik napisal izjemno zanimiv prispevek na sicer zelo malo poznano temo potovalnih učiteljev Ciril-Metodove družbe na slovenskem Štajerskem. V tej vlogi je namreč svoj čas nastopal Ivan Prekoršek, kasnejši poslanec in dolgoletni upravnik celjske bolnišnice (Goropevšek, 2004b).

Leta 2007 je s soavtorji (Janez Cvirn, Robert Krempuš, Danijela Brišnik, Robert Hostnik in Vojko Strahovnik) pripravil, upam si trditi, še vedno najboljši (turistični) vodnik po Celju. Iz njega še danes podatke za svoja turistična vodstva črpajo lokalni vodniki. Goropevšek je s svojim ogromnim znanjem in poznavanjem celjske zgodovine prispeval poglavja Uvod, Zgodovina in Zanimivi dogodki (Cvirn, Goropevšek, Krempuš, et al., 2007).

Njegovo zgodovinopisno ukvarjanje z lokalno zgodovino se je že od vsega začetka prepletalo z njegovim delom na domoznanskem oddelku celjske knjižnice. Od svoje ljubezni (skupka zgodovine in domoznanstva) se nikakor ni mogel ločiti tudi, ko je prevzel vodenje knjižnice. To je bil enostavno njegov projekt in v njem je bil, po moji oceni, zelo uspešen.

3 KAM (Knjižnice, arhivi, muzeji)

Izjemno je cenil delo strokovnih sorodnikov – tako arhivistov kot muzealcev. Glede arhivov na to nakazuje njegova v Arhivih objavljena izjemno pozitivna ocena dveh inventarjev, gradiva Mestne občine Celje (I. del 1850–1918, II. del 1919–1941), ki sta ju pripravili arhivistki Zgodovinskega arhiva Celje Metka Bukošek in Hedvika Zdovc (Goropevšek, 1995 a). Dve leti kasneje je prav tako v *Arhivih* predstavil svoje poglede na pričetek izdaje serije pripomočkov za uporabo Zgodovinskega arhiva, ki jo je kolega Aleksander Žižek poimenoval Mali tiski – predstavil je prvi (Urbarji) in drugi zvezek (Zbirka rokopisov) (Goropevšek, 1997d).

V prispevku v Novem tedniku je leta 1998 zelo pohvalno pisal o izdajateljski dejavnosti celjskega arhiva, predvsem pa pohvalil njihovo držanje koraka s časom. V arhivu smo namreč pripravili sodobno zasnovano spletno stran, na kateri je bilo našim uporabnikom omogočeno na sodoben način brskati po arhivskem vodniku fondov in zbirk, arhiv pa je tako lahko objavljala tudi sprotna obvestila o svoji dejavnosti (Goropevšek, 1998f).

Ob kulturnem prazniku so celjski kulturni javni zavodi pripravili 1. Celjski kulturni sejem. Kaj vse so na njem predstavili in kaj vse se je tega dne dogajalo, je na skorajda dveh straneh na slikovit in zanimiv način sporočil bralcem Novega tednika Branko Goropevšek. Ob tem pa ni nepomembno, da se je v posebnem komentarju z naslovom »Sejmu ob rob!« ob nepotrebnem incidentu ravnatelja Zgodovinskega arhiva Celje javno in odločno postavil na stran zaposlenih. Neljubemu dogodku sem bil priča tudi sam – direktor arhiva je zaradi nestrinjanja, pravzaprav kar ogorčenja zaradi pristnosti živega pujska, ki je na stojnici Celjskih kinematografov vabil na ogled tedaj popularnega filma Babe, privihral do stojnice arhiva ter od svojih podrejenih

»po drvarsko zahteval njihov umik s sejma, kar so osramočeni nad njegovim početjem tudi storili«. Ob tem se je Goropevšek upravičeno vprašal, »ali lahko nekdo, direktor celjskega kulturnega zavoda, zaradi osebnega nestrinjanja, ki bi ga seveda lahko izrazil na drugačen, bolj kulturnen način, uniči večdnevno delo sodelavcev, ki so opravljali delo strokovno korektno in na zanimiv način promovirali svoje delo in delo (tudi njegovega) zavoda?« (Goropevšek, 1999a).

Ko je Arhivsko društvo Slovenije kot eno od tem posvetovanja leta 2000 izbralo Kulturne ustanove in arhivsko gradivo, je Branko Goropevšek pripravil zanimiv prispevek z naslovom Domoznanstvo in domoznanske zbirke v slovenskih knjižnicah. V uvodu je predstavil razvoj domoznanstva pri nas, nato organizacijo domoznanskih nalog, nadaljeval s predstavitvijo domoznanskega gradiva, domoznanske informacijske in referalne dejavnosti, zbiranja oz. pridobivanja domoznanskega gradiva in informacij, postavitvev in arhiviranje domoznanskega gradiva, podrobneje je spregovoril še o domoznanski dejavnosti v Osrednji knjižnici Celje, ki jo je razdelil v tri kategorije ter na koncu še pogled v prihodnost celjskega domoznanstva (Goropevšek, 2000a).

Za potrebe razstave Zgodovinskega arhiva Celje z naslovom »Pogled v urbanistični razvoj Celja« je nekoliko priredil in dopolnil članek, ki ga je že objavil v zbirki »Odsevi preteklosti, Iz zgodovine Celja (1780–1848)« z naslovom »Prostorska širitev celjskega mesta do srede 19. stoletja« (Goropevšek, 2004c).

Veliko je sodeloval z Muzejem novejšje zgodovine Celje. V tematskem zborniku Muzeja novejšje zgodovine »Nazaj v planinski raj« je objavil prispevek z naslovom »Gora ni nora, nor je, kdor gre gor!«. O pomenljivem naslovu je zapisal: »Ja, mogoče je trditev resnična in večina tistih, ki redno obiskujejo slovenske planine, bi to prostodušno priznali. Kaj bi tajili?! Vsi, ki gredo gor, so nori, ne nori zato, ker gredo gor, ampak nori zaradi užitkov, ki jih nudijo planine«. Sicer pa je v odličnem pregledu oranja ledine v slovenskih gorah opozoril na zavedanje pomena dela, ki so ga opravljali pionirji, kot sta bila Kocbek ali Frischauf. Obenem pa je ob izključitvi političnega momenta pomemben prispevek k razvoju planinstva v

slovenskih gorah priznaval tudi predstavnikom nemških društev (Goropevšek, 1993b).

Leta 1995 je Muzej novejšje zgodovine Celje izdal zbornik »Štore – od agrarnega zaselka do industrijskega kraja«. Goropevšek je pripravil zanimiv prispevek o prostorskem in demografskem razvoju Štor kot železarskemu, industrijskemu središču (Goropevšek, 1995b).

Že naslednje leto je nastal prvi zvezek še večjega projekta – celjski zgodovinarji smo združili moči in pod okriljem Muzeja novejšje zgodovine Celje in njegove direktorice Andreje Rihter pričeli z izdajanjem zanimivih prispevkov iz zgodovine Celja pod naslovom »Odsevi preteklosti«. Med letoma 1996–2006 je izšlo pet zvezkov. V prvem zvezku je Goropevšek s pridom izkoristil svoje geografsko znanje in pravzaprav ugotovil, da se Celje do srede 19. stoletja prostorsko, s posameznimi izjemami, sploh ni širilo (Goropevšek, 1996a). V drugi knjigi, ki obravnava obdobje od 1848 do 1918, je v nadaljevanju iste tematike (naslov si je sposodil pri takratnem ministrskem predsedniku von Becku) opozoril na upravno in nacionalno ločenost mestnega in predmestnega prostora ter na spremembe miselnosti Celjanov pri razvoju mesta. Regulacijski načrti so v mestno zasnovo vnesli urbani in gradbeni red. Okolica pa se je razvijala precej stihijsko s spremljajočimi komunalnimi in prometnimi težavami (Goropevšek, 1998g). V tretji knjigi, ki prinaša prispevke iz časa med obema vojnama, je njegov prikaz poudaril, da je urbani in prostorski razvoj potekal brez sprejetega regulacijskega načrta ter da je Celje po prvi svetovni vojni ostalo majhno mesto (Goropevšek, 2001b). Pri četrtem zvezku, ki je obravnaval obdobje okupacije 1941–1945, ni sodeloval. V zadnjem, petem zvezku pa sta z Miranom Gajškom podrobneje predstavila prostorski in urbani razvoj Celja po letu 1945. Analizirala sta povojne urbanistične doktrine in paradigme, ki so se pojavljale v tem obdobju (Goropevšek, Gajšek 2006).

Kot mentorja sva skupaj sodelovala na muzejski poletni delavnici v Celju 1995 in 1996, ki je potekala pod vodstvom Marije Počivavšek iz Muzeja novejšje zgodovine Celje. Tema je bila prostorska širitev Celja skozi čas – in Goropevšku je spet zelo prav prišlo njegovo odlično geografsko znanje, ki ga je tudi na tak način z velikim veseljem prenašal na mlajše generacije. Na

delavnici je leta 1995 sodelovalo šest dijakinj, leta 1996 pa tri študentke in študent (Goropevšek, 1996b).

Sodeloval je pri razstavi Pokrajinskega muzeja Celje »Celjani so jih poznali«. S Tatjano Badovinac in Jankom Germadnikom je prispeval besedila. Pripravil jih je za naslednje znane Celjane: Josip Sernec, Štefan Kočevar, Adolf Westen in Avgust Friderik Seebacher (Badovinac, Germadnik, Goropevšek, 2010).

Ves čas je aktivno vzpodbujal (tudi, ko še ni prevzel vodenja knjižnice) sodelovanje med celjskimi kulturnimi zavodi. Tako je nastalo kar nekaj skupnih projektov ali vsaj poskusov. Te smo velikokrat obravnavali na kolegiju ravnateljev/direktorjev. Eden takih je bil izdaja koledarja z naslovom Barvitost kulture bogati, na katerem smo se predstavili vsi celjski javni kulturni zavodi. Tako dobrega sodelovanja med celjskimi kulturnimi inštitucijami pred njegovim nastopom ni bilo zaznati. Tudi tu je prišla do izraza njegova povezovalnost, velika želja s skupnimi močmi narediti nekaj dobrega za skupnost.

4 Enciklopedist in leksikograf

Napisal je tudi dve gesli za *Enciklopedijo Slovenije*: »Savinja, podjetje za predelavo lesa in proizvodnjo kosovnega pohištva s sedežem v Celju« (Goropevšek, 1996c) in »Trbovlje – zgodovina« (Goropevšek, Troha, 1999).

Kot pisec prispevkov (gesel) in poglavja je sodeloval tudi v projektu založbe Nova revija »Slovenska kronika XIX. in XX. stoletja«. V Slovenski kroniki XIX. stoletja 1800–1860 je pripravil zanimivo besedilo o slavnem Kozlerjevem, prvem slovenskem zemljevidu, ki je doživel velik uspeh, saj je prva naklada zelo hitro pošla (Goropevšek, 2001c). V drugem delu, Slovenski kroniki XIX. stoletja 1861–1883, je napisal štiri gesla: »Celjska mestna hranilnica«, »Kar je za otroke šola, so odraslim dobri časniki in podučljive knjige«, »Slovenski narod, ki po zemlji hodi, in mariborski Narod se identificirata« in »Iz malega raste veliko ali kako je hmeljska roža zeleno zlato postala« (Goropevšek, 2002b). V tretjem delu Slovenske kronike XIX. stoletja 1884–1899 je napisal uvodnik za obdobje 1884–1889, ki ga je naslovil »Od slogaštva do političnih strank – Slovenci in slovenske dežele v Taafejevi dobi«. Prispeval je še gesla: »Od mlinarja do veleindustrialca«

(o Petru Majdiču), »Južnoštajerska hranilnica«, »Take slavnosti narodne, kot je današnja, še ni videlo Celje« (ob ustanovitvi Celjskega Sokola) in »Križevački statuti« (Goropevšek, 2003b).

V Slovenski kroniki XX. stoletja je kot strokovnjak za politično zgodovino Spodnje Štajerske pripravil kar nekaj gesel na to temo: »Ricmanjska afera«, »Prvi shod slovenskih katoliških nepolitičnih društev«, »Zgodovinsko društvo za slovensko Štajersko«, »Nadomestne volitve na Spodnjem Štajerskem«, »Ustanovitev Slovenske kmečke zveze na Spodnjem Štajerskem«, »Štajercijanska napredna zveza«, »Državnozbornske volitve«, »Bohinjska skupščina Družbe sv. Cirila in Metoda«, »Protislovenske demonstracije na Ptuj«, »Protinemški izgredi v Ljubljani«, »Zoper vindišarske sovražnike«, »Stranka zjedinenih Slovencev«, »Mir – glasilo koroških Slovencev«, »Obstrukcija v štajerskem deželnem zboru«, »Četrta katoliški shod v Ljubljani« in »Občni zbor Slovenske kmečke zveze v Celju« (Goropevšek, 1997e).

Bil je eden od glavnih pobudnikov začetkov nastajanja *Celjskega biografskega leksikona*. Glede tega je v časniku *Delo* pripravil oster odziv na pisanje novinarko Damjane Stamejčič (Goropevšek, 2001d).

5 Predsednik Zgodovinskega društva Celje (1992–1996) in Zveze zgodovinskih društev Slovenije (2002–2004)

Branko Goropevšek je zagotovo najbolj zaslužen za ponovno oživitev delovanja Zgodovinskega društva Celje. Po smrti predsednika društva Jožeta Vurcerja je jeseni 1990 in v negotovih časih v letu 1991 delovanje društva popolnoma zamrlo.

Z občnim zborom 29. 10. 1992 v Levstikovi sobi Osrednje knjižnice Celje (ki ga je z uvodnim pozdravom pričel dr. Janez Cvirn, vodil pa Jože Škorjanec) so celjski poklicni in ljubiteljski zgodovinarji ponovno zagnali svoje društvo,

ki je bilo sicer ustanovljeno leta 1979, prvi predsednik pa je bil Janez Šumrada. O tem je Branko Goropevšek v Novem tedniku zapisal tudi kratek prispevek s povabilom na občni zbor (Goropevšek, 1992c). V prvem letu delovanja je bila zelo dobrodošla finančna pomoč Sekretariata za družbene dejavnosti Občine Celje oz. podpora ge. Astrid Pešec.

Ob prevzemu mandata Branka Goropevška je društvo štelo 38 članov, ob predaji pa že 86 članov. Že samo ta podatek kaže na to, da je društvo dobilo prepotreben nov zagon. Kot je omenil novi predsednik, je bila prednostna naloga društva k delu pritegniti vse dosedanje in tudi nove člane. Da je bilo delo društva v tem obdobju zelo uspešno, pričajo in potrjujejo tudi številna zanimiva, raznovrstna predavanja in predstavitve knjig iz različnih zgodovinskih obdobj, ki jih je društvo v tem mandatu pripravilo celjski javnosti. Vsega skupaj 11, z eminentnimi slovenskimi zgodovinarji – po dve vsako leto, izjema je bilo leto 1993, ko so pripravili tri predavanja.³

V času njegovega predsedovanja društvu je pričela izhajati revija »Zgodovina za vse«, najprej pod urednikovanjem dr. Janeza Cvirna, nato je urednikovanje prevzel dr. Andrej Studen. Leta 1996 je revija imela že 110 naročnikov. Predstavitve prve številke nove slovenske zgodovinske revije je bila 24. 2. 1994 v Galeriji Mozaik v Celju (Arhiv ZDC). V Novem tedniku je Branko Goropevšek predstavil in najavil rojstvo nove slovenske zgodovinske revije. Kot je zapisal, je nova revija želela »namesto tradicionalne podatkovne (predvsem politične) zgodovine posredovati bralcu zanimive in lahko dojemljive pripovedi iz življenja naših prednikov ter njihova odzivanja v najrazličnejših okoliščinah«. Zapisal je še, da prva številka prinaša vrsto zanimivih razprav, »ki nam nazorno prikažejo nekatere, na prvi pogled celo bizarne teme iz naše preteklosti«. V legendarni prvi številki so tako svoje prispevke objavili Marko Štuhec, Aleksander Žižek, Anton Šepetavc, Janez Cvirn, Andrej Studen in Igor Grdina. Branko Goropevšek je bil od vsega začetka neumorni član uredniškega odbora in eden od

³ Društvo je pripravilo naslednja predavanja in predstavitve: dr. Vekoslav Grmič (Dr. Janez Evangelist Krek), dr. Jože Pogačnik, Vlado Habjan (Anton Martin Slomšek), mag. Andrej Studen (K zgodovini higienskih razmer v Ljubljani pred 1. svetovno vojno), Alenka Vogrin, Vera Kolšek (Arheološki večer), Dr. Feliks J. Bister (Anton Korošec), dr. Jera Vodušek Starič (Politika in

politično izrazoslovje ob koncu 2. svetovne vojne), dr. Dušan Kos (O dedovanju pri plemstvu na Štajerskem in Kranjskem ob koncu 14. stoletja), Mitja Ferenc (Vzroki za propad kulturne dediščine na Kočevskem), dr. Aleš Gabrič, dr. Bojan Godeša (Socialistična kulturna revolucija/Kdor ni z nami, je proti nam), dr. Dušan Nečak (Avstrijska legija II.), dr. Peter Štih (Celjski grofje in vprašanje deželno-knežje oblasti in dežele Celjske).

glavnih pobudnikov izdajanja revije. Njegovo upanje, »da bo omenjena revija naletela na ugoden odmev in ji želimo, da bi izhajala tudi v bodoče« (Arhiv ZDC), se je uresničilo. Revija izhaja neprekinjeno, redno, po dve številki letno. Naslednje leto bo tako izšel že jubilejni 30. letnik.

V prošnji Ministrstvu za kulturo po določitvi znižanega davka na prodajo revije sta urednik dr. Cvirn in predsednik društva Goropevšek zapisala, da bo njena usmeritev izključno zgodovina vsakdanjega življenja: »To pomeni, da se revija ne misli ukvarjati z 'veliko zgodovino' vladarjev, vojn in visoke politike, temveč namerava posegati v (vsakdanje) življenje 'malega človeka'. Zanimalo jo bo, kaj so ljudje jedli in pili, česa jih je bilo strah, kako so reagirali na različne dogodke, kakšen je bil njihov odnos do življenja in smrti, kako so se zabavali itd.« (Arhiv ZDC).⁴

Zagnati izdajanje nove revije zagotovo ni bila lahka naloga – ne toliko iz vsebinskega kot pa iz finančnega vidika. Pri tem nam je tudi po zaslugi Branka Goropevska uspelo pridobiti finančna sredstva s strani medijske hiše NT&RC, delno tudi Zavoda za odprto družbo – Slovenija, Študentske organizacije Univerze v Ljubljani, ljubljanske izpostave Avstrijskega inštituta za vzhodno in jugovzhodno Evropo, po uspešnem enoletnem izdajanju pa še Ministrstva za kulturo. Neuspešni smo bili pri Ministrstvu za znanost in tehnologijo – po zahtevi za ponovno oceno prijave o sofinanciranju za leto 1995 so dr. Janez Cvirn, dr. Andrej Studen in Branko Goropevšek zapisali, da »sklep utemeljite, da predložite ekspertno oceno o kakovosti predložene vloge (v primerjavi z ostalimi vlogami) in da priložite seznam članov ekspertne komisije« ter nadaljevali, da »kot davkoplačevalci iz 'provinca' zahtevamo tudi, da ponovno ocenite prijavo ...«. Odgovor ministrstva je bil neomajen: »Pri ponovnem pregledu Vaše vloge so dejstva ostala enaka: Ker ima področje zgodovine zadostno število publikacij, v katerih je dovolj možnosti za natis znanstvenih in strokovnih člankov, Ministrstvo za znanost in tehnologijo ni pripravljeno še bolj drobiti sredstev. Odločitev ministra je dokončna.« (Arhiv ZDC). Ampak vztrajnost se je v

naslednjih letih izplačala in to ministrstvo je sčasoma postalo stalni in največji financer revije.

V tretjem letniku »Zgodovine za vse« je Branko Goropevšek na zanimiv način predstavil knjigo Jožeta Pirjevca Jugoslavija 1918–1992 (nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevičeve in Titove Jugoslavije). Prispevek je opremil s pomenljivim naslovom »Kot steklenica piva na smetišču« (Goropevšek, 1996d).

Občasno je bralce Novega tednika obveščal o aktualnem izidu revije. Leta 1997 je predstavil prispevke v sedmi številki (Goropevšek, 1997f). V letu 1998 je v Novem tedniku poskrbel za kratki predstavitvi obeh števil revije »Zgodovina za vse« (jesenske iz leta 1997 in spomladanskega petega letnika). V slednji je že v naslovu izpostavil izvrsten prispevek kolega dr. Igorja Grdine o manj znanem članu slavne šentjurske glasbene družine, Avgustu Ipavcu (Goropevšek, 1998h). Tudi v letu 1999 je bralcem Novega tednika pripravil kar izčrpno predstavitev, tokrat že enajste številke revije (Goropevšek, 1999b).

S predsednikom Svetovnega slovenskega kongresa, izpostave Celje, Milanom Dobnikom, in predsednico celjskega slavističnega društva Marijo Končina je bil Branko Goropevšek kot predsednik Zgodovinskega društva Celje soorganizator okrogle mize z naslovom Slovenščina in celjska javnost. Prireditelj se je odvijala 9. 3. 1994 v dvorani Narodnega doma v Celju (Arhiv ZDC).

Pod njegovim predsedovanjem Zgodovinskemu društvu Celje je društvo kot glavni organizator 19. in 20. aprila 1995 pripravilo simpozij o celjskem gimnazijskem vprašanju. Soorganizatorji so bili še Zgodovinsko društvo Slovenije, ljubljanska izpostava Avstrijskega inštituta za vzhodno in jugovzhodno Evropo, Mestna občina Celje, Gimnazija Celje in Srečanje celjskih gimnazijcev vseh generacij. Poleg ostalih vrhunskih strokovnjakov iz Slovenije in Avstrije (skupaj je bilo 9 referentov) je tudi Branko Goropevšek predstavil odličen referat z naslovom »Celjsko gimnazijsko vprašanje 1895–1914« (Arhiv ZDC).⁵

⁴ Iz ministrstva je kaj kmalu prišel odgovor, da se nova zgodovinska revija šteje med proizvode, od katerih se plačuje 5 % davek od prometa proizvodov.

⁵ Med referenti so bili še: dr. Vasilij Melik, dr. Janez Cvirn, dr. Marija Wakounig, dr. Avguštin Malle, dr. Rüdiger Malli, dr. Franc Rozman, Viktor Vrtnjak in dr. Andrej Studen.

Že naslednje leto, 30.–31. 5. 1996, pa je Zgodovinsko društvo Celje z Muzejem novejše zgodovine Celje organiziralo še en pomemben simpozij – »150 let železnica na Slovenskem«. Sodelovalo je 13 referentov iz domovine in tujine. Kot sta zapisala Andreja Rihter in Branko Goropevšek v prošnji Ministrstvu za znanost in tehnologijo za finančno podporo, je visok jubilej predstavljal zgodovinski stroki kar obvezo, »da z znanstvenim simpozijem na primeren in kvaliteten način opravi analizo gospodarske, družbene in politične zgodovine tega prelomnega obdobja, ki je v veliki meri doprinesel k današnji prometni in tudi gospodarski podobi (razvitosti) naše države. In to toliko bolj, ker so bile takšne in podobne teme v preteklosti velikokrat enostransko in tudi precej politično (ideološko) obarvane«. Simpozij je bil del praznovanja 150-letnice železnice na Slovenskem in prihoda prvega vlaka v Celje – ob tem so v Muzeju novejše zgodovine na to temo pripravili zanimivo razstavo, na Glavnem trgu so se odvijali različni koncerti, osrednja prireditev pa je bila 1. 6. 1996 na celjski železniški postaji s parado muzejskih lokomotiv (Arhiv ZDC).

Vse točke iz programa dela društva, ki si jih je ob ponovnem zagonu načrtno predsednik Goropevšek, so bile več kot izpolnjene – še več, napovedani bilten društva je prerasel v revijo »Zgodovina za vse«. Le tako zelene strokovne ekskurzije društvenih članov mu, kljub trudu in animaciji, ni uspelo izpeljati. Želel je namreč, da bi se člani več družili in s tem seveda tudi bolj povezali.

Branko Goropevšek kot predsednik in Marija Počivavšek kot tajnica društva sta ob primopredaji leta 1996 nesebično zapisala: »... dovolite, da se zahvaliva vsem, ki ste kakorkoli pomagali ali pripomogli k uspešnemu delu društva, novemu predsedniku in izvršnemu odboru društva pa želiva, da bi jim bil bog Eol pri krmarjenju društvene barke veliko bolj naklonjen, kot je bil nam. Zapuščina, ki jo boste prevzeli iz naših rok, je namreč veliko prijaznejša, kot je bila v času, ko se je z vodenjem društva začela spopadati naša ekipa. Hkrati pa oba obljubljava, da bova v društvu še naprej aktivno delovala«. Slednje je postalo neizpodbitno dejstvo (Arhiv ZDC).

V mandatu 2002–2004 je bil Branko Goropevšek tudi predsednik Zveze zgodovinskih društev Slovenije

(ZZDS). Predsedovanje je prevzel ob zaključku 31. zborovanja ZZDS z naslovom »Regionalni vidiki slovenske zgodovine«, ki se je odvijalo v Mariboru med 10. in 12. oktobrom 2002. V tem obdobju je ZZDS v sodelovanju s SAZU 4. in 5. 12. 2003 organizirala znanstveni simpozij »Življenje in delo dr. Dušana Kermavnerja«. Sodelovalo je 18 referentov. Ob zaključku mandata je bilo odlično speljano še 32. zborovanje slovenskih zgodovinarjev v Celju na temo »Ženske skozi zgodovino« med 30. 9. in 2. 10. 2004. Največje breme organizacije zborovanja je padlo ravno na Goropevška. Na pobudo Zgodovinskega društva Franca Kovačiča v Mariboru je zveza sodelovala pri odkritju spominske plošče dr. Francu Kovačiču. V sodelovanju z Zgodovinskim društvom Ljubljana je posebej počastila dva svoja člana – skladno s statutom je za svoja častna člana imenovala akad. prof. dr. Janka Pleterskega in prof. dr. Toneta Ferenc. Goropevšek je ocenil, da je bila zgodovinopisna produkcija v obdobju njegovega mandata bogata, kolegi pa, da so bili zelo dejavni tudi pri pisanju vrste učbenikov za zgodovino (Goropevšek, 2005).

6 Zgodovinska in druga strokovna srečanja

Ko je 9. 6. 1994 Kulturni center Ivana Napatnika v Velenju pripravil strokovno posvetovanje o dr. Karlu Verstovšku, enemu najpomembnejših slovenskih politikov, je Goropevšek kot poznavalec tega obdobja prispeval referat »Dr. Karel Verstovšek kot politik in poslanec Slovenske kmečke zveze«. Ugotovil je, da je Verstovšek »hitro spoznal, da lahko postaneš pomemben politik samo ob pragmatičnem razmišljanju in nastopanju, kar je nujen pogoj za uspešno in pogostokrat nujno sklepanje političnih kompromisov« (Goropevšek, 1994b).

Simpozij z naslovom »Meščanstvo na območju nekdanje habsburške monarhije po letu 1918« se je v organizaciji Zgodovinskega društva Celje, Oddelka za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, Muzeja novejše zgodovine Celje in Komisije za zgodovino habsburške monarhije pri Avstrijski akademiji znanosti odvijal v Narodnem domu v Celju med 1. in 4. oktobrom 1997 (Goropevšek, 1997g). Ena glavnih gonilnih sil pri organizaciji pomembnega srečanja zgodovinarjev iz kar

sedmih srednjeevropskih držav je bil tudi Goropevšek. Na omenjenem simpoziju je imel enega od uvodnih referatov z naslovom »*Oris zgodovine Celja*«. V bistvu je šlo za peti znanstveni simpozij po vrsti v nizu mednarodnega študijskega posvetovanja »*Meščanstvo v habsburški monarhiji*«. Prva štiri srečanja so se odvijala na Dunaju (1988), Brixnu (1990), Salzburgu (1992) in Pragi (1994). Izčrpnije poročilo o simpoziju je izšlo v prvi številki Zgodovinskega časopisa naslednje leto. V treh dneh se je za govornico zvrstilo šest domačih in kar 13 tujih vrhunskih referentov. Ob zaključku poročila je Goropevšek zapisal: »*Priprava in potek zasedanja ter številne spremne prireditve so namreč pokazale, da lahko takšna srečanja potekajo tudi v mestih, kot je Celje, katerih prednost je ravno v njihovi majhnosti in temu primerno večji domačnosti*« (Goropevšek, 1998i).

Na znanstvenem posvetovanju, ki sta ga organizirala Zveza zgodovinskih društev Slovenije in Univerza v Mariboru s tematiko Slovenija 1948–1998: iskanje lastne poti, je Goropevšek nastopil z referatom »*Celje 1908 – slovenizacija slovenskih mest*« (Arhiv ZDC).

Z odličnim prispevkom »*Dva jezika, dve kulturi, eno mesto Celje*« je sodeloval na mednarodnem simpoziju »*Slovenska mesta od srede 19. stoletja do prve svetovne vojne*«, ki se je v organizaciji Pedagoške fakultete odvijal v Mariboru med 8. in 10. 5. 1997. Prispevek je bil objavljen v zborniku simpozija z naslovom »*Od Maribora do Trsta 1850–1914*«. V njem je orisal začetke slovenske kulture v Celju in sledil njenemu razvoju do prve svetovne vojne. Ugotovil je, da so ta razvoj spremljali številni vzponi in padci, a se je ob koncu obravnavane dobe kljub vsemu že lahko uspešno zoperstavila nemški kulturi – še več, postala je pravo orožje v boju za nacionalno emancipacijo (Goropevšek, 1998j).

Leta 1998 je sodeloval na »*34. seminarju slovenskega jezika in kulture*«, ki ga vsako leto organizira Center za slovenščino in se je odvijal med 29. 6. in 18. 7. 1998 s tematiko »*Dežele in mesta v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*«. Goropevšek je nastopil pod področjem kultura 11. 7. 1998 s prispevkom, ki ga je naslovil »*Celje na meji evropskega vzhoda in zahoda skozi čas*«. Prispevek je izšel tudi v zborniku. V prispevku je slikovito prikazal čas in vzdušje, v katerem se je sredi 19. stoletja šele rojevala,

v prvih letih 20. stoletja pa že bogato oplajala slovenska kultura v Celju (Goropevšek, 1998k).

Na posvetu o Rudolfu Maistru, ki sta ga 4. 4. 2002 v Kamniku organizirala Šolski center Rudolfa Maistra Kamnik in Gimnazija Kamnik, je Goropevšek z zanimivim referatom predstavil manj znano obdobje Maistrovega življenja »*Celjska doba Rudolfa Maistra*« (OKC). V organizaciji zgodovinskih društev Ormož in Celje, ZZDS in Osnovne šole Središče ob Dravi smo 9. 4. 2005 na rojstni hiši v Središču ob Dravi odkrili spominsko ploščo dr. Štefanu Kočevarju (1808–1883), nato pa nadaljevali z znanstvenim simpozijem o tem velikem slovenskem rodoljubu, »*očetu celjskih Slovencev*«. Prispevke s simpozija, na katerem je sodelovalo 11 referentov, je izdalo celjsko zgodovinsko društvo v zbirki zgodovini.ce leta 2006. Goropevškov prispevek nosi naslov »*Kočevarjeva celjska Narodna čitalnica*«. V njem opisuje njeno delovanje v prvem desetletju njenega obstoja, ko je bil alfa in omega njenega delovanja dr. Štefan Kočevar (Goropevšek, 2006b).

Ves čas (praktično vsako leto) je sodeloval (večkrat tudi aktivno) na *Kulturnozgodovinskih simpozijih Modinci*. Leta 1995 je o enem od njih, že 25. po vrsti, ki se je odvijal med 5. in 8. julijem 1995 prav v Modincih, objavil novico v Novem tedniku. Bralcem je na poljuden način podal sicer zapleteno problematiko »*Utrditev in spremembe etničnih struktur v panonskem prostoru v poznem srednjem veku*«, s katero so se udeleženci simpozija ubadali (Goropevšek, 1994c). Gre za pomemben simpozij, ki povezuje različne vrhunske strokovnjake iz Avstrije (Štajerske in Gradiščanske), Madžarske, Hrvaške in Slovenije. Vendar pa je sčasoma Univerza v Mariboru zavzela mačehovski odnos do tega simpozija, zato je bila slovenska delegacija iz leta v leto manj številčna. V poročilu iz 31. simpozija, ki se je odvijal med 3. in 6. julijem 2001 v Kőszegu, je vodja slovenske delegacije prof. dr. Franc Rozman izrazil resno zaskrbljenost nad tem – še toliko bolj, ker se je bližalo leto slovenske organizacije (2003) (Rozman, 2001). Podobno situacijo je isti avtor opisal v poročilu simpozija leta 2006, ki je potekal ponovno v Modincih, a je medtem mariborska univerza tudi uradno izstopila iz tovrstnega mednarodnega sodelovanja. S slovensko organizacijo se je zamujalo – prestavljala se je iz leta v leto, vse dokler ni

tega v svoje roke vzel Goropevšek ter kot velik entuziast povezal vse celjske dediščinske ustanove (Muzej novejšje zgodovine Celje, Osrednjo knjižnico Celje, Pokrajinski muzej Celje in Zgodovinski arhiv Celje) z Regijskim študijskim središčem Celje ter s pomočjo Mestne občine Celje zelo uspešno organiziral 43. simpozij leta 2010 v Celju.

Njegov zadnji prispevek slovenski zgodovinski znanosti je bil na simpoziju o celjskem zgodovinarju Janku Orožnu. Na njem je Branko Goropevšek predstavil kronološki pregled Orožnovega življenja (Goropevšek, 2012). O prispevku je Jože Kranjec v »Zgodovini za vse« zapisal: »V njegovem članku izvemo ključne podatke o tem, kdo je Orožen bil in kaj vse je zaznamovalo njegovo bogato kariero. Zelo natančno predstavi sfere njegovega osebne in poklicnega zanimanja in zaključuje s priznanji, ki so mu bila podeljena.« (Kranjec, 2021).

7 »Dopisnik« Novega tednika

S svojimi poljudno-znanstvenimi prispevki ali zgolj novičkami je skorajda vseskozi bogatil tudi lokalni časnik Novi tednik in tudi na tak način učinkovito prispeval k popularizaciji zgodovine. Goropevska je kolega Aleksander Žižek v eni od ocen njegovega dela zaradi pisanja paberkov o posameznih zanimivih dogodkih iz celjske preteklosti nekoliko hudomušno označil za »znanega celjskega dogodkarja« (Žižek, 2002).

Izjemno zanimiva je že njegova prva objava »Rodovnik posestniške rodbine« (1. 4. 1993), v kateri je pod drobnogled vzel delo kolega Borisa Golca z istim naslovom. Gre za obravnavo rodovnika obrtniško-posestniške rodbine Šušterič iz Žalca. Goropevšek je ob tem opozoril na večplasten pomen takšnih in podobnih raziskav za lokalno zgodovino (Goropevšek, 1993c).

Z naslovom »Zgodovinar dr. Felix Bister v Celju« je v kratkem zapisu predstavil predstojnika ljubljanske izpostave Avstrijskega inštituta za vzhodno in južno Evropo, avstrijskega zgodovinarja in koroškega rojaka dr. Felixa Bistra in njegovo doktorsko disertacijo o dr. Antonu Korošču, ki je izšla v knjižni obliki (Goropevšek, 1993d). Sicer je na tem mestu potrebno omeniti, da je tudi z Goropevškovo pomočjo dr. Felix Bister postal velik prijatelj in podpornik na novo obujenega celjskega

zgodovinskega društva. Preko izpostave omenjenega inštituta, ki jo je vodil, je naše delovanje večkrat tudi gmotno podprl. Med drugimi je Goropevšku omogočil tudi štipendijo za enomesečno usposabljanje na Dunaju.

Z zelo zanimivim opisom Novačanove življenjske poti z naslovom »Novačan redivivus?« je 7. 10. 1993 pravzaprav napovedal in povabil na predstavitev izdaje njegovega izbranega literarnega dela (uredil Bruno Hartman) v Osrednjo knjižnico Celje (Goropevšek, 1993e).

Prav tako je povabilo na zanimivo predavanje v Levstikovi sobi Osrednje knjižnice Celje predstavljal njegov zapis »Resnice in neresnice o prvih povojnih letih«, kar je tudi za Celjane izjemno zanimiva tematika. Izsledke raziskav je na podlagi svoje knjige »Prevzem oblasti 1944–1946« na to temo podala dr. Jera Vodušek Starič (Goropevšek, 1994d).

S prispevkom o dednem pravu plemiških družin je Goropevšek v lokalnem časopisu najavil zanimivo predavanje dr. Dušana Kosa iz ZRC SAZU, ki se je odvijalo v Levstikovi sobi Osrednje knjižnice Celje v organizaciji Zgodovinskega društva Celje (Goropevšek, 1994e).

Ob 50-letnici Novega tednika je leta 1996 pripravil obsežno jubilejno monografijo z naslovom »Naše poti«, v kateri je mojstrsko orisal prehojeno pot lokalnega časopisa, ki se je v svojih začetkih imenoval Nova pot (Goropevšek, 1996e). Kot zanimivost naj omenim, da je bil tudi eden od govorcev na slavnostni prireditvi v Celjskem domu, napovedovalka pa ga je najavila kot vodjo »domobranskega oddelka« Osrednje knjižnice Celje.

Leta 1997 se je lotil ocene izdaje spominov slovenskega politika Vladimira Ravniharja, ki so jo za objavo pripravil profesorji na ljubljanski Filozofski fakulteti Janez Cvirn, Vasilij Melik in Dušan Nečak. Tudi tokrat je svoj prispevek naslovil z zanimivim citatom iz same knjige, ki bi še danes moral biti aktualen – »Politični cilj in smoter mora biti vselej etične narave«. Obširno kritično predstavitev z nekaj značilnimi citati iz knjige je zaključil z oceno, »da je izdaja Ravniharjevih spominov hvalevredna novost v slovenskem zgodovinopisju« (Goropevšek, 1997h).

Istega leta je v Novem tedniku izšlo tudi njegovo poročilo o zanimivi razstavi starih razglednic in fotografij z naslovom »*Pozdrav s Kozjega*«, ki so jo v počastitev 800-letnice prve omembe kozjanskih vitezov pripravili v celjski osrednji knjižnici. Avtor razstave je bil Marjan Marinšek (Goropevšek, 1997i). Bralcem je na zanimiv način na kratko predstavil tudi izvrstno delo kolega prof. dr. Janeza Cvirna »*Trdnjavski trikotnik*«, v kateri prikazuje razvoj Nemštva in nemškega nacionalizma na Spodnjem Štajerskem ter tako povabil na njegovo predstavitev (Goropevšek, 1997j). Njegovo poročilo o isti knjigi je izšlo tudi v Časopisu za zgodovino in narodopisje (Goropevšek, 1997k).

V letu 1998 je na kratko predstavil delo Vlada Habjana »*Mejniki slovenske zgodovine*«. Predstavitev je izvedel v Levstikovih sobi celjske knjižnice. Kot je zapisal Goropevšek – gre pri tem delu za zanimiv poskus prevrednotenja nekaterih delov slovenske zgodovine (predvsem ocenjevanja vloge celjskih knezov) (Goropevšek, 1998l).

V kolumni »*Iz Gutenbergove galaksije*« je lucidno pokomentiral zanimiv esej o narodni in družbeni miselnosti Slovencev, ki ga je napisal pisatelj Miloš Mikeln. Izpostaviti gre Goropevškov poziv ob zaključku: »*Pustimo različnim mislim prosto pot in ravnajmo tokrat drugače, predvsem pa bolj strpno*« (Goropevšek, 1998m).

Naslednji prispevek v tej kolumni je bil posvečen knjigi zagotovo najbolj poznane slovenskega vremenoslovca Mirana Trontlja »*Kronika izrednih vremenskih dogodkov XX. stoletja*«. Ob tem je Goropevšek pripomnil, da ob prebiranju knjige in poslušanju vremenskih napovedih velja pomisliti tudi na posledice opisanih ekstremnih vremenskih dogodkov – pa ne samo na tiste, ki jih lahko (iz)merimo, pač pa je opozoril tudi na tiste, ki (trenutno) niso izmerljivi (Goropevšek, 1998n). Tretji prispevek v tem letu je pripravil ob 180. obletnici šolstva v Šempetru v Savinjski dolini – ob tem je nastal zbornik desetih raziskovalnih nalog tamkajšnjih osnovnošolcev pri zgodovinskem krožku pod mentorstvom Marjete Mikola (Goropevšek, 1998o).

Ob koncu leta 1998 je bralce seznanil, da je Zgodovinsko društvo Celje dobilo novo vodstvo – predsednik je po

Branku Goropevšku in Janezu Cvirnu postal pisec teh vrstic (Goropevšek, 1998p).

V letu 1999 je na njegovo pobudo Novi tednik v svoji 28. številki (15. julija 1999) pričel z novim podlistkom »*Občinska obeležja*«, ki je bil pravzaprav neko logično nadaljevanje razstave, ki so jo na to temo pripravili v Osrednji knjižnici Celje. V nadaljevanjih je Goropevšek pripravil zanimive kratke predstavitve zastav in grbov vseh starih in nekaterih novonastalih občin s Celjskega. Predstavitev je seveda pričel z mestom ob Savinji, sledili pa so Gornji Grad, Kozje, Laško, Ljubno, Mozirje, Nazarje, Radeče, Rogatec, Slovenske Konjice, Šmartno ob Paki, Šmarje pri Jelšah, Šoštanj, Štore, Velenje, Vitanje, Vojnik in Zreče (Goropevšek, 1999c). Serijo je v drugi številki leta 2000 zaključil z Dobrno (Goropevšek, 2000b).

V januarju 1999 je najavil zanimiv dogodek, ki so ga pripravili v Osrednji knjižnici Celje v sodelovanju z Zgodovinskim arhivom na Ptuj in Muzejem motociklov na Vrnskem, večer, posvečen našemu pozabljenemu rojaku Janezu Puhu. Dogajalo se je veliko. Poleg odprtja razstave, predstavitve monografije in dokumentarnega filma o Janezu Puhu je navdušil tudi prihod oldtajmerjev, med njimi motocikla, seveda znamke Puch, iz leta 1910 (Goropevšek, 1999d).

Konec leta je bolj v novinarski maniri v Novem tedniku poročal o praznovanju 20. obletnice Smučarskega kluba Prebold (Goropevšek, 1999e).

V letih 2006 do 2008 je v Novem tedniku skorajda redno tedensko izhajal njegov podlistek »*Po kom se imenuje*«. V njem je obdelal vse celjske ulice oz. osebnosti, po katerih se ulice imenujejo. Tako je v letu 2006 izšlo 38 tovrstnih prispevkov, leta 2007 35, leta 2008 22, leta 2009 pa še zadnjih 5.

Prav tako so v času njegovega vodenja knjižnice v Novem tedniku zastavili rubriko »*Zgodbe iz domoznanske Kamre*«, ki jo kolegi z domoznanskega oddelka celjske knjižnice na veliko zadovoljstvo bralk in bralcev s svojimi zanimivi prispevki iz lokalne zgodovine vzdržujejo še danes. Prav tako so celjski domoznanci v tem času prevzeli tudi upravljanje spletnega portala Kamra (www.kamra.si).

Njegovo sodelovanje z Novim tednikom pa ni bilo samo »dopisniško«. V času njegovega vodenja knjižnice mu je namreč uspelo izvesti projekt digitalizacije in objave na dLibu vseh številčk tega lokalnega časopisa od leta 1945 naprej. Celjski domoznanci tako z dobro popotnico uspešno nadaljujejo njegovo delo – Novi tednik se namreč na dLibu pojavlja v digitalizirani obliki sprti z nekajtedensko zamudo in je s tem bil kar nekaj let edini tovrstni lokalni časopis v Sloveniji.

8 Delo z mladimi

Vrsto let je predvsem kot ocenjevalec sodeloval v projektu »*Mladi za Celje*«, ki ga že od leta 1978 vodijo občinske službe s področja družbenih dejavnosti. Ni nepomembno, da so v Osrednji knjižnici Celje pričeli tudi hraniti vse nastale raziskovalne naloge. V projektu, ki je kalil mlade raziskovalce – tudi na področju zgodovine, je Goropevšek aktivno sodeloval kot član komisije za področje zgodovine (občasno so se s področjem zgodovine prepletale tudi geografija, etnologija, glasba, umetnostna zgodovina, šport, turizem) za srednje šole najmanj od leta 1995 (od leta 1997 kot predsednik). Leta 1999 je bil tudi mentor nadobudnim osnovnošolkam Slađani Ašanin, Katji Knez in Andreji Krašovec z Osnovne šole Lava, ki so pripravile raziskovalno nalogo o Almi Karlin, istega leta pa tudi Roku Karnerju za raziskovalno nalogo »*Spreminjanje priimkov v Celju med letoma 1840 in 1998*«.

Viri in literatura

Badovinac, T., Germadnik, J. in Goropevšek, B. (2010). *Celjani so jih poznali* (str. 6, 9, 24–27). Celje: Pokrajinski muzej.

Cvirn, J., Goropevšek, B. in Lenarčič, M. (1996). *Savinja*. Nazarje: EPSI.

Cvirn, J., Goropevšek, B., Krempuš, R., Brišnik, D., Roženberger, T., Strahovnik, V. (2007). *Celje: vodnik*. Nazarje: Argos.

Domjan, A. (1997). Predgovor. V A. Domjan (Ur.), *Trideseta leta na Celjskem : pogledi na vsakdanje in kulturno življenje* (str. 6). Celje: Zavod za kulturne prireditve, Galerija sodobne umetnosti.

Goropevšek, B. (1991). Štajerski Slovenci in državnozborna volilna reforma 1906. *Celjski zbornik*, 27 (1), 53–66.

9 Namesto zaključka

Branko Goropevšek je vse svoje znanstveno-raziskovalne zgodovinske prispevke temeljil prvenstveno na arhivskem gradivu, v slovenskem zgodovinskoj pa odpiral nove teme in prinašal pomembna nova dognanja. Slovensko zgodovinskoje je več ali manj dojemal kot kranjsko-centristično, večini slovenskim zgodovinarjem je očital nerazumevanje in preskromno poznavanje predvsem štajerskih, pa tudi primorskih in koroških zgodovinskih razmer in okoliščin. Večkrat je rad (sicer v šali) omenil, da je iz Celja do Ljubljane ravno toliko kilometrov kot iz Ljubljane do Celja. Resnici na ljubo je bil velik lokalpatriot. Ob tem, da ga cenimo kot odličnega zgodovinarja, bibliotekarja, direktorja knjižnice smo ga poznali tudi kot velikega športnega navdušenca in rotarijca, pa tudi aktivnega člana kluba podjetnikov Zlatorog. Leta 2011 je postal predsednik Nogometnega kluba Celje, nato je deloval v njegovem upravnem odboru. Od leta 2007 je bil član mednarodnega rotarijskega gibanja, leta 2008 je bil med ustanovnimi člani Rotary kluba Celje – Barbara Celjska. Za klubskega predsednika je bil predviden v rotarijskem letu 2012/13, a funkcije zaradi bolezni ni zmožal prevzeti. V skladu s poslanstvom gibanja je vseskozi nesebično pomagal drugim. Na predlog Jožeta Volfanda je bil leta 2004 sprejet v celjski klub podjetnikov Zlatorog. V spominu pa nam ostaja predvsem kot dober človek in zanesljiv prijatelj.⁷

⁷ Poglavje sem naslovil »Namesto zaključka« zato, ker je Goropevšek takšne naslove zelo rad uporabljal pri povzemanju svojih znanstveno-raziskovalnih prispevkov.

- Goropevšek, B. (1992a). Nadomestne državnozbornske volitve v splošni kuriji na Štajerskem 1906. *Celjski zbornik*, 28 (1), 101–131.
- Goropevšek, B. (1992b). *Celjski časniki in časopisi 1848–1945* (povzeto po Šlebingerju in Bajcu). Celje: Osrednja knjižnica Celje.
- Goropevšek, B. (1992c). Zgodovinsko društvo bo ponovno oživel. V *NT&RC*, 46 (43), 11.
- Goropevšek, B. (1993a). Razpad sloge na Slovenskem Štajerskem v letih 1906–1907. *Celjski zbornik*, 29 (1), 143–162.
- Goropevšek, B. (1993b). Gora ni nora, nor je, kdor gre gor!, v *Nazaj v planinski raj* (str. 19–25). Celje: Muzej novejšje zgodovine.
- Goropevšek, B. (1993c). Rodovnik posestniške rodbine. V *NT&RC*, 47 (13), 11.
- Goropevšek, B. (1993d). Zgodovinar dr. Felix Bister v Celju. V *NT&RC*, 47 (21), 8.
- Goropevšek, B. (1993e). Novačan redivivus? V *NT&RC*, 47 (40), 10.
- Goropevšek, B. (1994a). Pogajanja za skupen nastop štajerskih Slovencev na volitvah v deželni zbor 1909 (v luči pisem dr. V. Kukovca dr. F. Jankoviču). *Celjski zbornik*, 30 (1), 237–252.
- Goropevšek, B. (1994b). Dr. Karel Verstovšek – štajerski oblikovalec Slovenstva. V *Šaleški razgledi 11, zbornik 1994/95*, str. 221–222. Velenje: Kulturni center Ivan Napotnik.
- Goropevšek, B. (1994c). Kulturnozgodovinski simpozij Modinci. V *NT&RC*, 48 (29), 8.
- Goropevšek, B. (1994d). Resnice in neresnice o prvih povojnih letih na Slovenskem. V *NT&RC*, 48 (15), 10.
- Goropevšek, B. (1994e). O dednem pravu plemiških družin. V *NT&RC*, 48 (18), 8.
- Goropevšek, B. (1994f). Zgodovina za vse – vse za zgodovino. V *NT&RC*, 48 (8), 12.
- Goropevšek, B. (1995a). Hedvika Zdovc, Mestna občina Celje I. del (1850–1918) in Metka Bukošek: Mestna občina Celje II. del (1919–1941). *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 18 (1–2), 165–166.
- Goropevšek, B. (1995b). Prostorski in demografski razvoj Štor. V *Štore: od agrarnega zaselka do industrijskega kraja: zbornik* (str. 56–68). Celje: Muzej novejšje zgodovine.
- Goropevšek, B. (1996a). Prostorska širitev celjskega mesta do srede 19. stoletja. V M. Počivavšek (Ur.), *Iz zgodovine Celja*, 1. zvezek (str. 55–76). Celje: Muzej novejšje zgodovine.
- Goropevšek, B. (1996b). Prostorska širitev Celja skozi čas. V M. Počivavšek (Ur.), *Muzejska poletna delavnica, Celje '95 & '96* (str. 7–20). Celje: Muzej novejšje zgodovine; Ljubljana: Zveza organizacij za tehnično kulturo Slovenije.
- Goropevšek, B. (1996c). Savinja, podjetje za predelavo lesa in proizvodnjo kosovnega pohištva s sedežem v Celju. V M. Javornik (Ur.), D. Voglar (Ur.), A. Dermastja (Ur.), *Enciklopedija Slovenije* (zv. 10, str. 411). Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Goropevšek, B. (1996d). Kot steklenica piva na smetišču. V *Zgodovina za vse*, 3 (1), 85–88.
- Goropevšek, B. (1996e). *Naše poti, 50 let Novega tednika, prvih 50 let – od Nove poti do Novega tednika*. Celje: NT&RC.
- Goropevšek, B. (1997a). Celjsko gimnazijsko vprašanje 1895–1914. *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 45 (1–2), 112–125.

- Goropevšek, B. (1997b). Sprehod v polpreteklost Celja in okolice. V A. Domjan (Ur.), *Trideseta leta na Celjskem : pogledi na vsakdanje in kulturno življenje* (str. 7–40). Celje: Zavod za kulturne prireditve, Galerija sodobne umetnosti.
- Goropevšek, B. (1997c). Vojnik skozi pomnike časa. V F. Kolšek (Ur.), B. Kolar (Ur.), V. Pangerl (Ur.). *Vojniški svet v utripu časa, zbornik ob stoletnici vojniške župnijske cerkve 1896–1899* (str. 14–31). Vojnik: Občina: Župnija: Turistično društvo.
- Goropevšek, B. (1997d). Aleksander Žižek, Urbarji, Mali tiski 1; Aleksander Žižek, Zbirka Rokopisov, Mali tiski 2. *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 20 (1–2), 273–274.
- Goropevšek, B. (1997e). Ricmanjska afera; Prvi shod slovenskih katoliških nepolitičnih društev; Zgodovinsko društvo za Slovensko Štajersko; Nadomestne volitve na Spodnjem Štajerskem; Ustanovitev Slovenske kmečke zveze na Spodnjem Štajerskem; Štajercijanska napredna zveza; Državnozbornske volitve; Bohinjska skupščina Družbe sv. Cirila in Metoda; Protislovenske demonstracije na Ptujju; Protinemški izgredi v Ljubljani; Zoper vindišarske sovražnike; Stranka zedinjenih Slovencev; Mir – glasilo koroških Slovencev; Obstrukcija v štajerskem deželnem zboru; Četrta katoliški shod v Ljubljani; Občni zbor Slovenske kmečke zveze v Celju. V *Slovenska kronika XX. stoletja 1900–1941* (str. 27, 37, 40–41, 62, 68, 70–71, 75–76, 86–88, 93–95, 103, 138–139, 148). Ljubljana: Nova revija.
- Goropevšek, B. (1997f). Zgodovina za vse – sedmič!. V *NT&RC*, 52 (40), 18.
- Goropevšek, B. (1997g). Simpozij o meščanstvu in meščanskosti. V *NT&RC*, 52, (40), 18.
- Goropevšek, B. (1997h). Politični smoter mora biti vselej etične narave, Vladimir Ravnihar: Mojega življenja pot, spomini dr. Vladimirja Ravniharja, uredili Janez Cvirn, Vasilij Melik, Dušan Nečak. V *Zgodovina za vse*, 4, (2), 91–95.
- Goropevšek, B. (1997i). Pozdrav iz Kozjega. V *NT&RC*, 51 (44), 18.
- Goropevšek, B. (1997j). Trdnjavski trikotnik: politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem (1861–1914). V *NT&RC*, 52 (46), 19.
- Goropevšek, B. (1997k). Trdnjavski trikotnik: politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem (1861–1914). V *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 69=34, (1).
- Goropevšek, B. (1998a). Odmev in pomen septembrskih dogodkov leta 1908 (spomin na 90-letnico dogodkov). V *Slovenija 1848–1998: iskanje lastne poti: mednarodni znanstveni simpozij, Maribor, Narodni dom – Pokrajinski muzej, 16.–17. april 1998* (str. 115–123). Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije.
- Goropevšek, B. (1998b). Kaj takega je mogoče pri nas v Avstriji sedaj v 20. stoletju? V B. Terbuc (Ur.), *Septembrski dogodki 1908: zbornik* (str. 47–62). Ptuj: Zgodovinsko društvo.
- Goropevšek, B. (1998c). 90. obletnica ptujskih septembrskih dogodkov, »Kaj takega je mogoče še pri nas v Avstriji sedaj v 20. stoletju?«. *Tednik*, 51 (36), 5.
- Goropevšek, B. (1998d). Oris zgodovine preskrbe Celja z vodo. V J. Volfand (Ur.), *90 let celjskega vodovoda: 1908–1998* (str. 4–10). Celje: Mestna občina Celje, Vodovod – kanalizacija, Fit Media.
- Goropevšek, B. (1998e). Kronika zanimivejših dogodkov 1988–1998. V *Savinjski zbornik*, 7, 369–382.
- Goropevšek, B. (1998f). Arhiv na medmrežju: celjski arhivisti odgovarjajo na izzive tretjega tisočletja. *Novi tednik*, 53 (16), 17.
- Goropevšek, B. (1998g). Vaši pomisleki morebiti niso bili povsem upravičeni, mesto se vendar razvija (Prostorska širitev celjskega mesta od srede 19. stoletja do leta 1918). V M. Počivavšek (Ur.), *Iz zgodovine Celja*, 2. zvezek (str. 25–57). Celje: Muzej novejšje zgodovine.

- Goropevšek, B. (1998h). Skrivnostni Ipavec: Zgodovina za vse – osmič! in Zgodovina za vse – devetič!, V *NT&RC*, 53 (6), 18 in 53 (44), 17.
- Goropevšek, B. (1998i). Mednarodni simpozij »Meščanstvo na območju nekdanje habsburške monarhije po letu 1918«, Celje, 1.–4. oktobra 1997. V *Zgodovinski časopis : glasilo Zveze zgodovinskih društev Slovenije*, 52 (1), 127–128.
- Goropevšek, B. (1998j). Dva jezika, dve kulturi, eno mesto Celje: oris razvoja kulture v mestu ob Savinji 1850–1918. V D. Friš (Ur.), F. Rozman (Ur.), *Od Maribora do Trsta: 1850–1914, zbornik referatov*, str. 203–220. Maribor: Pedagoška fakulteta.
- Goropevšek, B. (1998k). Celje na meji evropskega vzhoda in zahoda skozi čas: oris razvoja slovenske kulture v Celju 1850–1918. V E. Kržišnik (Ur.), M. Lokar (Ur.), H. Podobnik (Ur.), *Zbornik predavanj*, str. 151–169. Ljubljana: Seminar slovenskega jezika, literature in kulture pri Centru za slovenščino kot drugi/tuji jezik.
- Goropevšek, B. (1998l). Mejniki slovenske zgodovine: nov pogled na preteklost, na nacionalno genezo in zgodovinsko držo Slovencev. V *NT&RC*, 53 (7), 19.
- Goropevšek, B. (1998m). Iz Gutenbergove galaksije: Razmaknimo zidove in poglejmo v narodovo dušo. V *NT&RC*, 53 (10), 19.
- Goropevšek, B. (1998n). Iz Gutenbergove galaksije: Izredni vremenski dogodki. V *NT&RC*, 53 (23), 19.
- Goropevšek, B. (1998o). Iz Gutenbergove galaksije: Drobci iz preteklosti Šempetra v Savinjski dolini. V *NT&RC*, 53, (45), 10.
- Goropevšek, B. (1998p). Zgodovinsko društvo Celje ima novo vodstvo. V *NT&RC*, 53 (47), 11.
- Goropevšek, B. (1999a). Dokaz, da je Celje (še vedno) mesto kulture (celjski kulturni sejem - raznolika in bogata dejavnost kulturnih zavodov)/Sejmu ob rob! : komentiramo. *NT&RC*, 54 (6), 10–11.
- Goropevšek, B. (1999b). Šest drobcev zgodovine : izšla je enajsta številka Zgodovine za vse. V *NT&RC*, 54 (26), 8.
- Goropevšek, B. (1999c). Občinska obeležja. V *NT&RC*, 54 (29–45, 48–49).
- Goropevšek, B. (1999d). Janez Puh, izumitelj in tovarnar: Osrednja knjižnica Celje v sodelovanju z Zgodovinskim arhivom Ptuj in Muzejem motociklov Vrnsko odpira razstavo o Janezu Puhu. V *NT&RC*, 54 (3), 9.
- Goropevšek, B. (1999e). 20 let SK Prebold. V *NT&RC*, 54 (49), 13.
- Goropevšek, B. (2000a). Domoznanstvo in domoznanske zbirke v slovenskih knjižnicah. V M. Kafol (Ur.), M. Mravlja (Ur.), *Kulturne ustanove in arhivsko gradivo; Arhivi in marketing ; Računalniško popisovanje arhivskega gradiva v praksi: Posvetovanje ADS* (str. 45–53). Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.
- Goropevšek, B. (2000b). Občina Dobrna: občinska obeležja. V *NT&RC*, 54 (2).
- Goropevšek, B. (2001a). *Stoletje v Celju: 1900–2000*, Celje: Fit Media.
- Goropevšek, B. (2001b). Čas, ko sta se mesto in okolica razvijala brez regulacijskega načrta (Oris prostorskega razvoja Celja mesta med leti 1918 in 1941). V M. Počivavšek (Ur.), *Iz zgodovine Celja*, 3. zvezek (str. 75–92). Celje: Muzej novejšje zgodovine.
- Goropevšek, B. (2001c). Najslavnejši slovenski zemljevid. V *Slovenska kronika XIX. stoletja 1800–1860* (str. 421–423). Ljubljana: Nova revija.

Goropevšek, B. (2001d). Štajerska kislja župa: [v rubriki Prejeli smo, je objavljen odgovor in pojasnilo vodje projekta Celjskega biografskega leksikona Branka Goropevška o vsebini in namenu projekta glede na polemčni zapis novinarki Damjane Stamejčič]. *Delo*, 43 (42), 7.

Goropevšek, B. (2002a). Stoletje celjskega Narodnega doma, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 73–38 (1), 59–74.

Goropevšek, B. (2002b). Celjska mestna hranilnica; Kar je za otroke šola, so odraslim dobri časniki in podučljive knjige; Slovenski narod, ki po zemlji hodi, in mariborski Narod se identificirata; Iz malega raste veliko ali kako je hmeljska roža zeleno zlato postala. V *Slovenska kronika XIX. stoletja 1861–1883* (str. 78–79, 135–136, 155–157, 350–351). Ljubljana: Nova revija.

Goropevšek, B. (2003a). *Narodna čitalnica v Celju 1862–1927*. Celje: Mestna občina.

Goropevšek, B. (2003b). Od slogaštva do političnih strank – Slovenci in slovenske dežele v Taaffejevi dobi; Od mlinarja do veleindustrialca, Južnoštajerska hranilnica; Take slavnosti narodne, kot je današnja, še ni videlo Celje; Križevački statuti. V *Slovenska kronika XIX. stoletja 1884–1899* (str. 11–16, 122–124, 147–149, 348). Ljubljana: Nova revija.

Goropevšek, B. (2004a). Starosta celjskih Slovencev v času dvojne monarhije; Tovarnar v znamenju dveh levov; Da, to je bil mož!; Slovenski veleindustrialec in veleposestnik; Medicina mu je bila žena, glasba ljubica, šah strast; Če ni kadrov, ni idej, ni programov. V B. Cvelfar (Ur.), *Znameniti Celjani* (str. 36–43, 48–49 in 64–65). Celje: Fit Media.

Goropevšek, B. (2004b). Ivan Prekoršek – potovalni učitelj Ciril Metodove družbe na slovenskem Štajerskem (Poti in stranpoti slovenske politike na Štajerskem v letih 1908–1912). *Hartmanov zbornik, Studia Historica Slovenica*, 4 (2–3), 421–438.

Goropevšek, B. (2004c). Mesto v zgodovini, Celje v naši zavesti, v: *Pogled v urbanistični razvoj Celja* (str. 5–23). Celje: Zgodovinski arhiv.

Goropevšek, B. (2005). Poročilo o delu Zveze zgodovinskih društev Slovenije za obdobje 2002–2004. V *Zgodovinski časopis*, 59 (1–2), 205.

Goropevšek, B. (2006a). *Štajerski Slovenci, kaj hočemo!: slovenska politika na Štajerskem v letih 1906–1914*. Celje: Zgodovinsko društvo Celje.

Goropevšek, B. (2006b). Kočevarjeva celjska Narodna čitalnica. v: Počivavšek M. (Ur.). Štefan Kočevar – rodoljub slovenski, *zgodovini.ce* 4 (str. 97–112). Celje: Zgodovinsko društvo.

Goropevšek, B. (2007). Javna bolnišnica Celje v obdobju med obema vojnama V A. Demšar (Ur.), J. Korošec (Ur.), B. Cvelfar (Ur.). *Splošna bolnišnica Celje: 120 let* (str. 62–75). Celje: Splošna bolnišnica.

Goropevšek, B. (2012). Oris življenja in dela prof. Janka Orožna. V Počivavšek M. (Ur.). *Orožnov zbornik, Ob 120-letnici rojstva Janka Orožna, zgodovini.ce* 12 (str. 13–22). Celje: Zgodovinsko društvo.

Kranjec, J. (2012). Živeti od ljubezni do zgodovine, ocena Orožnovega zbornika. V *Zgodovina za vse*, 19, (1–2), 168–169.

Goropevšek, B. in Gajšek, M. (2006). Prostorski in urbani razvoj mesta Celja po letu 1945, v M. Počivavšek (Ur.), *Iz zgodovine Celja*, 5. zvezek (str. 121–135). Celje: Muzej novejšje zgodovine.

Goropevšek, B. in Lenarčič, M. (1997). *Spodnja Savinjska dolina*. Nazarje: EPSI.

Goropevšek, B. in Lenarčič, M. (2011). *Savinja (Polet nad reko)*. Nazarje: EPSI.

Goropevšek, B. in Melanšek, J. (2002). *Spodnja Savinjska dolina (The Lower Savinja Valley)*. Letuš: Global Merkur.

Goropevšek, B. in Troha, N. (1999). Trbovlje: zgodovina. V M. Javornik (Ur.), D. Voglar (Ur.), A. Dermastja (Ur.). *Enciklopedija Slovenije* (zv. 13, str. 318–319). Ljubljana: Mladinska knjiga.

Orožen, I., Goropevšek, B. (Ur., 1997). *Celska kronika. Faksimile*. Nazarje: EPSI; Celje: Osrednja knjižnica.

Raztresen, M. (1997). Nova knjiga za planinsko knjižnico, Savinja. *Planinski vestnik*, 97 (2), 76–78.

Rozman, F. (2001). 31. mednarodni kulturnozgodovinski simpozij Mogersdorf (Modinci). V *Zgodovinski časopis*, 55 (3–4), 499.

Volfand J. (Ur., 2000–2008). *Letopis občin Celje, Dobrna, Štore Vojnik*. Celje: Fit Media.

Žižek, A. (2002). Cele, Cele (ocena B. Goropevšek, Stoletje v Celju). V *Zgodovina za vse*, 9 (1), 110.

Barvitost kulture bogati (2002). Celje: Muzej novejše zgodovine [etc.].

Osrednja knjižnica Celje:

– Zapuščina Branka Goropevška.

– Zgodovinsko društvo Celje (arhiv):

– aš 1, mape: poročila; *Zgodovina za vse* – predstavitve; Ministrstvo za kulturo; Ministrstvo za znanost in tehnologijo; prejeti dopisi; simpozij Gimnazijsko vprašanje 1895–1995; simpozij 150 let železnic na Slovenskem.

– aš 2, mapa ZZDS.

dr. Vlasta Stavbar¹

Univerzitetna knjižnica Maribor

RAZVOJ IN PREPOZNAVANOST DOMOZNANSTVA (O BIBLIOTEKARJU IN DOMOZNANCU MAG. BRANKU GOROPEVŠKU)

THE DEVELOPMENT AND RECOGNITION OF LOCAL HISTORY (ON THE LIBRARIAN AND LOCAL HISTORIAN BRANKO GOROPEVŠEK, M.A.)

Izveček

Prispevek prikazuje delovanje Branka Goropevška v slovenskem knjižničarstvu, zlasti njegovo vlogo pri razvoju domoznanske dejavnosti v osrednjih slovenskih knjižnicah. Kot prvi predsednik Sekcije za domoznanstvo in kulturno dediščino pri ZBDS in direktor Osrednje knjižnice Celje, je uspešno prepletal področji knjižničarstva in zgodovinopisja. Po njem poimenovane Goropevškove nagrade se od leta 2018 podeljujejo za izjemne uspehe na področju domoznanstva in kulturne dediščine.

KLJUČNE BESEDE: Branko Goropevšek, domoznanska dejavnost, Sekcija za domoznanstvo in kulturno dediščino, Goropevškove nagrade, slovenska zgodovina

Abstract

The treatise presents Branko Goropevšek's activities in the Slovene librarianship, primarily his role in developing local history in the central Slovene libraries. He was the first president of the Local History and Cultural Heritage Section of the Slovenian Library Association and the director of the Celje Central Library. The article stresses the intertwining of librarianship and historiography, i.e. the two fields that determined his opus. The Goropevšek awards honour his name and have been awarded for exceptional achievements in local history and cultural heritage since 2018.

KEYWORDS: Branko Goropevšek, local history, Local history and cultural heritage section, Goropevšek awards, Slovene history

Mag. Branko Goropevšek (1966–2012) je bil zgodovinar, geograf in bibliotekarski specialist, prvi predsednik Sekcije za domoznanstvo in kulturno dediščino pri Zvezi bibliotekarskih društev Slovenije ter direktor Osrednje knjižnice Celje. Prvenstveno je bil zgodovinar, o njegovem znanstvenem in raziskovalnem delu priča njegova bibliografija. Umeščenost Branka Goropevška v slovensko zgodovinopisje je opisal dr. Bojan Cvelfar v pričujočem zborniku Domfest '22: domoznanstvo za vse

generacije (Cvelfar, 2022). Bil pa je tudi bibliotekar in domoznanec, ki je s številnimi zadolžitvami, funkcijami in samim bibliotekarskim delom v teoriji in praksi prispeval k razvoju slovenskega knjižničarstva. Prav tako je bil moj kolega in prijatelj, na katerega me vežejo prijetni spomini, predvsem na številna druženja in klepete, ki so se včasih razvili tudi v burne debate o domoznanski dejavnosti, zgodovini, pogledih ... Vse to je bil Brane.

¹ Dr. Vlasta Stavbar, višja znanstvena svetnica, znanstvena sodelavka, vodja Enote za domoznanstvo in posebne zbirke Univerzitetne knjižnice Maribor

1 Knjižničarstvo

Mag. Goropevšek se je po zaključeni diplomski leti 1991 iz zgodovine in geografije na takratni mariborski Pedagoški fakulteti (danes Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru) še istega leta zaposlil v Osrednji knjižnici Celje. Po opravljenem pripravništvu je leta 1992 opravil strokovni bibliotekarski izpit in tako vstopil v knjižničarsko stroko. Že zelo kmalu je postal vodja domoznanskega oddelka, v preteklosti imenovanega tudi Oddelek za posebne zbirke, dokumentacijo in raziskovalno dejavnost. Kot zgodovinar je odlično nadgrajeval in dopolnjeval domoznansko dejavnost. Z objavami v lokalnem tisku je prispeval k širjenju védenja o celjski zgodovini, Celjanih in raznovrstnih domoznanskih vsebinah. Loteval se je vedno novih storitev. Z digitalizacijo celjskega *Novega tednika* leta 2010 (spletni dostop na dLibu je omogočen za časopis od leta 1945 dalje, vključno z najnovejšimi številkami z nekajmesečnim zamikom) je pričel izhajati njegov podlistek z naslovom *Po kom se imenuje*, v katerem je predstavljal poimenovanja celjskih ulic po znanih osebnostih. Številne Goropevškove domoznanske vsebine, razstave, domoznanski zapisi v najrazličnejših zbornikih, dnevnem tisku in krajevnih kronikah bogatijo celjsko kulturno zgodovino. Ob tem pa je Goropevšek posebno pozornost namenjal umestitvi domoznanske dejavnosti v splošnih knjižnicah na pomembno mesto oziroma poskušal domoznanstvo vrniti na tisti piedestal v slovenskih knjižnicah, na katerem je v preteklosti, zlasti v takratnih študijskih knjižnicah, že bilo. Domoznanska dejavnost je v večini teh bila pomemben kreator razvoja knjižnic in njihove vloge v lokalnem in širšem, zlasti regijskem okolju, zato se je lotil ponovne osvetlitve teoretičnih izhodišč domoznanstva. Strokovne podlage iz šestdesetih let 20. stoletja, ki so jih zasnovali zlasti kolegi v Mariboru (Janko Glazer in Stanislav Kos), v zadnjem desetletju 20. stoletja (Bernard Rajh, Vlasta Stavbar in Sandra Kurnik Zupanič) ter nekateri kolegi v drugih slovenskih knjižnicah in so jih z zakonodajo posvojile tudi slovenske osrednje območne knjižnice, je razvijal v sodobnem knjižničarstvu 21. stoletja. S primeri dobrih praks se je srečeval tudi v tujini, saj je oktobra 1999 ob pomoči mednarodne iniciative PublicCA Training Placements (CEPP – Centres of Excellence Placement Programme) v berlinski Deželni in mestni knjižnici spoznaval uporabo lokalnih in virtualnih virov v knjižnicah

in njihovo razvejano domoznansko dejavnost. Nova znanja, ki jih je pridobil, je prenesel v vsakdanje delo knjižnice (Neudauer, 2018).

Leta 1991 je postal vodja domoznanskega oddelka v Osrednji knjižnici Celje in vsa leta aktivno sooblikoval razvoj slovenskega domoznanstva. Bil je član Koordinacije za domoznanstvo pri Zvezi bibliotekarskih društev Slovenije (1993–1997), leta 1997 pa je bil izvoljen za prvega predsednika novoustanovljene Sekcije za domoznanstvo pri Zvezi bibliotekarskih društev Slovenije. Pogosto je bil soorganizator pri izvedbi bibliotekarskih srečanj in zborovanj, na katerih je večkrat aktivno sodeloval z referati domoznanske vsebine. Posebej pa gre izpostaviti njegove teoretične prispevke s področja domoznanstva. Med temeljne objave spadajo:

- Domoznanstvo – včeraj, danes, jutri. V: Knjižnica 39/1995, št. 3, str. 61–79.
- Domoznanstvo in domoznanske zbirke v slovenskih knjižnicah. V: Kulturne ustanove in arhivsko gradivo: Arhivi in marketing; Računalniško popisovanje arhivskega gradiva v praksi. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2000, str. 45–53.
- Formalni in neformalni pritok gradiv na starih in novih medijih. V: Tradicionalni mediji v sodobni informacijski družbi. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, 2000, str. 83–92.

V prispevkih o domoznanstvu je izpostavljal tudi raziskovalno dejavnost, poleg razmišljanj o samem pojmu domoznanstva, organizaciji domoznanskih nalog, pridobivanju domoznanskega gradiva, s poudarkom, da ga lahko domoznanci producirajo tudi sami. V raziskovalni dejavnosti je videl potencial. Kot je zapisal: »Sestavljanje bibliografij, celjskih avtorjev, celjskih tiskov, prevzemanje in urejanje zapuščin, priprava domoznanskih razstav in vodstva po njih, organiziranje literarnih večerov in predavanj, publiciranje v splošnem in strokovnem časopisju je naše osnovno vodilo in mora biti razpoznavni znak uslužbencev na oddelku, kajti akumulirano znanje mora biti tudi javno dostopno, ker bo le tako naše delo (p)ostalo smotno« (Goropevšek, 2000, str. 52). Zavedal se je pomembne vloge domoznanske dejavnosti in knjižničarjev kot kreatorjev védenja o in za lokalno območje. Interdisciplinarno raziskovanje je deklariral kot osnovni cilj domoznanske dejavnosti, ki »omogoča prebivalcem v skladu z njihovimi potrebami tekoče informiranje o aktualnih dogodkih in dogajanjih na

njihovem območju ter jih seznanja s podobo razvoja nekega okolja» (Goropevšek, 2000, str. 45). Ob tem se je na prelomu stoletja zavedal, da prihaja na področju domoznanstva v slovenskem knjižnično-informacijskem prostoru do velikih sprememb. Kot glavne cilje je izpostavil: »... poenoteno in kooperativno obdelavo domoznanskih gradiv, čim boljše referalno dejavnost ter poenoteno posredovanje gradiv in informacij«. Z namenom, da bi »omogočili dobiti našim uporabnikom hitro, lahko dostopno in poceni informacijo z domoznanskega področja« (Goropevšek, 2000, str. 52). Po več kot dvajsetih letih, žal, na vseh področjih še nismo dosegli omenjenih ciljev.

Poudarjal je povezovanje med sorodnimi ustanovami (arhivi, muzeji, galerijami ...), ki hranijo domoznansko gradivo, in poznavanje fondov ter zbirk v omenjenih ustanovah. V mislih ni imel le referalne dejavnosti, ampak tudi evidentiranje, prevzemanje, obdelavo, hranjenje, zaščito, izposajo in uporabo gradiv ter sodelovanje vseh tistih, ki se ukvarjajo z varovanjem kulturne dediščine. Goropevšek je vlagal veliko truda v povezovanje, ob tem pa je zagovarjal potrpežljivost in prožnost vseh, ki se ukvarjajo s kulturno dediščino. Portal Kamra, ki je bil vzpostavljen leta 2006 v okviru partnerstva med Narodno in univerzitetno knjižnico, osrednjimi območnimi knjižnicami in Zvezo splošnih knjižnic kot štiriletni projekt (2004–2008), ki ga je financiralo Ministrstvo za kulturo v okviru programa osrednjih območnih knjižnic, je eden tistih, ki povezuje sorodne institucije. Leta 2007 je bil s strani navedenih partnerjev ustanovljen Konzorcij Kamra, razvoj in vzdrževanje portala pa je prevzelo podjetje HGI, d. o. o. Razvoj portala je usmerjala projektna delovna skupina, ki je z regijskimi uredniki vzpostavila partnerstva med institucijami (knjižnicami, muzeji, arhivi itd.) na posameznih območjih. Konzorcij je deloval do konca leta 2010, upravljanje portala pa je v začetku leta 2011 prevzela Osrednja knjižnica Celje (Maček, Ožura, 2016, str. 69). Kamra predstavlja prvi skupni dolgoročni projekt slovenskih osrednjih knjižnic, ki v povezovanju s knjižnicami in drugimi inštitucijami ter posamezniki na območju nudijo uporabnikom zaključeno zbirko domoznanskih informacij na enem mestu (Maček, Ožura, 2016, str. 77). In ravno povezovanje, ki se kaže s

² Ime sekcije se je dopolnilo leta 2009 in se sedaj imenuje Sekcija za domoznanstvo in kulturno dediščino.

projektom Kamra, je bilo glavno gonilo Goropevškovega delovanja. Goropevšek je veliko vlagal v povezovanje celjskih kulturnih inštitucij, še posebej Zgodovinskega arhiva Celje, Pokrajinskega muzeja Celje in Muzeja novejših zgodovine Celje z Osrednjo knjižnico Celje v skupnih projektih.

Leta 2001 je bil imenovan za direktorja Osrednje knjižnice Celje, ki jo je vodil tri mandate. Ob tem je bil član sveta COBISS Inštituta za informacijske znanosti (IZUM) v obdobju 2001–2002, leta 2002 je bil izvoljen v Upravni odbor IZUM-a, pri katerem je funkcijo opravljal tri mandate, član Stokovnega sveta Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana (NUK) v obdobju 2003–2007, predsednik Zveze splošnih knjižnic Slovenije (2007–2009), leta 2009 pa je bil imenovan za člana Upravnega odbora Združenja splošnih knjižnic. Bil je tudi član Stokovnega sveta Osrednje knjižnice Kranj (imenovan leta 2005) in Stokovnega sveta Knjižnice Ivana Potrča Ptuj (imenovan leta 2007). V obeh knjižnicah je svetu tudi predsedoval. Leta 2006 je bil na podlagi odločitve Sveta Savinjske statistične regije imenovan v Regionalni razvojni svet Savinjske regije.

Njegov velik osebni prispevek se zrcali tudi v celjski knjižnici, ki je bila leta 2010 obnovljena in dozidana v enega najsodobnejših knjižničnih objektov v Sloveniji. Za izgradnjo ima Goropevšek velike osebne zasluge, saj je uspel na eni strani zagovarjati stroko s prepletom tradicije in sodobnih trendov ter hkrati ohranjati dobro sodelovanje z odločevalci pri izgradnji knjižnice. Tako je pod njegovim vodstvom Celje dobilo knjižnico, ki izpolnjuje sodobne knjižničarske standarde in je pomembno kulturno, izobraževalno in družabno središče v mestu.

2 Sekcija za domoznanstvo 1997–2001²

Sekcija za domoznanstvo je bila ustanovljena leta 1997 na 12. skupščini ZBDS v Portorožu. S svojimi aktivnostmi in programom je pričela leto kasneje. Konstitutivna seja sekcije je bila 21. maja 1998 v Ljubljani. Njen pobudnik in prvi predsednik je postal Branko Goropevšek, ki jo je vodil do leta 2001. Pod njegovim vodstvom si je Sekcija

za domoznanstvo za svoj prvi program dela zadala, da bo pripravila pregled takratnega stanja na domoznanskem področju v slovenskih knjižnicah. Člani sekcije so bili izbrani po t. i. regionalnem ključu in njihova prva naloga je bil popis stanja domoznanske dejavnosti na svojem območju. Opravili so ga s pomočjo smernic za razvid stanja, ki so bile oblikovane na konstitutivni seji.³

Že na naslednji seji 30. junija 1998, ki je potekala v Univerzitetni knjižnici Maribor in na kateri so bili prisotni člani sekcije, ki so zastopali knjižnice iz vseh slovenskih regij (Brane Goropevšek, Osrednja knjižnica Celje; Sandra Kurnik Zupanič, Univerzitetna knjižnica Maribor; Simona Šuler - Pandev, Knjižnica Franca Sušnika Ravne na Koroškem; Franc Drolc, Osrednja knjižnica Kranj; Andreja Jejčič, Goriška knjižnica; Ivica Milič, Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto; Ljuba Vrabec, Osrednja knjižnica Koper; Andrej Pavlič, Študijska knjižnica Murska Sobota; Ljudmila Berčič, Knjižnica Šiška in Jakob Emeršič, Knjižnica Ivana Potrča Ptuj), so predstavili razvid stanja domoznanske dejavnosti po slovenskih knjižnicah. Na osnovi ugotovljene raznolike slike domoznanske dejavnosti (od tistih, ki imajo več desetletno tradicijo pa do prvih poskusov organiziranja domoznanske dejavnosti) so člani sekcije oblikovali skupne zaključke, ki so bili predstavljeni na okrogli mizi na posvetovanju ZBDS v Celju oktobra 1998. Predstavitev je pokazala veliko raznolikost glede kadrovske problematike, delovnih obveznosti, organizacije dela, vsebine in načina dela ter domoznanskih zbirk.⁴

Člani sekcije so se dogovorili, da se bodo srečevali nekajkrat letno, in sicer vsakokrat v drugem »regijskem« središču, in bodo na sestanke vabili tudi predstavnike ostalih, predvsem manjših knjižnic iz posameznega območja⁵. Namen ustanovitve Sekcije za domoznanstvo je bil vzpostavitev sodelovanja med slovenskimi domoznanci v različnih knjižnicah, reševanje problemov in vprašanj, ki se pojavljajo pri izvajanju domoznanske dejavnosti (zbiranje, obdelovanje in hranjenje domoznanskega gradiva) in iskanje skupnih rešitev.

Posebno skrb so domoznanci posvečali možnostim sodelovanja s sorodnimi institucijami (muzeji, arhivi, galerijami) in društvi, katerih dejavnost je prav tako domoznanska. Ena od dolgoročnih in konstantnih nalog sekcije pa je bilo organiziranje strokovnih posvetov o domoznanskih vprašanih ter predstavljanje rezultatov, pobud in želja strokovni javnosti.

Sekcija za domoznanstvo je leta 1999 pripravila svoj prvi kolokvij z naslovom »Izbor in pridobivanje domoznanskega gradiva«, ki je potekal 26. novembra 1999 v Celju. Srečanja se je udeležilo 62 knjižničarjev iz cele Slovenije in zamejstva. Na posvetu je potekala burna razprava, ki je pokazala upravičenost ustanovitve Sekcije za domoznanstvo, saj so se odprla številna vprašanja o domoznanski dejavnosti. Uvodna referata sta pripravila Branko Goropevšek »*Stanje domoznanske dejavnosti v Sloveniji*« in Vlasta Stavbar »*Kaj je domoznansko gradivo?*«, sledili pa so referati in koreferati, ki so jih pripravili kolegi domoznanci iz različnih koncev Slovenije in tako prikazali razmere in načine pridobivanja domoznanskega gradiva⁶.

Člani sekcije so glede na sklepe kolokvija iz leta 1999 predlagali tudi temo posvetovanja ZBDS v letu 2000 z naslovom »*Tradicionalni mediji v sodobni informacijski družbi*«. Mednarodno posvetovanje je potekalo v Mariboru oktobra 2000 in tudi slovenski domoznanci so prispevali nekaj referatov: Branko Goropevšek, *Formalni in neformalni pritok gradiv na starih in novih medijih*; Vlasta Stavbar in Sandra Kurnik Zupanič, *Hranjenje in varovanje starega gradiva v UKM* (Tradicionalni mediji, 2000). V novem tisočletju je Sekcija za domoznanstvo nadaljevala s svojim delom in sledila glavnim točkam programa, ki si ga je zadala že ob svoji ustanovitvi. Leta 2001 je vodenje Sekcije za domoznanstvo prevzela Vlasta Stavbar. Branko Goropevšek je aktivno delo v domoznanski dejavnosti zamenjal za vodenje Osrednje knjižnice Celje, vendar še vedno ostal povezan z domoznanstvom. Tako se je leta 2004 s kolegi udeležili mednarodnega strokovnega posveta z naslovom »Zavičajne zbirke – čuvar kulturnog nasleda i identiteta u

³ Zapisnik 1. konstitutivne seje Sekcije za domoznanstvo pri ZBDS, Ljubljana, 21. 5. 1998. Iz zapuščine Branka Goropevška. Hrani Osrednja knjižnica Celje.

⁴ Zapisnik 2. seje Sekcije za domoznanstvo pri ZBDS, Maribor, 30. 6. 1998. Iz zapuščine Branka Goropevška. Hrani Osrednja knjižnica Celje.

⁵ Prav tam.

⁶ Knjižničarske novice, 10(2000)1–2, str. 4–5.

eri digitalizacije», ki je potekal v Zenici med 29. in 30. 10. 2004 (Stavbar, 2006).

Goropevšek je prihodnost domoznanske dejavnosti videl v naslednjih poudarkih:

- ustrezna zakonodaja,
- ureditev financiranja,
- udejanjenje vertikalne in horizontalne povezanosti med knjižnicami in delitev dela,
- oblikovanje minimalnih standardov za enoten obseg in kakovost dela,
- oblikovanje meril za poenoteno obdelavo v vzajemnem katalogu, ki pa mora vsebovati specifičnosti domoznanske dejavnosti, s slovenskim knjižnično-informacijskim sistemom,
- oblikovanje splošnega skupnega domoznanskega geslovnika, oprtega na konkretna gesla iz posameznih domoznanskih območij,
- prizadevanja za ohranitev obveznega izvoda kot primerne načina pridobivanja domoznanskega gradiva,
- zaščita in varovanje domoznanskih gradiv,
- natančnejše definiranje raziskovalne dejavnosti kot nujne sestavine domoznanstva,
- ureditev statusa domoznanske dejavnosti znotraj slovenskega KIS-a.

(Goropevšek, Iz zapuščine Branka Goropevška)

Branko Goropevšek je v mandatu vodenja sekcije ključno zastavil smernice razvoja domoznanstva v slovenskih knjižnicah, današnjih osrednjih območnih knjižnicah. Tudi v nadaljevanju je sekcija izvajala aktivnosti za organizirano domoznansko dejavnost, kar je bilo uporabno zlasti za tiste knjižnice, ki domoznanske dejavnosti v preteklosti še niso izvajale, zlasti ne kot samostojne dejavnosti. Tako je na posvetovanju ZBDS leta 2002 na Bledu Sekcija za domoznanstvo pripravila in izvedla okroglo mizo na temo »*Domoznanstvo in regionalnost*«. Okrogla miza je bila zelo odmevna, saj je odprla vprašanja bodočih regij in z njimi povezanega domoznanstva, kar je bilo tudi v naslednjih letih pomembna tema. Pravilnik o osrednjih območnih knjižnicah (Ur. 1. RS 88/2003) je kot posebno nalogo osrednjih območnih knjižnic opredelil tudi koordinacijo zbiranja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva.

3 Goropevškove nagrade in priznanja

Osrednja knjižnica Celje je podala pobudo na Upravni odbor Zveze bibliotekarskih društev Slovenije, da Sekciji za domoznanstvo in kulturno dediščino podeli soglasje za oblikovanje nagrad za zasluge na domoznanskem področju, poimenovanih po Branku Goropevšku – Goropevškove nagrade. Nagrade bi se podeljevale bienalno na Domfestu, prazniku domoznanstva, prejeli pa bi jih najzaslužnejši člani Sekcije za domoznanstvo in kulturno dediščino pri ZBDS, ki s svojim delom pomembno prispevajo k delovanju sekcije in prepoznavnosti domoznanstva (Neudauer, 2016, str. 102). Na spletni strani združenja (<https://www.zbds-zveza.si/goropevskove-nagrade/>) je navedeno: »Goropevškove nagrade so nagrade za izjemne uspehe na področju domoznanstva in kulturne dediščine, ki so širšega družbenega pomena in prispevajo k napredku domoznanske dejavnosti v knjižnicah«.

Prvič so jih podelili leta 2018 na strokovnem posvetovanju slovenskih domoznancev. Poleg Goropevškove nagrade se podeljuje tudi Goropevškovo priznanje, in sicer članom, ki so s svojim strokovnim odnosom in delom pomembno prispevali k razvoju domoznanske dejavnosti ter h krepitvi ugleda domoznanske dejavnosti. Listino podeljujejo partnerjem, podpornikom, sponzorjem in donatorjem, ki s svojim delom spodbujajo in podpirajo delovanje sekcije.

S poimenovanjem nagrad za dosežke v domoznanski dejavnosti in njeni promociji po Branku Goropevšku je knjižničarska stroka izkazala hommage bibliotekarju in zgodovinarju, ki je pomembno sooblikoval razvoj domoznanske dejavnosti v slovenskih knjižnicah ob koncu 20. stoletja in prvem desetletju 21. stoletja. Dobre temelje domoznanske dejavnosti iz šestdesetih let 20. stoletja je nadgrajeval, razvijal, pospeševal ter si prizadeval za boljše prepoznavnost domoznanstva in kulturne dediščine v lokalnem okolju in širše.

4 Namesto zaključka

Goropevškovo poklicno in življenjsko pot bi lahko označili z navedenimi ključnimi besedami: zgodovina, domoznanstvo, Celje, knjižničarstvo, povezljivost, sodelovanje, lokalno okolje, prijateljstvo, družabnost, naklonjenost.

Ob povabilu, da pripravim prispevek o delu prijatelja in kolega, Branka Goropevska, na področju bibliotekarstva, sem se osredotočila na pregledovanje dela njegove zapuščine, ki se nahaja v njegovi Osrednji knjižnici Celje, na katero je bil upravičeno neizmerno ponosen. Pregled zapuščine je le še potrdil prepletanje bibliotekarskega in zgodovinskega dela. Iz zgodovinskega vedenja je gradil poudarke domoznanske dejavnosti. Zagovarjal je raziskovalno delo in širjenje domoznanskega znanja v

lokalno okolje, strokovno sodelovanje med kulturnimi ustanovami, ki skrbijo in upravljajo s kulturno dediščino, ne le z vidika referalne dejavnosti, ampak tudi zaradi evidentiranja, prevzemanja, obdelave, hranjenja, zaščite, izposoje in uporabe gradiv. Goropevšek je bil tudi zgodovinar in raziskovalec, ki je stremel k večjemu trudu in prožnosti ter potrpežljivosti vseh, ki se ukvarjajo(mo) z varovanjem kulturne dediščine, kar bi po njegovem mnenju prineslo »svetlejšo in prijaznejšo prihodnost našim največkrat skupnim uporabnikom« (Goropevšek, 2000). Prav gotovo pa ne morem zaključiti tega prispevka, ne da bi zapisala in poudarila, da je Brane nesebično pomagal drugim in bil dober prijatelj.

Viri in literatura

Zapuščina Branka Goropevska. Hrani osrednja knjižnica Celje.

Cvelfar, B. (2022). »Zgodovinarji, kaj hočemo«. (O zgodovinarju mag. Branku Goropevšku). V Domfest '22: domoznanstvo za vse generacije. Celje: osrednja knjižnica Celje in ZBDS.

Goropevšek, G. (2000). Domoznanstvo in domoznanske zbirke v slovenskih knjižnicah. V Kulturne ustanove in arhivsko gradivo: Arhivi in marketing; Računalniško popisovanje arhivskega gradiva v praksi (str. 45–53). Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.

Maček, S. in Ožura, R. (2016). Kamra 2006–2016. Domoznanski regijski portal digitalizirane kulturne dediščine slovenskih pokrajin. V E-domoznanstvo: učinek sodobne informacijske tehnologije na domoznansko dejavnost v knjižnicah na Slovenskem (str. 69–77) (Zbirka Domfest; št. 4). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih Ljubljana.

Neudauer, M. (2016). Goropevškova priznanja in Goropevškove listine, nagradi Sekcije za domoznanstvo in kulturno dediščino pri Zvezi bibliotekarskih društev Slovenije. V E-domoznanstvo: učinek sodobne informacijske tehnologije na domoznansko dejavnost v knjižnicah na Slovenskem (str. 101) (Zbirka Domfest; št. 4). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Stavbar, V. (2007). Sekcija za domoznanstvo. V: 60 let strokovnega združenja slovenskih knjižničarjev: spominski zbornik (str. 147–150). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Tradicionalni mediji v sodobni informacijski družbi (2000) / Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, strokovno posvetovanje, Maribor, 11. do 13. oktober 2000 ; [glavna urednica Vlasta Stavbar]. - Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Dijana Muškardin¹

Srednja škola Mate Blažine Labin, Hrvatska

IMPLEMENTACIJA ZAVIČAJNE NASTAVE U ISTARSKOJ ŽUPANIJI - REGIONE ISTRIANA

IZVAJANJE POUKA DOMOZNANSTVA V ISTRSKI ŽUPANIJI - REGIONE ISTRIANA REGIONAL TEACHING IN SECONDARY SCHOOLS IN THE COUNTY OF ISTRIA

Sažetak

Autorica će ovim radom prikazati na koji način se implementirala zavičajna nastava u obrazovne institucije posebice u sve srednje škole. Institucionalizacija zavičajne nastave u Istarskoj županiji - Regione Istriana jedan je od najvažnijih i najuspješnijih projekata u posljednjih 7 godina koji se provodi u vrtićima, osnovnim i srednjim školama Istarske županije. Ideja o zavičajnoj nastavi krenula je iz šarolikog multikulturalnog istarskog identiteta, od bogatstva sadržanog u Istri koja čuva i njeguje tradiciju, običaje, narječja, floru, faunu i svekoliku povijesnu baštinu. Zavičajna nastava važan je aspekt učeničkog obrazovanja i predstavlja izvrstan primjer učenja i kritičkog promišljanja o onome što nas okružuje jer učenici direktno rade s izvorima i sadržajima koji se tematski odnose na zavičaj. Ishodi određuju načine na koji učenici mogu razviti znanje, vještine i stavove kroz rad na zavičajnim temama. Cilj je projekta bio formiranje institucionalnog oblika očuvanja istarskog zavičajnog identiteta, odnosno uvođenje zavičajne nastave i tradicijske kulture u predškolske ustanove, osnovne i srednje škole na području Istarske županije, čuvanje svog regionalnog bogatstva i naše regionalne posebnosti. Zavičajna nastava realizira se tijekom školske godine za koju se dobiva i financijska potpora, a u travnju i svibnju tekuće školske godine predstavljaju se na organiziranim festivalima zavičajnosti realizirani projekti.

KLJUČNE RIJEČI: zavičajna nastava, zavičajni identitet, istraživačko učenje, kompetencije

Izvlaček

Avtorica v pričujočem delu prikaže, kako se pouk domoznanstva izvaja v izobraževalnih ustanovah, predvsem v srednjih šolah. Organizirano izvajanje pouka domoznanstva v Istrski županiji - Regione Istriana je eden najpomembnejših in uspešnih projektov v zadnjih 7 letih, ki se izvaja v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah Istrske županije. Zamisel o pouku domoznanstva se je porodila iz barvite večkulturne istrske identitete, iz bogate dediščine Istre, kjer ohranjajo in negujejo tradicijo, običaje, narečja, rastlinstvo, živalstvo in vse vrste zgodovinske dediščine. Pouk domoznanstva predstavlja pomemben vidik vzgoje dijakov in je odličen primer učenja in kritičnega razmišljanja o tem, kar nas obdaja, saj dijaki neposredno delajo z viri in vsebinami, ki so tematsko povezane z domačim krajem. Rezultati prinašajo načine, kako lahko učenci razvijajo znanje, spretnosti in odnos do domoznanskih tem. Cilj projekta je bilo oblikovanje institucionalne oblike ohranjanja istrske avtohtone identitete, to je uvajanje pouka domoznanstva in tradicionalne kulture v vrtce, osnovne in srednje šole v Istrski županiji, ohranjanje regionalnega bogatstva in regionalne edinstvenosti. Pouk domoznanstva izvajajo med šolskim letom, za kar prejemajo tudi finančna sredstva, aprila in maja tekočega šolskega leta pa se realizirani projekti predstavljajo na organiziranih domoznanskih festivalih.

KLJUČNE BESEDE: pouk domoznanstva, lokalna identiteta, raziskovalno učenje, kompetence

¹ Dijana Muškardin, profesorica hrvaškega jezika in zgodovine, zaposlena kot profesorica svetovalka na Osnovni šoli Mate Blažine v Labinu

Abstract

In this paper, the author will show how Regional teaching was implemented in educational institutions, especially in secondary schools. The institutionalization of Regional teaching in the County of Istria - Regione Istriana is one of the most important and successful projects in the last 7 years, which is carried out in kindergartens and primary and secondary schools of the Istrian County. The idea of Regional teaching started from the colorful multicultural Istrian identity, from the wealth contained in Istria, which preserves and nurtures traditions, customs, dialects, flora, fauna and all kinds of historical heritage. Regional teaching is an important aspect of student education and represents an excellent example of learning and critical thinking about what surrounds us, because students work directly with sources and content that are thematically related to the county of Istria. The outcomes determine the ways in which students can develop knowledge and skills through work on regional topics. The goal of the project was the formation of an institutional form of preservation of the Istrian regional identity, that is, the introduction of Regional teaching and traditional culture in pre-school institutions and primary and secondary schools in the Istrian County, preserving our regional wealth and our regional uniqueness. Native teaching is realized during the school year, for which financial support is also received, and in April and May of the current school year, realized projects are presented at organized Festivals of regional teaching.

KEYWORDS: regional teaching, regional identity, exploratory learning, competencies

1 Uvodni dio

Temeljno je obilježje današnjeg nastavnog procesa razvijanje kompetencija i prelazak na ishode učenja. Ishodi učenja zahtijevaju i nove oblike rada odnosno aktivnosti učenika. Upravo je istraživačko učenje jedan od oblika aktivnog učenja, a zavičajna nastava daje nam odličan primjer učenja i kritičkog promišljanja o onome što nas okružuje. Ono što nas okružuje je mjesto gdje živimo, gdje stvaramo i gdje svakodnevno učimo, a to je naš zavičaj.

Zavičajna nastava podrazumijeva različite oblike rada, motiviranost nastavnog osoblja za zavičajne teme, specifičnost nekog područja s aspekta prirodnih, društvenih i povijesnih obilježja kao i specifičnost dijalekta općenito, lokalnog govora, materijalne i nematerijalne kulturne baštine. I upravo zbog toga Istarska je županija osmislila projekt Implementacije zavičajne nastave. Temeljni je cilj projekta Istarske županije - Regione Istriana pod nazivom "Institucionalizacija zavičajne nastave u Istarskoj županiji - Regione Istriana" formiranje institucionalnog oblika očuvanja istarskog zavičajnog identiteta.

Uvođenjem zavičajne nastave u sve obrazovne institucije i kroz sve predmete želi se njegovati zavičajni identitet i razvijati zavičajna pismenost na način, da se dodatno ne opterećuju ni nastavnici ni učenici.² Zavičajna pismenost zapravo znači da će se kroz zavičajnu baštinu istražiti različite zavičajne teme koje će učenicima, zavisno od njihove dobi, omogućiti razumijevanje i vrednovanje veza između prošlosti i sadašnjosti te vrednovati zavičajni prostor u kojem se odrasta i živi. Učenici će različitim aktivnostima razvijati svoje kompetencije, a time i ocijeniti osobne, kulturne i nacionalne identitete, prošle i sadašnje, i njihov doprinos istarskoj zavičajnoj baštini.

2 Faze implementacije zavičajne nastave

Kao početna faza projekta formirale su se radne skupine za vrtiće, za osnovne škole i za srednje škole. Voditelj projekta je pročelnik županijskog Upravnog odjela za kulturu i zavičajnost – Assessorato cultura e territorialità Vladimir Torbica, a koordinator projekta Noel Šuran. Tako je 2016. godine formirana i radna skupina za implementaciju zavičajne nastave Istarske županije za srednje škole u sastavu predsjednica radne skupine Dijana Muškardin te članovi Josip Šiklić, Zlata Knez,

² Više o samoj svrsi i sadržaju kurikuluma zavičajne nastave nalazi se u zavičajnom priručniku ISTRAJivanje – istarski

istraživački itinerari / ISTRIAAndo – itinerari di ricerca istriani čiji su autori članovi radne skupine za implementaciju zavičajne nastave u srednjim školama.

Marko Kalčić i Daniel Bogešić. Za potrebe informiranja osmišljene su i mrežne stranice zavičajne nastave, a u izradi je i Youtube kanal zavičajne nastave na kojemu će biti podignuti svi digitalni radovi.³

Radna je skupina imala zadatak osmisliti kurikulum nastave te je povodom toga nastao i dvojezični priručnik ISTRAŽivanje – istarski istraživački itinerari / ISTRiAndo – itinerari di ricerca istriani u kojem se nalaze prijedlozi za implementaciju zavičajne nastave u srednje škole. Nakon što je prihvaćen kurikulum zavičajne nastave u istarskoj županiji, krenulo se u sljedeću fazu, a to je izrada prvog zavičajnog priručnika. U listopadu 2017. nastavnicima i ravnateljima škole u Etnografskom muzeju u Pazinu, predstavljen je i priručnik Zavičajne nastave kojeg su sastavile sve radne skupine za Implementaciju zavičajne nastave (predškolska, skupina za osnovne i skupina za srednje škole). Zavičajni priručnik nosi naslov ISTRAŽivanje- istarski istraživački itinerari: ISTRiAndo-itinerari di ricerca istriani. Sam priručnik sadržajno se sastoji od dva dijela. U prvom dijelu su dani elementi planiranja zavičajne nastave i mogućnost implementiranja u nastavu odnosno školski kurikulum.⁴ U drugom dijelu nalaze se popisi i prijedlozi tema iz zavičaja koji se mogu ostvariti međupredmetno, unutar nastavnog sata, projekta ili istraživačko-terenskog rada.

Ishodi zavičajne nastave također su definirani priručnikom:

- otkriti svoju baštinu neposrednim i samostalnim kontaktom kroz predviđene zavičajne teme i projektne zadatke,
- implementirati zavičajne sadržaje u sve nastavne predmete, kao i školske kurikulume,
- njegovati ishodište zavičajnosti u širem interkulturalnom i multikulturalnom kontekstu,
- istraživati, upoznati, očuvati i afirmirati zavičajne vrijednosti i osobitosti,
- poticati kreativno povezivanje tema zavičajne nastave s nastavnim programima ostalih predmeta te tako razvijati koncept disciplinarnosti,
- vrednovati dobivene informacije i donositi zaključke,
- razvijati vještine vršnjačke procjene i samo-procjene,
- izgraditi suradničke /timske radne odnose,

³ Mrežne stranice zavičajne nastave Istarske županije- Regione Istriana, više na <http://www.za-nas.hr/zavicajna-nastava>.

⁴ Elemente implementacije izradila je radna skupina za zavičajnu nastavu u srednjim školama i nalazi se u zavičajnom priručniku

- koristiti odgovarajuću metodologiju i tehnologiju kao alat koji pomaže u prikupljanju i analizi informacija, rješavanju problema i komunikaciji.

Zadane se i mogućnosti realizacije zavičajne nastave, unutar škola moguće je implementirati sadržaje zavičajne nastave:

- a) kao zasebnu grupu u okviru dodatne, dopunske, fakultativnog ili izbornog programa, izvannastavne aktivnosti, grupe za zavičajnu nastavu,
- b) kao program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja zavičajne nastave u postojećim predmetima i izvanučioničkim aktivnostima, projektima (međupredmetnim, školskim), terenskim nastavama.

Broj nastavnih sati u međupredmetnim i interdisciplinarnim aktivnostima ovisi o planiranoj aktivnosti pojedinog nastavnika. Oblici provedbe i uključivanja nastavnika i učenika u realizaciju zavičajne nastave mogu biti različiti. Primjerice mogu biti na razini cijele škole, na razini pojedinog razreda, na razini skupine učenika ili grupiranjem učenika po dobi i po interesima. Također unutar grupiranja učenika naglasak je i na radu s darovitim učenicima, ali i radu s učenicima s posebnim potrebama. Za srednje škole planirano je 35 sati godišnje zavičajne nastave za gimnazijska i strukovna trogodišnja i četverogodišnja usmjerenja.

Ono što je najvažnije jest da se bilo koji oblik provedbe zavičajne nastave objavi u školskim kurikulumima temeljnim dokumentima koji svjedoče o radu škole i koji su potvrđeni i od Nastavničkog vijeća, Vijeća roditelja, Vijeća učenika i Školskog odbora.

Oblici izvođenja zavičajne nastave mogu se ostvariti kroz postojeće školske aktivnosti: učionička predmetna nastava, izvanučionička nastava u koju su uključeni školski izleti, terenska nastava, školske ekskurzije, škola u prirodi, posjeti institucijama i ustanovama, lokalitetima, zatim sat razrednika, kao dio kulturne i javne djelatnosti škole, obilježavanjem određenih dana, blagdana, karakterističnih događaja, projektno-integriranoj nastavi u školi, oblicima natjecanja na svim razinama, prijavom

ISTRAŽivanje – istarski istraživački itinerari / ISTRiAndo – itinerari di ricerca istriani. Također će navedeni elementi implementacije biti objašnjeni i u ovom radu.

na natječaje koji sadrže zavičajne teme ili kao dio projekata Europske unije.

U cilju implementacije zavičajne nastave i samog rada s učenicima, kao podrška nastavnicima, Istarska Županija putem javnog natječaja sudjeluje u financiranju rada. Svake školske godine objavljuje se javni natječaj na koji se mogu prijaviti sve zainteresirane škole s istraživačko-projektnim temama iz zavičaja.

Kurikulumom su predviđene i obveze učenika i nastavnika. Tako su obveze učenika:

- istraživanje i aktivno učenje, poticanje znatiželje i inicijative u otkrivanju zavičaja,
- korištenje aktivnih metoda učenja i poučavanja, istraživanja i društvenog angažmana učenika,
- uočavati specifičnosti zavičaja kroz njegovu tisućljetnu interkulturalnost i multikulturalnost.

Obaveza nastavnika i stručnih suradnika tijekom realizacije zavičajnog projekta jesu:

- provoditi, analizirati i vrednovati sve aktivnosti koje se provode u implementaciji zavičajne nastave,
- poticati učenike na aktivno učenje i proučavanje te samostalno istraživanje zavičajnih tema,
- na kraju zavičajnog projekta ispuniti evaluacijski obrazac koji uključuje sve provedene aktivnosti,
- obaveza je nastavnika koji sudjeluju u navedenim zavičajnim aktivnostima medijski popratiti svoj rad i objaviti na mrežnim stranicama škole.⁵

3 Zavičajni sadržaji kao dio državnog kurikulumuma

Temeljno je obilježje Nacionalnog okvirnog kurikulumuma RH (2010.) prelazak na kompetencijski sustav i ishode učenja. Kompetencije definiramo kao pristup koji uključuje znanje, stavove i ponašanja, sklonost i motiviranost za promjenu, vještine postupanja te iskustvene vještine pomoću kojih možemo nadograditi postojeće znanje. Razvijanje kompetencija kroz zadane ishode moguće je i kroz zavičajnu nastavu odnosno teme iz zavičajne nastave. Novi nacionalni kurikulum nudi suvremenije metode i pristupe učenju gdje je učenik

aktivni sudionik nastavnog procesa, a potrebna znanja su definirana kroz ishode, vještine i kompetencije koje se razvijaju.

Nastava u Republici Hrvatskoj definirana je novim predmetnim kurikulumima. Prema kurikulumu je svrha poučavanja i učenja povijesti kod učenika razvijati sposobnost povijesnog mišljenja te razvijati vještine povezane s postavljanjem pitanja o izvorima, razmatranjem konteksta, sagledavanjem događaja iz različitih perspektiva te oblikovanjem mišljenja na utemeljenim pretpostavkama.⁶ Temelji kurikulumuma su prelazak na obrazovno-odgojna očekivanja, odnosno što će učenik znati i moći - ishode učenja. Ishodi učenja zahtijevaju nove načine i oblike rada, odnosno u nastavnom je procesu naglasak na aktivnosti učenika. Nastavnik poučava učenike na način, da u nastavni proces uvodi aktivne oblike i metode poučavanja. Upravo je istraživačko učenje jedan od oblika aktivnog učenja. Aktivno učenje je zanimljiv oblik učenja koji uključuje vještine razmišljanja viših dimenzija znanja. Učinkovitije je od pasivnog učenja jer učenici obrađuju i primjenjuju informacije koje su naučili. Sama je uloga nastavnika poticati aktivno učenje različitim pristupima, metodama i stilovima učenja. Stoga je istraživačko učenje upravo učenje koje je vođeno ili samostalno te zadano određenim aktivnostima koje dopušta učenicima da samostalno istražuju, propituju i promišljaju. Istraživačkim učenjem učenici traže odgovore na istraživačka pitanja, pretražuju izvore informacija, analiziraju, interpretiraju podatke, donose zaključke, koje prezentiraju i objašnjavaju, kontinuirano promišljaju o procesu istraživanja te razmjenjuju iskustava učenja s drugim učenicima. Istraživačko učenje ili učenje istraživanjem također ima svoju metodologiju kojom poučavamo učenike.⁷

Pažljivo odabrane aktivnosti s jasnim i preciznim ishodima dovode do razvoja kompetencija kod učenika. Danas postoje mnoge definicije koje objašnjavaju kompetencije. Europska je komisija kao dio Libanonske strategije donijela Zajednička europska načela za

⁵ Obveze učenika i nastavnika objašnjene su u zavičajnom priručniku ISTRAŽIVANJE – istarski istraživački itinerari / ISTRIAAndo – itinerari di ricerca istriani.

⁶ Odluka o donošenju kurikulumuma za nastavni predmet Povijest za osnovne škole i gimnazije Republici Hrvatskoj objavljena je u Narodnim novinama (Odluka NN 27/2019 – 557).

⁷ Faze istraživačkog učenja objašnjene su u knjizi o Istraživačkom učenju (M. PEDASTE i dr., 2015).

kompetencije i kvalifikacije nastavnika.⁸ Također, osam ključnih kompetencija koncepta cjeloživotnoga učenja prema Europskoj uniji jesu: komunikacija na materinskom jeziku, komunikacija na stranim jezicima, matematička kompetencija i osnovne kompetencije u prirodnim znanostima i tehnologiji, digitalna kompetencija, učiti kako učiti, socijalna i građanska kompetencija, inicijativnost i poduzetnost te kulturna svijest i izražavanje u području kulture.⁹ Prema Nacionalnom okvirnom kurikulumu temeljno je određenje obrazovanja u Hrvatskoj prelazak upravo na kompetencijski sustav i ishode učenja.¹⁰

Kompetencije možemo stoga definirati kao pristup koji uključuje znanje, stavove i ponašanja, sklonost i motiviranost za promjenu, vještine postupanja te iskustvene vještine pomoću kojih možemo nadograditi postojeće znanje.¹¹ Razvijanje kompetencija kroz zadane ishode moguće je i kroz zavičajnu nastavu odnosno teme iz zavičajne nastave. Zavičajna nastava daje nam odličan primjer učenja i kritičkog promišljanja o onome što nas okružuje. Kako je kurikulumom predmeta povijesti primjerice definirano obavezno poučavanje 16 obveznih tema i dviju izbornih, ostavlja se mogućnost nastavniku u kreiranju izbornih sadržaja odnosno sadržaja vezanih uz zavičajne teme. Teme iz zavičajne nastave moguće je realizirati kroz različite nastavne predmete i njihove kurikulume.

Uvođenjem zavičajne nastave u sve obrazovne institucije zadan je cilj kojim bi se kroz sve nastavne predmete sačuvao i njegovao zavičajni identitet.¹² Naglasak je kurikuluma zavičajne nastave za srednje škole upravo na istraživanju. Korištenjem aktivnih metoda učenja kod učenika razvijamo kreativnost, kritičko mišljenje, apstraktno mišljenje i povezivanje informacija, stvaranje i nadogradnju znanja, preuzimanje odgovornosti, motivaciju, razvijanje komunikacije i suradničkog učenja te vještine korištenja digitalnih alata te informacija iz različitih izvora.

Istraživačko učenje i/ili učenje metodom istraživanja također ima svoju metodologiju kojom poučavamo učenike. To aktivno učenje ima svoje faze odnosno korake u obrazovnom procesu. Sama uloga nastavnika je poticati aktivno učenje različitim pristupima, metodama i stilovima učenja. Stoga je istraživačko učenje upravo učenje koje je vođeno ili samostalno te zadano određenim aktivnostima i koje dopušta učenicima da samostalno istražuju, propituju i promišljaju.

Ovakav pristup učenju otvara korištenje i povezivanje sadržaja kroz ostale predmete kao i međupredmetne teme. Međupredmetna povezanost ostvaruje se planiranjem i ostvarivanjem srodnih ciljeva, ishoda i sadržaja te razvojem temeljnih kompetencija. Kurikulumom postojećih predmeta definirano je i ostvarivanje sadržaja kroz različite strategije učenja koje na koncu ostvaruju ciljeve, ishode i kompetencije sljedećih međupredmetnih tema: Učiti kako učiti, Poduzetništvo, Osobni i socijalni razvoj, Informacijsko komunikacijska tehnologija, Zdravlje, Održivi razvoj te Građanski odgoj.

Cilj je zavičajne nastave razvijati kod učenika zavičajnu pismenost, a to je moguće radom na zavičajnim sadržajima. Zavičajna pismenost u procesu učenja i poučavanja uključuje četiri temeljna elementa: aktivno sudjelovanje učenika i nastavnika, zavičajni identitet, zavičajne vrijednosti, zavičajne teme. Aktivno sudjelovanje vezuje se uz planirane ishode učenja odnosno ishodi određuju načine na koji učenici mogu razviti znanje, vještine i stavove kroz rad na zavičajnim temama. Svi su elementi u razvoju zavičajne pismenosti međusobno povezani. Aktivno sudjelovanje, učenje istraživanjem i/ili istraživačka metoda - metoda učenja i poučavanja koja daje prioritet pitanjima, idejama i analizama učenika. Učenje koje se temelji na različitim aktivnim oblicima istraživanja nastavnika i učenika.

Zavičajne teme i pojmovi obrađuju se kroz sadržaje predmeta, kroz međupredmetnu povezanost, domene i koncepte definirane kurikulumima osnovnih i srednjih

⁸ Zajednička europska načela za kompetencije i kvalifikacije nastavnika objavljena su u zajedničkom privremenom izvješću od strane Europskog vijeća i Europske komisije o napretku prema obrazovanju i osposobljavanju 2010. godine.

⁹ O kompetencijama cjeloživotnog učenja može se pročitati više na mrežnim stranicama Europskog parlamenta, <https://eur-lex.europa.eu/eli/recol/2006/962/oj>.

¹⁰ Više o toj temi nalazi se u dokumentu Nacionalni okvirni kurikulum RH.

¹¹ Okvir za razvoj kompetencija objašnjen je u hrvatskom izdanju priručnika (BRETT i dr., 2009).

¹² Implementacija zavičajne nastave u srednjim školama objašnjena je u zavičajnom priručniku, str. 151. - 200.

škola kroz razvijanje vještina i stavova. Zavičajni identitet vezuje se uz poznavanje vrijednosti zavičajnog identiteta i presudno je u očuvanju ne samo osobnog već i nacionalnog identiteta. Očuvati i razvijati vrijednost zavičajnog identiteta kao poveznice prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. I na koncu razvijanje zavičajnih vrijednosti u samoj nastavi temelji se na teoriji zavičajnoga, nacionalnoga i kulturnoga identiteta. Istraživati, upoznati zavičajne vrijednosti i osobitosti.

4 Vrednovanje zavičajne nastave

Vrednovanje je proces prikupljanja informacija koji točno odražavaju koliko dobro učenik ostvaruje ishode zavičajne nastave i planiranih projekata. Važna je povratna informacija učenika i nastavnika s obzirom na odrađenu aktivnost. Također je važna i povratna informacija Radnoj skupini za implementaciju zavičajne nastave kako bi još bolje odradila Festivale zavičajnosti i uvidjela potrebe nastavnika i učenika.

Prilikom vrednovanja mogu se koristiti dva pristupa - sumativno i formativno vrednovanje. O pristupu vrednovanju odlučuje nastavnik/ica. Također jedan vid formativnog vrednovanja je i izlaganjem odnosno sudjelovanjem na Festivalima zavičajnosti gdje svaki zavičajni županijski projekt prezentira svoj rad i produkte svojih aktivnosti tijekom školske godine. Tijekom trajanja festivala vrši se i evaluacija gdje svi sudionici festivala, nastavnici i učenici sudjeluju u evaluaciji. Evaluacija se odnosi na proces prosuđivanja kvalitete učenja učenika na temelju zavičajnog projekta i teme koja se radila

tijekom školske godine. Temelji se na procjeni sudionika i dokazuje uspješnost u realizaciji ishoda svih sudionika te postaje dokaz i o učeničkim postignućima.

Do danas je sveukupno odrađeno pet Festivala zavičajnosti za srednje škole. Prvi festival održan je 2017. u Pazinu, pa 2018. u Labinu, 2019. u Puli, zbog pandemije korona virusa nije se dvije godine održao, pa zatim 2021. u Rovinju a zadnji je održan 2022. u Poreču. Na festivalima sudjeluju sve škole koje su se prijavile putem javnih poziva i za to dobile financijsku potporu Županije. Od 2019. godine projekt Implementacije zavičajne nastave Istarske županije stopostotno je realiziran jer u njemu sudjeluju sve srednje škole Istarske županije. Radi se o sveukupno 23 srednje škole koje djeluju u Istarskoj županiji.

Tablica 1. Broj uključenih srednjih škola u implementaciju Zavičajne nastave po školskim godinama¹³(izvor: arhiva radna skupina Istarske županije- Regione Istriana)

Školska godina	2016/2017	2017/2018	2018/2019	2019/2020/2020/21	2021/2022
Broj prijavljenih škola	16	19	22	23	23

Četvrti po redu Festival zavičajnosti za osnovne škole održan je u Rovinju u kazalištu „Antonio Gandusio“ u četvrtak 10. lipnja 2021. godine. Škola domaćin bila je Talijanska srednja škola – Scuola media superiore Italiana Rovinj – Rovigno, a škole koje su sudjelovale sa svojim projektima bile su sljedeće:

Tablica 2. Popis županijskih zavičajnih projekata i srednjih škola Istarske županije koji su sudjelovali u implementacija zavičajnosti i zavičajne nastave 2019. / 2020. / 2021. godine (izvor: arhiva radna skupina Istarske županije- Regione Istriana)

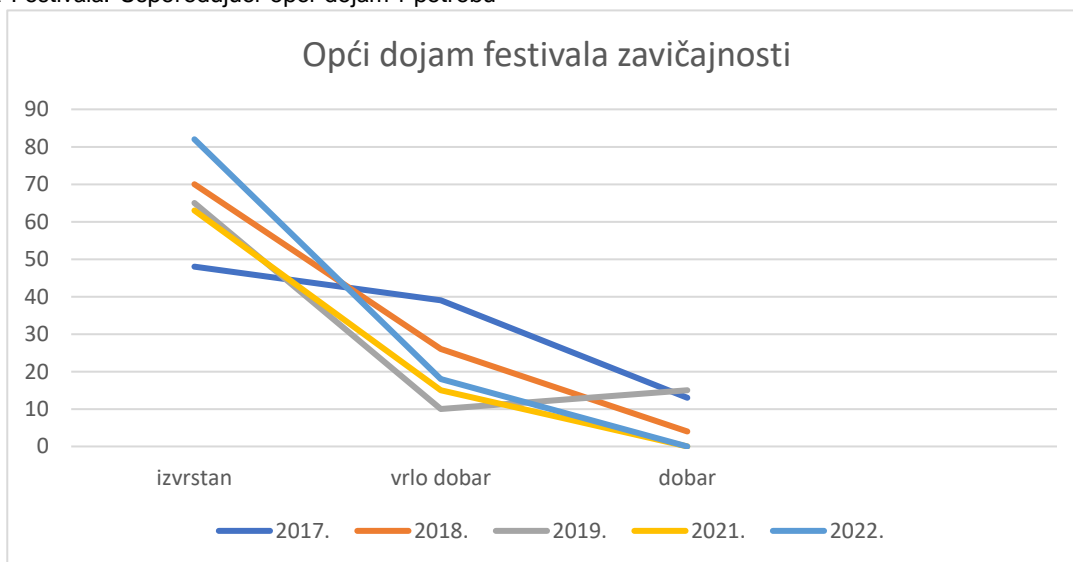
2021.	Škole koje sudjeluju na Festivalu zavičajnosti	Tema zavičajnog projekta:
1.	Gospodarska škola – istituto professionale Buje - Buie	Magneti Bujštine
2.	Gimnazija Pula	Kriminal na Puljštini između dva svjetska rata
3.	Srednja škola Buzet	Buzećani – naši (ne) znani sugrađani

¹³ Iskazane vrijednosti dobivene su nakon analize broja uključenih po školskim godinama koje se čuvaju u arhivi Ureda za kulturu i zavičajnost Istarske županije- Regione Istriana.

4.	Srednja škola Mate Blažine Labin	Pet stoljeća Matije Vlačića
5.	Škola za turizam, ugostiteljstvo i trgovinu Pula	Olei Histriae – masline u Istri nekad i danas
6.	Talijanska srednja škola – Scuola media superiore italiana Rovinj - Rovigno	La zona di San Gottardo / Područje oko Sv. Goharda
7.	Ekonomska škola Pula	Kašteli i burgovi Istre
8.	Talijanska srednja škola – Scuola media superiore italiana „Leonardo da Vinci“ Buje - Buie	Marussici e Grisignana: dove l'arte non e' lontana
9.	Škola za odgoj i obrazovanje Pula	Agrunjamija
10.	Pazinski kolegij – klasična gimnazija Pazin s pravom javnosti	Sv. Jeronim od Zrenja do Stridona
11.	Talijanska srednja škola– Scuola Media Superiore Italiana „Dante Alighieri“ Pula -Pola	Koch e china / Koch i kinin
12.	Srednja škola Mate Balote Poreč	Žlofa žlofi grize rep – ribarstvo u Poreču
13.	Medicinska škola Pula	Život gladijatora
14.	Industrijsko – obrtnička škola Pula	Istarska kamena kuća
15.	Turističko ugostiteljska škola Antona Štifanića Poreč	Istra – wellness destinacija
16.	Srednja škola Zvane Črnje Rovinj, Scuola media superiore „Zvane Črnja“ Rovigno	Rovinjska batana
17.	Gimnazija i strukovna škola Jurja Dobrile Pazin	Čentrin na špaheru
18.	Strukovna škola Pula	Sjaj i slava Rima
19.	Srednja škola Vladimir Gortan – Scuola Media Superiore Buje-Buie	Hiža ni tisna
20.	Škola primijenjenih umjetnosti i dizajna Pula	Povijest škole primijenjenih umjetnosti i dizajna Pula
21.	Strukovna škola Eugena Kumičića Rovinj – Scuola di formazione professionale „Eugen Kumičić“ Rovigno	Rovinjski recepti / Le ricette di Rovigno
22.	Tenička škola Pula	Fratarski otok – pulski Ellis Island
23.	Glazbena škola Ivana Matetića- Ronjgova Pula	Glazbeni vremeplov

Evaluacija vrednovanja zavičajne nastave prikazuje se i na Instruktivnim danima zavičajne nastave. Instruktivni dani su ciljana stručna edukacija koordinatora zavičajnog projekta i ravnatelja srednjih škola na kojima se osim odabrane stručne teme predstavljaju i rezultati evaluacije sa zadnjeg festivala zavičajnosti.¹⁴ Evaluacija se vrši putem anketnog upitnika pomoću kojega svi koji sudjeluju u zavičajnom projektu vrše vrednovanje svoga rada, ali i vrednuju izložene projekte. Projekti su izloženi na štandovima, a jedan se dio posebno javno izlaže pred svima. Najčešće se radi o prezentaciji aktivnosti putem digitalnih alata. Radna skupina je predvidjela da na festivalu svoj projekt predstavlja najmanje 5 do 8 učenika te 2 nastavnika. Procjena, prijedlozi i primjedbe vrijedni su pokazatelji za pripremu sljedećih Festivala zavičajnosti i rada Radne skupine za institucionalizaciju zavičajne nastave u srednjim školama. Vrednuje se na skali od 1 do 5 aktualnost sadržaja, primjenjivost sadržaja, ostvarenje svrhe festivala, opći dojam, atmosfera i komunikacija tijekom festivala te vođenje i organizacija. Također je ostavljeno i za iznošenje primjedaba i prijedloga kao i dio kojim se vrednuju projekti na Festivalu prema osobnom kriteriju. Na taj se način dobiva procjena tri najbolja srednjoškolska projekta prema vrednovanju samih sudionika Festivala. Uspoređujući opći dojam i potrebu

održavanja Festivala zavičajnosti, onda su rezultati provedene ankete prikazani Grafom 1.¹⁵ Vidljivo je da su festivali za element općeg dojma svi dobili ocjene od izvrstan do dobar, a s godinama Festival je postajao sve uspješniji. Bilo je potrebno tri školske godine kako bi se projekt zavičajne nastave implementirao u sve srednje škole Istarske županije- Regione Istriana. Također uspjeh pri implementaciji zavičajne nastave bilježe i vrtići i osnovne škole.¹⁶ Vrtići su započeli s implementacijom zavičajne nastave 2014. / 2015. godine. Tada ih se prijavilo sveukupno 17 vrtića, a vidljiv je i porast broja prijavljenih već 2018./ 2019. godine gdje se na javni poziv Županije prijavilo 25 vrtića. Svi su oni sudjelovali u projektu zavičajne nastave i njihovom festivalu pod nazivom Istra u očima djece. Osnovne su škole započele s implementacijom zavičajnosti 2015. / 2016. godine. Te je godine bilo prijavljeno sveukupno 24 škole, a danas i osnovne škole bilježe porast te je prema statistici od 47 osnovnih škola u školskoj godini 2020./ 2021. njih 98% uključeno u projekt zavičajne nastave. Osim što su se škole priključile projektu zadnja evaluacija zavičajnog festivala za srednje škole pokazuje kako sve veći broj nastavnika u svojim zaduženjima ima Zavičajnu nastavu kao dodatnu ili izbornu nastavu.¹⁷

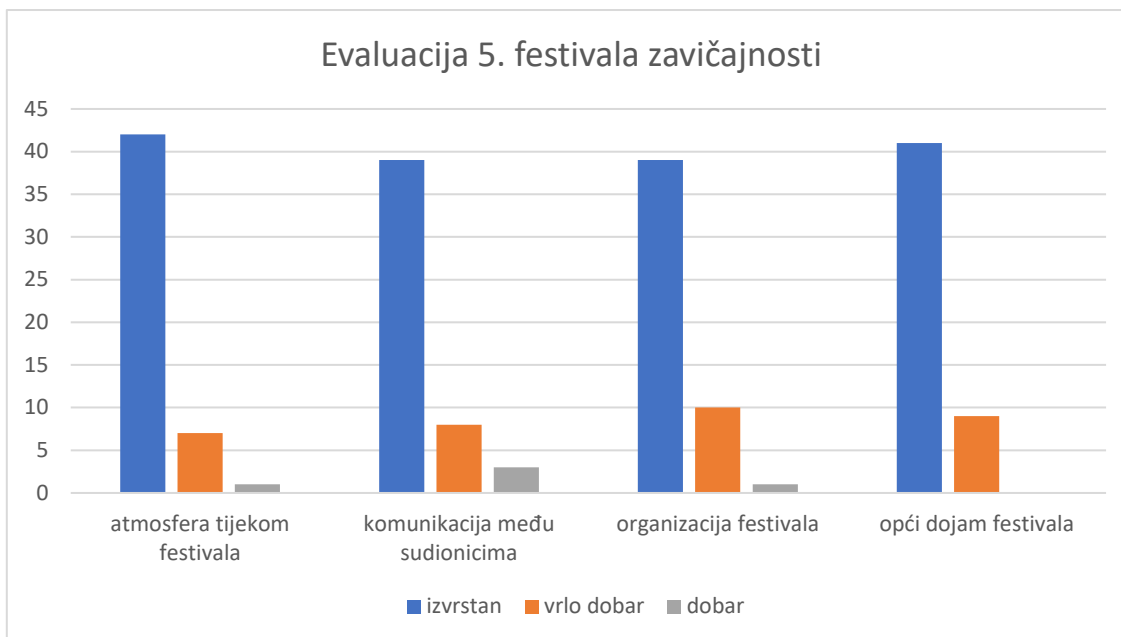
Graf 1: Opći dojam svih održanih festivala zavičajnosti prema evaluacijskom listiću festivala zavičajnosti / festival della territorialita (izvor: arhiva radna skupina Istarske županije- Regione Istriana)

¹⁴ Više o Instruktivnim danima nalazi se na mrežnim stranicama Srednje škole Mate Blažine iz Labina; <http://www.ssmb.hr/561/zavicajna-nastava>

¹⁵ Vrijednosti općeg dojma dobivene su nakon analize anketnih upitnika za svaku godinu održavanja Festivala zavičajnosti.

¹⁶ Podaci se nalaze u arhivi Ureda za kulturu i zavičajnost Istarske županije- Regione Istriana. Zahvaljujem gospođi Verici Filipović Benažić te pročelniku Vladimiru Torbici na ustupljenim statističkim podacima za vrtiće i škole.

¹⁷ Na osnovu evaluacijskih listića, 17 nastavnika sudionika 5. festivala zavičajnosti u Poreču, na pitanje imaju li u zaduženju

Graf 2: Upitnik o završnoj prezentaciji projekta " 5. FESTIVAL ZAVIČAJNOSTI / 5 FESTIVAL DELLA TERRITORIALITA"(izvor: arhiva radna skupina Istarske županije- Regione Istriana)

Rezultati zadnjeg 5. festivala zavičajnosti, koji se održao u Poreču pod domaćinstvom Turističko-ugostiteljske škole Antona Štifanića iz Poreča, prikazani su Grafom 2. ocjenjivali su se sljedeći elementi:

- atmosfera festivala,
- komunikacija festivala,
- organizacija festivala,
- opći dojam festivala.

Iz Grafa 2 je vidljivo kako su sudionici ocijenili Festival zavičajnosti u najvećem broju ocjenom izvrstan. Prema zadanim elementima, atmosferu tijekom 5. Festivala zavičajnosti 84% sudionika ocijenilo je s izvrsnim. Element Komunikacija među sudionicima 5. Festivala zavičajnosti također je 79,6 % sudionika ocijenilo s izvrsnim, dok je organizaciju festivala njih 78% ocijenilo s izvrsnim. Opći dojam i potrebitost održavanja festivala zavičajnosti s izvrsnim je ocijenilo 82% sudionika.

Također strategija razvoja Zavičajne nastave u Istarskoj županiji predviđela je i izlazak drugog zavičajnog priručnika. Planirano je da drugi zavičajni priručnik bude međupredmetni s tematskim konceptom. Kako bi se povezala i omogućila suradnja s kulturnim i obrazovnim institucijama, u priručniku će se dati i kratak opis

zavičajnu nastavu njih 48% odgovorilo da ima, što zapravo potvrđuje uspješnost same implementacije.

¹⁸ Autorica poglavlja priručnika pod nazivom Izvori o Istri je dipl. knjižničarka Gordana Peteh, koja će ujedno dati i prikaz

kulturnih i obrazovnih institucija koje sadrže zavičajne zbirke i fondove. Istra je tijekom svoje povijesti bila mjesto dodira i prožimanja različitih naroda i kultura. Svi su oni ostavili svoj neizbrisivi trag te postali dio nasljeđa istarskog naroda kojeg stanovnici Istre nastoje sačuvati, valorizirati te prenijeti na buduće generacije. Veliku im pomoć u tome pružaju brojne institucije, društva i zbirke privatnih osoba koji skupljaju, obrađuju, čuvaju i prezentiraju zavičajnu građu iz bogate prošlosti istarskog poluotoka te kao takvi predstavljaju svojevrzne čuvare istarske zavičajne baštine. Posljednjih nekoliko godina, razvojem digitalnih tehnologija, u tome su im se pridružili i internetski portali. Svi oni, svaki u svom djelokrugu rada, sadržaj i ljepotu svog fonda predstavljaju i približavaju javnosti putem izložbi, predavanja, vođenih razgledavanja i radionica za različite dobne skupine, digitalizacijom svog fonda, izdavačkom djelatnošću te uređivanjem svojih mrežnih stranica na kojima, između ostalog, nude i mogućnost pregledavanja svog fonda putem e-kataloga.¹⁸ Stoga će se u priručniku dati opis arhiva, centara, muzeja i njihovih knjižnica, društva i privatne zbirke u Istarskoj županiji. Također Istarske knjižnice (sveučilišna, narodne, školske, specijalne, vjerske) posebnu pažnju posvećuju zavičajnoj građi koja

zavičajnih zbirki knjižnica u Istarskoj županiji. Više o tome biti će objavljeno u drugom zavičajnom priručniku.

je ili dio općeg fonda ili je organizirana kao zasebna zbirka. Te se zbirke sadržajno i autorstvom odnose na područje Istre s posebnim naglaskom na uže područje na kojem pojedina knjižnica djeluje. Već nekoliko godina dio knjižnica (sveučilišna, narodne) provode projekte digitalizacije svoje građe, pogotovo one zavičajne, s ciljem zaštite te građe, ali i kako bi tu građu učinile dostupnijom široj javnosti. U priručniku će se dati prikaz i kratki opis zavičajnih zbirki istarskih knjižnica.

5 Primjer iz prakse „Nalazišta amfora na istočnoj obali Istre“

Nakon javnog poziva Istarske županije za školsku godinu 2016. / 2017. započeo je i projekt iz zavičajne nastave u Srednjoj školi Mate Blažine Labin pod naslovom "Nalazišta amfora na istočnoj obali Istre".¹⁹ Zajednički ishodi ovog projekta bili su: proučiti i istražiti podvodna nalazišta amfora te mapirati područje akvatorija JI obale Istre od rta Mašnjak (Plomin) do rta Mulac (Raša), upoznati vrste amfora koje su sačuvane u Gradskom muzeju Labin i analizirati njihovu namjenu, analizirati klimatske uvjete i vjetrove koji pušu na području nalazišta, objasniti sorte maslina koje obitavaju na našem području.

U zavičajni istraživački projekt bili su uključeni učenici Srednje škole Mate Blažina iz Labina. Radi se o 70 učenika i 8 nastavnih predmeta. Dva su predmeta nositelja ovog zavičajnog projekta - kemija i povijest, a tema su amfore, podvodna arheologija, povijesna i kulturna baština. Zadatak je bio radom na terenu proučiti i istražiti podvodna nalazišta amfora, mapirati područje akvatorija JI obale Istre od rta Mašnjak (Plomin) do rta Mulac (Raša), upoznati vrste amfora koje su sačuvane u Gradskom muzeju Labin i analizirati njihovu namjenu. Analizirati klimatske uvjete i vjetrove koji pušu na području gdje se nalaze nalazišta. Izraditi od gline amfore koje će nam služiti za vršenje analiza. Analizirati maslinovo ulje i vino sa OPG-a Labinštine koje ćemo spremati u izrađene amfore. U projekt su se uključili i roditelji, lokalna zajednica (ronilački klub Rabac, ronioci arheolozi) i javne ustanove (Gradski muzej Labin, Arheološki muzej Pula, Institut za poljoprivredu i turizam Poreč). Cilj zavičajnog projekta je korelacijom među

predmetima i među smjerovima (gimnazija, elektrotehnika, ekonomija i ugostiteljstvo) naše škole na temu amfora, maslinovog ulja i vina povezati učenike različitih razrednih odjela i smjerova.

Kroz sve navedene aktivnostima po predmetima i ciljevima koji se ostvaruju uočava se i povezanost projekta zavičajne nastave s međupredmetnim temama Osobni i socijalni razvoj, Građanski odgoj i obrazovanje, Uporaba IKT, Održivi razvoj, Zdravlje, Poduzetništvo, Učiti kako učiti. U projektu su sudjelovali nastavnici sljedećih predmeta koji su osmislili tijekom cijele školske godine različite aktivnosti:

- **povijest** - zadatak je bio istražiti i mapirati antičku kopnenu i podvodnu topografiju jugoistočne obale Istre kroz postojeća nalazišta te odrediti trgovački put uz pomoć vrsta amfora i time ocrtati arheološku slike JI Istre u antičko vrijeme. Proučiti koje vrste amfora postoje na našem području te istražiti sva poznata podvodna arheološka nalazišta. Analizirati postojeća nalazišta te skicirati natuknicu o njima. Osmisliti video uradak i prezentaciju;²⁰

- **geografija** - zadatak je bio izračunati uz pomoć GPS-a i pratiti koordinate nalazišta i dubinu gdje se ona nalaze. Odrediti potrebne točke za daljnje kartiranje. Kartiranje nalazišta vrše na satu Digitalne kartografije kod profesorice geografije;

- **kemija** - zadatak je bio analizirati vino i maslinovo ulje s našeg područja koje se nalazi u amforama koje smo sami izradili prema postojećim vrstama i usporediti sa skladištenjem istoga u staklenim bocama. Odraditi senzorsku analizu maslinovog ulja;

- **fizika** - zadatak je bio analizirati, bilježiti i pratiti klimatske uvjete i vjetrove koji pušu na području gdje se nalaze nalazišta. Svakodnevno (tijekom 6 mjeseci) očitati stanje vjetrova s mrežne stranice DHMZ-a za Istru i Kvarner te od dobivenih slika kreirati animaciju (digitalni alat) rasporeda vjetrova na JI području Istre od studenog do ožujka. Kako bi što vjerodostojnije izradili animaciju vjetrova, od DHMZ-a su dobili izvješće o puhanju vjetrova za praćeno razdoblje iz triju meteoroloških stanica (Pula – zračna luka, M. Lošinj i Rijeka);

¹⁹ Više o samom projektu i aktivnostima nalazi se na mrežnim stranicama škole <http://www.ssmbr.hr/561/zavicajna-nastava>

²⁰ Videouradak se nalazi na mrežnoj stranici škole i youtube kanalu <https://www.youtube.com/watch?v=c6Q402q5Jhg>

- **likovna kultura** imala je zadatak izraditi od gline amfore, prema vrstama koje postoje na podvodnim nalazištima (Lamboglia 2, Dressel B) te osmisлити logo projekta, koji smo tiskali na majice;

- **ugostiteljska struka**, predmeti Kuharstvo i ugostiteljsko posluživanje, imali su interaktivnu radionicu gdje učenici kuhari i konobari uče ostale učenike o učinku maslinovog ulja, primjeni ulja u kuharstvu, o vrstama maslinovog ulja kod nas te za koja jela se koriste;

- **osnove turizma**, učenici su imali zadatak osmisлити izlet brodom za turiste „Amfore, maslinovo ulje i vino“ te Amfora kao turistički suvenir. Kao dio zadatka izradit će reklamni plakat i brošuru za izlet;

- **engleski i talijanski jezik** imali su zadatak osmisлити višezjezičnu brošuru koja je uključivala fotografije i sve aktivnosti koje su se odradile tijekom projekta.

Kao dio projekta bila su održana stručna predavanja, radionice te rad na terenu, a produkti svih aktivnosti bili su:

- izrada animacijske slike rasporeda vjetrova na JI obali Istre;
- izrada digitalne karte podvodnih nalazišta amfora - rezultati istraživanja – Trgovina JI obalom Istre u antici;
- izrada video uratka: (<https://www.youtube.com/watch?v=c6Q402q5Jhg>);
- reklamni plakat i brošura za izlet brodicom po nalazištima amfora;
- rezultati analize senzorske ocjene vina i maslinova ulja;
- izrada amfora;
- majice s otisnutim logom projekta;
- izrada prezentacije i višezjezične brošure.

Projektom je predviđena i istraživačko-terenska nastava. Terenska nastava obuhvaćala je odlazak na više lokacija. Prva lokacija bila je odlazak s učenicima na lokalno Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo (OPG) gdje su učenici sudjelovali u berbi maslina. Kasnije su se upoznali na radionici s vrstama maslina te su organoleptički testirali maslinova ulja. Zatim su otišli u Narodni muzej Labin gdje su se upoznali s tipologijom amforama koje se tamo čuvaju, analizirali su postojeće amfora, radili na povijesnim izvorima i materijalima dobivenim s terenske nastave. Na koncu ulje, koje su skladištili u amforama, bit će analizirano u Institutu za poljoprivredu i turizam Poreč,

a tijekom sljedećih godina, nakon što su ulomci amfora dobiveni na posudbu izvršena je i desalinizacija koja je trajala dvije godine.

Najzanimljiviji dio terenske nastave svakako je bila vožnja brodom po arheološkim nalazištima uz stručno vodstvo i predavanje kustosa i arheologa Muzeja Labina te zaron ronioca i podvodna snimanja koji imaju za cilj *in situ* dočarati učenicima sve o čemu su učili i čuli. Vršena je tipologija amfora na licu mjesta pomoću izronjenog ulomka amfore. Na izronjenim ulomcima amfora, učenici su naučili iz kojeg vremena datira, kakve vrste postoje te na koji se način izronjene ulomke amfora mora čuvati, konzervirati i zaštititi nakon vađenja iz mora.

Opći cilj terenskih nastava bio je:

- učiti otkrivanjem u neposrednoj životnoj stvarnosti s interaktivnim izlošcima i uz stručno vodstvo;
- uočiti povezanost među predmetima;
- upoznati učenika s prirodnom i kulturno-povijesnom baštinom, arheološkim podvodnim lokalitetima.

Nastavna sredstva, oblici rada, metode, tehnike i postupci istraživanja: mapiranje lokaliteta, uzimanje uzoraka, rad s GPS-om, snalaženje u prostoru, mjerenje dubine mora, fotografiranje, zaron ronioca do nalazišta, prikupljanje ulomka amfora s nalazišta, prikupljanje podataka, izrada prezentacije i videozapisa, razgovor s kustosom i roniocem o nalazištima. Način praćenja i vrednovanja ostvarenih ciljeva i ishoda bio je osmišljen na način, da su se vrednovala sve aktivnosti kroz zadane zadatke.

Citirani izvori

Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications, Bruxelles. (2005)., Preuzeto 19. 12. 2021. s web stranice: <http://www.pef.uni-lj.si/bologna/dokumenti/eu-common-principles.pdf>

Istarska enciklopedija. (2005). Miroslav Bertosa, Robert Matijašić (ur.). Leksikografski zavod Miroslav Krleža: Zagreb.

Istarska županija- Regione Istriana. Preuzeto 19.12.2021. s web stranice <https://www.istra-istria.hr/hr/opci-podaci/>

Dijana Muškardin, Danijel Bogešić, Josip Šiklić, Zlata Knez, Marko Kalčić. (2017). ISTRAŽIVANJE – istarski istraživački itinerari / ISTRIAndo – itinerari di ricerca istriani, Mauro Paolo Susnich d.o.o : Pula, 151. - 200.

Muškardin, D. (2020). Matija Vlačić Ilirik: Istria -mea dulcissima patria. Zavičajno obrazovni priručnik za učenike srednjih škola. Grad Labin. Labin.

Nacionalni okvirni kurikulum. (2011). Zagreb : Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Preuzeto 19. 12. 2021. s web stranice:http://mzos.hr/datoteke/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf

Margus Pedaste i dr. (2015)., Phases of inquiry-based learning: Definitions and the inquiry cycle. Educational Research Review 14, 47.- 61.

Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning. (2006)., Preuzeto 19. 12. 2021. s web stranice: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/2006/962/oj>

Zavičajna nastava.(2017- 2022). Srednja škola Mate Blažine Labin. Preuzeto 15.8.2021. s web stranice <http://www.ssmb.hr/561/zavicajna-nastava>

Karmen Kreže, Medobčinska splošna knjižnica Žalec

Metka Planko, Osnovna šola Primoža Trubarja Laško

dr. Alenka Hren Medved, Osrednja knjižnica Celje

DOMOZNANSTVO ZA VSE GENERACIJE: IZZIVI IN PRILOŽNOSTI RAZISKAVA O IZVAJANJU DOMOZNANSTVA ZA CILJNE GENERACIJSKE SKUPINE

SURVEY ON THE IMPLEMENTATION OF LOCAL STUDIES FOR TARGET AGE GROUPS

Izvleček

Poleg osnovnih nalog na področju domoznanstva, kot so zbiranje, obdelava, hranjenje in raziskovanje domoznanskega gradiva, je ena izmed poglavitnih nalog bibliotekarjev, ki se ukvarjajo z domoznanstvom, tudi predstavljanje domoznanskega gradiva v lokalni skupnosti. Domoznanske aktivnosti v lokalni skupnosti zajemajo vse generacije prebivalcev od predšolskih otrok do starejših. V knjižnicah lahko domoznanske dejavnosti v sodelovanju z lokalnimi vrtci, šolami, društvi ipd. na izviren način približajo vsem generacijam. V sklopu prispevka je bila izvedena raziskava, v kateri so sodelovale slovenske splošne knjižnice, osnovne in srednje šole. Zanimalo nas je, ali v knjižnicah in šolah tovrstne domoznanske aktivnosti izvajajo samostojno ali v sodelovanju s sorodnimi institucijami, kot so muzeji, arhivi, lokalna društva itd. Rezultati ankete so pokazali, da so v knjižnicah najbolj razvite dejavnosti za osnovnošolce, odrasle in starejše, medtem ko se aktivnosti za predšolske otroke in dijake izvajajo v manjši meri. Pri izvajanju domoznanskih aktivnosti so v knjižnicah sodelovali z vrtci in osnovnimi šolami, nekatere aktivnosti pa so izvajali tudi samostojno. Dejavnosti za odrasle in starejše so v knjižnicah izvajali samostojno in v sodelovanju s sorodnimi ustanovami. V osnovnih šolah so domoznanske aktivnosti v večji meri izvajali v okviru dnevov dejavnosti in interesnih dejavnosti, v srednjih šolah pa v sklopu šolskih knjižnic, interesnih dejavnosti in obveznih predmetov. V knjižnicah imajo še veliko možnosti za širitev domoznanskih aktivnosti, še posebej med mladimi, saj trenutno veljavni učni načrti dopuščajo vključitev domoznanskih dejavnosti v redni pouk in vzgojni program slovenskih osnovnih in srednjih šol ter vrtcev. Naša naloga je, da s tem seznanimo vzgojitelje, učitelje in šolske knjižničarje. Le sodelovanje vseh akterjev lahko pripelje do izvedbe kakovostnih domoznanskih aktivnosti, ki bodo dosegle vse generacije v lokalni skupnosti.

KLJUČNE BESEDE: domoznanske aktivnosti, splošne knjižnice, šolske knjižnice, otroci, odrasli, starejši

Abstract

In addition to basic tasks from the field of local studies such as collecting, processing, storing, and researching local studies materials, one of the principal tasks of librarians involved in local studies is presenting these materials within the local community. Activities from the foregoing field involve all generations of the population of a local community, from preschool-age children to the elderly. Through collaborations with local kindergartens, schools, various societies and other associations, etc., libraries can help introduce and familiarize all generations with activities from the domain of local studies in an innovative way. As part of this article, a study was carried out amongst participating Slovene public libraries, as well as primary and secondary schools. We were interested in whether libraries and schools carry out local studies activities independently or in cooperation with related institutions such as museums, archives, local associations, etc. The results of our questionnaire revealed that libraries have their most developed local studies activities aimed at primary school students, adults, and the elderly, while activities for preschool-age children and secondary school students are carried out to a lesser

extent. Libraries cooperated with kindergartens and primary schools to carry out some local studies activities, while a number of other activities were performed independently. Activities for adults and the elderly were executed independently by the libraries themselves or in collaboration with related institutions. Primary schools carried out local studies activities predominately within the framework of assorted activity days and extracurricular activities. In comparison, secondary schools carried out these activities under the auspices of school libraries, extracurricular activities, and compulsory subjects. Libraries still have a wealth of opportunities to widen the reach of activities from the field of local studies, especially amongst the younger generations, as the currently valid curriculum allows for the inclusion of such activities into regular classes and educational programmes of Slovene primary and secondary schools as well as kindergartens. Our task is to introduce this opportunity to childcare workers, teachers, professors, and school librarians. Only the cooperation of all those involved can lead to the execution of high-quality local studies activities, which will reach all generations of the local community.

KEYWORDS: local studies activities, public libraries, school libraries, children, adults, seniors

1 Uvod

V slovenskih splošnih knjižnicah se že vrsto let uspešno razvija in promovira domoznansko dejavnost. Z različnimi projekti, razstavami, pogovori, predavanji, tudi v sklopu bibliopedagoških ur ter objavljanjem zgodb na portalu digitalizirane kulturne dediščine – Kamra, objavljanjem fotografij v Albumu Slovenije, ki je del Kamre in kreiranjem ter vnašanjem osebnih gesel v spletni biografski leksikon Obrazi slovenskih pokrajin in prispevanjem vsebin v Digitalno knjižnico Slovenije (dLib) si prizadevamo za prepoznavnost domoznanskih zbirk v lokalnem in širšem okolju.

V sklopu domoznanske dejavnosti v slovenskih splošnih knjižnicah zbiramo, obdelujemo, varujemo in posredujemo gradivo o lokalni skupnosti, v kateri delujemo. V domoznanske zbirke vključujemo knjižnično gradivo z območja, ki ga knjižnica s svojo domoznansko dejavnostjo pokriva in izpolnjuje vsaj enega od naslednjih kriterijev:

- po vsebini se nanaša na območje,
- nastalo je na tem območju,
- ustvarili so ga avtorji s tega območja.

Poleg domoznanskih zbirk v splošnih knjižnicah pogosto knjižnično gradivo domoznanske narave organiziramo tudi v posebne zbirke, kot so npr. zbirke redkih tiskov, rokopisov, slikovnega gradiva, zapuščine ... (portal Knjižnice.si, b. d.).

Domoznanska dejavnost splošnih knjižnic je opredeljena v Zakonu o knjižničarstvu in ostalih podzakonskih aktih. Zakon o knjižničarstvu (2001) v 16. členu določa, da

splošne knjižnice, ki izvajajo knjižnično dejavnost za prebivalstvo v svojem okolju, v okviru javne službe iz 2. člena tega zakona tudi: sodelujejo v vseživljenjskem izobraževanju, zbirajo, obdelujejo, varujejo in posredujejo domoznansko gradivo, zagotavljajo dostopnost in uporabo gradiv javnih oblasti, ki so splošno dostopna na elektronskih medijih ... in organizirajo kulturne prireditve, ki so povezane z njihovo dejavnostjo. Zakon v 16. členu določa tudi, da lahko splošna knjižnica posamezne naloge iz druge alineje prenese na osrednjo območno knjižnico ali v soglasju z njo na drugo knjižnico s tega območja (Zakon o knjižničarstvu, 2001).

Osrednja območna knjižnica za širše območje opravlja posebne naloge. S Pravilnikom o osrednjih območnih knjižnicah (2003) so osrednje, »regionalne« knjižnice dobile tudi naloge koordinacije domoznanstva na območju, ki ga obsegajo. Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice: (za obdobje 2018–2028) (2018) podrobno opredeljujejo področje domoznanske dejavnosti in določajo eno od enajstih knjižničnih vlog. Pri vlogi domoznanske dejavnosti je opisan njen namen, opis dejavnosti in koristi za posameznika in družbo, opis možnih oblik dela, zbirke in prostorov ter opreme. Navedena so še posamezna pravila poslovanja in posebne kompetence osebja, ki se ukvarja s to dejavnostjo, možni kazalci uspešnosti in potencialni partnerji z načini sodelovanja.

Sekcija za domoznanstvo in kulturno dediščino (2022) pri Zvezi bibliotekarskih društev Slovenije (dalje ZBDS) obravnava pobude in probleme, s katerimi se srečujejo domoznanci v posamezni regiji, nudi pomoč knjižnicam,

ki domoznansko dejavnost šele uvajajo v svoje delo, išče skupne rešitve in uveljavlja dobre prakse ter organizira strokovne dogodke s področja domoznanstva in kulturne dediščine.

Februarja letos je Komisija za kompetenčne centre pri Združenju splošnih knjižnic Knjižnici Ivana Potrča Ptuj podelila status kompetenčnega centra za domoznanstvo (Knjižnica Ivana Potrča Ptuj, b. d.). Cilj kompetenčnega centra je vsebinska koordinacija in poenotenje izvajanja domoznanske dejavnosti v splošnih knjižnicah, vpeljava novih strokovnih rešitev in dvig kakovosti izvajanja domoznanske dejavnosti na nacionalnem nivoju.

Poleg osnovnih nalog na področju domoznanstva, kot so zbiranje, obdelava, hranjenje in raziskovanje domoznanskega gradiva, je ena izmed pglavitnih nalog bibliotekarjev, ki se ukvarjajo z domoznanstvom, tudi predstavljanje domoznanskega gradiva v lokalni skupnosti. Seznanjanje prebivalcev lokalne skupnosti z domoznansko dejavnostjo in z njo tesno povezano lokalno kulturno dediščino zajema vse generacije od predšolskih otrok, osnovnošolcev in dijakov, pa do starejših odraslih v t. i. tretjem življenjskem obdobju. Nagovarjanje različnih starostnih skupin seveda zahteva različne pristope. V raziskavi, v kateri so sodelovale slovenske splošne knjižnice, osnovne in srednje šole, smo želeli ugotoviti, v kolikšni meri se domoznanske aktivnosti za posamezne ciljne skupine, kot so predšolski otroci, osnovnošolci, dijaki, odrasli in starejši, izvajajo v splošnih knjižnicah, osnovnih in srednjih šolah. Zanimalo nas je, ali v knjižnicah in na šolah tovrstne domoznanske aktivnosti izvajajo samostojno ali v sodelovanju s sorodnimi institucijami, kot so muzeji, arhivi, lokalna društva itd.

1.1 Možnosti sodelovanja v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah

1.1.1 Vrtec

Otrokov pozitivni odnos do knjig, branja in obiskovanja knjižnic se začne v družinskem okolju, nadaljuje in hkrati nadgrajuje pa v vrtcu. V vzgojno-izobraževalnem sistemu je za izvajanje bibliopedagoške dejavnosti najprej

odgovoren vzgojitelj, kasneje knjižničar in učitelj. Kurikulum za vrtce (1999) navaja, da knjižnična vzgoja vzgojitelja zajema branje in pripovedovanje otrokovi starosti primerne pravljice, zgodbe, uganke itd. in tudi razpravljanje o prebranem ter spodbujanje ustvarjalnosti. Pomen se daje na zgodnjemu navajanju na rabo knjig in omogočanju dostopa do za otrokovo starostno obdobje najprimernejših gradiv. V kurikulumu (1999) je zapisano, naj otrok spozna umetniška dela v vrtcu, muzeju, galeriji, gledališču, kinu in knjižnici ter se seznanj z ljudsko umetnostjo in obrtjo. Eden izmed ciljev, ki ga navaja kurikulum (1999), je, da otrok spoznava značilnosti okolja, ki so pomembne za lokalno skupnost, npr. pokrajinski muzej, arheološke izkopanine in naj »otroci spoznajo svoj domači kraj in se seznanijo s tem, kako so ljudje tod živeli v prejšnjih časih, hkrati pa se postopoma seznanjajo z zgodovinskimi spremembami v širši družbi in svetu.« Zgoraj naštetih dejavnosti v predšolskem obdobju nakazujejo povezavo z domoznanskimi aktivnostmi, ki jih lahko v vrtcih izvajajo samostojno in/ali v sodelovanju s šolo, splošno knjižnico in/ali lokalnimi ustanovami.

1.1.2 Osnovne šole

Po Zakonu o osnovni šoli (1996) obvezni program osnovne šole obsega obvezne in izbirne predmete ter ure oddelčne skupnosti. Nekateri predmeti, tako obvezni kot izbirni, ponujajo učencem podrobnejše seznanjanje z domoznanstvom. V nadaljevanju bomo na kratko predstavili obvezne predmete, ki v svojih učnih načrtih vsebujejo domoznanske vsebine.

V prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju¹ je predmet spoznavanje okolja tisti, pri katerem učenci dobijo prvi stik z domoznanstvom. Predmet se izvaja v prvem, drugem in tretjem razredu ter »zajema nadaljevanje in usmerjanje spontanega otroškega raziskovanja sveta in odkrivanja prepletenosti ter soodvisnosti v pojavih in procesih v naravnem in družbenem okolju« (Kolar, Krnel in Velkavrh, 2011, str. 4). Vsebine pri predmetu spoznavanje okolja pokrivajo domoznanske aktivnosti in lokalno zgodovino s cilji, navedenimi v učnem načrtu tako, da učenci (Kolar, Krnel in Velkavrh, 2011):

drugo od 4. do 6. razreda, tretje pa od 7. do 9. razreda (Zakon o osnovni šoli, 1996).

¹ Osnovnošolsko izobraževanje se deli na tri vzgojno-izobraževalna obdobja: prvo obdobje traja od 1. do 3. razreda,

- poznajo značilnosti domačega kraja ali soseske (ustanove);
- znajo poimenovati nekaj praznikov, ki jih praznujemo v Sloveniji (lokalnih in državnih), in jih razlikovati glede na njihovo povezanost s kulturno, versko in državotvorno tradicijo;
- spoznajo in vrednotijo spremembe v svojem kraju na podlagi različnih virov;
- poznajo pomen dediščine, prepoznajo različne materialne, pisne in ustne vire informacij, preko katerih pridobivajo in širijo znanje o preteklosti;
- poznajo nekaj dejstev in podatkov iz lokalne preteklosti in jih časovno razvrščajo.

Predmet spoznavanje okolja se s preходом iz prvega vzgojno-izobraževalnega obdobja v četrtem in petem razredu osnovne šole spremeni v predmet družba in nadgradi pridobljeno znanje učencev o domoznanstvu iz prejšnjih razredov. Pri tem predmetu učenci (Budnar idr., 2011):

- spoznajo preteklost domačega kraja/domače pokrajine skozi življenje ljudi in jo primerjajo z današnjim življenjem;
- spoznajo naravno in kulturno dediščino domačega kraja/domače pokrajine in razumejo, zakaj moramo skrbeti zanjo;
- razvijajo pozitiven odnos do tradicije, razumejo pomen ohranjanja tradicije (šege in navade, kulturni spomeniki idr.);
- poznajo nekatera temeljna obdobja in dogajanja iz slovenske preteklosti;
- uporabljajo različne zgodovinske vire v raziskovanju preteklosti.

Pri poučevanju predmeta družba se priporoča uporaba raznovrstnih didaktičnih pristopov, kot sta projektno učno delo in raziskovalno učenje, pouk pa naj temelji na čim bolj konkretnih dejavnostih, na primer: učenci naj sodelujejo pri zbiranju gradiv iz naše polpretekle zgodovine (različni predmeti, časopisni članki, stare razglednice ipd.); učenci pripravijo intervju s starši in starimi starši na temo Kakšno je bilo življenje ljudi v mojem kraju (in drugje) v preteklosti?; delo na terenu: opazovanje okolice, šole, kraja in njegovih zgodovinskih posebnosti; obisk muzeja itd. (Budnar idr., 2011).

Predmet družba se s preходом iz petega v šesti razred razdeli na dva predmeta – geografija in zgodovina, ki sta na predmetniku vse do devetega razreda. V učnem načrtu geografije je zapisano, da se učenci z lokalno zgodovino srečajo le delno, in sicer v šestem razredu, ko spoznavajo naravno in kulturno dediščino Slovenije in razvijajo pozitivna čustva do domovine, občutek

pripadnosti svojemu narodu in državi ter ljubezen do njene naravne in kulturne dediščine (Kolnik idr., 2011). V devetem razredu pri predmetu geografija učenci spoznajo geografske značilnosti Slovenije, pri tem se omenja tudi pomen ohranjanja kulturne dediščine na naših tleh (Kolnik idr., 2011).

S širšim in poglobljenim spoznavanjem z lokalno zgodovino in domoznanstvom se učenci srečajo pri predmetu zgodovina. Po pregledu učnega načrta predmeta zgodovina ugotovimo, da na podlagi teme »kulturna dediščina«, ki se obravnava v šestem razredu, učenci na primerih iz krajevne zgodovine opišejo pomen ohranjanja kulturne dediščine in sestavijo svoj načrt za ohranitev izbranega kulturnozgodovinskega spomenika iz domačega kraja. V okviru te tematike se dotaknejo šeg in navad, ki na primerih iz krajevne zgodovine opišejo najbolj znane šege in navade. Med drugim učenci spoznavajo domače obrti in zberejo podatke o tistih, ki so se ohranile do danes in navedejo primere domačih obrti ter opišejo njihove izdelke. V sedmem razredu se obravnava tema o prazgodovini na Slovenskem in o glavnih arheoloških najdbah iz različnih obdobj prazgodovine na tleh današnje Slovenije. Pri tematiki Rimljani na tleh današnje Slovenije učenci pojasnijo glavne spremembe, ki so jih Rimljani prinesli na ozemlje današnje Slovenije, in opišejo glavne rimske kulturne spomenike na tleh današnje Slovenije (Kunaver idr., 2011). V osmem razredu se lahko učenci z lokalno zgodovino srečajo pri naslednjih temah (Kunaver idr., 2011):

- značilnosti renesančne umetnosti in humanistične miselnosti v slovenskem prostoru;
- delovanje slovenskih protestantov in razvoj slovenske kulture;
- kmečki upori na Slovenskem;
- slovenske dežele v času Marije Terezije in Jožefa II.;
- Ilirske province in njihov vpliv na razvoj slovenske narodne zavesti;
- vzpon meščanstva: uveljavitev slovenskih nacionalnih zahtev – od kulturnega do političnega gibanja ter nastanka strank in programa Zedinjena Slovenija;
- umetnost v 19. stoletju na Slovenskem.

Z domoznanskimi vsebinami pri predmetu zgodovina se v devetem razredu učenci srečajo pri temi Slovenci v 20. in 21. stoletju. Obravnava se nacionalni in mednarodni položaj Slovencev, gospodarski, kulturni in politični

razvoj Slovencev v navedenih obdobjih (Kunaver idr., 2011).

Predmeta glasbena vzgoja in slovenščina sta v predmetniku devetletke prisotna v vseh devetih letih šolanja. Po pregledu učnih načrtov obeh predmetov ugotovimo, da krajevno zgodovino učenci spoznavajo tudi preko glasbe in maternega jezika. Pri glasbeni vzgoji učenci spoznavajo ter izvajajo slovenske ljudske plesne in ljudske pesmi ter poznajo in obišejo glasbene ustanove: glasbeno šolo, ljudske godce in društva, ki se ukvarjajo z ljudsko glasbo, glasbene prireditve (Holcar idr., 2011). Učenci se lahko z domoznanskimi vsebinami pri predmetu slovenščina spoznavajo preko (Poznanovič Jezeršek idr., 2018):

- umetnostnih in neumetnostnih besedil (npr. besedila lokalnih avtorjev);
- sprejemanja in tvorjenja proznih besedil (npr. učenci obišejo starejše ljudi v svojem kraju in zapišejo njihove resnične zgodbe iz preteklosti ali pravljice, ki so jih poslušali v otroštvu);
- značilnosti literarnozgodovinskih obdobji in smeri ter izbranih predstavnikov in njihovih del;
- razvoja slovenskega jezika in književnosti ter slovenskih avtorjev.

Osnovne šole v svoj predmetnik poleg obveznih predmetov dodajajo tudi obvezne in neobvezne izbirne predmete. Na spletni strani Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport² je razvidno, da se lahko šola odloča med skoraj stotimi izbirnimi predmeti. Med njimi najdemo tri obvezne izbirne predmete, ki že s poimenovanjem jasno odražajo, da bodo učenci pri njih spoznavali krajevno zgodovino in domoznanstvo, in sicer:

- Kulturna dediščina in načini življenja (etnologija),
- Odkrivajmo preteklost mojega kraja (zgodovina) in
- Raziskovanje domačega kraja in varstvo njegovega okolja (geografija).

Cilji in vsebine opisanih predmetov se lahko nadgrajujejo in povezujejo v dnevih dejavnosti in z medpredmetnim povezovanjem. Dnevi dejavnosti so obvezni del osnovnošolskega programa in zajemajo kulturne, naravoslovne, tehnične in športne dneve (Zakon o osnovni šoli, 1996). Medpredmetno povezovanje se izvaja neobvezno in po priporočilih pregledanih učnih načrtov opisanih predmetov ter temelji na podlagi odločitve posameznega učitelja. Učitelji lahko sodelujejo

tudi s šolskim knjižničarjem, s katerim učencem s pomočjo gradiva predstavijo področje domoznanstva.

Praktične izkušnje kažejo, da imajo učitelji pri posameznih predmetih dovolj avtonomije pri izpeljavi učnih tem. Nekateri učni načrti so zasnovani tako, da vsebujejo obvezne teme in izbirne teme, slednjih pa ni potrebno obravnavati pri pouku – gre za prosto učiteljevo izbiro, zato je potrebno poudariti, da je velikokrat odvisno od učitelja, ali bo učence seznanil z domoznanstvom in lokalno zgodovino ali ne.

1.1.3 Srednje šole

Srednješolski izobraževalni programi zajemajo splošno izobraževanje in poklicno ter srednje strokovno in poklicno-tehniško izobraževanje. Zaradi razvejanega srednješolskega izobraževanja je spoznavanje domoznanstva in lokalne zgodovine v srednjih šolah razdeljeno na več sklopov oz. oblik poučevanja. Na splošni smeri izobraževanja spoznavanje domoznanstva in lokalne zgodovine poteka v okviru obveznih in izbirnih predmetov ter drugih oblikah vzgojno-izobraževalnega dela, kot so obvezne izbirne vsebine. Na srednjem poklicnem in srednjem strokovnem izobraževanju spoznavanje domoznanskih vsebin poteka v okviru obveznih predmetov in drugih oblikah vzgojno-izobraževalnega dela, kot so interesne dejavnosti. Na poklicno-tehniškem in nižjem poklicnem izobraževanju je poučevanje o lokalni zgodovini zajeto v obveznih predmetih in interesnih dejavnostih (Srednješolski izobraževalni programi, 2022).

Interesne dejavnosti (Srednješolski izobraževalni programi, 2022) so sestavni del predmetnikov izobraževalnih programov srednjega strokovnega, srednjega poklicnega, poklicno-tehniškega in nižjega poklicnega izobraževanja. Namen interesnih dejavnosti je razširjanje in poglobljanje splošnega ter posebnega znanja dijakov, hkrati pa se jim omogoča, da odkrivajo tista področja, ki niso opredeljena s programom, po katerem se izobražujejo. Z interesnimi dejavnostmi dijaki spoznavajo svoje talente, jih gradijo in ohranjajo svojo različnost. Če jih zanima spoznavanje domoznanstva in lokalne zgodovine, potem bodo lahko izbirali med

² Dostopno na: <https://www.gov.si/teme/programi-in-ucni-nacrti-v-osnovni-soli/>.

kulturnimi in zgodovinskimi znamenitostmi v šolskem okolju, ogledom šolske knjižnice, ogledom študijske knjižnice, kulturno-umetniškimi vsebinami in mladinsko raziskovalno dejavnostjo.

1.2 Možnosti sodelovanja pri delu z odraslimi, starejšimi in osebami s posebnimi potrebami

Eden od osnovnih namenov domoznanske dejavnosti je seznanjanje prebivalcev lokalne skupnosti s podobo razvoja njihovega kraja v določenem obdobju (Goropevšek, 1995). Odrasli in starejši (starejši od 65 let) prebivalci skupnosti predstavljajo pomemben del domoznanske javnosti.

Tako v Sloveniji kot tudi drugod v razvitem svetu število starejših prebivalcev narašča. Življenjska doba prebivalstva se daljša, ravno tako je veliko starejših tudi po upokojitvi mentalno in fizično zelo aktivnih. V sklopu tega se je uveljavil izraz aktivna starost, ki je tesno povezan z vseživljenjskim učenjem. Starejši predstavljajo veliko skupino potencialnih uporabnikov knjižnice in posledično tudi obiskovalcev domoznanskih prireditev. Starejši uporabniki imajo tudi svoje specifične potrebe, zato jih je potrebno obravnavati kot posebno uporabniško skupino (Zadravec, 2020).

Z upokojitvijo starejši pridobijo več prostega časa, ki ga lahko izkoristijo za različne kulturne dejavnosti, med njimi tudi takšne z domoznansko konotacijo. Raziskava o interesih članov Univerze za tretje življenjsko obdobje, ki je nastala leta 2020 v Osrednji knjižnici Celje, ugotavlja, da je bilo med člani univerze poleg jezikovnih programov daleč največ zanimanja za izobraževanja s področja spoznavanja domovine in sveta, v sklop katerega spadajo tudi domoznanske vsebine (Prezelj, 2020).

Med glavne potrebe starejših, ki jim zagotavljajo kakovostno starost, štejemo tudi potrebe po medčloveških odnosih, predajanju življenjskih izkušenj drugim generacijam ter željo, da bi tudi po njihovi smrti ostal spomin nanje (Popovič, 2021). Starejši prebivalci lahko s svojimi bogatimi izkušnjami in spomini pomembno prispevajo k zbiranju domoznanskih informacij in gradnji domoznanskih zbirk.

Pri domoznanskih aktivnostih, ki so namenjene otrokom, osnovnošolcem in dijakom, gre predvsem za osveščanje o pomenu domoznanstva in lokalne kulturne dediščine. Kadar pa so domoznanske aktivnosti namenjene odraslim in starejšim odraslim, lahko ti aktivno sodelujejo pri različnih, tudi medgeneracijskih aktivnostih in s svojim znanjem ter spomini pomembno obogatijo domoznanske vsebine.

Prednost tovrstnih vsebin v primerjavi z drugo ponudbo kulturnih prireditev je njihova brezplačnost in s tem dostopnost vsem starejšim ter možnost, da starejši aktivno sodelujejo pri njihovem ustvarjanju in s tem urijo svoje socialne in digitalne veščine. Knjižnice imajo možnost organizirati delavnice kreativnega pisanja za starejše, kjer lahko ti zapišejo svoje spomine in življenjske zgodbe (Honnold in Mesaros, 2004). V slovenskih knjižnicah lahko starejši na podoben način s pomočjo knjižničarjev ali sami svoje spomine delijo na portalu Kamra in v Albumu Slovenije, ki je sestavni del portala.

Prav tako lahko v knjižnicah organizirajo medgeneracijske delavnice za starejše in vrtčevske ali osnovnošolske otroke, na katerih starejši pripovedujejo najmlajšim o življenju nekoč. Kot možni partnerji pri izvajanju domoznanskih aktivnosti za odrasle in starejše so različna lokalna društva in kulturne ustanove, kot so npr. muzeji, kulturni centri itd., ljudske univerze, univerze za tretje življenjsko obdobje ter domovi starejših.

1.3 Metodologija

1.3.1 Cilj raziskave

V raziskavi smo želeli ugotoviti, koliko in v kakšni obliki se domoznanska dejavnost za različne starostne skupine že izvaja v slovenskih splošnih knjižnicah, osnovnih in srednjih šolah. Prav tako nas je zanimalo, kako se pri izvajanju dejavnosti povezujejo s sorodnimi lokalnimi ustanovami, kakšne so možnosti izvajanja domoznanske aktivnosti v okviru obstoječe zakonodaje, smernic in standardov. S pomočjo odgovorov na vprašanja smo se seznanili s posameznimi primeri dobrih praks.

1.3.2 Opis izvedbe raziskave

Na prvi seji organizacijsko-programskega odbora Domfesta 11. 2. 2022 je bil sprejet sklep o izvedbi raziskave o izvajanju domoznanstva za različne generacijske skupine v slovenskih splošnih knjižnicah, UKM in osnovnih ter srednjih šolah. Ob tem je bila imenovana delovna skupina v sestavi: dr. Alenka Hren Medved (Osrednja knjižnica Celje), Lea Očko (Osrednja knjižnica Celje), Srečko Maček (Osrednja knjižnica Celje), Karmen Kreže (Medobčinska splošna knjižnica Žalec) in Metka Planko (Osnovna šola Primoža Trubarja Laško). Skupina je pripravila anketo s spletnim orodjem **1KA**, ki so jo pred posredovanjem izbranim ciljnim skupinam testirali člani organizacijskega in programskega odbora Domfesta in predsednica Sekcije za šolske knjižnice pri ZBDS.

V splošnih knjižnicah in UKM so anketo izpolnjevali od 15. do 25. marca, v slovenskih šolah pa od 25. marca do 15. aprila 2022. Pri distribuciji vprašalnika so sodelovali: Andreja Urbanec, predsednica Sekcije za šolske knjižnice pri ZBDS, Gregor Pečan, predsednik Združenja ravnateljev OŠ, in Romana Fekonja, svetovalka za šolske knjižnice na Zavodu Republike Slovenije za šolstvo.

1.3.3 Opis vzorca

K sodelovanju v raziskavi smo povabili vse slovenske splošne knjižnice, osnovne in srednje šole ter Univerzitetno knjižnico Maribor. Anketo so izpolnili v 55 splošnih knjižnicah (vključno z Univerzitetno knjižnico Maribor), na 68 osnovnih šolah in 8 srednjih šolah.

Grafikon 1: Slovenske splošne knjižnice, ki so izpolnile anketo glede na območje

2 Jedro

2.1 Splošne knjižnice in Univerzitetna knjižnica Maribor

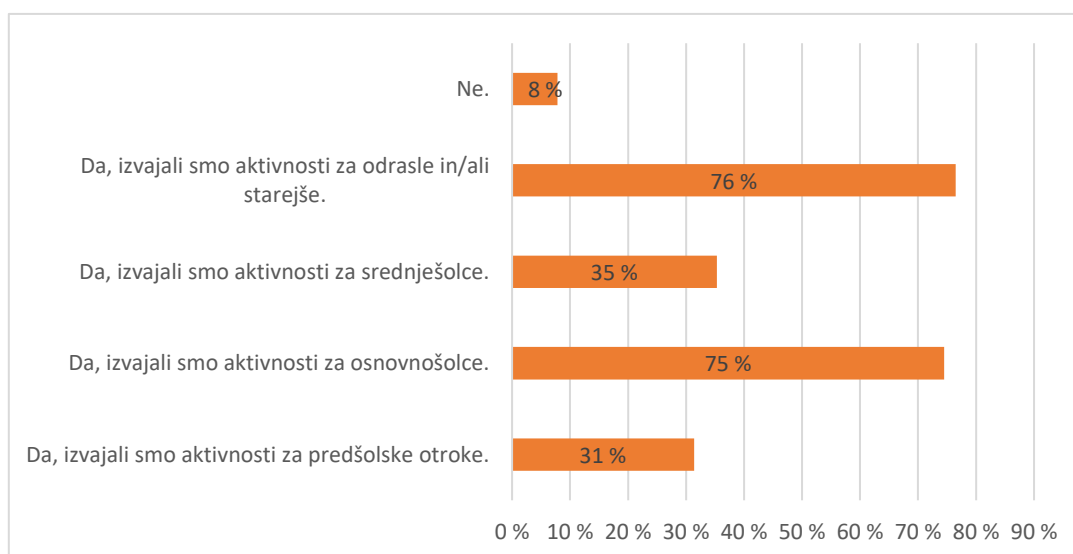
Anketo so izpolnili v 54 od skupno 58 slovenskih splošnih knjižnicah, kar predstavlja 95 % vseh slovenskih splošnih knjižnic in nam omogoča visoko reprezentativnost vzorca. Število knjižnic, v katerih so izpolnili anketo, se tako tudi po razdeljenosti na območja v večjem delu sklada z dejanskim številom splošnih knjižnic na posameznih območjih.

Predstavnike splošnih knjižnic smo v anketi povprašali, ali so v njihovi knjižnici v zadnjih petih letih načrtno oziroma v obliki projektov izvajali domoznanske aktivnosti za posamezne ciljne skupine (predšolski otroci, osnovnošolci, dijaki, odrasli in starejši), pri čemer so se lahko odločili za več odgovorov.

Odgovori so pokazali, da se je v največ, 39 knjižnicah izvajalo domoznanske aktivnosti za odrasle in/ali starejše uporabnike, v 38 pa za osnovnošolce. Aktivnosti za

srednješolce se je izvajalo v 18 knjižnicah, medtem ko so se z aktivnostmi za predšolske otroke ukvarjali v 16 knjižnicah. V 4 knjižnicah niso izvajali nobene od domoznanskih aktivnosti.

Iz rezultatov ankete lahko razberemo, da v splošnih knjižnicah največ domoznanskih aktivnosti namenjajo odraslim in starejšim ter osnovnošolcem, pri čemer so upoštevane tudi dejavnosti v okviru projekta Rastem s knjigo, v katerem knjižničarji osnovnošolcem poleg celotne knjižnice predstavijo tudi domoznansko dejavnost. Odrasli in starejši ter osnovnošolci tako predstavljajo največjo publiko za naslavljanje domoznanskih vsebin. Problem sodelovanj s srednjimi šolami je, da se te nahajajo samo v večjih slovenskih mestih, zato knjižnice, ki delujejo v kraju, kjer ni srednje šole, s srednješolci težje sodelujejo, saj se tovrstne aktivnosti praviloma izvajajo v sodelovanju med srednjimi šolami in splošnimi knjižnicami v mestu, kjer se srednja šola nahaja.

Grafikon 2: Ali ste v vaši knjižnici načrtno oz. v obliki projektov izvajali domoznanske aktivnosti s posameznimi ciljnim skupinami (otroci, mladi, odrasli, starejši ...) v zadnjih petih letih? Na primer: projekti, dogodki, povezani s spoznavanjem lokalne kulturne dediščine, obiski šol, krožki za starejše uporabnike ...

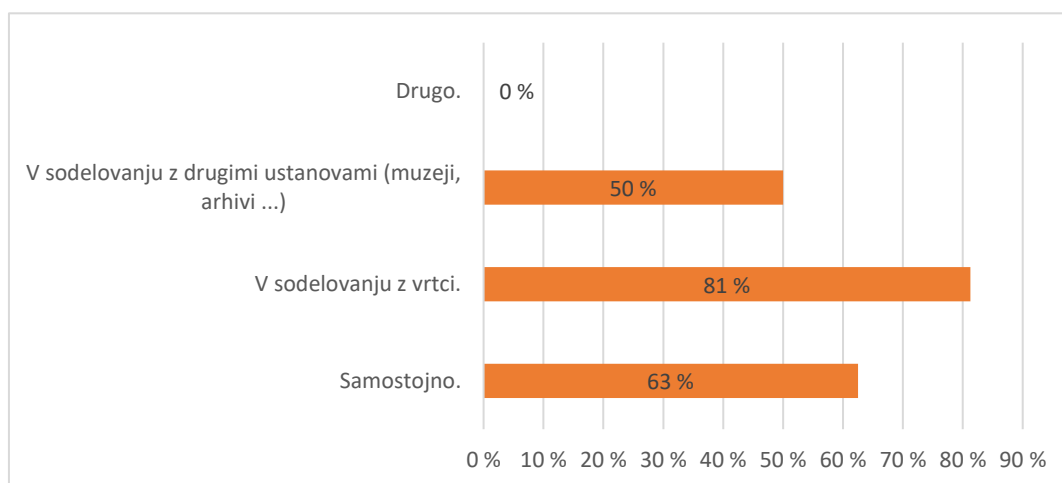
2.1.1 Splošne knjižnice in domoznanske aktivnosti za predšolske otroke

V splošnih knjižnicah so dejavnosti za predšolske otroke izvajali v sodelovanju z vrtci in samostojno, v manjšem delu knjižnic pa so pri izvajanju dejavnosti za predšolske otroke sodelovali tudi z drugimi sorodnimi ustanovami, kot so muzeji in arhivi.

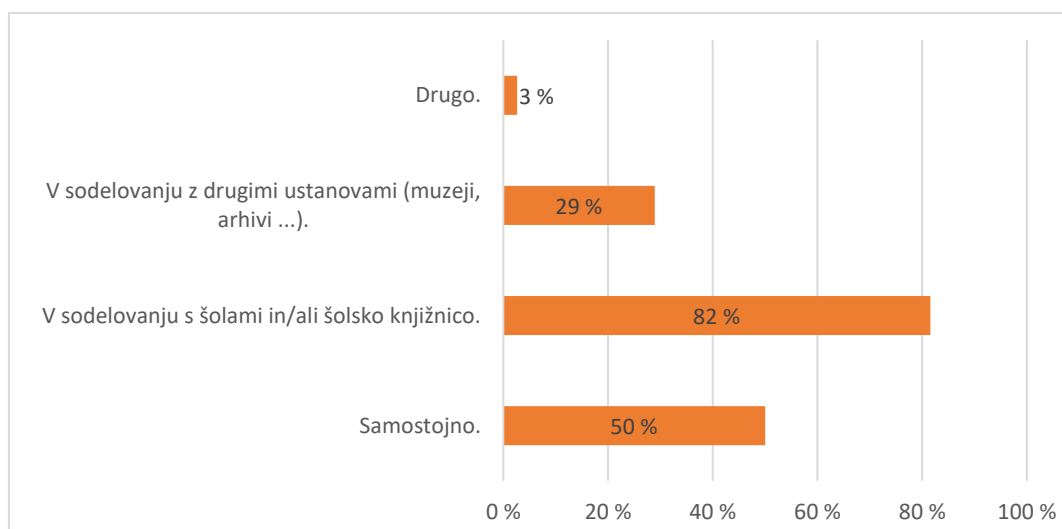
Tematika domoznanstva je lahko precej specifična, zato je z njo nekoliko težje naslavljati predšolske otroke oz. je za to potrebna določena mera kreativnosti, kar izkazujejo tudi odgovori predstavnikov splošnih knjižnic, v katerih so izvajali domoznanske aktivnosti, namenjene predšolskim otrokom.

2.1.2 Splošne knjižnice in domoznanske aktivnosti za osnovnošolce

V splošnih knjižnicah so dejavnosti za osnovnošolce v večji meri (31 knjižnic) izvajali v sodelovanju z osnovnimi šolami, v 19 knjižnicah so odgovorili, da so dejavnosti za osnovnošolce izvajali samostojno, v 11 knjižnicah pa so svoje dejavnosti, namenjene osnovnošolcem, izvajali v sodelovanju z drugimi ustanovami. Med dejavnostmi, ki so jih v knjižnicah izvajali, velja omeniti predvsem predstavitev domoznanstva v okviru izvedbe projekta Rastem s knjigo, pogoste pa so bile tudi bibliopedagoške ure in ure pravljic z domoznansko tematiko.

Grafikon 3: Izvajanje aktivnosti za predšolske otroke v splošnih knjižnicah

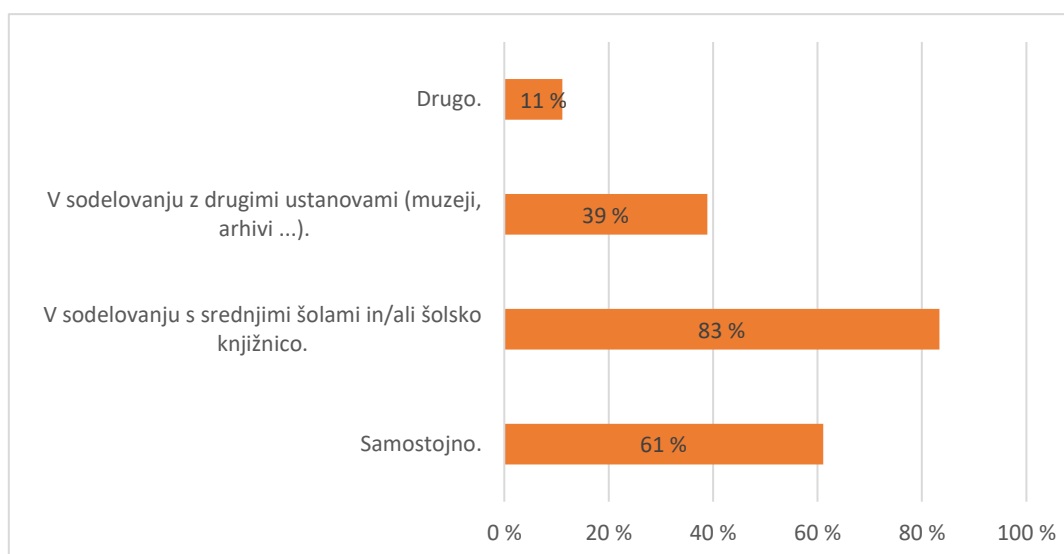
Grafikon 4: Izvajanje aktivnosti za osnovnošolce v splošnih knjižnicah

2.1.3 Splošne knjižnice in domoznanske aktivnosti za srednješolce

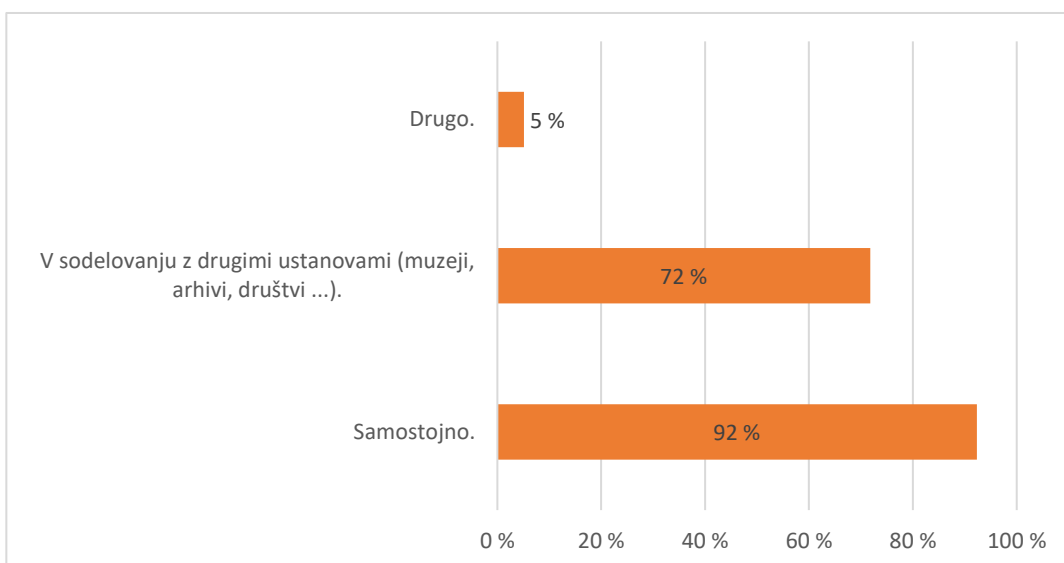
Zaradi koncentracije srednjih šol v večjih mestih so v splošnih knjižnicah domoznanske aktivnosti za srednješolce izvajali v manjši meri kot aktivnosti za ostale starostne skupine. V knjižnicah so aktivnosti za srednješolce izvajali v sodelovanju s srednjimi šolami, v manjši meri pa tudi samostojno in v sodelovanju z drugimi ustanovami. Med aktivnostmi so prevladovala predvsem vodstva po domoznanskih razstavah, bibliopedagoške ure in aktivnosti, povezane s pridobivanjem gradiv za pisanje raziskovalnih nalog mladih raziskovalcev.

2.1.4 Splošne knjižnice in domoznanske aktivnosti za odrasle in starejše uporabnike

Kot je že bilo predhodno omenjeno, so v splošnih knjižnicah v največji meri izvajali domoznanske aktivnosti za odrasle in/ali starejše uporabnike. V največji meri so jih izvajali samostojno in v sodelovanju z drugimi ustanovami, kot so muzeji, arhivi, lokalna društva, ljudske univerze in študijski krožki v okviru univerz za tretje življenjsko obdobje. Prireditve so potekale v obliki domoznanskih razstav, večerov, predstavitev lokalnih avtorjev, zbiranj spominov in predstavitev domoznanske dejavnosti.

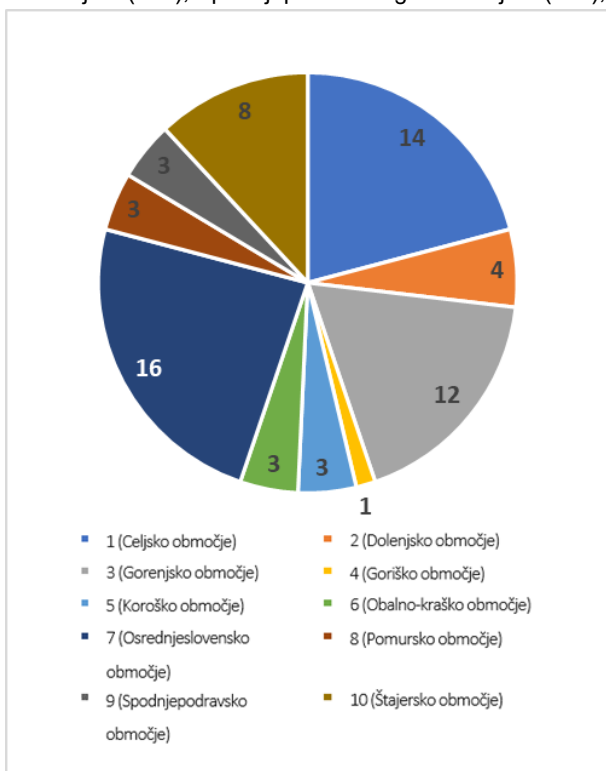
Grafikon 5: Izvajanje aktivnosti za srednješolce v splošnih knjižnicah

Grafikon 6: Izvajanje aktivnosti za odrasle in/ali starejše v splošnih knjižnicah

2.2 Osnovne šole

Anketni vprašalnik smo poslali 456 osnovnim šolam (Seznam osnovnih šol, 2022), v raziskavi pa jih je sodelovalo 68. Geografska razdelitev sodelujočih osnovnih šol je bila sledeča: s Celjskega območja je v raziskavi sodelovalo 14 (21 %) osnovnih šol, z Dolenjskega območja 4 (6 %), Gorenjskega območja 12 (18 %), Goriškega območja 1 (1 %), Koroškega območja 3 (4 %), Obalno-kraškega območja 3 (4 %), Osrednjeslovenskega območja 16 (24 %), Pomurskega območja 3 (4 %), Spodnjepodravskega območja 3 (4 %),

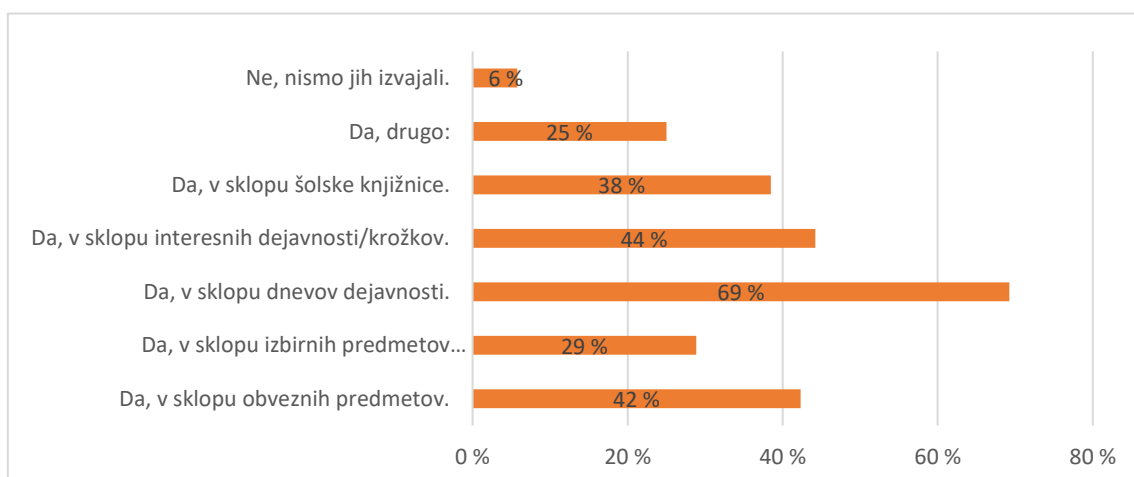

Grafikon 7: V anketi sodelujoče osnovne šole glede na geografsko območje

Štajerskega območja pa 8 (12 %) osnovnih šol. Na eni šoli niso izpolnili vprašanja o geografskem območju, zato so na Grafikonu 7 prikazani podatki za 67 osnovnih šol.

Na vprašanje, ali so v anketiranih osnovnih šolah v zadnjih petih letih izvajali domoznanske aktivnosti, so na treh osnovnih šolah odgovorili, da domoznanskih aktivnosti niso izvajali, medtem ko so na preostalih (65) osnovnih šolah izvajali domoznanske aktivnosti. Glede na način, kako so se domoznanske dejavnosti na šolah izvajale, je bilo največ izvedenih v sklopu dnevov dejavnosti (36) in interesnih dejavnosti oz. krožkov (23). Domoznanske aktivnosti so na osnovnih šolah izvajali tudi v sklopu obveznih predmetov, izbirnih predmetov in v organizaciji šolske knjižnice.

Na šolah so domoznanske aktivnosti izvajali v obliki Dnevov evropske kulturne dediščine, obiskov razstav z domoznansko tematiko, obiska lokalnih kulturnozgodovinskih tematskih poti in vodenja po starih mestnih jedrih, izdelave raziskovalnih nalog, turističnega krožka, obiska lokalnih muzejev, v okviru izbirnega predmeta turistična vzgoja in srečanja z lokalnimi literati. Pri tem so sodelovali z lokalnimi društvi in lokalnimi splošnimi knjižnicami. Na nekaterih šolah so dejavnosti izvajali v sklopu projekta Rastem s knjigo, na dveh šolah pa so se lotili tudi izdelave virtualnega vodnika po lokalnih znamenitostih.

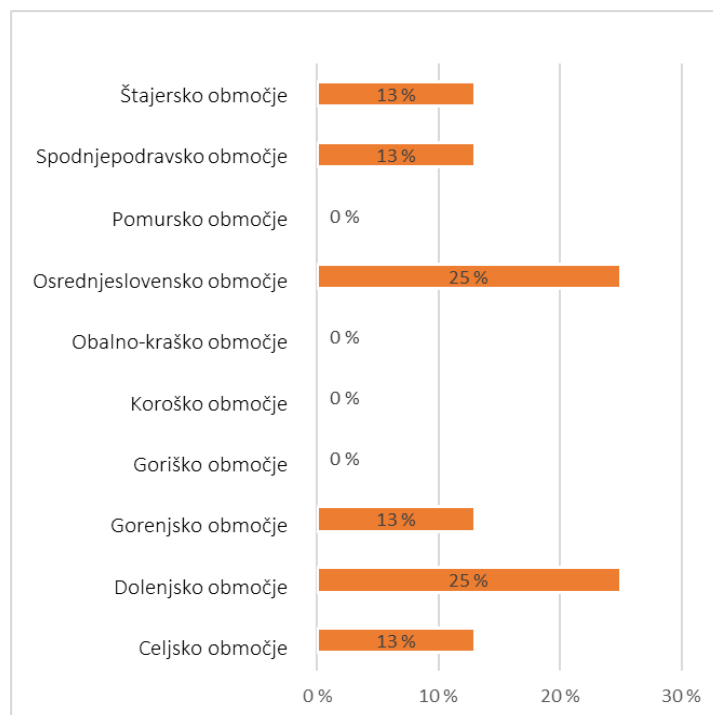
Grafikon 8: Izvajanje domoznanskih aktivnosti na osnovnih šolah v zadnjih petih letih in način njihove izvedbe

2.3 Srednje šole

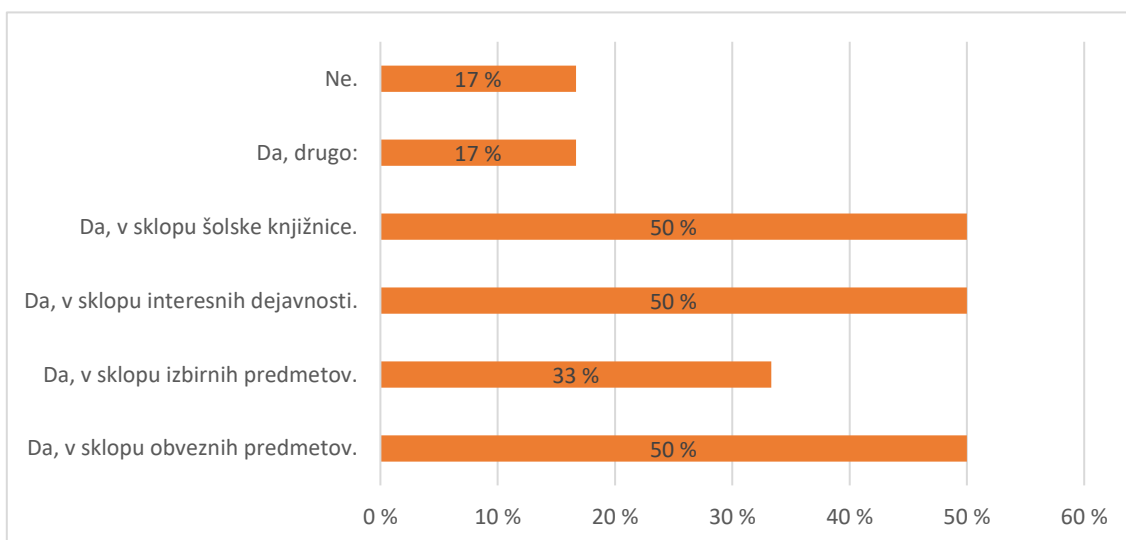
Anketo smo naslovili tudi na slovenske srednje šole. Naši prošnjiki po izpolnjevanju ankete so se odzvali le na osmih srednjih šolah. Zaradi majhnosti vzorca je potrebno rezultate ankete jemati z določeno mero zadržanosti, zato bomo rezultate ankete bolj podrobno analizirali v drugem delu prispevka. Na našo anketo so se odzvali na dveh srednjih šolah iz Dolenjskega, dveh iz Osrednjeslovenskega ter na eni srednji šoli s Celjskega,

Gorenjskega, Spodnjepodravskega in Štajerskega območja.

Domoznanske aktivnosti so na srednjih šolah, ki so sodelovale v raziskavi, izvajali najpogosteje v sklopu obveznih predmetov, interesnih dejavnosti in aktivnosti, ki jih je pripravila šolska knjižnica (Grafikon 10).

Grafikon 9: V anketi sodelujoče srednje šole glede na geografsko območje

Grafikon 10: Izvajanje domoznanskih aktivnosti v srednjih šolah v zadnjih petih letih in način njihove izvedbe

2.4 Analiza rezultatov ankete po območjih

2.4.1 Splošne knjižnice

2.4.1.1 Koroško območje

Našo anketo so izpolnili v štirih knjižnicah iz Koroškega območja. V eni knjižnici iz omenjenega območja domoznanskih aktivnosti v zadnjih petih letih niso izvajali, v preostalih treh knjižnicah pa so domoznanske aktivnosti izvajali za predšolske otroke, osnovnošolce, dijake in odrasle ter starejše. Dejavnosti za predšolske otroke so v knjižnicah izvajali v sodelovanju z lokalnimi vrtci in muzejem. Knjižnice so v vrtcih izvajale bibliopedagoške ure z domoznansko vsebino, v knjižnici pa so razstavili izdelke vrtčevskih otrok. V knjižnicah so organizirali različne delavnice na temo lokalne kulturne dediščine in medgeneracijska srečanja med starejšimi in predšolskimi otroki. Za osnovnošolce so knjižnice izvajale domoznanske aktivnosti v obliki bibliopedagoških ur, predstavitev lokalnih avtorjev, literarnih natečajev ter izdelavo kratkih filmov z domoznansko tematiko. Domoznanske aktivnosti za srednješolce so izvajali v sodelovanju z lokalnimi srednjimi šolami v obliki bibliopedagoških ur.

2.4.1.2 Obalno-kraško območje

Iz Obalno-kraškega območja so anketo izpolnili v šestih knjižnicah. Glede na odgovore so domoznansko dejavnost za odrasle izvajali v petih knjižnicah iz območja, od tega so v štirih knjižnicah domoznanske aktivnosti izvajali v sodelovanju z drugimi sorodnimi ustanovami in/ali samostojno. Aktivnosti za odrasle so potekale v obliki študijskih krožkov, mesečnih predavanj, literarnih delavnic, domoznanskih večerov itd. Domoznanske aktivnosti za predšolske otroke so izvajali v eni knjižnici. V dveh knjižnicah so v sodelovanju z osnovnimi šolami in v lastni izvedbi izvajali domoznanske aktivnosti za osnovnošolce. Aktivnosti so potekale v obliki bibliopedagoških ur na temo znamenitih osebnosti kraja. Dijake so z domoznanstvom v knjižnicah seznanjali predvsem v sodelovanju s šolskimi knjižničarkami v obliki bibliopedagoških ur v sklopu projekta Rastem s knjigo, pri čemer so dijakom predstavili predvsem spletne domoznanske portale.

2.4.1.3 Osrednjeslovensko območje

Našo anketo so izpolnili v osmih splošnih knjižnicah iz Osrednjeslovenskega območja. V dveh knjižnicah iz omenjenega območja domoznanskih aktivnosti niso izvajali, v eni od knjižnic so v sodelovanju z lokalnimi sorodnimi ustanovami izvajali aktivnosti za predšolske otroke. Domoznanske aktivnosti za osnovnošolce so v sodelovanju s šolskimi knjižnicami in/ali drugimi sorodnimi ustanovami izvajali v treh knjižnicah, v dveh knjižnicah pa so dejavnosti za osnovnošolce izvajali samostojno. Dejavnosti za srednješolce v knjižnicah iz osrednje Slovenije niso izvajali. V štirih izmed osmih knjižnic na območju so izvajali domoznanske aktivnosti za odrasle v obliki bibliopedagoških ur v sklopu študijskih krožkov univerze za tretje življenjsko obdobje in literarnega natečaja z domoznansko tematiko. V treh knjižnicah so domoznanske prireditve izvajali v sodelovanju z drugimi sorodnimi ustanovami in/ali samostojno.

2.4.1.4 Goriško območje

Izmed štirih splošnih knjižnic, ki sodijo v Goriško območje, so anketo izpolnili le v dveh splošnih knjižnicah. V eni so izvajali aktivnosti za predšolske otroke, v drugi pa ne. Ob obisku vrtčevskih skupin so v tej knjižnici izvajali predstavitve slikanic lokalnih avtorjev v sklopu pravljinih uric. V obeh knjižnicah so izvajali aktivnosti za osnovnošolce, kot so bibliopedagoške ure, pri tem pa so sodelovali s šolami oz. šolskimi knjižničarji. Osnovnošolcem v obeh knjižnicah so domoznanske vsebine predstavili tudi v sklopu projekta Rastem s knjigo, s poletnimi delavnicami, ko so otroke vodili po domačih mestih in jih seznanili z lokalnimi znamenitostmi, zanje organizirali tudi literarne pogovore z domačimi avtorji in ustvarjalci. V nobeni od sodelujočih knjižnic niso izvajali domoznanske aktivnosti za srednješolce. V obeh knjižnicah so izvajali domoznanske aktivnosti za odrasle oz. starejše, in sicer v obliki prireditev, predstavitev knjig, pogovorov z lokalnimi avtorji. V eni knjižnici so na željo zaključenih skupin pripravili predstavitev domoznanskega gradiva na določeno temo, v drugi pa so se ukvarjali tudi z izdajanjem publikacij z domoznansko tematiko. V obeh knjižnicah so promovirali domoznansko dejavnost s sodelovanjem na portalih Kamra, Album

Slovenije, Obrazi slovenskih pokrajin in Digitalni knjižnici Slovenije (dLib).

2.4.1.5 Dolenjsko območje

Iz Dolenjskega območja so anketo izpolnili v petih splošnih knjižnicah. V eni knjižnici so navedli, da so izvajali samo aktivnosti za osnovnošolce v sklopu projekta Rastem s knjigo, v ostalih pa so izvajali aktivnosti za predšolske, osnovnošolske in srednješolske otroke ter tudi za starejše oz. odrasle. Za predšolske in osnovnošolske otroke ter srednješolce so v knjižnicah tega območja izvajali razne bibliopedagoške ure s predstavitvami domoznanske dejavnosti in svojih zbirk (projekt Rastem s knjigo), za najmlajše pa pravljíčne ure, ki so povezane z domoznansko tematiko. V knjižnicah so bili aktivni na vseh portalih, ki so povezani z domoznanstvom, z objavami na Kamri, Albumu Slovenije, Digitalni knjižnici Slovenije (dLib) in portalu Obrazi slovenskih pokrajin, izdajali so domoznanske publikacije, za odrasle so organizirali prireditve, povezane z domoznansko tematiko, kot so literarni pogovori, literarni sprehodi, zbiranje spominov, razstave, sodelovali so z društvi in organizacijami iz lokalnega območja. Sodelovali so tudi pri Dnevih evropske kulturne dediščine, pisali prispevke z domoznansko tematiko za lokalne in strokovne časopise oz. revije.

2.4.1.6 Gorenjsko območje

Iz Gorenjskega območja so anketo izpolnili v petih splošnih knjižnicah. V dveh knjižnicah so izvajali aktivnosti samo za odrasle oz. starejše, v eni poleg aktivnosti za odrasle tudi aktivnosti za osnovnošolske otroke, v dveh pa poleg aktivnosti za osnovnošolce, odrasle oz. starejše tudi aktivnosti za predšolske otroke. V treh knjižnicah so izvajali bibliopedagoške ure za predšolske oz. osnovnošolske otroke, organizirali razne delavnice, kvize. V gorenjskih knjižnicah so izvajali skupno domoznansko dejavnost Domoznanski september, kjer so zbirali spomine, organizirali predstavitve in pogovore z ustvarjalci lokalnega območja. Poleg navedenega so knjižnice pri pripravi vsebin za odrasle sodelovale z muzeji, ljudskimi univerzami in lokalnimi društvi. Prav tako so organizirali razstave,

izdajali publikacije ter pisali prispevke za lokalne in strokovne časopise oz. revije. V gorenjskih knjižnicah so bili aktivni na vseh portalih, povezanih z domoznansko tematiko (Kamra, Digitalna knjižnica Slovenije (dLib) in Obrazi slovenskih pokrajin).

2.4.1.7 Celjsko območje

Iz Celjskega območja so anketo izpolnili v enajstih splošnih knjižnicah. V dveh knjižnicah so izvajali samo aktivnosti za odrasle, v devetih aktivnosti za osnovnošolske otroke in odrasle oz. starejše, v treh aktivnosti za srednješolce oz. dijake, predvsem v sklopu bibliopedagoških ur, v treh knjižnicah tega območja pa so izvajali poleg že navedenih še aktivnosti za predšolske otroke. V knjižnicah Celjskega območja so za predšolske in osnovnošolske otroke organizirali bibliopedagoške ure in izvajali pravljíčne ure z domoznansko tematiko. Predstavitve domoznanske tematike so potekale tudi v sklopu projekta Rastem s knjigo. V eni od knjižnic so organizirali maraton domoznanstva, pri katerem so sedmošolcem v eni šolski uri predstavili zgodovino lokalnega območja preko gradiva, ki ga hranijo. V knjižnicah tega območja so sodelovali pri izbiri teme in gradiva za raziskovalne naloge z osnovnimi in srednjimi šolami. Izvajali so tudi širok nabor aktivnosti za odrasle oz. starejše, saj so organizirali pogovore in predstavitve domačih ustvarjalcev, razstave, zbiranje spominov, sodelovali so z društvi, organizacijami in zavodi, izdajali publikacije z domoznansko tematiko, nekaj knjižnic pa je s prispevki sodelovalo v lokalnem in strokovnem časopisju. Skoraj v vseh knjižnicah, ki so sodelovale v anketi, pa so bili tudi aktivni na domoznanskih portalih (Kamra, Album Slovenije, Digitalna knjižnica Slovenije (dLib) in Obrazi slovenskih pokrajin).

2.4.1.8 Pomursko območje

Izmed štirih knjižnic Pomurskega območja so anketo izpolnili v dveh. V eni splošni knjižnici so domoznanske aktivnosti v zadnjih petih letih izvajali z vsemi ciljnimi skupinami. Vse aktivnosti so izpeljali samostojno, v sodelovanju z vrtci, šolami in/ali šolsko knjižnico ter drugimi ustanovami (muzeji, arhivi, društvi). V drugi splošni knjižnici so domoznanske aktivnosti izvajali za

osnovnošolce in srednješolce v sodelovanju s šolami in/ali šolsko knjižnico. Izvajali so bibliopedagoške ure, predstavitve organiziranosti knjižnice in njene stavbe ter zgodovine.

2.4.1.9 Spodnjepodravsko območje

Na Spodnjepodravskem območju so anketo izpolnili v obeh splošnih knjižnicah. V eni so izvajali domoznanske aktivnosti za osnovnošolce, kot so bibliopedagoške ure v sodelovanju s šolami in/ali šolsko knjižnico (osnovne šole na Ptujskem). V tej knjižnici so izvajali tudi dejavnosti za srednješolce v sodelovanju s srednjimi šolami in/ali šolsko knjižnico ter drugimi ustanovami (muzeji, arhivi). Aktivnosti, ki so jih izpeljali, so bile bibliopedagoške ure, domoznanske prireditve s predstavitvijo mladih ustvarjalcev iz lokalnega okolja, organizirano pridobivanje domoznanskih gradiv in raziskovalne naloge mladih raziskovalcev Spodnjega Podravja. V tej knjižnici so izvajali tudi domoznanske aktivnosti za odrasle in/ali starejše, in sicer samostojno ter v sodelovanju z drugimi ustanovami (muzeji, arhivi, društvi). Izpeljali so domoznanske prireditve, domoznanske razstave, prav tako pa so sodelovali pri publiciranju (z objavami na spletnem portalu Kamra, v zbornikih itd.).

V drugi splošni knjižnici iz tega območja, ki je sodelovala v raziskavi, so izvajali domoznanske aktivnosti samo za odrasle in/ali starejše – samostojno in v sodelovanju z drugimi ustanovami (muzeji, arhivi, društvi). Izvedli so naslednje domoznanske dejavnosti: domoznanske večere, domoznanske razstave ob različnih obletnicah pomembnih osebnosti, domoznanske razstave na druge domoznanske tematike, ogled filma, sodelovanje pri praznovanju praznika krajevne skupnosti, ob katerem običajno vsako leto tudi v knjižnici pripravijo dogodek, soorganizacijo Rastoče knjige, redno zbiranje domoznanskega gradiva, vendar predvsem v obliki literarnih del domačih avtorjev, digitalizacijo domoznanskega gradiva in vključitev le-tega v dLib, prispevanje vsebin za biografski leksikon Obrazi slovenskih pokrajin in objave prispevkov o dogodkih, ki jih izvaja knjižnica, na spletnem portalu Kamra.

2.4.1.10 Štajersko območje

Na Štajerskem geografskem območju so v raziskavi sodelovali v vseh treh splošnih knjižnicah in Univerzitetni knjižnici Maribor (dalje UKM). V eni splošni knjižnici so domoznanske aktivnosti v zadnjih petih letih izvajali z vsemi ciljnimi skupinami, vse aktivnosti so izpeljali samostojno, v sodelovanju z vrtci, šolami in/ali šolsko knjižnico ter drugimi ustanovami (muzeji, arhivi, društvi). Za predšolske otroke in osnovnošolce so izvajali bibliopedagoške ure, razstave, vodstva po razstavah z domoznansko tematiko, za osnovnošolce pa so med drugim izpeljali tudi pogovore z avtorji in strokovnjaki z območja ter sodelovali z različnimi šolami in društvi. Domoznanske aktivnosti za srednješolce so izvajali samostojno in v sodelovanju s srednjimi šolami in/ali šolsko knjižnico. Za njih so organizirali informacijsko opismenjevanje s poudarkom na predstavitvi spletnega portala Kamra, pravljčni dan in vodstva po razstavah. Za odrasle in/ali starejše so izvajali naslednje domoznanske aktivnosti: literarne prireditve z lokalnimi avtorji, prireditev Domoznanski pomenki, domoznanski Glazerjev posvet, tri okrogle mize ob 30-letnici osamosvojitve o lokalnih osamosvojitvenih dogodkih, izdajo zbornika Prenos pravljic v raznotere pojavne oblike in umestitve (naslonitev na kulturno dediščino in pohorske pravljice), redne domoznanske rubrike na socialnih omrežjih, krožke in domoznanska predavanja v okviru univerze za tretje življenjsko obdobje.

V naslednji knjižnici, ki je bila vključena v raziskavo, so domoznanske aktivnosti izvajali za osnovnošolce in srednješolce v sodelovanju s šolami in/ali šolsko knjižnico ter drugimi ustanovami (muzeji, arhivi). Izvajali so jih tudi za odrasle in/ali starejše samostojno in v sodelovanju z drugimi ustanovami (muzeji, arhivi, društvi). Za vse tri ciljne skupine so v knjižnici pripravljali domoznanske razstave ob obletnicah literarnih ustvarjalcev in pomembnih dogodkov ter sodelovali na Dnevih evropske kulturne dediščine s pregledno razstavo. Za osnovnošolce so poleg tega izvajali projekt Rastem s knjigo, v okviru katerega so predstavili domoznanski oddelek in njegove dejavnosti. Pridobivali so raziskovalne naloge z regijskih srečanj mladih raziskovalcev. Za srednješolce so pripravili tudi likovno razstavo dijakov, za odrasle in/ali starejše pa so v goste povabili domače

literarne ustvarjalce in znane osebnosti ter gostili razstave domačih ustvarjalcev.

V tretji splošni knjižnici so domoznanske aktivnosti izvajali v okviru bibliopedagoških ur za predšolske otroke v sodelovanju z vrtci, za osnovnošolce so poleg bibliopedagoških ur sodelovali še z osnovnimi šolami v okviru projekta Erasmus. Aktivnosti za odrasle in/ali starejše so izvajali samostojno in v sodelovanju z drugimi ustanovami (muzeji, arhivi, društvi), in sicer so pridobivali domoznansko gradivo, poudarek je bil na starih receptih, pri tem pa so vključili tudi društva kmečkih žena.

V Univerzitetni knjižnici Maribor so domoznanske aktivnosti izvajali za osnovnošolce v sodelovanju s šolami in/ali šolsko knjižnico ter za srednješolce samostojno in v sodelovanju s srednjimi šolami in/ali šolsko knjižnico. Za obe ciljni skupini so izpeljali obisk Maistrove knjižnice – kulturnega spomenika državnega pomena, predstavitev dragocenosti UKM in program Mladi za napredek Maribora (MUF – univerza za otroke). Aktivnosti so izvajali tudi za odrasle in/ali starejše, in sicer samostojno in v sodelovanju z drugimi ustanovami (muzeji, arhivi, društvi). Poleg obiska Maistrove knjižnice in predstavitev dragocenosti UKM so za študente v okviru informacijskega opismenjevanja predstavili domoznanske dejavnosti in posebne zbirke Enote za domoznanstvo UKM. Izvajali so tudi domoznanska predavanja in domoznanske razstave ter vodenje po le-teh.

2.4.2 Osnovne šole

2.4.2.1 Koroško območje

Iz Koroškega območja so našo anketo izpolnili na treh osnovnih šolah. Na vseh treh so izvajali domoznanske aktivnosti v sklopu obveznih in izbirnih predmetov, dnevov dejavnosti, interesnih dejavnosti in šolske knjižnice. V šolah so pri izvajanju domoznanskih aktivnosti sodelovali z regionalnim muzejem in knjižnico. Domoznanske aktivnosti so izvajali v obliki izdajanja e-publikacij, delavnic na temo lokalne kulturne dediščine, dejavnosti v okviru dnevov kulturne dediščine, projekta Turistične zveze Slovenije »Turizmu pomaga lastna glava« in gradnje domoznanske zbirke v šolski knjižnici.

2.4.2.2 Obalno-kraško območje

Anketo so z Obalno-kraškega območja izpolnili na treh osnovnih šolah. Na dveh osnovnih šolah so izvajali domoznanske aktivnosti v sklopu dnevov dejavnosti, interesnih dejavnosti, šolske knjižnice in obveznih izbirnih predmetov. Dejavnosti so potekale v obliki srečanj z lokalnimi avtorji, priprave kulturnih programov z domoznansko vsebino, spoznavanja lokalne kulture in zgodovine ter snemanja kratkih filmov z omenjeno tematiko. Na eni od v anketi sodelujočih osnovnih šol domoznanskih aktivnosti niso izvajali.

2.4.2.3 Osrednjeslovensko območje

V Osrednjeslovenski regiji so anketo izpolnili v šestnajstih osnovnih šolah. Na dveh šolah domoznanskih aktivnosti niso izvajali, na ostalih štirinajstih pa so domoznanske aktivnosti izvajali v obliki dnevov dejavnosti (4 šole), v sklopu šolske knjižnice (4 šole), obveznih in izbirnih predmetov ter interesnih dejavnosti. Osnovnošolci tega območja so domoznanstvo spoznavali pri pisanju raziskovalnih nalog, izdelavi virtualnih vodnikov na temo lokalne kulturne dediščine, sodelovanju z lokalnimi društvi, likovnem ustvarjanju na tematiko lokalne kulturne dediščine, spoznavanju lokalnih literatov in lokalnih pripovedk.

2.4.2.4 Goriško območje

Iz Goriškega območja so anketo izpolnili le na eni osnovni šoli. Navedli so, da so izvedli veliko domoznanskih projektov, na obiskih gostili lokalne avtorje, obiskali domačo knjižnico, raziskovali arhitekturno dediščino, in sicer v sklopu obveznih in izbirnih predmetov, dnevov dejavnosti, interesnih dejavnosti in šolske knjižnice.

2.4.2.5 Dolenjsko območje

Iz Dolenjskega območja so anketo izpolnili na samo treh osnovnih šolah. Na vseh so izvajali aktivnosti v sklopu obveznih predmetov, dnevov dejavnosti in interesnih dejavnosti oz. krožkov. Domoznanske aktivnosti so potekale tudi v sklopu Tedna kulturne dediščine in Dnevov evropske kulturne dediščine, projekta Rastem s knjigo, učenci so sodelovali na prireditvah v lokalni skupnosti, šola pa je organizirala posebne tehnične

dneve, kjer so se učenci učili tradicionalne peke kruha, obiskali lokalne tovarne itd. Na eni od sodelujočih šoli so v sklopu dneva dejavnosti učenci spoznavali običaj Jurjevo.

2.4.2.5 Gorenjsko območje

Iz Gorenjskega območja so anketo izpolnili na šestih osnovnih šolah. Na eni šoli so izvajali domoznanske aktivnosti v sklopu vseh v anketi ponujenih dejavnosti (v sklopu obveznih in izbirnih predmetov, dnevov dejavnosti, interesnih dejavnosti oz. krožkov in v sklopu šolske knjižnice), na eni šoli niso izvajali nobene od ponujenih aktivnosti, so pa enkrat obiskali lokalno knjižnico v sklopu Dnevov evropske kulturne dediščine (DEKD), na dveh so izvajali aktivnosti v sklopu obveznih predmetov, na dveh pa aktivnosti v sklopu izbirnih predmetov, interesnih dejavnosti oz. krožkov in šolske knjižnice. Na treh šolah so izvajali aktivnosti v sklopu dnevov dejavnosti. Učenci so pri teh aktivnostih spoznavali dediščino domačega kraja, pisali raziskovalne naloge na različne domoznanske teme, obiskovali lokalne knjižnice in muzeje.

2.4.2.7 Celjsko območje

Iz Celjskega območja so anketo izpolnili na enajstih osnovnih šolah. Na štirih niso izvajali nobene v anketi ponujene aktivnosti, so pa izvedli določene druge aktivnosti, kot so polaganje venca pred spomenik, poustvarjanje razglednic, praznovanje obletnice šolstva v kraju ... Na petih osnovnih šolah so izvajali aktivnosti v sklopu obveznih predmetov, na dveh pa v sklopu izbirnih predmetov, na vseh sedmih pa v sklopu dnevov dejavnosti. Na štirih šolah so izvajali aktivnosti tudi v sklopu interesnih dejavnosti oz. krožkov, samo na eni šoli pa so izvajali aktivnosti tudi v sklopu šolske knjižnice. Učenci Celjskega območja so spoznavali domoznanstvo z obiski lokalnih knjižnic v sklopu projekta Rastem s knjigo, pisali raziskovalne naloge, ki so se navezovale na lokalno območje, sodelovali v različnih kvizih, natečajih in prireditvah, sodelovali z raznimi društvi, zavodi, domoznanskimi dejavnostmi pri projektih, ki jih je izvajala šola, imeli vodene ogledе mesta Celje, muzejev,

Ipavčeve hiše itd. Na eni od šol pa so izdelali mobilno aplikacijo o učnih poteh po domačem kraju.

2.4.2.8 Pomursko območje

Na Pomurskem območju so domoznanske aktivnosti na eni od osnovnih šol izvajali v sklopu izbirnih predmetov (etnologija, zgodovina, geografija idr.), na dveh v sklopu dnevov dejavnosti, na eni pa v sklopu šolske knjižnice. Na sodelujočih osnovnih šolah so izvajali domoznanske aktivnosti, kot so: predstavitev prekmurskih ljudskih plesov in domačih obrti, raziskovanje arhitekture spomeniško zaščitene šolske stavbe, pohod po poti kulturne dediščine, srečanja z lokalnimi pisatelji, izdelava raziskovalne naloge na temo postavitve tematske poti, ki bi predstavljala lokalno kulturno dediščino.

2.4.2.9 Spodnjepodravsko območje

Na Spodnjepodravskem območju so domoznanske aktivnosti na eni od sodelujočih osnovnih šol izvajali v sklopu izbirnih predmetov (etnologija, zgodovina, geografija idr.), na treh pa v sklopu dnevov dejavnosti. Na dveh v anketi sodelujočih osnovnih šolah so izvajali naslednje aktivnosti, povezane z domoznanstvom: v sodelovanju z lokalnimi društvi (Etnološko društvo, Društvo kmečkih žena) so ob pustu izdelovali rože iz krep papirja in spoznavali lokalne pustne like, običaje in maske ter sodelovali na dnevih evropske kulturne dediščine.

2.4.2.10 Štajersko območje

Na Štajerskem geografskem območju so domoznanske aktivnosti na treh osnovnih šolah izvajali v sklopu obveznih predmetov, na dveh v sklopu izbirnih predmetov (etnologija, zgodovina, geografija idr.), na štirih v sklopu dnevov dejavnosti in na treh v sklopu interesnih dejavnosti. Na treh osnovnih šolah so domoznanske aktivnosti povezali s šolsko knjižnico. Kljub temu da so v raziskavi sodelovali na osmih osnovnih šolah Štajerskega območja, na treh šolah niso podali nobenega odgovora. Glede na pridobljene odgovore lahko ugotovimo, da samo na eni šoli domoznanske aktivnosti izvajajo pri vseh sklopih.

Na Štajerskem območju so na petih osnovnih šolah izvajali naslednje aktivnosti, povezane z domoznanstvom: priključitev projektom, kot sta na primer DEKD in »Šoa – spominjajmo se«. V okviru projekta »Šoa – spominjajmo se«, ki so ga ob dnevu spomina na žrtve holokavsta organizirali na šoli (v sodelovanju s Sinagogo Maribor), so v šolski knjižnici gostili predavanja in razstave, pri katerih so učenci šole aktivno sodelovali s pripravo kulturnega programa ob otvoritvah in vodenju po razstavah. Projekt DEKD so v sodelovanju z Zavodom za varstvo kulturne dediščine na šoli izvajali v obliki delavnic, dnevov dejavnosti ali v sklopu pouka. K sodelovanju so povabili posameznike in društva v lokalni skupnosti. Ob koncu projekta DEKD so na šoli pripravili predstavitev z razstavo, sodelovali z muzejskimi ustanovami, na Malem simpoziju v organizaciji pokrajinskega muzeja, kjer so učenci predstavili svoje raziskovalno delo na razpisano temo, obiskali lokalne muzeje in spoznavali sakralno dediščino. Nadarjeni učenci in učenci, ki so obiskovali izbirni predmet turistična vzgoja, so po mestu vodili skupine otrok in srečanja z lokalnimi pisatelji.

2.4.3 Srednje šole

V Sloveniji obstaja 181 slovenskih srednjih šol (Seznam srednjih šol, 2022). Nanje smo naslovili našo anketo, nanjo pa so se odzvali le v osmih srednjih šolah, in sicer v eni s Celjskega območja, dveh z Dolenjskega območja, eni z Gorenjskega območja, dveh z Osrednje-slovenskega območja, eni s Spodnjepodravskega in eni s Štajerskega območja.

Pri vprašanju »Ali ste na vaši šoli v zadnjih petih letih izvajali domoznanske aktivnosti? Na primer: projekti/publiciranje/dogodki/tematski dnevi, povezani s spoznavanjem lokalne kulturne dediščine, lokalne zgodovine, srečanja z lokalnimi avtorji, spoznavanje lokalnih običajev ...« so anketiranci lahko izbirali med več ponujenimi odgovori hkrati. Odgovorili so v šestih sodelujočih šolah, na dveh šolah pa niso podali odgovora. Na treh šolah (50 %) so domoznanske aktivnosti izvajali v sklopu obveznih predmetov, na dveh (33 %) v sklopu izbirnih predmetov, na treh (50 %) v sklopu interesnih dejavnosti, na treh (50 %) pa v sklopu šolske knjižnice. Na eni (17 %) od sodelujočih šol

domoznanskih aktivnosti niso izvajali, na eni (17 %) pa so navedli, da so izvajali drugo, a niso pojasnili, kaj.

Sodelujoče srednje šole smo prosili za kratek opis dejavnosti, ki so jih izvajali v zadnjih petih letih. Med te dejavnosti so zajeli projekte/dogodke/tematske dneve, povezane s spoznavanjem lokalne kulturne dediščine, lokalne zgodovine, srečanja z lokalnimi avtorji, spoznavanjem lokalnih običajev in sodelovanjem z ustanovami. Na petih srednjih šolah so izvajali naslednje aktivnosti, povezane z domoznanstvom:

- vsakoletna srečanja z lokalnimi literarnimi avtorji in ustvarjalci na vseh kulturnih področjih;
- raziskovalne naloge, npr. prva svetovna vojna v Beli krajini, črni močeril oz. črna človeška ribica;
- Kočevarji, belokranjske ljudske pesmi, belokranjska pisanica;
- spoznavanje najbližje knjižnice, obisk lokalnih kulturnih znamenitosti in njihova predstavitev;
- projektne naloge, ki povezujejo lokalno okolje in predmete na šoli npr. ptujski luk, ptujski česen, haloška žveгла, kulinarika Haloz itd.;
- zbiranje drobnega tiska, ki nastaja na lokalnih prireditvah, kjer sodelujejo ali jih obiskujejo učenci in profesorji;
- v okviru projekta (dostopen je na <https://sckr.si/iskre/iskrive-podobe-iskrivih-kart.html>) so na eni izmed srednjih šol izdelali šolske igralne karte, na katerih so bili upodobljeni znani Slovenci, tudi Gorenjci; karte so bile ves čas razstavljene v šolski jedilnici, za spoznavanje posameznih osebnosti pa so pripravili samostojni kulturni dan, poleg tega je šola pripravila predavanja priznanih strokovnjakov o znamenitih Slovencih.

3 Sklep

Kulturna dediščina je postala vrednota, ki krepi lokalno identiteto ter oživlja in povezuje lokalno skupnost. Kulturne ustanove, med katere uvrščamo poleg arhivov in muzejev tudi knjižnice, imajo pri tem veliko in pomembno vlogo. Svoje gradivo predstavljajo na primeren in zanimiv način v fizični in digitalni obliki (Karun, 2011).

Seznanjanje prebivalcev iz lokalne skupnosti z domoznansko dejavnostjo in z njo tesno povezano lokalno kulturno dediščino bi moralo zajemati vse generacije, od predšolskih otrok, osnovnošolcev in dijakov, pa do starejših odraslih v t. i. tretjem življenjskem

obdobju. Nagovarjanje različnih starostnih skupin zahteva različne pristope.

Domoznanske aktivnosti za predšolske otroke in osnovnošolce je mogoče v sodelovanju z vzgojitelji, učitelji in šolskimi knjižničarji vključiti v izobraževalni proces v vrtcih in osnovnih šolah. Glede na veljavne učne načrte v osnovnih šolah se lahko domoznanske aktivnosti izvajajo v okviru rednih predmetov (npr. spoznavanje okolja in družbe), v višjih razredih pa predvsem pri predmetih, kot sta zgodovina in slovenski jezik, pri nekaterih izbirnih predmetih in dnevih dejavnosti (npr. kulturnih dnevih). Učitelji v višjih razredih osnovnih šol imajo pri izvedbi učnega načrta nekaj avtonomije in lahko del učnega načrta prilagodijo interesom okolja, zato je zlasti pomembna seznanjenost učiteljev in šolskih knjižničarjev z domoznanstvom in lokalno kulturno dediščino, zelo pomembno pa je tudi dobro sodelovanje med šolo, lokalno knjižnico in ostalimi akterji v skupnosti. Z dobrim sodelovanjem vseh deležnikov se lahko izvedejo zelo kakovostne domoznanske aktivnosti, ki najmlajše in malo starejše otroke seznanjajo z lokalno kulturno dediščino in pojmom domoznanstva.

Domoznanske vsebine in aktivnosti je mogoče vključiti tudi v srednješolsko izobraževanje. Zaradi razvejanega in raznovrstnega srednješolskega izobraževanja je spoznavanje domoznanstva razdeljeno na več sklopov oz. oblik poučevanja. Dijaki se z domoznanskimi vsebinami seznanjajo predvsem v sklopu obveznih predmetov in interesnih dejavnosti, kamor spada tudi mladinska raziskovalna dejavnost.

Med starejšimi prebivalci (starejšimi od 65 let) je veliko zanimanja za aktivno in kakovostno preživljanje prostega

časa. Precejšnje je zanimanje za izobraževanja in dogodke s področja domoznanstva in spoznavanja Slovenije. Starejši lahko s svojim znanjem in vedenjem aktivno sodelujejo pri različnih medgeneracijskih aktivnostih in tako pomembno obogatijo domoznanske vsebine.

V raziskavi, predstavljeni v prispevku, so sodelovale slovenske splošne knjižnice, osnovne in srednje šole. Zanimalo nas je, ali v knjižnicah in šolah tovrstne domoznanske aktivnosti izvajajo samostojno ali v sodelovanju s sorodnimi institucijami, kot so muzeji, arhivi, lokalna društva itd. Anketo so izpolnili v večini splošnih knjižnic, veliko slabši odziv pa je bil v osnovnih in srednjih šolah. Razlog, zakaj se večina osnovnih in srednjih šol ni odzvala, je verjetno potrebno iskati pri prejemnikih in izpolnjevalcih ankete ter slabšem poznavanju pojma domoznanstvo in domoznanske dejavnosti izven splošnih knjižnic. Anketo so namreč večinoma prejeli ravnatelji, ki je niso posredovali dotičnim učiteljem oz. profesorjem.

Glede na rezultate ankete so v največ splošnih knjižnicah izvajali domoznanske aktivnosti za osnovnošolce in starejše, aktivnosti za predšolske otroke in dijake pa so v knjižnicah izvajali v manjšem številu. V knjižnicah so dejavnosti za otroke in šolarje izvajali v večji meri v sodelovanju z vrtci in šolami, nekaj pa tudi samostojno. Dejavnosti za starejše so v knjižnicah izvajali samostojno in v sodelovanju s sorodnimi ustanovami. Na največ osnovnih šolah so domoznanske aktivnosti izvajali v okviru dnevov dejavnosti in interesnih dejavnosti, na srednjih šolah pa v sklopu šolskih knjižnic, interesnih dejavnosti in obveznih predmetov.

Viri in literatura

Brenčič, P. et al. (2018). Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice: (za obdobje 2018–2028). Ljubljana: Nacionalni svet za knjižnično dejavnost. Pridobljeno 27. 6. 2022 s spletne strani <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/Zakonodaja-ki-ni-na-PISRS/Kulturna-dediscina/2ffbd52377/Strokovna-priporocila-in-standardi-za-sposne-knjiznice.pdf>

Budnar, M., Kerin, M., Umek, M., Raztresen, M. in Mirt, G. (2011). Učni načrt. Program osnovna šola. Družba. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 3. 7. 2022 s spletne strani: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_druzba_OS.pdf

Goropevšek, B. (1995). Domoznanstvo včeraj, danes, jutri : razvoj domoznanstva in domoznanskih zbirk v slovenskih knjižnicah. Knjižnica 39 (3), 61-79.

Holcar, A., Borota, B., Breznik, I., Jošt, J., Kerin, M., Kovačič, A., Lango, J., Mraz Novak, T. in Sicherl Kafol, B. (2011). Učni načrt. Program osnovna šola. Glasbena vzgoja. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 3. 7. 2022 s spletne strani: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_glasbena_vzgoja.pdf

Honnold, R. in Mesáros, S. A. (2004). Serving seniors : a how-to-do-it manual for librarians. New York: Neal-Schuman.

Knjižnica Ivana Potrča Ptuj: kompetenčni center. Pridobljeno 27. 6. 2022 s spletne strani <https://www.knjiznica-ptuj.si/o-knjiznici/kompetencni-center/predstavitev/>

Knjižnice.si: portal slovenskih splošnih knjižnic. Pridobljeno 27. 6. 2022 s spletne strani <https://www.knjiznice.si/uporabniki/storitve/domoznanska-dejavnost/>

Kolar, M., Krnel, D. in Velkavrh, A. (2011). Učni načrt. Program osnovna šola. Spoznavanje okolja. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 3. 7. 2022 s spletne strani: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_spoznavanje_okolja_pop.pdf

Kolnik, K., Otič, M., Cunder, K., Oršič, T. in Lilek, D. (2011). Učni načrt. Program osnovna šola. Geografija. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 3. 7. 2022 s spletne strani: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_geografija.pdf

Kunaver, V., Brodnik, V., Gaber, B., Potočnik, D., Gabrič, A., Šifrer, M., Rode, M., Tawitian, E. in Razpotnik, J. (2011). Učni načrt. Program osnovna šola. Zgodovina. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 3. 7. 2022 s spletne strani: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_zgodovina.pdf

Kurikulum za vrtce (1999). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport. Pridobljeno 3. 7. 2022 s spletne strani: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Sektor-za-predsolsko-vzgojo/Programi/Kurikulum-za-vrtce.pdf>

Narodna in univerzitetna knjižnica: za osrednje območne knjižnice. Pridobljeno 27. 6. 2022 s spletne strani <https://iris.nuk.uni-lj.si/sl/svetovanje/dejavnost-za-osrednje-obmocne-knjiznice/>

Obvezne izbirne vsebine. (2021). Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. Pridobljeno 3. 7. 2022 s spletne strani: <https://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2021/programi/media/pdf/obvezne-izbirne-vsebine.pdf>

Popovič, A. V. (2021). Storitve za starejše uporabnike v Osrednji knjižnici Celje. Diplomski seminar. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Poznanovič Jezeršek, M., Cestnik, M., Čuden, M., Gomivnik Thuma, V., Honzak, M., Križaj Ortar, M., Rosc Leskovec, D., Žveglič, Ž. in Ahačič, K. (2018). Učni načrt. Program osnovna šola. Slovenščina. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 3. 7. 2022 s spletne strani:

https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_slovenscina.pdf

Pravilnik o osrednjih območnih knjižnicah. (2003). Pridobljeno 27. 6. 2022 s spletne strani <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV5244>

Prezelj, M. (2020). Knjižnice in izobraževanje odraslih: izobraževalne potrebe starejših odraslih uporabnikov Osrednje knjižnice Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

Sekcija za domoznanstvo in kulturno dediščino. Pridobljeno 27. 6. 2022 s spletne strani <https://www.zbds-zveza.si/sekcija-za-domoznanstvo/>

Srednješolski izobraževalni programi. (2022). Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. Pridobljeno 3. 7. 2022 s spletne strani: <https://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2021/programi/index.htm>

Zadravec, E. (2020). Storitve za starejše v splošnih knjižnicah. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Zakon o osnovi šoli. (1996). Uradni list RS, št. 81/06. Pridobljeno 3. 7. 2022 s spletne strani: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO448#>

Zakon o knjižničarstvu. (2001). Pridobljeno 27. 6. 2022 s spletne strani: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO2442>

Blaž Vozelj

Osnovna šola dr. Slavka Gruma Zagorje ob Savi

BOGASTVO GASPARIJEVE MOTIVIKE SLOVENSTVA SKOZI OČI OSEB Z MOTNJAMI V DUŠEVNEM RAZVOJU

THE RICHNESS OF GASPARI'S MOTIVES OF SLOVENIAN AWARENESS THROUGH THE PERSPECTIVE OF PEOPLE WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

Izvleček

Maksim Gaspari je s svojim umetniškim znanjem in ljubeznijo do domovine ustvaril zakladnico domoljubnih motivov na razglednicah, ki so bile v preteklosti nepogrešljiv spominek v vsaki kmečki hiši. Z njimi še danes vzbujajo pozitivna občutja in širi domoljubje ter pripadnost domovini. Tudi osebe z motnjami v duševnem razvoju doživljajo posebno emocionalno povezanost s svojim narodom in Slovenijo ob spoznavanju Gasparijevih razglednic. V tem poljudno-strokovnem prispevku smo opisali izvedbo dejavnosti za osebe z motnjami v duševnem razvoju z različnimi ustvarjalnimi tehnikami, s katerimi so na različne svojevrstne načine poustvarjale znane Gasparijeve razglednice. Ugotovili smo, da so osebe preko teh aktivnosti razvijale svoje domoljubje, pripadnost in poznavanje slovenske kulture, s čimer so gradile pozitiven odnos do svoje domovine in razvijale lastno identiteto. Izdelke, ki so jih osebe ustvarile, smo razstavili na ogled lokalni skupnosti ob 40. obletnici Gasparijeve smrti v lokalni knjižnici.

KLJUČNE BESEDE: domoljubje, Gasparijeve razglednice, osebe z motnjami v duševnem razvoju (osebe), slovenstvo.

Abstract

With his artistic knowledge and love for the homeland, Maksim Gaspari created a treasure trove of patriotic motifs on postcards, which in the past were an indispensable souvenir in every farmhouse. With them, he still evokes positive feelings and spreads patriotism and belonging to the homeland. People with intellectual disabilities also experience a special emotional connection with their nation and Slovenia while getting to know Gaspari's postcards. In this popular-professional article, we described the implementation of activities for people, with different creative techniques, with which they recreated the famous Gaspari's postcards in various unique ways. We found that through these activities, people developed their patriotism, belonging and knowledge of Slovenian culture, built a positive attitude to their homeland and developing their own identity. The products created by the people were exhibited to the local community on the 40th anniversary of Gaspari's death.

KEYWORDS: patriotism, Gaspari's postcards, people with intellectual disabilities (people), Slovenian awareness.

1 Uvod

Ljubezen do domovine lahko doživljamo in izkazujemo na različne načine. Pomembno je, da pri tem prepoznavamo vrednost ter unikatnost lastnih korenin in identitete ter na spoštljiv način kažemo odnos tudi do drugih in drugačnih kultur. Tako lahko gradimo pozitiven odnos do življenja v

skupnosti, natančneje v skupni domovini Sloveniji, ki nas je izoblikovala, v nas pustila pečat in je del naše biti. Takšno domoljubje lahko dosežemo na različne načine, med katerimi je tudi izražanje lastnih izkušenj z likovnim ustvarjanjem. Likovno izražanje nudi sprostitvev,

zmanjševanje stisk, boljšo samopodobo in zavedanje, osebni razvoj in posledično večjo kakovost življenja. Osebe z motnjami v duševnem razvoju so lahko namreč psihološko gledano zelo emocionalne osebe, ki pa svojih doživljanj pogosto ne znajo prikazati na socialno sprejemljiv način. Pri tem potrebujejo eni več, drugi manj pomoči, pozitiven zgled in usmerjanje, ki jim ga v okviru inkluzivno naravnave podpore okolja moramo zagotavljati. Likovno ustvarjanje je pogosto интересно, nemalokrat pa tudi močno področje teh oseb, ki lahko z likovnim izdelkom povedo več o svojih občutkih in mislih ter izrazijo sebe, če imajo možnosti za to. Usmerjeno likovno ustvarjanje po principih likovne terapije je tako dober specialno pedagoški pristop, ki lahko tem osebam pomaga razvijati narodno identiteto in ljubezen do domovine Slovenije. Kot veliki umetnik in domoljub je Maksim Gaspari ustvaril bogato zakladnico razglednic s pestro motiviko narodnih šeg in navad, pomembnih zgodovinskih dogodkov in gorečo ljubeznijo do rodne grude in slovenstva. Ob 40. obletnici njegove smrti v letu 2020 in brezčasni zakladnici razglednic iz naroda za narod so lahko tudi osebe z motnjami v duševnem razvoju pokazale svojo ustvarjalnost na razstavi poustvarjenih izdelkov, krepile sposobnosti samoodločanja in avtonomnosti, osebno napredovale ter razvijale domoljubje do Slovenije ter slovenstva s poustvarjanjem sporočilnih Gasparijevih razglednic.

2 Pomen Gasparijevega bogatega doprinosa slovenstvu

Slovenski likovni umetnik Maksim Gaspari, ki se je znal približati preprostemu slovenskemu človeku, se je rodil 26. januarja 1883 v Selščku pri Cerknici. Prvi vidnejši risarsko-slikarski izdelek je bila slika slanika, ki ga je v reklamne namene ustvaril kot trgovski pomočnik pri g. Murniku v Kamniku. Takrat je njegov neprecenljiv talent opazil tudi g. Sadnikar in mu nudil ustrezno izobrazbo in podporo kot njegov mecen in prijatelj (Brozovič, 2017).

Gaspari je svoje ustvarjalno življenje in delo posvetil slovenskemu kmečkemu življenju. Leta 1903 je s svojimi likovnimi kolegi na Dunaju ustanovil umetniško društvo Vesna, da bi se slovenska umetnost čim bolj osvobodila predvsem nemških vplivov. Menili so, da je potrebno umetnost približati razumevanju preprostega slovenskega človeka z ustvarjanjem motivov iz vsakdanjega kmečkega

življenja Slovencev na podeželju na pristen način, s čimer bi predstavljali edinstveno slovensko (domačo) kulturo doma in v tujini ter pomembno prispevali k razvoju narodne identitete slovenstva. Geslo društva, ki ga je ponotranjil tudi Gaspari, je bilo: »Iz naroda, za narod« (Bogataj, 2000).

»Če kdo, se je Gaspari držal tega načela vse življenje,« je zapisal umetnostni zgodovinar Emilijan Cevc. »Nihče se ni tako približal ljudski duši kakor on, nihče ni tako vzljubil ljudske folklore kakor on. Skoraj bi pomislili, da nam je bil njegov talent podarjen v zadnjem trenutku, preden je vse to bogastvo začelo toniti v internacionalni civilizacijski poplavi in nihilizmu današnjih dni.« (Cevc, n.p. v Čuk, 2003).

Pri svojem ustvarjanju je čutil posebno vez do slovenstva, zato mu je z veliko ljubezni namenil večino svojih umetniških del in uresničeval svoje poslanstvo, da slovenskemu narodu pokloni svojo umetniško nadarjenost in narodu zapusti večno dediščino. Pri svojem delu je uporabljal pester nabor slikarskih tehnik, ki jih je pogosto tudi kombiniral. Od olja na platnu in lesu, do svinčnika na papirju, upodobil je minljive podobe iz realnosti in jih naredil neminljive. Znal je z veliko čutnostjo pričarati milino dekliskega obraza, vedrino kmečkega človeka pri delu ali idiličnost domačega kraja (Trošt, 2012).

Vse te ljudske, tipično slovenske motive je črpal iz vsakdanjega življenja in jih skušal približati slehernemu človeku, zato je začel ilustrirati razglednice, ki so lahko romale v vsako slovensko hišo in širile tako ljubezen do naroda, običajev, kulture kot tudi do umetnosti. Želel je, da razglednica ni samo kartica za pošiljanje pozdravov, pač pa umetniško-izobraževalno sredstvo. Pri tem se je oprl na slovensko izročilo, tradicijo ljudskih noš, prijetnost praznikov, hudobije vojne, cenjeno kmečko delo, pomembne mejnike narodove zgodovine. Vse to, kar govori o narodovi duši, je ustvaril iz srčne ljubezni do slovenskega človeka in domovine ter se s temi upodobitvami dotaknil tako preprostega kmečkega človeka kot tudi izobraženca. Z njimi je želel toplino domačnosti pričarati slehernemu Slovincu in ga spomniti na njegove korenine širom sveta, kjer je bil razseljen slovenski narod (Marinšek, 2007).

Ustvarjal je razglednice z motivi iz zakladnice ljudskih šeg in navad, pripovedk in pesmi, praznikov, zlasti božiča in

velike noči, vojne, plebiscita ... S tem je pomembno prispeval k razvoju narodne identitete slovenskega naroda in umetnostni izobrazbi preprostega kmečkega prebivalstva. O narodnozavednem pomenu in spoštovanju umetniške vrednosti razglednic priča tudi zbiranje le-teh na vratih kredenc, okvirjih ogledal v kmečkih hišah ali pa postavljanje ob razpelu v »bohkovem kotu«. S tem je bistveno pripomogel k ohranjanju bogate slovenske dediščine in kot je dejal tudi Gaspari (n.p.) sam: »... oteti pozabe vse, kar je pristno narodnega, domačega, zanimivega, starega in lepega« (Bogataj, 2000). Še danes marsikje pogled na njegove mojstrovine pričara občutke nostalgije po prijetnem, toplem domu, otroški igri, obiskih svetih maš, pristnem druženju ljudi in neokrnjeni slovenski naravi. Zlasti rad je slikal veličastno kuliso alpskih pokrajin, kjer je po svoji bogati domišljiji in zvestobi lastni hudomušnosti, oblikoval pristno slovensko ljudsko vzdušje zaljubljenih parov, cerkvenih zvonikov, radoživosti klenega slovenskega človeka ... (Brozovič, 2017). Posebno pozornost je namenil tudi upodobitvi slovenskih narodnih jaslic, pri katerih so, tako kot na mnogih razglednicah, osebe dobile edinstven slovenski obraz in bile tiskane v barvah na papirnate pole, poistovetene z narodnim izročilom. S tem so se mu izpolnile želje, da bi lahko slikal številna slovenska narodna obredja, ki bi preko njegovih umetnin govorile slovensko. S svojo likovno spretnostjo jih je naredil brezčasne (Marinšek, 2007).

»Njegova umetnost je kot narodna pesem, ki vedno znova oživlja in vabi k bistvu, h koreninam slovenske duše« (Koršič, n.p. v Čuk, 2003). »Religiozno izročilo mu je bilo sveto že kot častljivo dopolnilo slovenske resničnosti. Marije so se mu spremenile v svete matere z naših polj, zvonovi so zapeli k procesiji z vihrajočimi banderi, dekleta hite z jerbasi k velikonočnemu 'žegnu' in na jutro velike nedelje je družina zbrana ob mizi z 'žegnom'; koledniki zaigrajo v božične dni in Kristus se rodi v domačem 'hlevcu', kjer so pastirci nabrani z naših gorskih pašnikov ...« (Cevc, n.p. v Čuk, 2003).

Ustvarjal je tudi ilustracije za otroške knjige, pratike, koledarje, šolske čitanke, revije. Za svoje delo je prejel Prešernovo nagrado in častni naziv člana SAZU. Svoje bogato in častljivo dolgo življenjsko popotovanje je Maksim Gaspari sklenil 14. novembra 1980 v 98. letu starosti (Čuk, 2003). V letu 2020 smo tako obeleževali 40.

obletnico smrti tega velikega likovnega mojstra in Slovenca.

Vso bogastvo njegovih del priča o njegovi brezmejni ljubezni in pripadnosti do slovenstva, domovine, o njegovi močni narodni identiteti. To pričajo tudi odzivi ljudi, ki so ne le njegova unikatna dela, pač pa Gasparija samega, vzeli za svojega.

3 Osebe z motnjami v duševnem razvoju doživljajo ljubezen do domovine in slovenstva tudi s poustvarjanjem Gasparijevih razglednic

Osebe z motnjami v duševnem razvoju so v prvi vrsti ljudje s svojimi izkušnjami, čustvi in mnenji. So del naše skupnosti in domovine, ki nas lahko s svojim pristno človeškim pristopom marsikdaj veliko naučijo. Zaradi motenj v duševnem razvoju imajo nižjo intelektualno delovanje in šibkejšo razvito prilagoditveno vedenje, (ne)primerno glede na situacijo (American Association on Intellectual and Developmental Disabilities, 2022). V zadnjih desetletjih se jih z vključevanjem v okolje skuša čim bolj destigmatizirati in ozaveščati družbo o pomenu spoštljivega sobivanja, kar je pravica slehernega človeka.

V društvu Sožitje skušamo preko različnih priložnosti aktivnosti omogočati vključevanje učencev lokalne šole s prilagojenim programom in odraslih uporabnikov regijskega varstveno delovnega centra v okolje, da bi dosegli čim boljše kakovost življenja. Tako smo v letu 2020, ko smo obhajali 40-letnico smrti našega velikega domoljuba, umetnika in Slovenca Maksima Gasparija, likovno poustvarjali nekatere njegove motive z razglednic. Najprej smo se z njimi na poenostavljen in konkreten način pogovorili o njihovih občutkih ter poznavanju slovenskih šeg in navad, ki jih je Gaspari pogosto upodabljal. Udeleženci so nato lahko sami izbrali razglednice, ki so jih želeli poustvariti. Večina se je odločila za risanje in barvanje z barvicami na papir, ena udeleženka pa se je odločila razglednico naslikati na prtiček, kar ima tudi simbolno vrednost. Udeleženci so pokazali določeno mero lastnega samozavedanja slovenske identitete, predvsem pa pozitivna občutja, povezana z motiviko ljubezni do domovine, ki jo je čutil in preko razglednic želel deliti in spodbujati tudi Gaspari. Na koncu smo se zopet pogovorili o njihovih spoznanjih in doživljanju slovenstva, izdelke pa zaradi takratne zdravst-

vene situacije razstavili v lokalni knjižnici v letu 2021. S tem smo želeli ozaveščati javnost o velikokrat prezrti Gasparijevi ustvarjalni dediščini in sposobnostih naših oseb z motnjami v duševnem razvoju. Nastali so zelo raznoliki in sporočilni izdelki udeležencev.

Udeleženec 1 je poustvaril razglednico Kepanje. Pri tem se je osredotočil na ljudi, saj večino prostora zavzemajo le-ti. Na njih je prepoznal podobo otrok in kot je dejal: »možakarja s palico«. Razglednica mu je bila všeč, ker se je v otroštvu tudi sam rad igral s svojimi prijatelji. Gaspari je s tem motivom želel personificirano prikazati odganjanje starega leta. Starec s palico predstavlja staro leto, oblečen pa je v značilen zimski, ornamentiran kožuh,

kakršne je Gaspari slikal tudi na upodobitvah dedka Mraza. Otroci so upodobljeni kot navihanci, ki se z igro poslavljajo od starega leta, le ta pa se brani s palico, kot so jo v tistih časih odrasli v določenih primerih 'posvetili' otrokom (Bogataj, 2000).

Udeleženec 1 je poustvaril tudi razglednico Vesela aleluja; Jezus z bandero. Na risbi je posebej poudaril veličino Vstalega Kristusa in križ, ob spodnjem robu pa prazen grob, ki takoj ponazorita tematiko velike noči. Kot je povedal, rad hodi v cerkev in obhaja praznike. To ga spomni, da imamo Slovenci veliko cerkva in praznikov, ki so mu všeč.

Slika 1: Prvi izdelek udeleženca 1

Foto: Blaž Vozelj

Slika 2: Gasparijeva razglednica: Kepanje

Slika 3: Drugi izdelek udeleženca 1

Foto: Blaž Vozelj

Slika 4: Gasparijeva razglednica: Vesela aleluja

Foto: Blaž Vozelj

Tudi Udeleženka 2 je poustvarila isto razglednico. Za podlago je izbrala tkanino in napravila unikaten izdelek, uporaben kot prtček, ki ga lahko simbolno povežemo s Kristusovim križevim potom in slovensko navado okraševanja miz z lepimi, motivnimi prti. Tudi njena velikost Vstalega zavzema večji del površine. Razglednica ji je bila všeč, ker meni, da je »lep Jezus. Ker je od mrtvih vstal. In ker ima zastavo«. Zastava je povezana z zmagošnjem, obenem pa je podobna tudi banderi, ki jo tradicionalno nosimo v velikonočni procesiji in je del slovenske duhovne kulture. Zastavo ima tudi naša država Slovenija, po njej se razlikujemo od drugih narodov in je pomembno identifikacijsko sredstvo za vsakega državljana.

Gaspari je dogajanje te velikonočne razglednice postavil v lepoto slovenske pokrajine, saj je v ozadju vidna cerkva in vestno obdelani travniki, ki simbolizirajo delavnost slovenskega kmeta. Vsak motiv je skušal posloveniti, ga narediti 'za našega' in s tem spodbujati domoljubje slovenskega človeka.

Udeleženka 3 je narisala razglednico, poimenovano Dedek Mraz s cekarjem. Na njej je prepoznala tega dobrega moža in barve. Posebej ga je izpostavila, tako da je večji kot okolica, poleg tega pa je risbi dodala poseben in unikaten osebni znak, s čimer je še dodatno popestrila risbo. Razglednica se ji je zdela lepa, kot je dejala sama: »k'r t'k'«. To kaže, da jo je lepota razglednice same prepričala. Gaspari je bil po koncu druge svetovne vojne eden prvih, ki je dedku Mrazu kot dobremu možu, ki ga je prinesla nova družbena ureditev, nadel slovensko podobo in ga želel približati ljudem. Tudi na tej upodobitvi je naslikal značilni slovenski ornament (Bogataj, 2000).

Udeleženka 4 je narisala razglednico Zimsko veselje, kepanje. Na njej je kot pravi upodobila moškega, ki je v ospredju in kepa ostale otroke, punce. Moški je zaradi bližine narisani v večji podobi. Zanimiva je tudi izbira barv.

Gaspari je na tej razglednici (kar je imel pogosto navado) naslikal hudomušnost mladine v pristni slovenski pokrajini s kozolcem kot simbolom slovenstva in pridnosti našega človeka.

Slika 5: Izdelek udeleženke 2
Foto: Blaž Vozelj

Slika 6: Izdelek udeleženke 3
Foto: Blaž Vozelj

Slika 7: Gasparijeva razglednica: Dedek mraz

Slika 8: Izdelek udeleženke 4
Foto: Blaž Vozelj

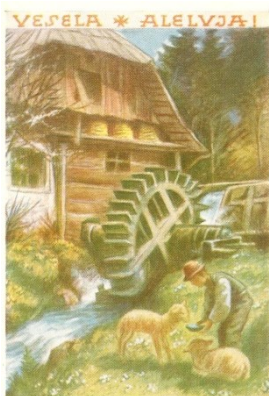
Slika 9: Gasparijeva razglednica: Zimsko veselje

Udeleženka 5 je izbrala razglednico Srečno novo leto, na kateri par nazdravlja ob prehodu v novo leto. Zanimivo je, da je celotna površina razglednice zapolnjena z barvami. Na mizi so lepo vidne dobrote, ob njej pa zadovoljen par

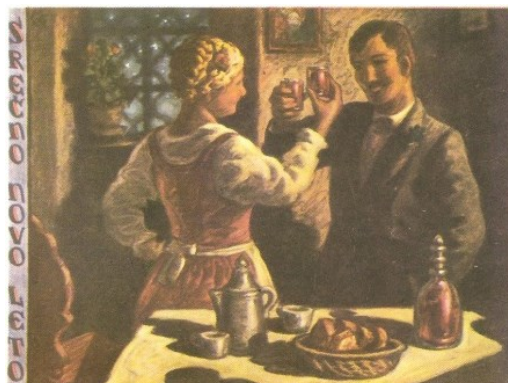
Gaspari je upodobil radost in zaljubljenost srečnega slovenskega para, ki v domači izbi kmečke hiše poln upanja pričakuje novo leto, nov začetek ter veselo nazdravlja ob čaši domačega vina in pogače. Gre za motiv iz vsakdanjega življenja, s katerim se lahko poistoveti veliko ljudi.

Udeleženec 6 je poustvaril razglednico Pomlad ob mlinu (glej Slika 10). Poudaril je hišo z mlinom in potokom. Izbira barv je manj živahno pomladanska kot na originalu, s čimer je izdelku dodal osebni pečat. Ker sta slednja dva udeleženca par, sta pri ustvarjanju sodelovala.

Gaspari je s tovrstnimi motivi realnega življenja prispeval k ohranjanju slovenskih šeg in navad ter s podobnimi razglednicami prispeval k etnološki dokumentarnosti slovenstva. Upodobljena kmečka hiša je tipično slovenska, čeprav je slikar ob tem idealiziral potok in mlin, ki po mnenju etnologov v takšni obliki v resničnosti ne bi mogel delovati. Gre za združitev več arhitekturnih značilnosti slovenske pokrajine in cenjenost slovenskega kmečkega človeka. Vidimo lahko motiv skrbnega kmeta, ki skrbi za svoje živali in prebujajočo se pomlad, ki je pogosta na Gasparijevih velikonočnih motivih, saj ta praznik prinaša prerojenje tako v naravi kot (kmečkem) življenju (Bogataj, 2000).

Slika 10: Gasparijeva razglednica: Pomlad ob mlinu

Slika 11: Gasparijeva razglednica: Srečno novo leto

Slika 12: Izdelek udeleženke 5 in udeleženca 6
Foto: Blaž Vozelj

Izdelki, ki so jih udeleženci poustvarili, kažejo na zanimiv in pester izbor predvsem motivov ljudskih navad, običajev in praznovanj. Razglednice, ki so jih izbrali, jih spominjajo na (p)osebne življenjske trenutke, osebne interese, pozitivna občutja ob veselih doživetjih, izkušnjah. Vsak posameznik je izdelku dodal nek unikaten osebni pečat, lastno izbiro barv, s čimer je izdelke z narodno tematiko približal lastnemu doživljanju in razumevanju ter jim dodal avtentičen vtis.

Udeleženci so po ustvarjanju in sistematičnemu pristopu vzgajanja za ljubezen do domovine navajali, da je domovina:

- »dom,
- tam, kjer si se rodil,
- dežela,
- Slovenija (je majhna, ima morje, samo ne toliko kot Hrvaška),
- tam, da se fajn počutim in se veliko dogaja.«

Udeleženci so kazali pozitiven odnos do slovenstva in izražali svoje domoljubje. Navajamo njihove misli:

- »Narodne noše in folklorja so mi všeč.
- Suha roba, lončarstvo v Prekmurju je tudi naše.
- Kruh in vino je značilno za Slovenijo.
- Rad bi šel pogledat stare hiše, pa običaje, kako so delali moko, želi, ličkali, trgatve pa veselice na koncu.
- Meni so pa všeč pogača, potica, gibanica v Prekmur'ju, pisanice v Beli krajini. Pa jota, krvavice in žganci so tud' slovenski.
- Poznam k'r velik hrane, je dobra: repa, matevž, krompir stlačen, goveja župa za kosil', torta.
- Slovenija je lepa, veliko vidiš: hribe, Alpe, morje, bazen.«

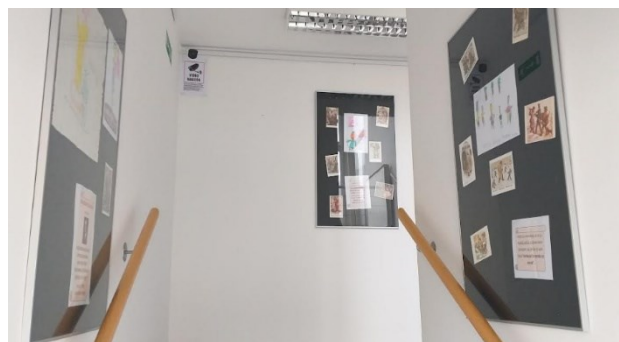
V pogovoru so navajali tudi ideje, kako bi bilo potrebno v prihodnje spodbujati domoljubje v šoli, varstveno delovnem centru in lokalnem okolju:

- »Treba bi bilo več ustvarjat'.
- Pa raziskovat Slovenijo, t'ko, če kdo ne bi vedel, da bi vedel. Jaz bi rad šel pogledat.
- Če kdo pride iz druge države, pa ne ve, kam bi šel, bi mu pokazal muzej, pa Zagorje, Bohinj in kosilo, pa t'ko.«

Izsledki kažejo, da je poustvarjanje razglednic imelo globlji vtis na posameznike, da so si slovenske značilnosti bolje zapomnili, ponotranjili in doživeli. Pomembno jim je bilo tudi narediti risbo, ki bo dobro izgledala, da bodo gledalci na razstavi prepoznali slovensko motiviko.

4 Razstava poustvarjenih Gasparijevih motivov ozavešča in vzbuja domoljubje

Po končanem ustvarjanju in specialno pedagoškem pogovoru smo v lokalni knjižnici v letu 2021 pripravili dvomesečno razstavo poustvarjenih izdelkov naših udeležencev z duplikati Gasparijevih razglednic. Na ta način smo želeli družbo ozaveštevati, da so osebe z motnjami v duševnem razvoju del naše skupnosti, ki ravno tako kot mi čutijo pripadnost narodu in domovini ter imajo enakopravno pravico prispevati k njenemu razvoju. Z izdelki so udeleženci pokazali svoje sposobnosti, ki bi morale biti pogosteje opazne, v primerjavi s (pre)večkratno osredotočenostjo zgolj na primanjkljaje. Razstava izdelkov je obenem spominjala mimoidoče tudi na pomembnost Gasparijevega življenjskega dela, ki ga je posvetil slovenstvu in domovini, ki jo je tako zelo ljubil in upal, da jo bomo ljubili tudi mi. S svojo zapuščino je želel, da bi tudi kasnejši rodovi poznali in čutili vrednost naše kulture in naroda, ki sta del nas.

Slika 13: Razstava poustvarjenih izdelkov in Gasparijevih razglednic

Foto: Blaž Vozelj

Slika 14: Razstava poustvarjenih izdelkov in Gasparijevih razglednic

Foto: Blaž Vozelj

5 Zaključek

Gasparijeva kulturna dediščina je bogastvo, ki ostaja nam in naslednjim generacijam ne le kot spomin, pač pa sporočilo o lepoti naših običajev, šeg, navad, naše narodne identitete, ki nas oblikuje. Obenem pa je njegova zapuščina naročilo, da skrbimo zanjo, jo spoštujemo, negujemo in ohranjamo naprej, saj je del nas in naše biti. Prav je, da cenimo in se zavedamo tradicije, kako so včasih živeli, kaj jim je pomagalo ohranjati naš jezik, kulturo, vero, kako so praznovali življenje, se razvijali kot narod in končno osamosvojili v lastni državi. Vse to je prava, neprecenljiva vrednost slovenske kulturne dediščine tako materialne kot duhovne in družbene. Spoštovati in ohranjati vse to, pomeni spoštovati svoj narod, dom in sebe. Vse naštetu je tudi skladno s prepričanji in motivi za ustvarjanje našega velikega umetnika in domoljuba Maksima Gasparija. Pomembnost

doživljanja in poznavanja naše kulture pa so prikazovali tudi poustvarjeni izdelki oseb z motnjami v duševnem razvoju. Skozi razpravo smo lahko prebrali, kako pristno doživljajo naše šege in navade ter povezanost z domovino. Do nje čutijo posebno vez in ljubezen, ki so jo z veliko mero zadovoljstva ob ustvarjanju na svojih risbah tudi upodobili. S tem tudi nas spodbujajo k zavedanju lastne identitete, doživljanju domoljubja in aktivnega ravnanja v smeri ohranjanja naše kulture in pripadnosti domovini Sloveniji. To je tudi priložnost za miselni preobrat, od miselnosti, kaj vse lahko mi naredimo za osebe z motnjami v duševnem razvoju k miselnosti, kaj vse nas tudi oni lahko naučijo in prispevajo k skupnosti. S tem bomo osebno rasli kot posamezniki in družba, obenem pa čutili pripadnost domovini Sloveniji in slovenstvu.

Viri in literatura

American Association on Intellectual and Developmental Disabilities. (2022). Pridobljeno s <http://aaid.org/intellectual-disability/definition#.WyToM-6FPIU>

Bogataj, Janez (2000). *Maksim Gaspari. Bogastvo razglednic*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Brozovič, Maruša (2017). *Maksim Gaspari slovenski slikar, ilustrator in karikaturist*. Ljubljana: Zibka.

Čuk, Silvester (2003). *Obletnica meseca*. Pridobljeno s spletne strani: <https://revija.ognjisce.si/revija-ognjisce/27-obletnica-meseca/2487-maksim-gaspari>

Marinšek, Marjan (2007). *Slovenska pravljica Maksima Gasparija - druga knjiga*. Koper: Založba Ognjišče.

Trošt, Nada (2012). *Gradivo za delavnico Znane osebe: Maksim Gaspari*. Radovljica: Ljudska univerza Jesenice.

Vozelj, Blaž (2020). Izdelki udeležencev in udeleženk ter Gasparijeve razglednice (slika 1-13). Interno gradivo.

Vozelj, Blaž (2021). Razvijanje narodne identitete z likovnim poustvarjanjem Gasparijevih razglednic pri osebah z motnjami v duševnem razvoju. V E. Ašič (Ur.) *Vzgoja za ljubezen do domovine in države: Odgovorno ohranjamo slovensko identiteto*. Ljubljana: Društvo katoliških pedagogov.

mag. Mojca Lazar Doberlet

Osnovna šola Ivana Cankarja Trbovlje

MI SMO PA OD TAM DOMA

**VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE ZA DOMOZNANSTVO V OSNOVNI ŠOLI
IVANA CANKARJA TRBOVLJE**

THIS IS WHERE WE COME FROM

LOCAL HISTORY EDUCATION AT PRIMARY SCHOOL IVAN CANKAR TRBOVLJE

Izvleček

Skladno z Zakonom o osnovnih šolah daje vsaka šola v Republiki Sloveniji poudarek razvijanju kognitivnih sposobnosti učencev, pa tudi razvijanju domoznanstva, domoljubja, tehnik vseživljenjskega učenja in veščin za 21. stoletje. V prispevku je predstavljeno delovanje Osnovne šole Ivana Cankarja Trbovlje, ki je leta 2021 zabeležila sto dvajset let delovanja v sedanji zgradbi, na področju vzgajanja in izobraževanja učencev za domoznanstvo, ki ga je šola prepoznala kot pomembno dodano vrednost. Zgodovina, dosežki, vzponi in padci, osebe, zgradbe, zgodbe iz lokalnega področja Trbovelj oziroma Zasavja – vse to želimo približati mladim, jih naučiti vrednotiti in načrtovati svojo prihodnost v zdravem, zelenem, kulturnem in gospodarsko ter socialno razvitem (lokalnem) okolju. V prispevku so predstavljeni cilji vzgoje in izobraževanja osnovnošolske mladine za domoznansko dejavnost, primeri delovanja in sodelovanja z lokalno skupnostjo ter primeri delovanja v projektih, ki segajo tudi izven lokalnega okolja.

KLJUČNE BESEDE: Trbovlje, rudarstvo, vzgoja in izobraževanje, domoznanstvo, medinstitucionalno sodelovanje, sodelovalno učenje, ohranjanje dediščine

Abstract

According to the law, each school in the Republic of Slovenia gives special credit to the development of students' cognitive skills as well as the development of local studies, patriotism, techniques of life-long learning and competencies of the 21st century. The presented article describes the institutional activities of primary school called Osnovna šola Ivana Cankarja Trbovlje, which celebrated its 120-year-long operation at the same building in 2021. The school's special interest is directed into local studies, which has been recognised as an important added value to the school's policy. A special school's aim is to inform the school children aged 6 to 14 about their local history, certain achievements, ups and downs of some local people, the role of certain local buildings, special stories from Trbovlje or the wider Zasavje Region. Also, to involve the young into the evaluation of the past and the planning of their healthy and green, culturally, economically and socially developed (local) community. The article presents basic aims of the local studies education. It presents some actual examples of the school operation and cooperation in the projects that can even expand across the local borders.

KEYWORDS: Trbovlje, minning, education, local history, cross-institutional cooperation, collaborative learning, heritage preservation

1 Uvod

Kaj lahko naredi osnovna šola za vzgojo mladih v smeri domoznanstva, domoljubja, družbene etike? Kaj vse delajo strokovni delavci šole poleg izobraževanja otrok za doseganje ciljev in standardov znanja posameznih šolskih predmetov? Kot učiteljica z dolgoletnimi izkušnjami v Osnovni šoli Ivana Cankarja Trbovlje bom opisala nekaj primerov vzgoje in izobraževanja osnovnošolskih otrok, starih od šest do petnajst let, na področju domoznanstva.

»Mi smo pa od tam doma, kjer se sonce ne smehlja, kjer ni tratice nobene, kjer ni šumice zelene. Tam pri nas je črn dim, črna fabrika pod njim, a pod fabriko so rovi, črni v njih noči in dnovi. Oče naš je pod zemljo, tam mu duša in telo, v bridkih kapljah krvavita, dan na dan za nas trpita.« Besedilo Vladimirja Klemenčiča, ki ga je uglasbil Emil Adamič, so v prvi polovici 20. stoletja zapeli pevci trboveljskega pevskega zbora Trboveljski slavček, ki je pod vodstvom Avgusta Šuligoja deloval od leta 1928 do 1941 in dosegel mednarodni uspeh, njihova Pesem rudarskih otrok pa je bila leta 1938 lahko slišana tudi v prvem neposrednem radijskem prenosu med Evropo in Ameriko. Ponosni Trboveljčani se še danes z veseljem spominjajo pevcev oziroma njihovih uspehov. Marca 2022 je bila v Delavskem domu Trbovlje postavljena stalna razstava o njihovem delovanju.

Slika 1: OŠ Ivana Cankarja Trbovlje, 2021, foto: Gašper Ovnik

»Zdaj, ko gledam svojo pot, spremenil ne bi nič. Vse zgodi z namenom se in nas uči živeti« danes pojejo mladi trboveljski glasbeniki Hvala brothers, nekoč učenci Osnovne šole Ivana Cankarja Trbovlje, v svoji aktualni pesmi Gremo naprej. Bratje, ki ustvarjajo popularno

glasbo, predstavljajo Slovencem smer, v katero se gibljejo današnje Trbovlje.

Trbovlje so občina v središču Zasavja, v osrednji Sloveniji. Ljudje so Trbovlje dolga leta povezovali z rudarstvom, težko industrijo in onesnaženim zrakom. A zadnja leta se v Trbovljah pišejo nove (zelene, gospodarske, umetniške, multimedijske) zgodbe, ki občino postavljajo na pomembno mesto v nacionalnem okviru.

Ker pa uspešne sedanjosti ni brez preteklih dosežkov, mejnikov, izstopajočih osebnosti, je poznavanje prepletenosti preteklosti in sedanjosti nujno. Naloga ozaveščenih odraslih je, da s svojim znanjem, izkušnjami in moralnimi vrednotami vplivajo na mlade, jih seznanjajo, učijo, z njimi vrednotijo ali obsojajo, jih spodbujajo k ustvarjanju lastnega odnosa in vrednotenja na osnovi znanja in prepričanja. Zato je pedagoški poklic več kot le poklic. Strokovni delavci imajo znanje, moč in možnost, da učijo mlade sprejemati današnji svet, predvsem pa lokalno področje, na osnovi preteklosti, že znanega, doseženega in le-to nadgrajevati in izboljševati.

2 Vzgoja za domoznanstvo

2.1 V teoriji in praksi

Domoznanstvo je raziskovanje, proučevanje ožje domovine (Pogačnik, 2008). Domoznanska vzgoja tako pomeni učenje nečesa, kar se nanaša na domoznanstvo, lahko govorimo o domoznanskem pouku, ki je del aktualnega načina poučevanja. Domoznanstvo, skupaj z domoljubjem, vzgojo za medgeneracijsko sodelovanje in za vseživljenjsko učenje, je poleg učenja veščin oziroma kompetenc za 21. stoletje pomembna prvina doseganja standardov znanja in ciljev pouka po učnih načrtih predmetov, ki sestavljajo obvezni kurikulum v Republiki Sloveniji.

Domoznanstvo je vsaka dejavnost, ki raziskuje, proučuje in opisuje določeno geografsko oz. upravno območje – v našem primeru območje Trbovelj oziroma širšega Zasavja. Domoznanstvo kot knjižnična dejavnost obsega zbiranje, obdelavo in hranjenje knjižničnega gradiva za območje, ki ga knjižnica pokriva in predstavlja zgodovinski, geografski, etnološki ter družbeni in kulturni

utrip tega območja. Obiskovalcem knjižnice lahko ponudi informacije o aktualnem dogajanju na njihovem območju in jih seznanja s podobo razvoja nekega kraja. Domoznanstvo poskrbi, da se ustvarjalnost ohranja iz roda v rod ter je dostopna najširši javnosti, danes poleg fizične dostopnosti še z digitalizacijo gradiva in javno dostopnostjo preko spleta.

Knjižnica Toneta Seliškarja v Trbovljah je osrednji lokalni prostor, kjer se zbirajo domoznanske vsebine, je kraj, kjer z veseljem ponudijo pomoč mladim in starejšim entuziastom in hkrati zavod, ki z veseljem in strokovno sodeluje z drugimi zavodi v lokalni skupnosti.

2.2 V šoli

Skladno z Zakonom o osnovni šoli (2005) so cilji osnovnošolskega izobraževanja naslednji:

- zagotavljanje splošne izobrazbe vsemu prebivalstvu,
- vzpodbujanje skladnega, spoznavnega, čustvenega, duhovnega in socialnega razvoja posameznika,
- razvijanje pismenosti ter sposobnosti za razumevanje, sporočanje in izražanje v slovenskem jeziku, na območjih, ki so opredeljena kot narodnostno mešana, pa tudi v italijanskem oziroma madžarskem jeziku,
- vzpodbujanje zavesti o integriteti posameznika,
- razvijanje zavesti o državni pripadnosti in narodni identiteti ter vedenja o zgodovini Slovenije in njeni kulturi,
- vzgajanje za obče kulturne in civilizacijske vrednote, ki izvirajo iz evropske tradicije,
- vzgajanje za medsebojno strpnost, spoštovanje drugačnosti in sodelovanje z drugimi, spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin in s tem razvijanje sposobnosti za življenje v demokratični družbi,
- doseganje mednarodno primerljivih standardov znanja in pridobivanje znanj za nadaljevanje šolanja,
- pridobivanje splošnih in uporabnih znanj, ki omogočajo samostojno, učinkovito in ustvarjalno soočanje z družbenim in naravnim okoljem in razvijanje kritične moči razsojanja,
- razvijanje in ohranjanje lastne kulturne tradicije,
- seznanjanje z drugimi kulturami in učenje tujih jezikov,
- omogočanje osebne razvoja učencev skladno z njihovimi sposobnostmi in zakonitostmi razvoja,
- razvijanje nadarjenosti in usposabljanje za doživljanje umetniških del in za umetniško izražanje ter

- oblikovanje in spodbujanje zdravega načina življenja in odgovornega odnosa do naravnega okolja.

Skladno z učnim načrtom predmeta (za 7. in 8. razred) domovinska in državljanska kultura in etika (<https://dun.zrssl.si/#/>) so cilji pouka naslednji:

- razvoj politične pismenosti,
- razvoj kritičnega mišljenja ter nekaterih stališč in vrednot,
- dejavno vključevanje učencev v družbeno življenje.

Ti cilji ustrezajo priporočilom o ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje, specifično pa razvoju socialnih in državljskih kompetenc, razvoju samoiniciativnosti in podjetnosti, tehnik učenja, kulturne zavesti in izražanja.

Skladno z učnim načrtom predmeta (za 4. in 5. razred) družba (<https://dun.zrssl.si/#/>) so cilji pouka naslednji:

- razumevanje učenčevega družbenega, kulturnega in naravnega okolja v času in prostoru,
- zavedanje o interakciji, soodvisnosti kulturnih, družbenih, naravnih procesov in pojavov ter pomembnost trajnostnega razvoja,
- družbene, komunikacijske in raziskovalne spretnosti in sposobnosti, ki jim ob znanjih omogočajo uspešno ravnanje v okolju,
- stališča in vrednote v okviru okoljske, državljanske in domovinske vzgoje ter vzgoje za demokracijo in človekove pravice,
- spoznavne, emocionalne in socialne sposobnosti ter spretnosti (logično in kritično mišljenje, ustvarjalnost, učinkovite strategije za reševanje vprašanj idr.) in
- strategije vseživljenjskega učenja (socialne in državljanske kompetence, sporazumevanje v maternem jeziku, samoiniciativnost in podjetnost, digitalna pismenost, učenje učenja, kulturna zavest in izražanje idr.).

Cilji pri predmetu družba se med seboj prepletajo in povezujejo. Tudi cilji ostalih predmetov so, poleg doseganja kognitivnih ciljev, učenje veščin za 21. stoletje, učenje učenja, spodbujanje medgeneracijskega sodelovanja, vseživljenjskega učenja tudi vzgoja in izobraževanje za domoljubje in domoznanstvo. Spoznavanje in vrednotenje lastnega, lokalnega, mora biti pogoj za poznavanje, vrednotenje in sodelovanje v nacionalnem, evropskem in širše svetovnem delovanju.

3 Osnovna šola Ivana Cankarja Trbovlje

3.1 Preteklost, sedanjost in prihodnost

Čeprav se vzgoja in izobraževanje začeta doma, v primarnem družinskem okolju, ima izobraževalni proces nanju močan vpliv. Strokovni delavci šole lahko s svojim znanjem, zgledom in predstavljenimi vrednotami veliko prispevajo k izoblikovanju osebnosti mladih učencev. Kot vedno v življenju lahko na nekatere učence vplivajo bolj, še posebej, če je delovanje šole oziroma šolskih strokovnih delavcev skladno s prepričanji, vrednotami in načinom delovanja posamezne družine.

Delovanje strokovnih delavcev Osnovne šole Ivana Cankarja Trbovlje izhaja iz trdnega prepričanja, da ima Zasavje bogato preteklost, polno zanimivih, odločnih dejanj in oseb, bogato kulturno in gospodarsko dediščino, zanimive običaje, prepoznavno govorico in odločen značaj prebivalcev. Prav tako rdeči revirji ostajajo sinonim za borbo, odločnost, življenjsko in delovno trmo, ki lahko mesto in prebivalce popeljejo v drugačno, modernejšo prihodnost. Gospodarski inkubatorji, multimedijški dogodki, umetniške inštalacije in plesni performansi so realnost, v kateri pa ne sme zmanjkati časa in prostora za ohranjanje dediščine, za povezovanje novega in starega, za povezovanje starejšega, »staromodnega« in modernega, celo visoko naprednega.

Skupna naloga Zasavcev je gradnja stabilnega mostu med preteklostjo in prihodnostjo, saj bo tudi prihodnost nekoč preteklost. Čvrsto zavedanje svojih korenin preteklosti ne more potegniti v pozabo.

3.2 Cilji domoznanskega delovanja šole

Doseganje domoznanskih ciljev se vključuje v izvajanje rednega in razširjenega programa šole. Poleg tega, da je to del pouka posameznih šolskih predmetov, je tudi nepogrešljivi del izvajanja dni dejavnosti.

Vsako šolsko leto se v osnovnih šolah izvaja petnajst dni dejavnosti v vsakem oddelku od 1. do 9. razreda. Načrtovanju in izvedbi teh dni je v šoli posvečeno veliko pozornosti. Če razmere (zdravstvene, izvedbene, organizacijske, kadrovske ...) dopuščajo, se OŠ Ivana Cankarja Trbovlje povezuje z zavodi, gospodarskimi

družbami, društvi in posamezniki v lokalnem okolju, ki lahko kakovostno pomagajo pri doseganju vzgojno-izobraževalnih ciljev dela z otroki.

Cilji domoznanskega delovanja šole so:

- učence spominjati in opominjati na preteklo ter aktualno dogajanje v lokalnem okolju, jih učiti o domoznanskih in domoljubnih vsebinah ter osebah, ki so povezane s Trbovljami in/ali širšim Zasavjem,
- učence učiti pridobivati, obdelovati in vrednotiti domoznansko gradivo, ki je vsebinsko vezano na Trbovlje oz. Zasavje in je nastalo na lokalnem območju ali so ga ustvarili avtorji iz širšega lokalnega okolja,
- učiti otroke spoznavati najrazličnejše gradivo, povezano z domoznanskimi vsebinami (časopise, zbornike, knjige; razstavne eksponate ali muzejske zbirke; srečanja s posamezniki in skupinami; ogled predstavitve, prireditve, nastopov, prikazov; ogled dokumentarnega npr. filmskega gradiva itd.),
- učence navajati na sodelovalno učenje s predstavniki drugih zavodov, gospodarskih družb, društev, sodelovanje s predstavniki različnih skupnosti, narodnosti in generacij,
- spodbujati učence k pripravljanju razstav o lokalnih dogodkih in obeleževanju različnih dogodkov v lokalni skupnosti,
- šolski slogan »Smo šola odgovornih, strpnih in solidarnih ljudi« je potrebno izvajati v praksi in dokazovati njegovo sporočilnost predvsem v lokalnem okolju.

Vsako šolsko leto se šola odzove k soustvarjanju pomembnejših občinskih dogodkov, od proslav, obletnic, odprtij ipd. Učenci lahko tako pod mentorstvom strokovnih delavcev šole in pogosto tudi zunanjih sodelavcev ustvarjajo, sodelujejo, se učijo in krepijo znanje. Vzorno sodelovanje z zunanjimi deležniki iz lokalnega okolja je potekalo tudi nedavno, in sicer ob sto dvajsetem letu delovanja OŠ Ivana Cankarja Trbovlje.

3.3 Dnevi dejavnosti

3.3.1 Sodelovanje

V okviru dni dejavnosti strokovni delavci šole bodisi sami pripravijo dejavnosti za učence bodisi se pridružijo pobudam, dejavnostim drugih akterjev. Nekaj primerov sodelovanja navajamo v nadaljevanju:

- OŠ Ivana Cankarja Trbovlje vsako leto izvaja kulturne ali tehnične dejavnosti v tednu kulturne dediščine oziroma v dnevih evropske kulturne

- dediščine (v sodelovanju z Zavodom za varstvo kulturne dediščine Slovenije),
- šola sodeluje pri lokalnih aktivnostih v tednu vseživljenjskega učenja (v sodelovanju z Andragoškim centrom Slovenije oziroma Zasavsko ljudsko univerzo),
- šola sodeluje pri občinskih dogodkih v prazničnem decembru in v juniju, ko je občinski praznik (npr. priprava lokalne hrane na stojnici ipd.),
- vsako leto redno sodeluje s Knjižnico Toneta Seliškarja z obiski knjižnice, ur pravljic, izmenjavo gradiv itd.,
- redno sodeluje z Zasavskim muzejem Trbovlje (z ogledi in vodenjem po razstavah, pedagoških ur),
- sodeluje z Delavskim domom Trbovlje (z razstavami izdelkov učencev, filmskimi dogodki ipd.),
- sodeluje s trboveljsko izpostavo Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti (npr. na reviji pevskih zborov, z obiski gledaliških predstav, seminarji, pridobivanjem naziva Kulturna šola itd.),
- sodeluje z domoljubnimi društvi (npr. Društvom generala Maistra za Zasavje, Policijsko veteranskim društvom Sever Zasavje),
- sodeluje z društvi, ki promovirajo zdrav življenjski slog (npr. Društvom za zdravilne rastline Zasavje),
- redno sodeluje z Društvom upokojencev Trbovlje (z medgeneracijskimi izvedbami proslav, prireditev),
- sodeluje s trboveljsko glasbeno šolo (pri izvedbi prireditev, proslav itd.),
- sodeluje s srednjimi šolami (pri raziskovalnih nalogah, predstavitvenih dejavnostih ipd.).

Šola se odzove na vsako povabilo za sodelovanje v lokalnem okolju, ki ga lahko izvede glede na organizacijske in kadrovske zmožnosti, saj se zaveda, da je v slogi moč in se vsi lokalni deležniki trudijo za doseganje enakih ciljev, to je dobrobit Zasavja in njegovih prebivalcev.

3.3.2 Vrste aktivnosti

Kot je zapisano v šolski brošuri iz leta 2014 (Lazar Doberlet, 2014) se v šoli izvajajo najrazličnejše aktivnosti. Navajamo nekaj primerov aktivnosti, ki vključujejo domoznansko vzgojo:

- delavnice spoznavanja lokalnih obrti in običajev vodijo ali sodelujejo pri izvedbi predstavniki lokalnih društev in posamezniki, ki se trudijo za ohranjanje dediščine kraja (npr. rudarji, slikarji, kulturniki, zeliščarji ipd.),
- obdelovanje vrta (šolska mentorica in občasno zunanji sodelavci) in kuhanje po tradicionalnih receptih (učenci z veseljem sodelujejo pri izbirnih predmetih s področja priprave hrane),
- učenje osnov čebelarjenja, redno sodelovanje s člani lokalnega čebelarskega društva,

- spodbujanje pomoči sočloveku (delavnice prve pomoči, osnove gasilskih veščin, obisk območnega združenja rdečega križa, obisk lokalnega gasilskega doma in spoznavanje spretnosti gasilcev ter njihovega voznega parka),
- spoznavanje naravne dediščine in pogosti pohodi na okoliške hribe, tudi učenje za ohranjanje narave v sodelovanju s planinskima društvoma in Zavodom Republike Slovenije za varovanje narave,
- redni obiski Zasavskega muzeja Trbovlje z ogledi, delavnicami in pedagoškimi urami za vse starostne stopnje otrok,
- ogledi, predstavitve avtorjev in del, pomoč pri projektnih aktivnostih ter razstavljanje izdelkov otrok so rezultati rednega sodelovanja z lokalno knjižnico,
- učenje o znanih prebivalcih mesta (obiski spominske sobe, predstavljanje literarnih del, ogledi spomenikov itd.),
- jezikovne delavnice z namenom ohranjanja jezikovne dediščine (zapisovanje in razlaganje narečnih besed, tipičnih za Trbovlje npr. bure, škrince, kolmkišta ...),
- nadaljevanje bogate športne tradicije Trbovelj (sodelovanje s športnimi klubi, sodelovanje z izvrstnimi športniki – bivšimi učenci šole npr. N. Barič, T. Vozelj),
- nadaljevanje bogate glasbene tradicije Trbovelj (spodbujanje pevskega ustvarjanja v šoli ter sodelovanje z lokalno glasbeno šolo, godbo, uspešno sodelovanje z bivšimi učenci, ki so postali pomembni ambasadorji kulturnega ustvarjanja v Zasavju (npr. R. Hvala, A. Bastič)).

Našteti so le nekateri primeri, vsak od njih pa prinaša pomembno dodano vrednost pedagoškemu in vzgojno-izobraževalnemu delu z mladimi.

3.4 Evropski projekti

V preteklosti je OŠ Ivana Cankarja Trbovlje imela izkušnje z izvajanjem evropskih projektov, v okviru katerih so del domače, trboveljske, zasavske kulture, tradicij, običajev lahko predstavili tudi evropskim sodelavcem v projektu. Vedno je bilo poskrbljeno, da je bilo v take projekte vključenih čim več učencev, preko njih pa čim več družin. Na tak način se učenci izkustveno, primerjalno učijo, obenem pa promovirajo svoj domači kraj.

Tudi zaposleni lahko v okviru primerjalnih praks v teh projektih analizirajo svoje pedagoške prakse, metode, izkušnje, lahko pa tudi vrednotijo svojo lastno, občasno robato, a iskreno in toplo zasavsko tradicijo, govorico, dediščino.

V okviru preteklih evropskih projektov, ki jih je šola izvajala preko Centra Republike Slovenije za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja, Zavoda Republike Slovenije za šolstvo, MOVIT-a in Zavoda za razvoj mobilnosti mladih so bile med učenci najbolj priljubljene mednarodne mobilnosti, ko so učenci s ponosom predstavljali svojo slovensko, trboveljsko zgodbo evropskim vrstnikom. Najbolj priljubljene teme na izmenjavah so bile: rudarjenje, domača prehrana, pesem in ples, učenje starih iger ...

3.5 Nacionalni projekti

Šola se vključuje v nacionalne projekte, katerih dodana vrednost je prepoznana s strani zaposlenih strokovnih delavcev šole. V nadaljevanju je predstavljenih nekaj primerov. Kot večina slovenskih šol je tudi OŠ Ivana Cankarja Trbovlje vključena v nekatere nacionalne projekte, v katere se v okviru nacionalno določenih smernic redno vključuje svojo, zasavsko oz. trboveljsko dimenzijo. Med tradicionalnim slovenskim zajtrkom lahko učenci pojedjo domači, šolski med (ali pa med zasavskih čebelarjev), obišejo lokalne kmete, pridelovalce hrane ... Tradicionalno se vsako leto izvajajo aktivnosti v okviru projekta Šport in špas – druženje generacij z več zainteresiranimi deležniki iz lokalnega okolja (ples, gimnastika, karate, zdravična zelišča, rokomet, košarka, karitas, zdravstveni dom, planinci ...) se v šoli en dan izvajajo delavnice za vse učence šole in – če razmere v družbi omogočajo – še za vse druge zainteresirane občane. V okviru NVO gre v šole se v enem šolskem dnevu v šoli izvrstijo predstavitve lokalnih nevladnih organizacij, ki otrokom in odraslim pokažejo možnost delovanja v nevladnem sektorju. Ko se v šoli izvaja Simbioza giba, so v šolo povabljeni stari starši in starši, da skupaj z otroki izvedejo nekaj športnih vaj. Ko se izvaja Simbioza – druženja generacij pa mladi pomagajo malo manj mladim pri uporabi pametnih digitalnih naprav, ob tem pa lahko otroci izvedo marsikatero zanimivo zgodbo iz časov, ko so se medosebni odnosi gradili iz oči v oči in ne preko zaslonov. Šola redno, vsakoletno sodeluje pri razpisu Turistične zveze Slovenije tako, da učenci v raziskovalni nalogi predstavijo neko lokalno zanimivost (npr. planinsko kočjo), ki bi lahko bila tudi turistično zanimiva. Cilji nacionalnega projekta Semena sprememb sledijo ciljem trajnostnega razvoja in poudarjajo

razvijanje osebnih kompetenc otrok za aktivno državljanstvo, razvijanje odgovornosti do sebe, lokalnega okolja, narave in družbe nasploh. Šola sodeluje v lokalnih aktivnostih v okviru tedna vseživljenjskega učenja, tudi v okviru trajnostne mobilnosti, pa v mreži zdravih slovenskih šol. Rastem s knjigo, Mega kviz, teden pisanja z roko, Tonček Knjigoljub, bralna značka ipd. so projektne dejavnosti, ki jih lahko učenci izvajajo kot rezultat sodelovanja šole z lokalno knjižnico in muzejem. Mladi parlamentarci se zbirajo vsako leto na lokalnem nivoju vsaj dvakrat, prvič razpravljajo o temi, ki je predpisana na nacionalnem nivoju, drugič pa razpravljajo o življenju v Trbovljah. Gostiteljica srečanj mladih parlamentarcev je Občina Trbovlje.

3.6 Lokalni projekti/pobude/akcije

Trbovlje so v središču Zasavja in tukajšnje dogajanje je pesto, množično, zavodi angažirani in delovni, društva številna, posamezniki aktivni in sodelovanje spodbudno. Ker se s sodelovanjem povečuje možnost izobraževanja in vzgajanja mladih za vrednote preteklosti in sedanjosti, se dogodkom, kljub občasnim organizacijskim in pogostim kadrovskim zadregam, šola pogosto pridruži. V sodelovanju s srednjima šolama se lahko učenci pridružijo raziskovalnemu delu (napisana je bila raziskovalna naloga o Ani Dimnik) ali pa se predstavijo na konferenci Triii (z ročnimi izdelki). Šola redno sodeluje pri občinski čistilni akciji, kjer se učenci lahko medgeneracijsko družijo in poskrbijo za svoje zdravo naravno okolje. Šolska skupnost zbira različne predmete (pokrovčke, odpadni papir, jeans, zvezke) in s tem pomaga naravnemu okolju, pomoči potrebnim v lokalni skupnosti, posameznikom iz družin z manj možnostmi. Morda najpomembnejše je dejstvo, da majhnost in prilagodljivost šole omogoča hitro prilagajanje dejavnosti, zunanji sodelavci, tudi upokojeni strokovni delavci šole, v lokalnem okolju, posamezniki ali skupine, pa se z veseljem odzovejo povabilu šole k sodelovanju pri izvajanju šolskih dogodkov. Ker šola nima nikakršnih lastnih finančnih sredstev za izvajanje nadstandardnih storitev, se k sreči v zadnjem času povečuje tudi interes lokalnih gospodarskih družb k manjšim materialnim ali finančnim spodbudam.

3.7 Drugo

Šola izvaja vse obvezne proslave pred državnimi prazniki, dodatno pa še prireditve ob pomembnejših dogodkih, za katere zaposleni strokovni delavci šole menijo, da prinašajo dodano vrednost vzgojno-izobraževalnemu delu. Velik izziv je bil, ne le zaradi pomanjkanja tehnike, v zadnjih dveh letih izvesti proslave na daljavo z uporabo informacijske tehnologije.

Šolski strokovni delavci motivirajo učence k udeležbi na (pre)številnih natečajih. Večinoma se odločajo za spodbujanje likovnega in literarnega ustvarjanja, za krepitev domoljubja in za še boljše (s)poznavanje domačega okolja, predvsem jezika, kulture in zdravega življenjskega sloga.

Ker je zaposleni strokovni sodelavec Gašper Ovnik v preteklosti dosegal pomembne evropske in svetovne dosežke v igranju ulične košarke, so se učenci z njegovo pomočjo navduševali za sodelovanje na raznih športnih dogodkih v lokalnem okolju. Z izvolitvijo gospoda Ovnikova v državni zbor spomladi 2022 bodo učenci in zaposleni v prihodnosti motivirani za sodelovanje z njim na kakšnem drugem področju.

Slika 2: Športni dan – obisk Prometeja, kipa nad Trbovljami, junij 2022, foto Mojca Lazar Doberlet

4 Zaključek

Zagotovo velja misel, ki jo je zapisala v delu Naše Trbovlje pomembna opisovalka Trbovelj in njihove preteklosti Irena Ivančič Lebar (1999, str. 3): »Hitenje in večno pomanjkanje časa nam preprečujeta, da bi si vzeli več časa za sprehode v svojo okolico. Morda si ga vzamemo le toliko, da si očistimo vest in ustvarimo občutek, da smo storili nekaj tudi zase.« Pomembno je, da si posamezniki, družine in šolarji vzamejo čas za spoznavanje okolja, v katerem živijo. Odraslim in še posebej otrokom je potrebno kraje, osebe, zgradbe, običaje ... približati, pokazati, razložiti, ovrednotiti, da jih bodo znali ceniti.

Ker so otroci naša prihodnost, je dolžnost odraslih, s poudarkom na posebno veliki vlogi pedagoških delavcev, da otrokom pokažemo, razložimo preteklost, lokalne posebnosti in dosežke, učence preko izkušenj preteklih rodov in sedanjega znanja ter napredka opolnomočimo za življenje v prihodnosti. Življenje se izredno hitro spreminja, modernizira, digitalizira, a ne smemo pozabiti, da brez velikih in malih uspehov, pa tudi neuspehov, pogumnih ljudi, ki so imeli tudi svoje padce, ne bi bilo mogoče danes živeti v okolju, kakršno nam nudijo Trbovlje, Zasavje. Črni, rdeči ali zeleni revirji? Vsakega malo, le da se posameznik nauči vrednotiti barve, ki jih prinaša vsak posamezen čas, kraj ali oseba. Kajti »naj človek pol sveta obteče, najboljši kruh doma se peče.«

Viri in literatura

Digitalizirani učni načrti. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 6. 6. 2022 s spletne strani: <https://dun.zrss.si/#/>.

Ivančič Lebar, I. (1999). Naše Trbovlje. Izlake: Grafex.

Lazar Doberlet, M. (2014). Smo šola odgovornih, strpnih in solidarnih ljudi ali Kako na naši šoli spodbujamo domovinsko vzgojo in razvijamo domoljubje. Trbovlje: OŠ Ivana Cankarja Trbovlje.

Pogačnik A. (2008). Slovar slovenskega knjižnega jezika. Ljubljana: DZS.

Predmetnik za osnovno šolo. (2014). Ljubljana: Strokovni svet RS za splošno izobraževanje. Pridobljeno s spletne strani: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/Predmetnik-OS/Predmetnik-za-osnovno-solo.pdf>.

Zakon o osnovni šoli. (2005). Uradni list RS, št.70

Petra Hlača

Kosovelova knjižnica Sežana

DOMOZNANSKA DEJAVNOST NA MLADINSKEM ODDELKU KOSOVELOVE KNJIŽNICE SEŽANA

LOCAL HISTORY ACTIVITY AT THE YOUTH DEPARTMENT OF THE KOSOVEL LIBRARY IN SEŽANA

Izvleček

Splošna knjižnica je namenjena najširšemu krogu uporabnikov vseh starostnih obdobj. Upoštevati mora posebnosti posamezne skupine, da lahko ugodí raznolikim potrebam uporabnikov v razvijajoči se družbi. Vse značilnosti svojih uporabnikov knjižnica upošteva skozi urejanje in dopolnjevanje knjižnične zbirke in organizacijo dejavnosti, da se lahko približa čim večjemu krogu potencialnih uporabnikov in jih privabi. Pri tem ima pomembno vlogo tudi domoznanska dejavnost. Članek opisuje organiziranost domoznanske dejavnosti v Kosovelovi knjižnici Sežana s poudarkom na domoznanski dejavnosti na mladinskem oddelku. Mladinski oddelek je pomemben pri organizaciji dejavnosti za otroke in mladino, saj jim približa dejavnost knjižnice in jih spodbudi, da knjižnico sprejmejo kot informacijsko središče in prostor za preživljanje prostega časa. S svojimi dejavnostmi, prireditvami in urami pravljic se trudi, da seznaní z domoznansko dejavnostjo čim več uporabnikov, z namenom, da vse znanje, spomin na osebnosti in kulturna dediščina ne bi zamrlí, ampak bi ostali nekje zapisani in objavljeni.

KLJUČNE BESEDE: mladinski oddelek, domoznanska dejavnost, splošna knjižnica, informacijsko središče

Abstract

The public library is intended for the widest circle of users of all ages. It must take into account the specificities of each individual group in order to meet the diverse needs of users in this evolving society. The library takes into account all the characteristics of its users by editing and supplementing the library collection and organizing activities in order to get closer to everyone and attract everyone. Indigenous activity plays an important role in all this. The article describes the ethnographic activity in Kosovel's library in Sežana, and focuses mainly on the youth department. The youth department is important in the organization of activities for children and youth, as it only brings them closer to the activities of the library and encourages them to accept the library as an information center and leisure space. With its activities, events and fairy tale lessons, the youth department is trying to introduce ethnographic activity so that all knowledge, personalities and cultural heritage do not die out, but remain written down and published somewhere.

KEYWORDS: youth department, local studies, public library, information center

1 Uvod

1.1 Knjižnica in knjižnična zbirka

Z razvojem različnih medijev in tehnologije je prišlo do številnih sprememb v svetu in posledično organizaciji znanja. Potrebe po neprestanem obnavljanju knjižnične zbirke postajajo vedno bolj izrazite, do sprememb pa prihaja tudi pri uporabnikih. Spreminjajo se njihove

potrebe, vedenje in pričakovanja, zato se morata založniški in knjigotrški trg nanje ustrezno odzvati, prav tako pa tudi splošne knjižnice, ki izdano gradivo kupujejo (Hlača, 2012).

Čedalje bolj pomemben je dostop do najnovejših informacijskih virov, saj bo knjižnica le tako omogočala

kakovostne knjižnične storitve in zadovoljstvo svojih uporabnikov ter posledično zaposlenih. Za zadostitev vseh informacijskih potreb naših uporabnikov pa ne zadostujejo le znanja, dostopna v najnovejših informacijskih virih. Pomembno vlogo pri zapolnjevanju informacijskih vrzeli ima domoznanska dejavnost, ki skrbi za prenos znanja in vedenja o lokalni skupnosti ter njenih ljudeh, ki ustvarjajo in tako kraju, v katerem živijo, dajejo poseben pečat. Poslanstvo domoznanske dejavnosti je, da se informacije zapišejo, digitalizirajo in tako ohranjajo za prihodnje generacije. Ključno je, da z domoznanstvom pričnemo spoznavati že mlade in jim tako nudimo možnost spoznavanja okolja, v katerem živijo (Zakon o knjižničarstvu, 2001).

1.2 Kosovelova knjižnica

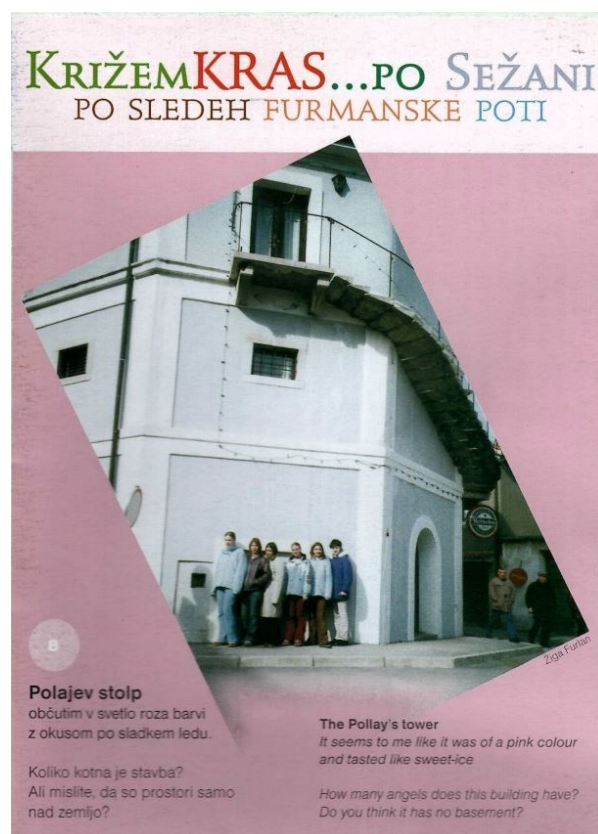
Kosovelova knjižnica Sežana je prevzela vlogo matične knjižnice 13. februarja 1963, ko je bila izdana odločba o ustanovitvi samostojne knjižnice. Ob 40. obletnici poimenovanja Kosovelove knjižnice leta 2003 so v knjižnici sprejeli akt o ustanovitvi. Kosovelova knjižnica Sežana je osrednja knjižnica, ki izvaja dejavnost na območju 20.000–30.000 prebivalcev. V njeni mreži delujejo tudi podružnice – Komen, Kozina, Divača in premična zbirka v Senožečah. Njeno poslanstvo je približati knjižnično dejavnost vsem starostnim skupinam uporabnikov. Jedro knjižnice predstavlja knjižnična zbirka, zato v knjižnici načrtno zbiramo, hranimo, obdelujemo in posredujemo gradivo, med drugim tudi domoznansko za območje Krasa, ki zajema občine Sežana, Divača, Komen in Hrpelje - Kozina. V knjižnici se nahaja prostorsko ločen domoznanski oddelek, kjer je gradivo urejeno po sistemu UDK, vključuje pa tudi poseben prostor – Kosovelovo študijsko sobo. V njej je na ogled stalna razstava Kosovelovih del, literarnih študij in fotografskega gradiva o pesniku, hkrati pa je to tudi prostor za učenje in študij.

V knjižnici se poleg klasičnih storitev, ki jih knjižnica nudi uporabnikom, izvajajo še druge, in sicer prireditve, predavanja znanih predavateljev, študijski krožki, s katerimi knjižnica in njeni zaposleni skrbijo za kulturno in informacijsko udejstvovanje svojih uporabnikov – od najmlajših do najstarejših.

1.3 Domoznanstvo na mladinskem oddelku

1.3.1 Križem Kras

Projekt Križem Kras sta zasnovali upokojeni knjižničarki Marija Godnič in Maja Razboršek. Potekal je tako, da sta se tedensko srečevali s skupino otrok, starih od 9 do 14 let. V projektu je sodelovalo med 6 in 11 otrok na leto, vsako leto pa so bili v projekt vključeni drugi otroci. Raziskovali so Sežano, njeno okolico, ulice in znane osebnosti, ki so se rodile v Sežani in po katerih so poimenovane ulice. Projekt, ki ga je vsako leto spremljala tudi zgibanke, objavljena v sodelovanju z Medobčinskim društvom prijateljev mladine Sežana, je odlično pripomogel k prepoznavnosti domoznanske dejavnosti, v projektu nastale zgibanke pa se redno izposojajo še danes, saj služijo kot učno gradivo (Slika 1).

Slika 1: Naslovnica zgibanke Križem Kras

V knjižnici smo s projektom začeli leta 2004 in ga naslovili »Križem Kras po Sežani. Po sledih furmanske poti«, raziskovalna tema pa je bila raziskovanje furmanske poti, ki je potekala čez Sežano. Otroci so se z mentoricama zbirali na mladinskem oddelku Kosovelove knjižnice ter se odpravili po furmanski poti. V zgibanki, izdani ob

Slika 2: Primer strani zgibanke, kjer je narisan zemljevid furmanske poti

koncu projekta, ni opisana le predstavitev poti (Slika 2 prikazuje narisan zemljevid furmanske poti) in ustanov (Slika 3 – seznam ustanov ob furmanski poti s kratkim opisom), s katerimi so se srečali na poti, ampak tudi čutenje furmanske poti. Z željo, da bi zgibanko lahko prebiral širša množica ljudi, smo jo opremili z angleškim prevodom.

Leta 2005 so v projektu spoznavali znane osebnosti, iz različnih družin in rodbin, ki so živele v Sežani. V zgibanko »Križem Kras po Sežani, osebnosti, ulice« je umeščen zemljevid Sežane z vpisanimi ulicami in označenimi zgradbami, v katerih so živele družine ali rodbine. Največji del zgibanke je posvečen družini Kosovel, saj so opisani vsi poznani družinski člani in osnovni podatki. Na hrbtni strani zgibanke so napisane vse sežanske ulice po abecedi, napisi ulic pa so zaradi boljše preglednosti na zemljevidu zapisane v različnih barvah. Ob imenu posamezne ulice je dopisano, po kom se ulica imenuje in nekaj osnovnih podatkov o osebnosti.

Tudi leta 2006 smo v projektu spoznavali znamenite osebnosti, ki so zaznamovale Sežano, in sicer Vidmašče (naslov zgibanke je bil Križem Kras ... po Sežani.

Znamenite osebnosti, Vidmašče). Na prvi strani zgibanke so navedene osebnosti, in sicer Peter Kozler, Avgust Černigoj, Jože Pahor, Ema Starc, Mara Husu, Ivan Varl, Danilo Dolci, Carl Ritter von Schaffer in Srečko Kosovel ter njihovi kratki življenjepisi. Vse te osebnosti so pripomogle k prepoznavnosti Sežane, njihovi življenjski dosežki pa predstavljajo pomembno dediščino za prihodnje rodove. Na hrbtni strani zgibanke je narisan zemljevid Vidmašč, najstarejšega dela Sežane, na katerem so vpisane domačije in njihova domača imena.

S projektom smo v knjižnici po krajšem premoru nadaljevali leta 2009, ko smo izdali zgibanko Križem Kras ... po Sežani. Gradišče, arheološko najdišče na Taboru. Tabor je vzpetina, pod katero leži mesto Sežana, Gradišče pa predstavlja stari del Sežane, med Taborom in Partizansko cesto, ki pelje skozi Sežano. Gradišče je še vedno poznano kot del Sežane. Stavbe so v večini prenovljene, še vedno pa so ostala domača imena domačij, ki so navedena na zemljevidu na hrbtni strani zgibanke.

Leta 2013 smo izdali zgibanko Križem Kras ... po Sežani. Partizanska cesta: nekoč in danes. Partizanska cesta je

Slika 3: Primer hrbtni strani zgibanke, kjer je seznam ustanov, ki smo jih srečali na sprehodu po furmanski poti in kratek opis

glavna ulica, ki pelje skozi Sežano. Ob njej so postavljene različne zgradbe, kot so cerkev, knjižnica, vojaško pokopališče, park, železniška postaja. Na narisanim zemljevidu so označene zgradbe, kakršne so danes. Na hrbtni strani je prikazano, kako so izgledale nekoč.

Projekt je bil odlično zasnovan, zato si zaposleni na mladinskem oddelku želimo, da bi se tudi v prihodnosti lahko izvajalo kaj podobnega, vendar je tovrstne projekte zaradi kadrovske in časovne stiske trenutno težko izpeljati.

1.3.2 Znameniti Kraševci

Znameniti Kraševci je projekt, namenjen petošolcem Osnovne šole Srečka Kosovela Sežana. Projekt je vključen v šolski učni načrt. Poteka vsako leto v maju, ko petošolci obišejo knjižnico in spoznajo znane osebe, ki so se rodile v Sežani, tu stanovale ali bile kakorkoli drugače povezane s Sežano. Poleg predstavitve njihovega življenja in ustvarjanja pri vsaki osebi pokažemo tudi dela, ki jih je oseba ustvarila, na zemljevidu ulico, ki je poimenovana po določeni osebi ...

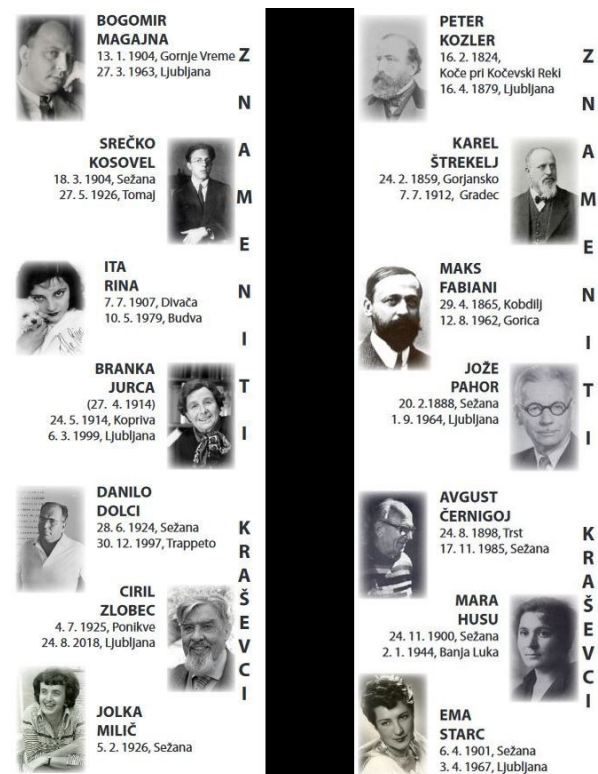
Za lažje spremljanje predstavitve prejmejo otroci pred predstavitvijo knjižno znamenje s fotografijami osebnosti in osnovnimi podatki o njih (Slika 4). S tem želimo mlajšim generacijam predati znanje o znamenitih osebnostih, ki so bile oz. so še pomembne za Sežano in njeno okolico ter so obenem pustile pomemben pečat za celotno slovensko prebivalstvo.

Predstavitev je zasnovana tako, da v knjižnici najprej predstavimo Petra Kozlerja, avtorja prvega zemljevida v slovenskem jeziku Zemljevid slovenske dežele in pokrajin. V Sežani je deloval kot notar med leti 1857 in 1863. Po predstavitvi učencem pokažemo faksimile zemljevida. Sledi predstavitev Karla Štreklja, jezikoslovca, po katerem se imenuje nagrada, ki se podeljuje skupinam in posameznikom za življenjsko delo ali izjemne dosežke na področju zbiranja in ohranjanja slovenskega ljudskega izročila v besedi in pesmi. Nato predstavimo Maksa Fabianija, arhitekta, ki se je posvetil obnovi po prvi svetovni vojni uničenega Krasa, Posočja in Goriške, Jožeta Pahorja, v Sežani rojenega pisatelja, učitelja, dramatika ..., Avgusta Černigoja, slikarja, grafika in pedagoga, ki je s svojim konstruktivizmom odločilno

vplival na dela Srečka Kosovela, s katerim sta bila tesna prijatelja. Predstavitev ne more mimo Srečka Kosovela, ki je v kratkem življenju napisal ogromno del in zagotovo pustil ogromen pečat ne le v Sežani, ampak na območju celotne Slovenije. V Sežani se po njem imenujejo knjižnica, kulturni dom, šola, pešpot ... v predstavitvi pa mu je naklonjenih kar nekaj minut več kot ostalim.

Učenci se seznanijo tudi z Maro Husu in Emo Starc, ki sicer nista tako poznani osebnosti, rojeni v Sežani. Prva je napisala nekaj del, v katerih opisuje osebne življenjske preizkušnje in življenje Slovencev v Makedoniji, druga pa je bila gledališka igralka. Po obeh se imenujeta ulici v Sežani. Prav tako se seznanijo z Bogomirjem Magajno, pisateljem in zdravnikom za duševne bolezni, ki se je rodil v Gornjih Vremah pri Divači. Pisal je tako strokovne članke s področja duševnega zdravja kot tudi povesti in pravljice za otroke (njegove najbolj znane so povesti o deklici Majji). Oblikoval je tudi lik Brkonje Čeljustnika, ki je maskota divaške osnovne šole, po dr. Magajni pa se imenuje tudi osnovna šola v Divači. Učenci spoznajo tudi Ido Kravanja, igralko, poznano pod umetniškim imenom Ita Rina. Rodila se je v Divači in je ena izmed prvih igralk, ki se ji je uspelo uveljaviti v tujini. Po njej je med drugim poimenovan filmski muzej v Divači – Muzej slovenskih filmskih igralcev. V predstavitvi je vključena tudi po celi Sloveniji poznana Branka Jurca, rojena v Koprivi na Krasu. Objavila je veliko del, predvsem mladinskih. Bila je učiteljica, nato pa tudi urednica revij Ciciban ter Otrok in družina. Učenci se seznanijo tudi s slikarjem Marjanom Miklavcem in z nekoliko manj poznanim Danilom Dolcjem, ki je bil prav tako rojen v Sežani. Dolcjevji so le malo časa živeli v Sežani, Danilo je namreč odraščal in študiral v Italiji. Bil je pisatelj, pesnik, publicist, družbeni delavec, sociolog in znan bорец za človekove pravice, bil pa je tudi začetnik literarnega festivala Vilenica. Predstavitve znanih Kraševcev si ne moremo zamisliti brez Cirila Zlobca, pisatelja, pesnika, novinarja, prevajalca in politika, ki se je rodil v Ponikvah na Krasu, blizu Sežane in Jolke Milič, pesnice, prevajalke, publicistke ter prejemnice številnih nagrad, priznanj in odlikovanj, ki se je rodila in živela v Sežani. Miličeva je bila v svojih delih zelo kritična do družbe, kritiko pa je znala izraziti na zanimiv način, kar zabava ob prebiranju njenih rekov tudi otroke.

Predstavitev pa ni namenjena le preminulim Kraševcem, saj so vanjo vključeni tudi še živeči Kraševci, in sicer Maja Razboršek (upokojena knjižničarka in pesnica), Magdalena Svetina Terčon (pesnica), David Terčon (pesnik), Janko Kastelic (samostojni kulturni delavec in fotograf) ... Vsi navedeni še vedno delujejo v Sežani in okolici.

Slika 4: Knjižno znamenje, na katerem so prikazane fotografije znamenitih Kraševcev in navedeni osnovni podatki o njih

Po predstavitvi znanih Kraševcev bibliotekarke, ki izvajajo projekt, zanima, ali bi otroci uvrstili med znane Kraševce še koga, ki ga niso omenile. Otroci velikokrat predlagajo Primoža Brezca (nekdanji slovenski košarkar).

1.3.3 Pravlјice

Mladinski oddelek že tradicionalno prireja ure pravljic vsak četrtek od oktobra do maja. Obisk je bil vedno številčen. Epidemija covid-19 je ustaljeni način pravljicnih ur prekinila, zato je bilo potrebno najti nove poti do otrok. V knjižnici smo se odločili, da bomo pričeli snemati pravljice, ki sta jih mladinski knjižničarki odigrali, prebrali ali samo posneli glas in prikazali z ilustracijami. Posnetki so bili objavljeni na Facebook profilu in spletni strani Kosovelove knjižnice, kjer so še vedno na ogled komurkoli.

V pravljicne ure v knjižnici vključujemo tudi pravljice lokalnih avtorjev ali ilustratorjev. Tako med prispevki, objavljenimi na spletu, najdemo tudi domoznansko pravljico Nonotov zid pisateljice in ilustratorke Tine Volarič, v kateri je predstavljen kraški suhozid. Pravljica je anekdota o gradnji suhih zidov, ki so za kraško pokrajino zelo značilni. Slikanico Nonotov zid je izdal Park Škocjanske jame v sodelovanju s Partnerstvom kraške suhozidne gradnje, mladinski oddelek Kosovelove knjižnice Sežana pa jo je s pomočjo videoposnetka predstavil širši javnosti. Ker smo želeli domoznansko zgodbo razviti na več različnih načinov, smo osnovne šole povabili k sodelovanju na literarnem in likovnem natečaju, v čitalnici knjižnice razstavili avtoričine ilustracije, uporabljene v pravljici, z avtorico pa je bil posnet tudi intervju, ki se tako kot pravljica še vedno nahaja na Facebook profilu, spletni strani in Youtube kanalu knjižnice. Pravljico smo tako skozi besedo in sliko približali različnim skupinam uporabnikov.

1.3.4 Bibliopedagoške ure

V Kosovelovi knjižnici izvajamo tudi različne oblike bibliopedagoških ur. Vsak mesec Kosovelovo knjižnico Sežana redno obiskujejo prvi razredi. Vsak obisk, ki obsega eno šolsko uro, je namenjen drugi temi. Ena šolska ura je posvečena življenju na Krasu nekoč (delo, šola, vsakdan), pri kateri smo pozorni tudi na arhitekturne posebnosti Krasa, ki jih še lahko vidimo.

Redno se pripravlja kulturni dan o Srečku Kosovelu za osnovne šole, ki ne spadajo v naše ožje okolje. Tako knjižnico vsako leto obišejo učenci 7. razreda osnovnih šol iz Hrvatina in Ankarana. S pesnikom se seznanijo v študijski sobi, ki se nahaja v prvem nadstropju knjižnice in služi kot spominska soba Srečku Kosovelu. V njej so razstavljena njegova dela in prevodi pesmi v tuje jezike (španski, nemški, hrvaški, italijanski ...). V šolskem letu 2020/21 je zaradi omejitev ob epidemiji nastal videoposnetek o življenju Srečka Kosovela in njegovem ustvarjanju v obsegu ene šolske ure.

Med bibliopedagoške ure z domoznansko vsebino lahko uvrstimo tudi prej natančneje predstavljeno dejavnost Znameniti Kraševci, ki jo pripravljamo za petošolce.

1.3.5 Prireditve in razstave domačih avtorjev

V delovanje Kosovelove knjižnice Sežana so zelo vpeti domači avtorji in ilustratorji. Če je le mogoče, se jih povabi v knjižnico na pogovorne večere ali prireditve, namenjene šoli in/ali vrtcu. Kot primer dobre prakse lahko omenimo sodelovanje z znanim ilustratorjem Damijanom Stepančičem iz Senožeč, ki se vedno odzove vabilu. Gostili smo ga že na prireditvah, pripravili razstavo njegovih del, v času epidemije koronavirusa pa z njim tudi posneli video ter ga objavili na spletu.

1.4 Domoznanstvo na oddelku za odrasle bralce

Domoznanstvu se posvečamo tudi na oddelku za odrasle bralce. Vsako jutro se pregleda serijske publikacije, članke z domoznansko tematiko fotokopiramo in objavimo na oglasni deski knjižnice. Na ta način uporabnike seznanjamo z aktualnim dogajanjem. Strokovna delavka članke uredi, arhivira ter napravi bibliografske zapise v vzajemnem katalogu COBISS. Strokovne delavke prav tako objavljajo prispevke v različnih digitalnih domoznanskih zbirkah, kot so Kamra, Primorci.si, Obrazi slovenskih pokrajin ...

V osrednji knjižnici v Sežani in njenih podružnicah redno pripravljamo razstave domačih avtorjev. Organiziramo tudi prireditve, predvsem v povezavi z lokalnimi ustvarjalci.

Kosovelova knjižnica Sežana sodeluje tudi s turističnim centrom, ljudsko univerzo, kjer se nahaja Kosovelova spominska soba, in nekaterimi drugimi lokalnimi ustanovami. V sodelovanju prirejamo večerne pogovore in prireditve.

V sklop Kosovelove knjižnice Sežana spada tudi Kosovelova domačija v Tomaju, ki jo obiše veliko ljudi tako iz okoliških kot tudi iz različnih slovenskih krajev in ustanov.

2 Kako domoznanstvo približati mladim

Na mladinskem oddelku Kosovelove knjižnice Sežana se zavzemamo, da bi organizirali dejavnosti za vse starostne skupine otrok. Za najmlajše v sodelovanju z Vrtcem Sežana organiziramo obiske posameznih skupin. Razkažemo jim knjižnico, jim povemo, zakaj je pomembna in kaj je primarna dejavnost le-te. Knjižničarke obisk popestrimo s pravljico. Pri izboru pravljič dajemo poudarek na domače (lokalne) avtorje, pisatelje in ilustratorje. Osnovnošolci, ki nas obiskujejo v razredih, radi pogledajo tematske razstave, še posebej domačih avtorjev. Zanje organiziramo tudi razne tematske učne ure in prireditve. Prihodnjo jesen si želimo še aktivnejšega sodelovanja z lokalnim vrtcem in šolo, saj bi na ta način lahko še lažje prenašali dragoceno znanje o preteklosti in jih seznanjali s kulturno dediščino.

3 Zaključek

Zaposleni v Kosovelovi knjižnici Sežana in njenih podružnicah se trudimo organizirati knjižnično dejavnost tako, da jo približamo čim večjemu številu različnih skupin uporabnikov. Ker je pomemben del pri spoznavanju lokalne kulturne dediščine domoznanska dejavnost, se jo trudimo na različne načine vpeljati v dejavnost knjižnice. Organiziramo prireditve, tematske razstave, bibliopedagoške ure za lokalne osnovne šole. Pomemben del knjižnične zbirke predstavlja tudi digitalna zbirka, ki jo neprestano posodabljam in osvežujemo. Želimo si, da bi se domoznansko dejavnost vedno bolj vključevalo v vsakodnevno dejavnost Kosovelove knjižnice in tako poskrbelo, da bi znanje o lokalnih ustvarjalcih ne potonilo v pozabo, ampak se predalo iz roda v rod na različne načine.

Viri in literatura

Hlača, P. (2012). Nabavna politika v splošnih knjižnicah. Magistrska naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Kosovelova knjižnica Sežana, Sežana. (2015). Pridobljeno 4. 6. 2022 s spletne strani <http://www.kosovelova.si/>.

Križem Kras ... po Sežani. Po sledih furmanske poti [Kartografsko gradivo]. (2004). Sežana: Medobčinsko društvo prijateljev mladine.

Križem Kras ... po Sežani. Osebnosti, ulice [Kartografsko gradivo]. (2005). Sežana: Kosovelova knjižnica: Medobčinsko društvo prijateljev mladine.

Križem Kras ... po Sežani. Znamenite osebnosti, Vidmašče [Kartografsko gradivo]. (2006). Sežana: Kosovelova knjižnica: Medobčinsko društvo prijateljev mladine.

Križem Kras ... po Sežani. Gradišče, arheološko najdišče na Taboru [Kartografsko gradivo]. (2009). Sežana: Kosovelova knjižnica : Medobčinsko društvo prijateljev mladine.

Križem Kras ... po Sežani. Partizanska cesta: nekoč in danes [Kartografsko gradivo]. (2013). Sežana: Kosovelova knjižnica: Medobčinsko društvo prijateljev mladine.

Poslovno poročilo za leto 2021, Sežana. (2021). Pridobljeno 4. 6. 2022 s spletne strani <http://www.kosovelova.si/wp-content/uploads/2022/03/POSLOVNO-PORO%C4%8CULO-ZA-2021.pdf>

Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1). (2001). Uradni list RS, št. 87/01 z dne 8. 11. 2001. Pridobljeno 4. 6. 2022 s spletne strani <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO2442>

Tatjana Mavrič

Knjižnica Medvode

LEGENDE MED VODAMI 2021

LEGENDS AMONG WATERS 2021

Izvleček

Medvoški kulturni festival Legende med vodami 2021 je pripravil Javni zavod Sotočje Medvode v sodelovanju s Knjižnico Medvode, TD Žlebe - Marjeta in Zavodom za gozdove Slovenije. Knjižnica je prispevala del programa, in sicer četrto od šestih točk. Na naši prenovljeni terasi s pogledom na obe reki, Savo in Soro, smo razstavili štiri fotografije – tri iz naše domoznanske zbirke, ena pa je bila zaradi pomanjkanja domoznanskih virov posneta pred kratkim. Ob vsaki fotografiji smo predstavili zgodbe, povezane z motivi, prikazanimi na njej. Tako smo predstavili zgodbi s Topola in Smlednika, razglednico Sore iz 1917 je spremljala pravljica, fotografijo stare razglednice papirnice na Verju pri Medvodah pa pripovedovanje o industrijski dediščini Medvod. V petih dneh je našim zgodbam prisluhnilo trinajst skupin otrok – deset razredov iz štirih osnovnih šol in tri skupine otrok iz Vrtca Medvode. Skupaj je naše zgodbe poslušalo dvesto sedeminosemdeset oseb, od tega dvesto enainšestdeset otrok in šestindvajset učiteljic in vzgojiteljic. Odziv poslušalcev je bil pozitiven. Naše sodelovanje v projektu je uspelo zelo dobro kot tudi projekt v celoti.

KLJUČNE BESEDE: domoznanstvo, domoznanska zbirka, lokalni festival, Legende med vodami 2021, pripovedovanje, sodelovanje z lokalno skupnostjo, Občina Medvode, Knjižnica Medvode

Abstract

The Medvode Cultural Festival Legends between the Rivers 2021 was organised by the Sotočje Medvode Public office in cooperation with the Medvode public library, the Žlebe-Marjeta Tourist Centre and the Slovenian Forest Service. The library contributed part of the programme, namely the fourth station out of six. On our renovated panoramic terrace, we exhibited four photographs, three from local studies collection and one taken last year, because we don't have old photographs and postcards of all the places in our collection. We chose two stories, one from Topol and one from Smlednik. While showing the postcard from Sora, we told fairy tale. The fourth photograph was more than one hundred years old postcard of a paper mill at Verje near Medvode and we lectured about the industrial heritage of Medvode. Thirteen groups of children, ten classes from four primary schools in the municipality and three groups of children from the Medvode Kindergarten listened to our stories over five days. Two hundred and eighty-seven people, including two hundred and sixty-one children and twenty-six teachers, visited library. Their response has been positive. Our collaboration was excellent.

KEYWORDS: local history, local studies collection, local festival, Legends between the Rivers 2021, storytelling, cooperation with local community, Municipality Medvode, Medvode public library

1 Uvod

Ena od dejavnosti, ki jih morajo splošne knjižnice po Zakonu o knjižničarstvu (2001) opravljati, je domoznanska dejavnost. Najenostavneje bi lahko to dejavnost opisali kot zanimanje za domači kraj. Ne bomo naštevali, kaj vse v okviru domoznanstva v knjižnicah

počnemo, saj je zbiranje, hranjenje in obdelovanje domoznanskega gradiva rutina. Bolj pomembno postaja sodelovanje z občani, do katerih je včasih težko priti. Zato smo se z veseljem vključili v lokalni festival, na katerem smo dobili priložnost, da del naše domoznanske zbirke

predstavimo otrokom iz vrtca in osnovnošolcem iz prve in druge triade. Ker je takšna priložnost redka, smo v sodelovanje privolili, še preden je bilo povabilo dokončno izrečeno.

2 Dogodek

Ime medvoškega kulturnega festivala *Legende med vodami* izhaja iz geografske lege kraja, saj Stare Medvode, tiste izpred druge svetovne vojne, ki so se v avstrijskih časih imenovali tudi *Zwischenwassern*, ležijo med rekama Savo in Sora, knjižnica pa se nahaja na mestu, kjer se Sora steka v Savo. Tako našo okroglo knjižnico z dveh strani obdaja voda in se knjižničarji medvoške knjižnice počutimo, kot bi bili v službi na mini polotoku. Med knjižnico in strugama obeh rek je majhen, a prijeten košček narave z drevesi, travnikom in skalami tik nad vodo. Ta čudovit ambient bi bilo v prihodnosti smiselno izkoristiti npr. v poletnih mesecih, ko bi lahko izvedli poletno branje v naravi z možnostjo postrežbe napitkov.

Organizator dogodka, Javni zavod Sotočje Medvode, je Knjižnico Medvode povabil k sodelovanju v projektu v začetku leta 2021. S prvimi pogovori o dogodku smo pričeli marca 2021, kmalu pa smo se dogovorili, kaj bo naš prispevek k festivalu. Osnovna ideja dogodka je bila pripovedovanje, ki smo ga popestrili s scenografijo, za kar smo uporabili fotografije in razglednice iz albumov naše domoznanske zbirke. Odločili smo se namreč, da bomo vsaki legendi, zgodbi ali pravljici dodali fotografijo ali staro razglednico kraja, o katerem je pripovedovala. Z zanosom smo pričeli razmišljati, katere zgodbe bi na festivalu lahko predstavili, prav tako pa pričeli iskati razglednice, ki bi zgodbe najbolje predstavile. Časa ni bilo veliko, saj smo morali naš prispevek k festivalu (zamisel, besedilo in fotografije) organizatorjem sporočiti do aprila, da so ti lahko pravočasno pripravili festivalsko knjižico, ki so jo prejeli otroci ob obisku dogodka. Odločili smo se, da bomo predstavili dve legendi, eno pravljico in industrijsko dediščino Medvod. Naš prispevek v knjižici in na dogodku, ki je bil uvrščen pod četrto od šestih točk, h kateri so pristopili otroci, se je imenoval *Domoznanska zbirka v Knjižnici Medvode*. Preostalih pet točk so pripravili Turistično društvo Žlebe - Marjeta, Javni zavod Sotočje in Zavod za gozdove Slovenije s projektom *LIFE WolfAlps EU*. Vsebinsko raznolike točke so bile

razporejene na prizorišču festivala okoli knjižnice in občinske stavbe – sosednjih stavbah v središču Medvod. Dogodek se je odvijal dopoldne, otroci so prihajali po vnaprej pripravljenem razporedu, se ustavili na vseh točkah, ki smo jim rekli *postaje*, in sledili pripravljenim vsebinam.

Prispevku za festivalsko knjižico smo priložili ročno barvano razglednico Šmarne gore iz leta 1905 z besedilom: »Domoznanstvo je zanimanje za ljudi, zgodovino, običaje in dogodke v domačem kraju. Domoznansko zbirko v Knjižnici Medvode sestavljajo knjige, stare razglednice in fotografije krajev v naši občini, članki, objavljeni v lokalnem časopisu Sotočje, imamo tudi nekaj diplomskih nalog, DVD-jev in CD-jev ter celo dva kamna iz bivšega rudnika svinca v Knapovžah, ki se je nahajal na začetku vzpona ceste iz Ločnice na sv. Katarino. Namen zbirke je poznavanje preteklosti in sedanjosti Medvod za dobre odločitve v prihodnosti.« Ob fotografiji Šmarne gore smo prispevku dodali še manjšo fotografijo s Katarine, našemu besedilu pa so organizatorji dodali križanko z rešitvijo/geslom *Domoznanska zbirka*.

Pravijo, da si preprosto lahko oddahneš, ko odkriješ staro, že preizkušeno znanje v sicer že nekoliko stari slovenščini, a vendar preprosto in jasno zapisano, recimo tako, po meri človeka za včerajšnji, današnji in jutrišnji čas (Bahor, 2009). Tako smo se počutili, ko smo izbrali štiri fotografije in jim dodali primerna besedila. Izdelali smo fotografije v velikosti petdeset krat sedemdeset centimetrov, tri v črno-beli tehniki, eno pa barvno. Motivi na fotografijah so bili: papirnica in brusilnica lesa na Verju iz leta 1900, vas Sora iz leta 1917 ter sv. Katarina – Topol iz leta 1913. Fotografijo z motivom sv. Katarine so sestavljale tri majhne fotografije, in sicer cerkev sv. Katarine, pogled na polhograjsko Grmado in gruča ljudi pred gostilno Pri Turistu. Zadnja, sodobna fotografija, je predstavljala smledniški Stari grad. Pri pregledovanju zbirke smo ugotovili, da je zanimivo, kako relativno veliko zbirko starih razglednic iz Smlednika imamo – posnetkov ogromne cerkve, ene največjih v Sloveniji, zgrajene v drugi polovici 19. stoletja, Lazarinijevega dvorca in drugih, posnetkov stolpastih razvalin Starega gradu pa niti enega. Iz tega lahko sklepamo, da se pred stoletjem sploh niso zanimali za ruševine. Morda se jim ni zdelo vredno, da bi fotografirali takšne motive. Fotografije smo

pripeli na stojala, podobna slikarskim, in jih oštevilčili. Vsaka skupina otrok je izžrebala, o kateri fotografiji smo se pogovarjali več in katero zgodbo so poslušali.

Fotografijam z različnimi motivi iz medvoške preteklosti smo dodali zgodbe in jih vsebinsko povezali z dejavnostmi in znanimi osebnostmi, ki so zaznamovali Medvode skozi čas. Prva, kolorirana razglednica iz Verja je prikazovala papirnico in brusilnico lesa na obeh bregovih Save, ki je delovala v letih od 1889 do 1910 (Cafuta, 2016), ko je pogorela in nov kovinski most med njima, ki je zamenjal lesenega, saj ga je leta 1870 odnesla visoka voda. Danes se nahaja na tem mestu Hidroelektrarna Medvode. Cesar Friderik III. je konec 15. stoletja meščanom Radovljice, Kranja in Tržiča dovolil zgraditi most na Sori. Potrebovali so ga za prevoz trgovskega blaga, pri prehodu čezenj pa so pobirali mitnino. To je bil prvi most v Medvodah (Zgodovina cest na Slovenskem, 1972). Stal je približno na mestu, kjer stoji danes most blizu knjižnice. S prvim motivom smo povezali dejavnost žag in mlinov za žito na naših potokih ter mlinov, ki so mleli laneno seme. Iz mletega lanenega semena so pridobivali laneno olje, ki je bilo surovina za firnež in barve. Leta 1908 je bila v Medvodah zgrajena tovarna olja, ki se je kasneje razvila v tovarno barv in lakov Color (Od Jakoba do Jakoba, 2006). Pri tej fotografiji smo omenili tudi papirnico v Goričanah (Cafuta, 2016) in vsebine, ki smo jih prilagodili starosti otrok in njihovega zanimanja za temo. Ker fotografija prikazuje tudi reko Savo, ki ima tudi skozi Medvode hiter

pretok, smo na tej točki predstavili staro zgodbo Tri sestre. Drava, Sava in Soča so bile sestre. Nekdaj so se med seboj menile, katera bo prihodnji dan prva pritekla v morje. Zvečer sta Drava in Soča zaspali, Sava pa se je le potuhnila in kmalu spustila na tiho svoje vode v tek ... (Kunaver, 1991).

Motiv na drugi razglednici, motiv vasi Sora iz začetka dvajsetega stoletja, prikazuje vas s kozolci v ospredju, kmečkimi hišami zadaj, za njimi nekoliko dvignjeno župnišče, v katerem je takrat živel župnik in pisatelj Fran Saleški Finžgar, na majhni uravnavi nad župniščem pa stoji cerkev sv. Štefana, vidna daleč naokoli. Lani smo praznovali 150-letnico rojstva F. S. Finžgarja, ki je v Sori pustil izjemen pečat. Tu je služboval celo desetletje, med leti 1908 in 1918, spomin nanj pa je še vedno živ. V Sori ga je pričakalo zahtevno delo, saj je prišel v okolje sprtih klerikalcev in liberalcev, prva svetovna vojna mu je delo še otežila. Ko je bil v vojsko vpoklican inženir, ki je vodil melioracijska dela na Sori, je Finžgar prevzel vodenje del. V vojno so vpoklicali tudi županovega tajnika, njegovo delo pa je prav tako prevzel Finžgar. Med vojno so se pričele socialne težave družin brez mož in očetov, ki bi v normalnih razmerah dostojno skrbeli zanje, zato je Finžgar na urade pošiljal vloge in prošnje za pomoč družinam v stiski. Pomagal je, kolikor je lahko in kjer je mogel. Zaradi izrednega pomena za kraj, smo se odločili, da bomo obletnico njegovega rojstva obeležiti s prebiranjem njegovih del na kulturnem festivalu. V času

Slika 1: Legende med vodami 2021, pripovedovanje na terasi knjižnice (foto: Knjižnica Medvode)

Slika 2: Sv. Katarina, 1913 (foto: arhiv knjižnice)

upravljanja sorške župnije je napisal nekaj svojih najboljših literarnih del, a so za otroke zgodbe, kot sta Dekla Ančka ali Veriga, prezahtevne, zato smo posegli po pravljicah, ki jih je v otroštvu poslušal na planinah. Zapisal jih je in izdal v zbirki z naslovom Makalonca, ki jo je izjemno likovno opremil Jože Plečnik. Izbrali smo pravljico Makalonca in ji priredili dolžino, da je postala primerna za pripovedovanje na festivalu. Zgodba govori, da je nekoč živel kralj, ki je imel majhno kraljestvo in pet sinov. Premišljeval je, kam bi s sinovi, da bi bili preskrbljeni, kakor se spodobi. Odločil se je takole: najstarejši sin bo njegov naslednik, torej kralj. Drugi sin je rad molil, torej bo opat. Tretji bo vojak, četrti, ki lepo piše, bo pisar. Pri petem se je kolo kraljeve modrosti ustavilo, pripraven je bil za vse. Pa je šel čez nekaj let po svetu ... (Finžgar, 1988). Zgodba se je pričela zapletati, vendar se je dobro končala, kako, pa preverite sami.

Na tretji fotografiji smo prikazali motiv vasi Topol, ki se nahaja na vzpetini, poznani pod imenom, Katarina nad Ljubljano. Vzpetina je dobila ime po cerkvi na robu vasi, posvečeni sv. Katarini Aleksandrijski. Domačini redko rečemo, da gremo v vas Topol, ampak na Katarino. Po našem mnenju poteka s Katarine na sv. Jakoba najlepša sprehajalna pot v okolici Ljubljane, saj se na poti odprejo razgledi na Triglav, Karavanke, Kamniško-Savinjske Alpe, Kranj, Škofjo Loko, Ljubljano, Krim in še naprej. Topol je ljubka vas, s prijetnim gozdom in travniki, ki jih še vedno kosijo. Pot na sv. Jakob ni edina sprehajalna pot, na katero se lahko odpravimo s Katarine, zato

domačini ob koncih tedna raje izberemo kakšno drugo, ki ni tako obiskana. Lepote omenjene poti ob koncih tedna namreč privabijo meščane iz Ljubljane. Ker se po lepem sprehodu prileže dobro kosilo, je na Katarini dobro razvita tudi gostilniška dejavnost. Nekatere gostilne imajo častljivo tradicijo, kot je npr. gostilna Pri Turistu, prikazana na fotografiji, ki se danes imenuje Pr'Jur. Danes na Katarini delujejo tri gostilne. Ker se je festival Legende med vodami 2021 dogajal konec maja in je bil pred nami junij ali rožnik, najbolj živ čas v letu na Katarini, ko se vse pripravljala na stoletja glavni praznik v tem delu leta – kresovanje. Dušica Kunaver nam je dala namig za čudovito in malo znano zgodbo Blažonov oča in zaklad. Kresna noč je bila od nekdaj polna skrivnosti. Po gričih so goreli kresovi, zbralo se je staro in mlado, ob šviganju plamenov in isker so zapeli, pripovedovali zgodbe in počeli še marsikaj, na primer iskali zaklade. Vsi poznamo zgodbo o praproti in njeni moči na kresno noč, kako je bilo z zakladi, pa smo skoraj pozabili. Legenda pravi, da če si bil brez greha, se ti je lahko primerilo, da si zaklad našel. Kar je dobrega, pride z neba, od Boga, kar se skriva v zemlji pa čuva sam hudič. Ko ima vrag prste vmes, se stvari rade zapletejo, potrebnega je precej poguma, a možno je vse. Velja pa eno: zaklad je treba vedno iskati v kresni noči. Blažonov oča, doma na Katarini, je vse to vedel, bil pa je tudi dovolj pogumen za takšen podvig. Neke kresne noči je šel klicat vraga in ga prosit za denar ... Zgodilo se je, da je bil za vekomaj ozdravljen želje po skritih zakladih (Pod Šmarno goro

nekoč, 2006). Kako se je to zgodilo, vam lahko razkrijemo kdaj drugič.

Zadnja, četrta fotografija je prikazovala mogočne razvaline Starega gradu v Smledniku, ostanke obrambnega stolpa, zgrajenega v 12. stoletju (Občina Medvode, 2005). Danes Smlednik obiskujejo predvsem zaradi lepega sprehoda in fantastičnega razgleda, v zgodovini pa je takšen razgled lastnikom omogočal učinkovito obrambo trgovske poti, ki je potekala iz Kamnika proti Škofji Loki in naprej do Furlanije. Grad so posedovali mnogi graščaki, dolgo časa Andeški, med drugimi tudi Celjski in Habsburžani. Obnavljali in vzdrževali so ga do začetka 17. stoletja, povsem opustili pa konec 18. stoletja, ko so se baroni Lazariniji preselili v dvorec v Valburgi. Ljudstvo si je zapomnilo enega od gospodarjev Starega gradu. V davnih časih je na smledniškem gradu živel knez, ki je bil velik kockar. Sreča mu je bila naklonjena, zato je dobival vedno večje zneske. A vedno manj je bilo tistih, ki so še hoteli igrati z njim, saj so prepogosto izgubljali. Ko se nihče več ni hotel pomeriti z njim, je vitez v jezi rekel: »Tudi s samim hudičem bi igral!« Komaj je to izrekel, že je pred njim stal vrag. Igrala sta vso noč ... (Najlepše zgodbe s slovenskih gradov, 2009). Sledila je poguba, a ne za hudiča, temveč je v težave zabredel vitez. Na panjskih končnicah se je ohranila še ena zanimiva ljudska pripoved, povezana s Smlednikom. Baron je zahteval od kmeta davek, ki ga je ta že plačal njegovemu pokojnemu očetu. Kmet je prosil sv. Antona za milost. Ta je hudičem naročil, da so iz pekla pripeljali starega barona, ki je moral pred sodnikom potrditi, da je bil kmetov davek že plačan (Pod Šmarno goro nekoč, 2006).

Projekt Legende med vodami 2021 je potekal 21. maja in nato od 25. do 28. maja 2021. V petih dneh nas je obiskalo deset razredov od prvega do petega in tri vrtčevske skupine iz Vrtca Medvode. Z vsemi skupinami smo se najprej pogovorili o fotografijah, na katerih so prepoznali kraje, ugotovili, katere fotografije so kopije starih razglednic in katera je sodobna fotografija. Opisali so zanimivosti in posebnost na starih posnetkih. Starejše učence smo povabili k ogledu zbirke digitaliziranih razglednic na domači strani knjižnice. Eden od učencev je med štirimi številkami izžrebal eno, kar je pomenilo, da smo učencem predstavili zgodbo, ki se je pod to fotografijo skrivala. V petek, 21. maja, sta nas obiskala

dva četrta razreda iz Osnovne šole Smlednik, program pa smo izvedli na naši terasi. V torek, 25. maja, smo na terasi sprejeli dva peta razreda iz Osnovne šole Preska, v sredo, 26. maja, pa smo zaradi slabega vremena dejavnost izvedli v naši čitalnici. Obiskali so nas štirje razredi iz Podružnične osnovne šole Sora. V četrtek, 27. maja, smo dva peta razreda iz Osnovne šole Medvode gostili na odru Kulturnega doma Medvode, zaključili pa smo v petek, 28. maja, ko smo v naši čitalnici sprejeli tri skupine iz Vrtca Medvode: Zajce, Zmaje in Žabice. Vse tri skupine so poslušale pravljico o Makalonci. Od pripravljenih vsebin so učenci poslušali najmanjkraj (zgolj enkrat) pripoved o industrijski dediščini Medvod, največkrat pa pripoved o vitezu iz Smlednika in Blažonovem očetu s Katarine.

3 Sodelovanje med lokalnimi kulturnimi in izobraževalnimi ustanovami

Pomembno je, da pri vzgoji otrok sodelujemo kulturne in izobraževalne ustanove okolja, v katerem bivajo. V tem projektu smo sodelovali občina, šole, vrtec, društva in knjižnica. Otroci so obiskali knjižnico z razredom, slišali so, da v knjižnici ne hranimo le knjig, ki si jih morda izposojajo skupaj s starši, ampak različno gradivo, da zbiramo tudi gradivo o domačem kraju. Morda so nekateri prvič slišali zgodbo, pravljico iz svoje ali sosednje vasi. Ob naših štirih fotografijah smo se živahno pogovarjali in bogatili vedenje o naši občini.

4 Rezultati projekta

V okviru festivala Legende med vodami 2021 je naše pripovedi poslušalo dvesto sedeminosemdeset oseb, od tega dvesto enainšestdeset otrok in šestindvajset njihovih spremljevalk, učiteljic in vzgojiteljic. Vmes je bilo tudi nekaj gospodov pedagogov. Odziv poslušalcev je bil v celoti odobravajoč. TV Medvode je posnela vse štiri zgodbe, pripravila in objavila je intervju o našem sodelovanju v projektu. Knjižnica Medvode je javnost o dogodku seznanjala na družbenih omrežjih in v lokalnem časopisu Sotočje. Legende med vodami so bile lani tako dobro sprejete, da jih je Zavod Sotočje vključil tudi v letošnjo izvedbo Medvoškega kulturnega festivala. Z novimi štirimi fotografijami in legendami, zgodbami ter dediščino je tudi letos sodelovala Knjižnica Medvode. Letošnji obisk je bil še večji kot lani, saj nas je obiskalo

devetnajst skupin iz vrtcev in šol, število poslušalcev pa je naraslo na štiristo deset oseb. Upamo si trditi, da smo skupaj z ostalimi sodelujočimi v projektu dodali kamenček k uspešnemu in prijaznemu seznanjanju naših otrok z domačim okoljem, kar nam pomeni neizmerno veliko.

5 Zaključek

Otroku že v zgodnjih letih beremo, pripovedujemo in se z njim pogovarjamo. To je edina možnost in pot, kako naj otrok spozna, kaj vse se tako na čustveni kot socialni ter spoznavni ravni skriva v pripovedovanih ali zapisanih besedah, zgodbah, pripovedih ali pravljicah. Z odkrivanjem sveta iz knjig otrok lažje spozna pravi svet (Marjanovič Umek in Zupančič, 2003). Knjižnice imamo pri bralni vzgoji otrok pomembno vlogo. Če je otroška

igra delovanje navzven, je poslušanje pripovedk dejavnost navznoter (Streit, 2015). V projektu *Legende* med vodami smo spodbujanje k branju združili s spoznavanjem domačega okolja. Otroci sedaj vedo, da so zapisane zgodbe nastajale čisto blizu, morda v njihovi vasi. Zgodbe, na katere je potrebno biti pozoren, ne prihajajo le iz daljnih in neznanih krajev. Vedo, da imamo razglednice in fotografije njihovega kraja, stare morda več kot sto let. V projektu smo se spoznavali in sodelovali odrasli in otroci. Čigar uho in oko je bilo obdarjeno s pripovedjo iz materinih in očetovih ust ter iz ust in obraza vzgojiteljice, bo kot brezčasno darilo nosil v sebi duševno tvorne podobe pravljичnega sveta (Streit, 2015). Te ga bodo vse življenje spodbujale k ustvarjalnosti. Povezovalno sodelovanje nudi otrokom varen vstop v okolje. Dragocen je vsak nov vljuden dober dan, morda nasmeh, ki ga dobimo v okolju, kjer živimo in delamo.

Viri in literatura

- Bahor, S. (2009). *Skriti knjižni zakladi: pisna dediščina samostanskih in cerkvenih knjižnic v Sloveniji*. Ljubljana: Tuma: NUK.
- Cafuta, D. (2016). *Zgodovina goričanske papirnice*. Goričane [i. e. Ljubljana]: Kofein dizajn.
- Enciklopedija Slovenije 7. (1993). Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Finžgar, F. S. (1988). *Makalonca*. Celje: Mohorjeva družba.
- Interno gradivo Zavoda Sotočje Medvode za Medvoški kulturni festival 2021.
- Krajevni leksikon Slovenije. (1971). Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Kunaver, D. (1991). *Slovenska dežela v pripovedi in podobi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Marjanovič Umek, L. in Zupančič, M. (2003). *Od poslušalca do bralca*. V *Beremo skupaj: priročnik za spodbujanje branja* (str. 21–81). Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Najlepše zgodbe s slovenskih gradov*. (2009). Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Občina Medvode. (2005). *Medvode: Občina*.
- Od Jakoba do Jakoba: o krajih in ljudeh občine Medvode*. (2006). Medvode: Zgodovinsko društvo.
- Pod Šmarno goro nekoč*. (2006). Ljubljana: samozal. D. Kunaver.
- Streit, J. (2015). *Zakaj otroci potrebujejo pravljice?*. Ljubljana: Buča.
- Zakon o knjižničarstvu. (2001). (Uradni list RS, št. 78/01, 96/02 – ZUJIK in 92/15).
- Zgodovina cest na Slovenskem*. (1972). Ljubljana: Republiška skupnost za ceste.
- Življenje ob Savi: pred in po dograditvi hidroelektrarne v Medvodah*. (2002). Medvode: Zgodovinsko društvo.

Maja Kenda

Petra Puhar

Jana Zeni Bešter

Mestna knjižnica Kranj

DOMOZNANSKI SEPTEMBER IN PORTAL MODREGA PSA: DOMOZNANSTVO ZA VSE GENERACIJE V MESTNI KNJIŽNICI KRANJ

DOMOZNANSKI SEPTEMBER AND WEBSITE MODRI PES: LOCAL STUDIES FOR ALL GENERATIONS IN KRANJ CITY LIBRARY

Izvleček

Domoznanska dejavnost je ena pomembnejših nalog slovenskih splošnih knjižnic in eden od glavnih razlogov za ustanovitev študijskih knjižnic v regionalnih središčih v Sloveniji po vojni, predhodnic današnjih osrednjih območnih knjižnic. V prispevku je predstavljen del dejavnosti, povezanih z domoznanstvom, ki jih knjižničarji Mestne knjižnice Kranj v zadnjih letih pripravljajo za svoje obiskovalce različnih starosti. Pri tem veliko sodelujejo tudi z drugimi lokalnimi ustanovami. Domoznanski september povezuje gorenjske splošne knjižnice pri raziskovanju različnih gorenjskih kulturnih, zgodovinskih in naravnih posebnosti z namenom opozarjanja na bogate zbirke gradiva o domačih krajih in ljudeh, ki jih hranijo knjižnice. Pomembno nadgradnjo zgodovinskih dejstev dodajo tudi obiskovalci knjižnic s svojimi spomini in zgodbami ter na ta način prispevajo svoj del pri razumevanju nekdanjega življenja. Izmed številnih tem, ki so bile predstavljene v dosedanjih izvedbah prireditvev Domoznanskega septembra, je v prispevku izpostavljena razstava o življenju in delu treh izjemnih Gorenjk – Neže Maurer, Helene Puhar in Helene Stupan, ki so jih povezovali okrogli jubileji v letu 2020, zavzetost, humanizem, omika in izjemno prizadevanje za izobrazbo, napredek ter kulturni razvoj slovenske družbe. Razstava je temeljila na raziskavi vseh dostopnih virov in je bila unikatna v več pogledih, saj je šlo za prvo temeljito predstavitev treh pedagoginj. Spoznavanje domače kulturne in naravne dediščine ter krajevnih znamenitosti in znamenitih Gorenjcev je vključeno tudi v prireditve in projekte za otroke in družine, od raziskovanja Gorenjske skozi ljudsko slovstvo in Vandotovega Kekca do igrivih srečanj s Prešernovo poezijo in drobci iz njegovega življenja.

KLJUČNE BESEDE: domoznanstvo, otroci, razstave, prireditve, Mestna knjižnica Kranj, portal Modri pes, Gorenjska, naravna in kulturna dediščina

Abstract

Local studies are one of the most important tasks of Slovenian public libraries and one of the main reasons for establishment of study libraries in regional centers in Slovenia after the war, predecessors of today's regional libraries. The paper presents part of the activities related to local studies, prepared by the librarians in Kranj City Library in recent years for their visitors of all ages. Preparing the activities, librarians cooperated a lot with other local institutions. The project Domoznanski september connects all public libraries in Gorenjska region in researching various cultural, historical and natural features with the aim to drawing attention to the rich collections of material about local places and people held by libraries. Library visitors add an important upgrade to the historical facts with their memories and stories, thus contributing to the understanding of old way of life. Of many topics, presented in the events of Domoznanski september, the paper highlights

an exhibition about life and work of three exceptional women from Gorenjska, Neže Maurer, Helene Puhar in Helene Stupan. They are linked by anniversaries in 2020, commitment, humanism, education and extraordinary efforts for schooling, progress and cultural development of Slovenian society. Exhibition was based on research of all available resources and was unique in more than one aspect, as it was the first time the three educators were presented so thoroughly. Learning about local culture, natural heritage, local attractions and renowned people from Gorenjska is also included in events and projects for children and families: from exploring Gorenjska through folk tales and Vandot's Kekec to playful encounters with Prešeren's poetry and interesting facts from his life.

KEYWORDS: local studies, children, exhibitions, events, Kranj City Library, website Modri pes, Gorenjska, natural and cultural heritage

1 Uvod

Domoznanska dejavnost je ena pomembnejših nalog slovenskih splošnih knjižnic in eden od glavnih razlogov za ustanovitev študijskih knjižnic v regionalnih središčih v Sloveniji po vojni. »Domoznanska dejavnost je bila sestavni del nalog okrožnih študijskih knjižnic, ki so morale po uredbi Ministrstva za prosveto iz leta 1946 zbirati slovstveno, zgodovinsko in narodopisno tiskano in rokopisno gradivo, ki se je vsebinsko vezalo na njihovo okrožje. To gradivo naj bi skupaj z obveznim izvodom vsega slovenskega tiska služilo kulturnemu delovanju, izobraževanju in znanstvenemu delovanju« (Petrov, 1997, str. 11–12).

Tako je tudi Kranj 25. maja 1950 dobil Okrajno študijsko knjižnico. Sledilo je 50 let zbiranja, obdelovanja, hranjenja in dajanja v uporabo najrazličnejšega knjižničnega gradiva, ki je povezano z Gorenjsko in njenimi prebivalci. Nastale so bogate zbirke, na podlagi katerih so knjižničarji pomagali številnim posameznikom pri raziskovalnem delu, postavljali tematske razstave in prirejali literarne večere. Gradivo so zbrali in uredili v posebne zbirke, kot so Prešerniana, Starine, Bibliofilska in Domoznanska zbirka. V predračunalniških časih sedemdesetih let prejšnjega stoletja so knjižničarji pričeli z urejanjem dokumentacijske kartoteke, zbirke domoznanskih člankov iz revij in časnikov, ki je do danes ostala v povsem analogni obliki – kot kataložni listki v lesenem predalniku. Konec devetdesetih let je bibliografsko delo prešlo v digitalno obliko z vnašanjem podatkov o domoznanskih člankih, ki so vsebinsko povezani z Gorenjsko, in pomembnejših prispevkov gorenjskih avtorjev v sistem COBISS. Predstavitev zbirk in gradiva za obiskovalce je bila podrejena prostorskim in

kadrovskim pogojem, v katerih je delovala Osrednja knjižnica Kranj vse do selitve v nove prostore leta 2011. Želja po samostojnem domoznanskem oddelku ostaja na papirju že četrto stoletja (Zeni Bešter (ur.), 2000, str. 19–20).

Po letu 2000 smo nadaljevali s publicistično dejavnostjo in izdali tri brošure v zbirki Pogledi Osrednje knjižnice Kranj, ki so se navezovale na reševanje prostorske stiske v knjižnici in načrtovanje bibliobusne mreže. Leta 2004 je knjižnica pridobila avtorske pravice in posneli smo besedilo romana Ivana Tavčarja Cvetje v jeseni ter ga kot zvočno knjigo izdali na treh CD-jih.

Z uveljavitvijo novega Zakona o knjižničarstvu leta 2001 in Pravilnika o osrednjih območnih knjižnicah iz leta 2003 je Osrednja knjižnica Kranj postala ena od desetih osrednjih območnih knjižnic, ki zdaj že skoraj 20 let izvaja z zakonom določene naloge za svoje širše območje. Koordinacija zbiranja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva za Gorenjsko je tretja naloga po vrsti, osrednji območni knjižnici pa nalaga odgovornost za razvoj domoznanske dejavnosti na njenem območju, podpira široke možnosti sodelovanja in povezovanja z drugimi splošnimi knjižnicami na Gorenjskem, zavodi in posamezniki. Tako je bila v Osrednji knjižnici Kranj že leta 2004 narejena prva analiza domoznanske dejavnosti v gorenjskih splošnih knjižnicah. V njej so na enem mestu predstavljene domoznanske zbirke v knjižnicah in drugih zavodih, prostorski in kadrovski pogoji za domoznansko dejavnost ter bogata publicistična dejavnost gorenjskih splošnih knjižnic, povezana z lokalnimi temami (Adam et al., 2005).

2 Domoznanski september

Analiza je predvsem pokazala, da se gorenjski domoznanci slabo poznajo med sabo, se zelo pogosto ukvarjajo z enakimi temami vsak na svojem območju in bi lahko naredili veliko več tudi za promocijo zelo pestre domoznanske dejavnosti. Ideja o povezovanju je bila samoumevna. Združevanje moči pri obravnavi gorenjskih domoznanskih tem bi prineslo večjo prepoznavnost splošnih knjižic, pridobili bi nove uporabnike in novo gradivo, vsebine bi obravnavali enotno in povezano za širše območje Gorenjske, ki kot pokrajina že sicer živi s posebnimi zgodovinskimi, kulturnimi, naravnimi, jezikovnimi in gospodarskimi značilnostmi.

Nastal je projekt Domoznanski september. Domoznanci iz gorenjskih splošnih knjižnic Osrednje knjižnice Kranj, Občinske knjižnice Jesenice, Knjižnice A. T. Linhartaradovljica, Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka in Knjižnice dr. Toneta Pretnarja Tržič so ga zasnovali z namenom proučevanja različnih gorenjskih kulturnih, zgodovinskih in naravnih posebnosti ter organiziranja prireditev, s katerimi bodo opozarjali na svoje bogate zbirke gradiva o gorenjskih krajih in ljudeh. Zakaj ravno september? Gre za odličen uvod v pestro knjižnično jesen, polno dogajanj in predstavitev. September je tako namenjen gorenjskim in lokalnim temam, ki pogosto zaposlujejo domoznance v gorenjskih knjižnicah vse leto (npr. prva svetovna vojna, prehrana, industrijska zgodovina).

2.1 Začetki

Projekt je prvič potekal v letu 2005, namenjen pa je bil predstavitvi domoznanskih zbirk v gorenjskih splošnih knjižnicah pod skupnim naslovom **Ljubo doma ...** Knjižnice so v svojih enotah pripravile razstave svojega domoznanskega gradiva in posebnih zbirk ter literarne in predstavitvene večere lokalnih avtorjev, natisnjena sta bila zloženska s predstavitvijo domoznanskih zbirk in plakat za promocijo teh zbirk. Osrednja knjižnica Kranj je v sodelovanju z Gorenjskim muzejem organizirala okroglo mizo Domoznanstvo na Gorenjskem, na kateri so gorenjski zavodi s področja kulture (knjižnice, muzeji, arhivi, zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine) orisali svoje domoznanske dejavnosti. Na ta način se je pričelo sodelovanje, ki je v naslednjem obdobju preraslo v skupne projekte, prva izvedba Domoznanskega

septembra pa se je izkazala kot dobra praksa, na osnovi katere so bila izvedena vsa nadaljnja prizadevanja za predstavitev in promocijo domoznanske dejavnosti na Gorenjskem.

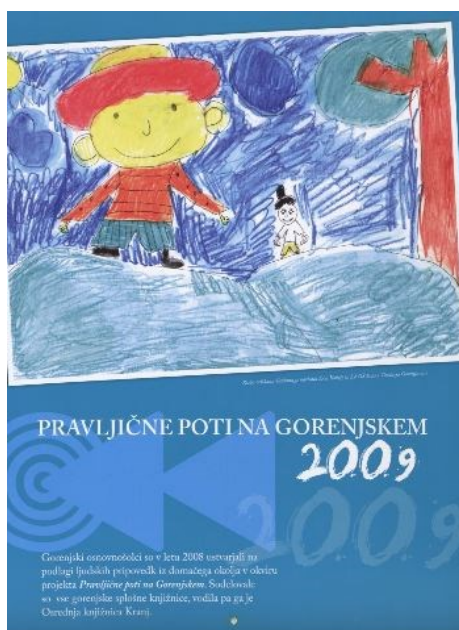

Slika 1: Plakat 1. Domoznanskega septembra z naslovom *Ljubo doma* (Vir: arhiv Mestne knjižnice Kranj)

Septembra 2008 je bil v sodelovanju z gorenjskimi splošnimi knjižnicami izveden program **Pravljične poti na Gorenjskem**, s katerim smo želeli otroke spodbuditi k branju pravljic in pripovedk iz domačega okolja. Otroci veliko časa preživijo ob računalniku in televiziji, ki siromašita njihov domišljjski svet. Zmaji, vile in škrti zanje živijo le v tujih filmih in prevedenih zgodbah, ne poznajo pa bogatega gorenjskega pripovednega izročila, kjer lahko najdejo pravljlično razlago za nastanek marsikaterega naravnega pojava na Gorenjskem, v pripovedkah pogosto nastopajo domača pravljlična bitja, kot so sojenice, divji možje, samorog, dobre vile ... Knjižničarji smo izbrali nekaj pripovedk, ki se nanašajo na bližnje kraje, jih na urah pravljic in na ustvarjalnih delavnicah predstavili otrokom ter jih spodbujali, da so se vživeli v pravljlična bitja. Te so potem narisali ali pa so pripovedko dopolnili in popravili po svoje. Tržiški otroci so tako na podlagi Pripovedke o nastanku Tržiča naredili lutke in zaigrali lutkovno igrico, jeseniški otroci so izdelali lutke pravljličnih bitij triglavskega pogorja. K sodelovanju so bile povabljene tudi osnovne šole, kjer so otroci likovno in literarno ustvarjali na teme pripovedk iz

svojega okolja: Ajdovska deklica, Divjinec na Kriški gori, Hudičev boršt na Zaplati, Kačji studenec, Povodni mož in Petelin v vreči. Knjižničarji so najrazličnejše izdelke učencev razstavili, obenem pa so v vseh knjižnicah pripravili tudi pravljčne večere z domačimi ljudskimi pripovedmi in pripovedovalci. Novembra so bili otroški izdelki razstavljeni v Kranjski hiši, decembra pa je Osrednja knjižnica Kranj natisnila koledar za leto 2009, na katerem je bilo predstavljenih 12 gorenjskih pripovedk in 12 otroških ilustracij. Koledar smo podarili vsem sodelujočim učencem iz gorenjskih osnovnih šol ter številnim ustanovam in posameznikom.

Jeseni 2008 je Osrednja knjižnica Kranj javno objavila gorenjski spletni biografski leksikon **Gorenjci.si**, zato je bil Domoznanski september v letu 2009 namenjen predstavitvi portala javnosti in medijem. Pripravljena so bila srečanja v splošnih knjižnicah, natisnjeni so bili promocijski materiali (predstavitvena zgibanka, plakata A4 in A2, podloge, kazalka, bloki) in poslani na naslove

Slika 2: Naslovnica koledarja za leto 2009 (Vir: arhiv Mestne knjižnice Kranj)

gorenjskih knjižnic, muzejev, občin, osnovnih in srednjih šol ter kulturnih društev s povabilom k sodelovanju pri dopolnjevanju vsebin na portalu. Na ta način je knjižnica pridobila zunanje sodelavce, ki so vnašali podatke o gorenjskih osebnostih iz svojega okolja.

Sodobni gorenjski literati, ki so ustvarjali v zadnjem desetletju, so se v gorenjskih knjižnicah predstavili septembra 2012. Knjižnice so razstavile bogato bero njihovega literarnega ustvarjanja, jih povabile na literarne večere in predstavitve knjig. Predstavljeni so bili radovljiški in tržiški literati ter 27 kranjskih avtorjev, knjižnica Jesenice je pripravila razstavo Domači avtorji na svetovnem spletu, na Bledu so si obiskovalci lahko ogledali gradivo o Bledu iz zbirke Tonija Zupana, v Bohinjski Bistrici pa je bila na ogled razstava knjig in člankov o življenju in delu znamenitega bohinjskega rojaka dr. Janeza Mencingerja. Z razstavo Dr. Janez Mencinger – pisatelj, buditelj slovenskega naroda in glasnik Bohinja so počastili spomin na stoletnico njegove smrti.

Slika 3: Letak za portal Gorenjci.si (Vir: arhiv Mestne knjižnice Kranj)

2.2 Nadgradnja z zbiranjem spominov

Po izvedbi prvih zbiranj spominov, ki jih je organizirala Europeana v drugih splošnih knjižnicah ob obletnici začetka prve svetovne vojne (Škvarč, 2019), je bila nova metoda pridobivanja informacij in zgodb vključena v raziskovanje zgodovine tudi v gorenjskih splošnih knjižnicah, posebej je bil poudarjen pomen osebnih spominov¹ za predstavitev zgodovine in razvoja Gorenjske. V Domoznanskem septembru 2013 so bili organizirani spominski dnevi na temo industrijskega razvoja gorenjskih mest z naslovom **Tovarne propadajo – spomini ostajajo**, tudi kot del prireditev ob Dnevh evropske kulturne dediščine, ki so potekali konec septembra in v začetku oktobra v Sloveniji.

Tema o delu v nekdanjih tovarnah je bila sredi gospodarske krize zelo aktualna. Promocija projekta je

Slika 4: Plakat, ki je vabil na zbiranje spominov o delu v nekdanjih gorenjskih tovarnah (Vir: arhiv Mestne knjižnice Kranj)

¹ Mestna knjižnica Kranj se je z zbiranjem spominov srečala že leto prej v okviru evropskega projekta SEM@S Sharing European Memories at School, ki ga je izvedla v sodelovanju z Gimnazijo Kranj. Raziskovali so industrializacijo Kranja, saj je bilo mesto v času med obema vojnama med najbolj industrijsko razvitimi mesti v tem delu Evrope. Prva skupina dijakov je obdelala zgodovinsko ozadje in naredila plakate za razstavo, ki je bila v prostorih knjižnice. Druga skupina je na podlagi zbranih podatkov sestavila in izvedla intervjuje s svojimi starši in stariji starši. Dijaki so nato združili oba vidika zgodovine in to kritično ovrednotili. Na koncu je pet dijakov z mentorjem iz knjižnice zaključke združilo v kratkem dokumentarnem filmu. Oglede je možno na YouTube kanalu MKK <https://www.youtube.com/watch?v=l1Gz-Y9DKEM>.

potekala preko plakatov, letakov, objav v lokalnih medijih ter spletnih straneh sodelujočih ustanov. V tednu od 24. do 30. septembra 2013 so bili v knjižnice in Gornjesavski muzej povabljeni Gorenjci, ki so ohranili spomine na čase, ko so delali v kateri od propadlih gorenjskih tovarn. Njihove zgodbe so knjižničarji zapisali, spominsko gradivo (fotografije, listine, članke) digitalizirali, predmete fotografirali, vsebine pa predstavili na portalu Kamra in na spletnih straneh knjižnic. Knjižnice so pripravile razstave gradiva o tovarnah Almira, Vezenine, Sukno, Veriga, Plamen, Tekstilindus, Jugočeška, Jugobruna, Planika, IBI, Iskra Orodjarna, Sava in Železarna Jesenice. Posneli so pripovedovanje osebnih zgodb² o delu v gorenjskih tovarnah v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, načinu življenja v tem času (»na šihit so nas vozili kot živali v prenatrpanih šihitarskih avtobusih«), pa seveda tudi o grenkih trenutkih ob stečaju in odpuščanju.

Slika 5: Oglas v Kranjčanki, ki je vabil na zbiranje spominov o delu v nekdanjih gorenjskih tovarnah (Vir: arhiv Mestne knjižnice Kranj)

² Dr. Bojan Knific (2017) meni, da je zbiranje osebnih zgodb eden temeljev etnološkega dela. Dejstva, ohranjena v arhivih, zapisi v knjigah, časopisih in drugih publikacijah, faktografski podatki o proizvodnji, strojih, gospodarski rasti in drugem predstavljajo eno plat nekdanjega življenja ljudi, ki so delali v industriji, ne prinašajo pa mnogih drobcev ter opisov povsem običajnih in posebnih dogodkov, ki pomembno dopolnjujejo vedenje o nekdanjem z industrijsko proizvodnjo povezanim življenju. Na terenu zbrani podatki in spomini kljub subjektivnosti sogovornikov, selekciji spomina in osebnim izkušnjam prinašajo ključ do razumevanja nekdanjega življenja. Te zgodbe so osebne, prav zaradi tega posebne, odstirajo pa tančico nad skrivnostmi, ki v primeru nezbiranja za vedno in pogosto dokončno odidejo v pozabo.

Zbiranje osebnih spominov in zgodb je bilo v okviru Domoznanskega septembra izvedeno tudi v naslednjih letih. Leta 2014, ob 100-letnici pričetka 1. svetovne vojne, se je tema ponujala kar sama: **Gorenjska v času 1. svetovne vojne 1914–1918.**

Z odprtjem soške fronte leta 1915 je Gorenjska postala vojno zaledje, ključno za oskrbo bojišča. Na Gorenjsko so prišli številni vojaki vseh narodnosti Avstro-Ogrske. Od tu so jih pošiljali na fronto, sem pa so prihajali na zdravljenje ali kratek počitek. Šole, samostane in večja poslopja so preuredili v vojne bolnišnice ter različne delavnice in skladišča.

Zapisovanje zgodb in spominov je bilo zelo uspešno, družinske dediščine obiskovalcev so obsegale originalne fotografije s fronte z različnih koncev avstro-ogrške monarhije (Galicija, Soča, Romunija), zemljevide, dnevnikove vojakov, kjer so opisi vojaškega vsakdana, priznanja in medalje, ki so jih prejeli za hrabro bojevanje ali za pomoč vojnim sirotam in vdovam, črnovojne knjižnice ... Pridobljenih je bilo tudi precej predmetov iz tega časa: čutara vojaka s soške fronte, keramična pipa za tobak, izdelana pred 100 leti, topovska hilzna (tulec), predelana v vazo z vgraviranim imenom dekleta, ki jo je dobila v dar – predvsem pa zanimive zgodbe vojakov, ki so postale del razstav in so objavljene tudi na portalu Kamra. Knjižnica A. T. Linhartaradovljica je objavila zgodbo *Obrazi Bleda in Gorij v prvi svetovni vojni*, MKK pa obsežno zbirko *Spomini Gorenjcev na prvo svetovno vojno*. Zelo bogato je bilo tudi dogajanje v vseh gorenjskih splošnih knjižnicah, ki je spremljalo razstave (v Kranju npr. v sodelovanju z Zgodovinskim arhivom Ljubljana razstava *Kuge, lakote in vojske – reši nas, o Gospod! Kranjska v prvem letu velike vojne*): od predavanj do literarnih večerov s predstavitvijo leposlovnih del in projekcij filmov, ki so vsebinsko povezani s časom izpred 100 let, otroških delavnic risanja razglednic, filatelistične razstave in razstave reprodukcij razglednic s soškega bojišča, predstavitev vojnih dnevnikov do literarnega večera Z umetniško besedo proti vojni.

Kakšno mesto imajo prazniki v spominu gorenjskih družin? Kako so praznovali v prejšnjem stoletju, kakšno je bilo praznovanje konca vojne? So bila praznovanja božiča, rojstnih dni, poroke ali mature v času pred drugo vojno drugačna kot po vojni, se razlikujejo od današnjih

praznovanj? Odgovore na ta vprašanja smo knjižničarji iskali septembra 2015 pri raziskovanju spominov na praznovanja v preteklem stoletju z naslovom **Praznični spomini na 20. stoletje.**

Prazniki in praznovanja nas spremljajo od rojstva naprej – krst, prvo obhajilo, birma, valeta, matura, poroka, rojstni dnevi, obletnice, krajevni, državni, mednarodni in cerkveni prazniki, prazniki, ki sledijo letnim časom in kmečkim opravilom ... Vsem praznikom so skupni druženje, glasba, značilna hrana, običaji, praznično okraševanje, praznična oblačila, fotografije za spomin ...

Konec septembra so se v vseh knjižnicah zvrstile razstave zbranega gradiva. V MKK je bila pripravljena razstava v sodelovanju z zgodovinskim krožkom Ljudske univerze Kranj in zasebnim zbiralcem oblačilne dediščine iz Preddvora.

KP
Knjižnica dr. Toneta Pretnarja

Praznični spomini na 20. stoletje

Do konca septembra 2015 obujamo in zbiramo spomine na praznovanja

Prazniki in praznovanja nas spremljajo od rojstva naprej – krst, prvo obhajilo, birma, valeta, matura, poroka, rojstni dnevi, obletnice, krajevni prazniki, državni, mednarodni in cerkveni prazniki, prazniki, ki sledijo letnim časom in kmečkim opravilom ... Vsem praznikom so skupni druženje, glasba, značilna hrana, običaji, praznično okraševanje, praznična oblačila, fotografije za spomin ...

Kakšno mesto imajo prazniki v spominu vaše družine? Kako s(m)o praznovali v prejšnjem stoletju, kakšno je bilo praznovanje konca vojne? So bila praznovanja božiča, rojstnih dni, poroke ali mature v času pred drugo vojno drugačna kot po vojni, se razlikujejo od današnjih praznovanj?

Obiščite nas v Knjižnici dr. Toneta Pretnarja Tržič in nam zaupajte zanimive zgodbe o praznovanjih, ki so se zgodile v vaši družini v prejšnjem stoletju. Morda doma še hranite posebne predmete ali fotografije, ki so vam ostali kot spomin na cerkveni, družinski ali državni praznik?

Fotografije, albume, pisma, recepte, ... bomo preslikali, predmete pa fotografirali in vam jih vrnili.

V ponedeljek, 28. 9. bosta ob 19. uri v knjižnici razstava in pogovor z naslovom *Prisedi, povem ti, kako smo praznovali v 20. stoletju.*

Vabljeni!

Knjižnica dr. Toneta Pretnarja Tržič, www.knjiznica-trzic.si, tel. 04 592 38 83, e-pošta siktr@trz.sik.si

Slika 6: Letak za zbiranje spominov na praznovanja v tržiški knjižnici (Vir: arhiv Mestne knjižnice Kranj)

Domoznanski september 2016 z naslovom **Različnost nas bogati** smo gorenjski knjižničarji izvedli kot odmev aktualnih dogodkov ob soočanju z migranti, ki so na poti v zahodno Evropo prečkali Slovenijo. V letu 2016 so bila izpostavljena razmišljanja o sobivanju različnih kultur na našem ozemlju, ki ima svoje korenine že dolgo nazaj v

zgodovini. Nenazadnje smo tudi Slovani v naših krajih priseljenci. Novemu okolju smo prinesli drugačen način življenja, obogatili smo ga in poživili. Podobno se dogaja tudi v sodobnem času: veliko Gorenjcev ima korenine v bližnjih ali daljnih deželah.

Organiziranih je bilo veliko dogodkov – razstave, pogovori, filmski večer emigrantskega filma, pripovedovanje pravljic iz drugih dežel, delavnice za otroke, improvizacijska predstava – z željo spodbuditi sprejemanje različnosti v našem vsakdanjem življenju. V knjižnicah so Gorenjci, ki so se rodili v tujini, pripovedovali svoje izkušnje, s predmeti, ki so jih prinesli, pa so predstavili kulturo dežel, od koder prihajajo.

Slika 7: Razstava predmetov gorenjskih priseljencev iz Peruja (Vir: arhiv Mestne knjižnice Kranj)

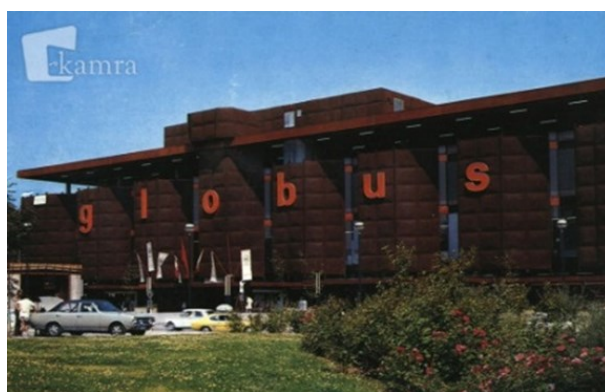
2.3 Povezovanje z Dnevi evropske kulturne dediščine (DEKD)³

V letih od 2017 do 2021 so gorenjski knjižničarji teme Domoznanskega septembra navezali na teme DEKD, evropsko akcijo, ki jo v Sloveniji vodi Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Leta 2017 (DEKD Voda od mita do arhitekture) so od maja do septembra vabili v knjižnice tiste, ki imajo doma stare fotografije mostov, vodnjakov, mlinov, elektrarn, izvirov, da predstavijo običaje in zgodbe, povezane z vodami, ki nas obdajajo. Konec septembra so se v knjižnicah pod skupnim naslovom **Mostovi, vodnjaki, mlini, elektrarne** zvrstile razstave zbranega gradiva. MKK je pripravila v

³ Slovenija je bila leta 1991 s še nekaterimi drugimi evropskimi državami med državami ustanoviteljicami – pobudnicami prireditve DEKD. Dnevi evropske kulturne dediščine so skupna akcija številnih evropskih držav pod okriljem Sveta Evrope in Evropske komisije. Vsako leto znova prireditelji izberejo raznovrstne teme, s katerimi skušajo domači javnosti,

sodelovanju z Zavodom za varstvo narave razstave: Kamen iz vode – voda v kamen (fotografije in kamnine labore in lehnjaka v povezavi z naravno in kulturno dediščino Kranja), Luč v vodo (fotografska razstava v Krajevni knjižnici Železniki), Življenje Ločanov ob reki Sori (fotografije in stare razglednice na temo vode in pričevanja ljudi o življenju, dogodkih in obrteh ob reki).

Leta 2018 je bila v okviru Domoznanskega septembra obdelana tema DEKD **Naša dediščina – kjer preteklost sreča prihodnost**. V Kranju in Škofji Loki so knjižničarji raziskovali prenovo stavb Globus in Sokolskih domov, ki so s posodobljeno arhitekturo pridobili novo vlogo in sodobne naloge. Konec septembra so v Mestni knjižnici Kranj pripravili razstavo Globus – od veleblagovnice do knjižnice, kjer je bila s pomočjo fotografij orisana zgodovina stavbe, ki je bila po načrtih arhitekta Edvarda Ravnikarja zgrajena v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, predstavljen je bil arhitekt s svojimi drugimi kranjskimi arhitekturnimi stvaritvami, s predmeti in dokumenti pa tudi tri kranjska podjetja, ki so na začetku imela v Globusu svoje trgovine: Merkur, Kokra in Živila. V Knjižnici Ivana Tavčarja Škofja Loka so Domoznanski september posvetili spomenu na Sokolski dom, ki je služil več generacijam na različnih področjih. Telovadba, kulturne prireditve, gledališke in kino predstave, koncerti, plesi ter knjižnica so bogatili življenje prebivalcev Škofje Loke. Poleti smo v knjižnici zbirali stare fotografije, spomine in zgodbe, ki se povezujejo s to markantno zgradbo, ter akcijo zaključili z razstavo.

Slika 8: Veleblagovnica Globus okoli leta 1975 (Vir: Kamra.si)

Evropejcem in svetu predstaviti kulturno dediščino Evrope. Pod okriljem Sveta Evrope so poleg nacionalnih dostopne tudi skupne spletne strani (<http://pjp-eu.coe.int/en/web/ehd-jep/home>), na katerih so informacije o organizaciji, ciljih, poslanstvu DEKD kot tudi o sodelujočih državah.

Tema leta 2019 je bila **Dediščina in umetnost**. Mestna knjižnica Kranj je pripravila razstave in predavanja ob okroglih jubilejih kranjskih in gorenjskih umetnikov – prešernoslovca Franca Drolca, režiserja Franceta Štiglica in pisatelja Simona Jenka. Osrednja razstava je bila posvečena umetniški družini Vurnik, predvsem kranjskemu opusu treh generacij podobarjev, arhitektov in slikarjev. V Škofji Loki so razstavljali otroške risbe z detajli loških zgradb in risbe obrtniških izdelkov, v Tržiču so zbirali spomine na tržiške ansamble iz šestdesetih in sedemdesetih let 20. stoletja.

Za temo DEKD leta 2020 **Spoznaj, varuj, ohrani** smo v Mestni knjižnici Kranj pripravili razstavo o treh žlahtnih Kranjčankah ob njihovih okroglih obletnicah. Več o tej razstavi smo zapisali v poglavju 3 tega prispevka.

Ob imenovanju Slovenije za evropsko gastronomsko regijo 2021 smo se gorenjski knjižničarji pridružili aktivnostim DEKD z naslovom **Dober tek!**. V knjižnicah smo raziskovali zgodovino gostišč v naših krajih. V letu epidemije, ki so ga zaznamovale številne omejitve, je bil poudarek na pomenu gostiln kot stičišč kulinarike in družabnega življenja. Letak **Dobro jesti, dobro piti v gorenjskih gostilnah** je spodbujal obiskovalce gorenjskih knjižnic k obujanju spominov na nekdanje gostilne na Gorenjskem, njihovo kulinariko in z njimi povezano dogajanje. V oktobru je bila iz zbranega materiala pripravljena razstava v pritličju Knjižnice Globus Dobro jesti, dobro piti v kranjskih gostilnah in predavanje etnologinj iz Gorenjskega muzeja z naslovom **Kaša, žganci, zelje – dediščina prehrane na Gorenjskem**

DOMOZNANSKI SEPTEMBER V GORENJSKIH SPLOŠNIH KNJIŽNICAH
V GASTRONOMSKEM LETU

*Dobro jesti, dobro piti
o gorenjskih gostilnah*

Slika 9: Letak razstave *Dobro jesti, dobro piti* (Vir: arhiv Mestne knjižnice Kranj)

za sodobno rabo, obiskovalci so si izmenjevali kuharske knjige in recepte, kulinarčno so bile obarvane tudi Njam njam pravljice in ustvarjalne delavnice na otroškem oddelku. V radovljiški knjižnici so predstavili kulinarčne projekte gorenjske razvojne agencije Kuham domače, v Knjižnici Ivana Tavčarja Škofja Loka so zbirali gradivo, povezano z loškimi gostilnami. Na razstavi v knjižnici so bile predstavljene posamezne gostilne skozi čas, gostilniški predmeti, razglednice gostiln, arhivsko in reklamno gradivo.

3 Projekt Tri žlahtne Gorenjke

V Mestni knjižnici Kranj so v raznovrstni paleti kulturno-izobraževalnih dejavnosti tudi številne razstave. Večinoma gostimo predstavitev razstavljalcev iz drugih ustanov, društev in izbranih posameznikov, katerih dela so predmet javnega interesa, najmanj enkrat letno pa pripravljamo velike razstave v lastni produkciji – od ideje, raziskave in vsebine do realizacije.

Tako smo leta 2020 v okviru Domoznanskega septembra predstavili tri imenitne ženske ob njihovih okroglih obletnicah rojstva. Delovale so na različnih področjih, vsem trem pa so bili skupni zavzetost, humanizem, omika in izjemno prizadevanje za izobrazbo, napredek ter kulturni razvoj slovenske družbe. Če bi njihovo mnogovrstno delo strnili v en stavek in z njim povzeli srž razstave, bi bil najbolj ustrezen razvpiti Aškerčev verz »*Napredek in prosveta, to naša bo osveta!*« (Aškerc, 1896, str. 12).

Metodološko je bila razstava sinteza vsega dostopnega pisnega, slikovnega in dokumentarnega gradiva v naši knjižnici, virov s spleta (Arhiv Karl-Franzens-Universität Graz, Dlib, Kamra, Europeana), medijev in gradiva, pridobljenega v sodelovanju z drugimi ustanovami: predvsem s Pokrajinskim arhivom Maribor in Narodnim muzejem v Ljubljani. Najbolj zanimiva so bila srečanja s sorodniki, ki so z nami navdušeno delili spomine in odprli svoje arhive: Tanja in Nina Stupan, Eva Škofič - Maurer, Alenka Puhar in Mojca Tomc - Zupančič. Razstava je bila unikatna v več pogledih. Prvič smo tako temeljito in v tej zasedbi osebe predstavili v Kranju, pa tudi v širšem smislu. Ob razstavi je izšel katalog, ki smo ga uvrstili v našo zbirko Domoznanski razgledi pod številko dve. K odmevnosti je pripomogla tudi otvoritvena slovesnost, ki

smo jo nadaljevali z zanimivim domoznanskim večerom – s pogovorom s sorodniki vseh treh predstavljenih žensk, ki so o svojih prednicah prvič spregovorili na tak način. Celoten dogodek je bil zgleden primer domoznanskega projekta, nadvse primernega prav za izvedbo v knjižnicah.

Vse tri predstavljene ženske si z izjemnimi življenjepisi zaslužijo pomembno mesto v krajevni in širši zgodovini. Najbolj poznana je Maurerjeva, Puharjeva je v zavesti Kranjčanov najbrž prisotna le še zaradi poimenovanja šole, Stupanova pa je za ta prostor zagotovo pravo odkritje.

Slika 10: Odprtje razstave Tri žlahtne Gorenjke (Vir: arhiv Mestne knjižnice Kranj)

Slika 11: Pogovor s sorodniki (Tri žlahtne Gorenjke), 15. maja 2020 (Vir: arhiv Mestne knjižnice Kranj)

3.1 Neža Maurer Škofič

slavistka, pesnica, pisateljica, novinarka, publicistka, urednica in pedagoginja, 22. 12. 1930

Slika 12: Neža Maurer Škofič leta 2020 (Vir: zasebni arhiv Eve Škofič - Maurer)

Neža Maurer, slavistka s paleto poklicev, je predvsem umetnica peresa, ki že skoraj 80 let neumorno pesni, piše in prevaja. S svojim obsežnim literarnim delom se je pomembno zapisala v novejšo zgodovino slovenskega leposlovja. Je prejemnica številnih priznanj, med drugim nagrade Prešernovega sklada, Groharjeve nagrade za življenjsko delo, naziva Slovenka leta 2008 in nagrade zlatnik poezije za življenjsko delo leta 2010. Njeno življenje in dela zaznamujejo neizčrpen vitalizem, iskričav značaj in ustvarjalnost.

Rodila se v Podvinu pri Polzeli. Njena rojstna hiša je od leta 2001 kulturni spomenik lokalnega pomena. Hiša je vključena v Učno pot v objemu polzelskih gričev, občina pa jo obnavlja in ureja v spominski muzej.

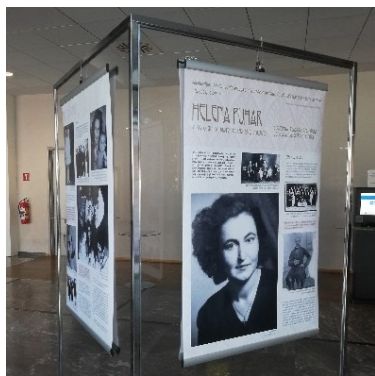
Dokončala je študij na Pedagoški akademiji v Ljubljani in Filozofski fakulteti v Ljubljani. Angažirala se je na področjih, ki so jim skupni trije poudarki: kultura, pedagogika in ustvarjalnost. Delovala je kot novinarka, terenska reporterka, urednica, glavna in odgovorna urednica ter kot direktorica. Zadnja leta službovanja je bila svetovalka za kulturo pri Komiteju za informiranje Slovenije, po upokojitvi pa samostojna umetnica na področju literature. Je članica Društva novinarjev (od leta 1962), Društva slovenskih pisateljev (od leta 1973), Gibanja za kulturo miru in nenasilja (od leta 1983) in PEN kluba (od leta 1991) (Puhar Kejžar, 2020, str. 32).

Ljubezen do literature je vsrkala že v rosnih letih in vse do pred kratkim brez predaha pisala za otroke, mladino in odrasle. Največji del njenega ustvarjanja zajema poezija, nekaj del je proznih, pisala pa je tudi radijske igre in prevajala iz nemščine ter slovanskih jezikov. Številne njene pesmi so uglasbene in prevedene v več jezikov, nekatere so našle svoje mesto tudi v filmih (Kepic Mohar, 2007, str. 86).

3.2 Helena Puhar

pedagoška svetovalka, pisateljica in urednica, 18. 10. 1920–30. 4. 1968

Helena Puhar je bila pedagoška inovatorica, ki je v povojno doktrino vzgoje otrok v Sloveniji vnesla sodobne poglede, interdisciplinarno obravnavo, neavtoritarni, individualiziran pristop in empatijo. Bila je pobudnica za vključitev spolne vzgoje v šolah. Ključno je bilo njeno svetovalno delo, ki ga je institucionalizirala leta 1955 kot soustanoviteljica Vzgojne posvetovalnice. O svojih spoznanjih je pisala članke in knjige, sodelovala v televizijskih oddajah in predavala po Sloveniji (Puhar Kejžar, 2020, str. 19).

Slika 13: Razstavni pano s predstavitvijo Helene Puhar (Vir: zasebni arhiv Alenke Puhar)

Rodila se je leta 1920 v Kranju, v rodbini, ki ji v isti ulici sledimo vse do začetka 17. stoletja. Med njenimi predniki najdemo tudi prvega slovenskega fotografa in izumitelja Janeza Puharja. V Kranju je živela le kot otrok, nato pa jo je šolanje zaneslo drugam. Po izobraževanju na mariborskem učiteljskišču, ki ga je morala zaradi nemške okupacije na hitro zaključiti, je leta 1941 nastopila prvo učiteljsko službo v Podgradu v Beli krajini. Po vojni se je

posvetila uredniškemu delu, leta 1955 pa je pomagala ustanoviti Vzgojno posvetovalnico, pozneje Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše v Ljubljani. Tu je delovala kot svetovalka in direktorica vse do prezgodnje smrti leta 1968.

V svetovalnem centru se je uveljavila kot razumevajoča in zavzeta svetovalka ljudem v stiski. Njeno poznavalsko razsodnost, s katero je pomagala številnim družinam, lahko razpoznamo v njenih knjigah, ki jih brez arhaičnih občutkov lahko beremo še danes. Bila je izjemno prizadevna pri uveljavljanju naprednih idej. O strokovnih dognanjih, izkušnjah in poslanstvu je napisala veliko člankov in razprav, objavljala je v različnih časopisih ter v poljudnih in strokovnih revijah, predavala in nastopala na radiu in televiziji, najbolj trajen pa je njen strokovni knjižni opus (Puhar, 1967).

Leta 1958 je za organizacijo Vzgojne posvetovalnice in za sodobna vzgojna načela ter vzgojne metode prejela Žagarjevo nagrado. Leta 1978 so po Heleni Puhar poimenovali šolo za otroke s posebnimi potrebami v Kranju.

3.3 Helena Stupan

doktorica arheologije, germanistka in profesorica na univerzi, 21. 4. 1900–29. 10. 1992

Helena Stupan (rojena Tominšek) je bila v svojem času ena najbolj izobraženih žensk v Sloveniji. Bila je prva slovenska doktorica arheologije, ki je poleg tega diplomirala tudi iz slovenščine, nemščine in češčine. Uveljavila se je kot učiteljica ter profesorica na gimnaziji in na univerzi, germanistka in avtorica učbenikov s področja nemške književnosti (Puhar Kejžar, 2020, str. 9).

Izhajala je iz ugledne intelektualne družine prof. dr. Josipa Tominška, znanega slavista, literarnega zgodovinarja, šolnika, planinca in dolgoletnega urednika revije Planinski vestnik. Rodila se je v Kranju, v času, ko je njen oče dr. Josip Tominšek poučeval na kranjski gimnaziji. Po prvi svetovni vojni se je vpisala na Univerzo v Gradcu, kjer je študirala slavistiko, germanistiko in romanistiko, pedagogiko ter arheologijo ter doktorirala iz arheologije. Izpopolnjevala se je na univerzah v Strassbourgu, pariški Sorboni in na Karlovi univerzi v Pragi. Po končanem študiju je na zagrebški univerzi

diplomirala še iz slovenščine, nemščine in češčine ter opravila strokovni profesorski izpit (Janko, 1992).

Njen življenjski poklic je postalo poučevanje, ki ga je po svojih močeh izvajala tudi med izgnanstvom med II. svetovno vojno. Bila je gimnazijska in kasneje univerzitetna profesorica na Filozofski fakulteti v Ljubljani na Oddelku za germanske jezike in književnosti. Bila je tudi stalna članica in vodja republiške komisije za učne načrte, inšpektorica za jezikovni pouk na srednjih šolah, recenzentka in ocenjevalka učbenikov za Republiški svet za šolstvo. Za svoje predano in uspešno pedagoško delo je bila leta 1965 odlikovana z redom dela s srebrnim vencem.

Slika 14: Helena Stupan v mladih letih – decembra 1925 (Vir: zasebni arhiv Tanje Stupan)

Helena Stupan je bila avtorica prvih učbenikov za nemški jezik za srednje šole. Njeni glavni deli sta bili Nemško literarno berilo za gimnazije (1953) in Nemška književnost (1968), prvi celoviti prikaz nemške književnosti v slovenskem jeziku, ki ga študenti uporabljajo še danes (Šelih, 2007, str. 371).

4 Domoznanske vsebine za otroke in mlade

Ena od temeljnih nalog mladinske knjižnice je knjižna in knjižnična vzgoja. V največji meri se izvaja z raznovrstnimi bibliopedagoškimi dejavnostmi, namenjenimi predšolskim in šolskim otrokom. V Mestni knjižnici Kranj nam je šele selitev vseh treh oddelkov na eno lokacijo omogočila, da smo lahko v bibliopedagoške dejavnosti v celoti vključili tudi domoznanske vsebine.

Vrtčevskim, zlasti pa šolskim skupinam tako predstavimo posebne zbirke (predvsem Prešerniano) in Gorenjsko sobo, v kateri hranimo gradivo, ki ga kot območna knjižnica zbiramo o Gorenjski. Na ta način otrokom približamo kulturno dediščino kraja in širše regije.

Seveda tudi med Domoznanskim septembrom ne pozabimo na otroke. Pripravimo jim različne ustvarjalne delavnice in organiziramo pripovedovanje ljudskih pravljic.

Poleg otrok in mladih pa so pomembna ciljna skupina tudi njihovi starši oz. družine na splošno, zato v okviru programov za družinsko pismenost, ki jih v knjižnici razvijamo pod skupnim imenom Modra popotnica, pripravljamo tudi poseben niz programov z naslovom Lokalno je modro. Delavnice časovno umeščamo v mesec oktober in jih tematsko povezujemo z Domoznanskim septembrom. Prve delavnice smo načrtovali v Kranju in Šenčurju leta 2020, žal pa nam je epidemija covid-19 preprečila polno izvedbo.

Prvo delavnico z domoznansko vsebino smo izvedli že leta 2018 v okviru projekta Erasmus+ *Family Literacy Works!* v krajevni knjižnici Naklo z naslovom Vozi me vlak v daljave: gremo na izlet v Naklo. Delavnica je potekala na stari obnovljeni parni lokomotivi in vagonu, postavljenima ob stoletnici izgradnje železniške proge med Kranjem in Tržičem. Na delavnici so družine s pomočjo knjižničnega gradiva, zemljevidov in digitalnih medijev spoznavale krajevne znamenitosti in načrtovale izlet po občini Naklo. Za zaključek so otroci preko pobarvank spoznali še rokovnjače, ki so imeli sedež v Udin borštu, in se igrali tradicionalno igrico Cesar, koliko korakov lahko naredim?.

Slika 15: Vagon (Vir: arhiv Mestne knjižnice Kranj)

Vse, kar pripravljamo za otroke in mlade v knjižnici, predstavljamo in nadgrajujemo tudi na spletni strani Modri pes.

Slika 16: Delavnica v vagonu (Vir: arhiv Mestne knjižnice Kranj)

4.1 Portal Modri pes

Portal smo postavili leta 2012 (takrat še z imenom Portal za otroke). Pred tremi leti smo portal prenovili oz. vzpostavili novo, sodobno spletno stran Modri pes, ki sicer združuje tako značilnosti portalov kot spletnih strani. Ime je dobila po maskoti, ki v naši knjižnici predstavlja vsebine za otroke in mlade do konca osnovne šole.

Portal je zasnovan dinamično, tako da omogoča uporabnikom interaktivno sodelovanje. Poleg tega smo želeli doseči še: promocijo branja in dvig bralne kulture, približanje poučnih vsebin (tudi domoznanskih) na igriv način, promocijo vseh prireditev in seveda vzpostavitve Modrega psa kot blagovne znamke. Namenjen je predšolskim in osnovnošolskim otrokom in njihovim staršem, strokovnim delavcem in drugi zainteresirani javnosti. Z njim želimo približati knjižnico in olajšati pot do knjige tako uporabnikom kot knjižničarjem.

Modri pes v svojem albumu (in na Instagramu) predstavlja vse domače (in tuje) kraje, znamenitosti in lokalne kulturne ustanove, ki jih je obiskal. Poleg predstavitev, knjig in projekta Družinsko branje ima na portalu pomembno in zelo obiskano mesto še Kviz Modrega psa.

4.2 Kviz Modrega psa

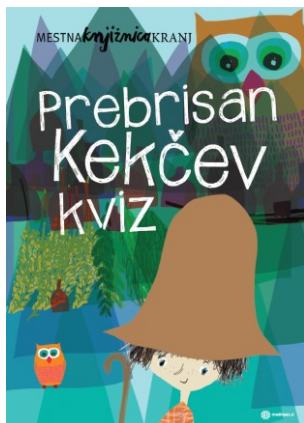
Kviz Modrega psa je v osnovi literarni kviz, po težavnosti in izboru literature namenjen otrokom od 9 do 15 leta. Kvizi pokrivajo vse literarne zvrsti in žanre. Posamezen kviz je sestavljen iz 12 vprašanj, vsakemu vprašanju pa sledi še »kost za povrh«. V njej lahko reševalci preberejo različne zanimivosti in podatke o temi kviza. Kviz Modrega psa je bil sprva zasnovan samo za spletno reševanje na portalu Modri pes, vendar smo se kmalu odločili tudi za tiskane zgibanke, ki se jih lahko rešuje v knjižnici ali doma.

Slika 17: Domača stran portala Modri pes (Vir: modripes.si)

Slika 18: Plakat za promovijo kviza Taprav' Gorenjski kviz (Vir: arhiv Mestne knjižnice Kranj)

Slika 19: Plakat za promovijo kviza Kekčev kviz (Vir: arhiv Mestne knjižnice Kranj)

Slika 20: Naslovnica Prešernovega kviza (Vir: arhiv Mestne knjižnice Kranj)

Kviz v naši knjižnici poteka že deset let. Prvih nekaj let so bili kvizi samostojni, izhajali so na tri mesece, nato pa je sledilo žrebanje petih nagrajencev. Od leta 2016 naprej jih povezujemo v letne cikle: tematsko povezani trije kvizi se lahko rešujejo celo leto, vsak reševalec pa je nagrajen s simbolično nagrado. Kvize rešujemo tudi na organiziranih delavnicah v knjižnici, sodelujemo z osnovnimi šolami in se povezujemo z drugimi splošnimi knjižnicami v regiji. Od leta 2013 so se nam pridružile Občinska knjižnica Jesenice, Knjižnica Antona Tomaža Linharta Radovljica (do 2016), Knjižnica dr. Toneta Pretnarja Tržič, Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka, od 2017 pa tudi Knjižnica Franceta Balantiča Kamnik.

Literarnim kvizom na vsake toliko sledi tudi kviz s poučno vsebino, pripravili pa smo tudi nekaj kvizov, ki so obarvani z domoznansko vsebino. Na kratko jih predstavljamo v nadaljevanju.

Taprav' Goren'ski kviz

V kvizu iz leta 2013 predstavljamo Gorenjsko preko ljudskega slovstva. Izbrali smo dvanajst ljudskih pravljic, ki razlagajo nastanek mest, gora, jezer ... skratka vseh gorenjskih lepot: Pravljica o velikanu, Ajdovska deklica, Legenda o Zlatorogu, Babji zob, Kako je nastalo Blejsko jezero, O nastanku Borovelj in Tržiča, Hudičev boršt na Zaplati, Lubnik, Hudičeva brv, Ajdovski deklici na Krvavcu, Veronika z Malega gradu in Hudičev most.

Prebrisan Kekčev kviz

Kviz je nastal ob 130. obletnici rojstva in 70. obletnici smrti pisatelja in pesnika Josipa Vandota. Z odgovori na dvanajst vprašanj reševalci kviza spoznajo ter obnovijo vse tri Kekčeve zgodbe, filme in pesmico. V »kosteh za povrh« pa so popisane zanimivosti iz življenja in dela Josipa Vandota ter »Kekčeve dežele«.

Prešernov kviz

Kviz Prešerna jagat smo prvič pripravili leta 2016 kot del programa ob kulturnem prazniku 8. februarja, ko je naša knjižnica odprta. Zasnovan je tako, da obiskovalci z odgovori na 13 vprašanj spoznajo življenje in delo Franceta Prešerna, hkrati pa odkrivajo vse skrite koticke naše knjižnice, ko iščejo pravilne odgovore. Črka pred pravilnim odgovorom pa na koncu da rešitev. Kviz se začne v vhodni avli in konča v Gorenjski sobi, kjer so reševalci za svoj trud nagrajeni s prešernovo kroglico, ogledajo pa si lahko še nekaj razstavljenega gradiva iz posebne zbirke Prešerniana. Dve leti smo s kvizom sodelovali v programu Gorenjskega muzeja, ki je organiziral obiske osnovnošolskih razredov iz vse Slovenije. Letos smo kviz preimenovali v K'r prešerno po knjižnici in ga prvič tudi objavili na portalu Modri pes.

5 Zaključek

Novljanova (2005, str. 11–13) ugotavlja, da domoznanska dejavnost daje uporabnikom splošne koristi, kot so znanje, osebna in osebnostna rast, informacijska pismenost, veliko pa je tudi koristi za lokalno skupnost (prepoznavnost knjižnice, spodbujanje ustvarjalnosti in pripadnosti, sodelovanje in povezovanje, promocija lokalne skupnosti in njenih ustvarjalcev). Obenem se lahko prepozna tudi kar nekaj prednosti, ki jih pri tem pridobi knjižničar: identifikacija z lokalno skupnostjo, prepoznavanje njenih potreb, pridobivanje sodelavcev, profesionalni razvoj, razvoj novih storitev, povečevanje uporabe domoznanske zbirke ... Zbiranje spominov in zgodb obenem vpliva na povečanje socialne vključenosti obiskovalcev knjižnice in drugih občanov ter jih spodbuja k ustvarjanju novih vsebin in soustvarjanju novih knjižničnih storitev, zblížajo in povežejo se različne generacije.

Od leta 2005 smo se v gorenjskih splošnih knjižnicah v okviru prireditev Domoznanski september posvečali najrazličnejšim temam, ki smo jih našli med posebnostmi svojih zbirk, aktualnimi obletnicami in lokalno stavbno dediščino, hkrati pa vsebine navezovali na teme, ki jih je raziskovala Slovenija v okviru dnevov evropske kulturne dediščine, in organizirali dneve zbiranja spominov. Povezovali smo se z muzeji, arhivi, zavodi za varstvo kulturne in naravne dediščine, ljudskimi univerzami, privatnimi zbiralci, vrtci, osnovnimi in srednjimi šolami, tiskali plakate, letake, zgibanke, brošure in koledarje. Nastajale so oddaje na lokalnih radijskih postajah, članki za Gorenjski glas in televizijski prispevki. V zadnjih letih

so se dejavnosti uspešno nadgrajevale tudi v spletnem okolju, domoznanske vsebine smo predstavili na spletnih straneh in družbenih omrežjih knjižnic, teme Domoznanskega septembra so bile v obliki digitalnih zbirk objavljene na portalu Kamra. V knjižnicah so bile pripravljene številne razstave, pogovorni večeri, okrogle mize, predavanja, predstavitve knjig in avtorjev, kvizi, delavnice za otroke, pravljичne urice, filmski večeri ... Vsakega septembra z domoznanstvom dihajo različni oddelki gorenjskih splošnih knjižnic, od otroškega do glasbenega in krajevnih knjižnic.

Odzivi, ki jih opažamo po izvedenih delavnicah in bibliopedagoških dejavnostih, kažejo, kako pomembna ciljna skupina so otroci in starši na področju domoznanskih vsebin. Domoznanske aktivnosti, izvedene na ciljni skupini ustrezen in zabavno poučen način, poskrbijo za medgeneracijsko učenje in prenos znanja, ohranjanje kulturne dediščine in posledično tudi večje poznavanje ter vpetost v lokalno okolje tako knjižnice kot njenih uporabnikov. Za širšo predstavitev in promocijo pa je sodobna spletna stran (poleg družbenih omrežij) nepogrešljiva.

Medgeneracijsko povezovanje in vključevanje mladih v raziskovanje domačega okolja je vsekakor pomembna naloga za načrtovalce domoznanskih aktivnosti v Mestni knjižnici Kranj. Nenazadnje bo prireditev Domoznanski september čez 3 leta praznovala 20-letnico. Želimo si, da bi jo ustvarjalni pristopi mladih nadgradili in dodali domoznanstvu nove dimenzije za sodobni čas.

Viri in literatura

- Adam, L. et al. (2005). Domoznanstvo na Gorenjskem. Pridobljeno 20. 6. 2022 s spletne strani <https://www.mkk.si/asset/9Bb72eeTonPMKkuwF>.
- Aškerc, A. (1896). Mi vstajamo!. V A. Aškerc, Lirske in epske poezije. Ljubljana: I. Kleinmayr & F. Bamberg.
- Janko, A. (1992). In memoriam: Adela Žgur (1909–1992) in Helena Stupan (1900–1992). Vestnik, 26(1/2), 7–9.
- Kepic Mohar, A. (ur.) (2007). Šolski album slovenskih književnikov. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Knific, B. (2017). Zbiranje spominov o načinu življenja in dela v nekdanjem Peku. V M. Rogelj (Ur.), Industrijska dediščina Gorenjske: zbornik povzetkov 2. zgodovinskega dneva, Kranj, 29. maj 2017 (str. 16–17). Kranj: Gorenjski muzej.
- Novljan, S. (2005). Domoznanska zbirka: neizkoriščene možnosti? Knjižnica, 49(3), 7–37.
- Petrov, N. (1997). Domoznanska dejavnost v Knjižnici Mirana Jarca. V N. Petrov (Ur.), O delu domoznanskega oddelka (str. 11–34). Novo mesto: Knjižnica Mirana Jarca.
- Pravilnik o osrednjih območnih knjižnicah. (2003). Uradni list RS, št. 88. Pridobljeno 20. 6. 2022 s spletne strani <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV5244>.
- Puhar, H. (1985). Ali smo starši res odpovedali?. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije.
- Puhar Kejžar, P. (2020). Helena Stupan, Helena Puhar, Neža Maurer: tri žlahtne Gorenjke: ob treh obletnicah. Kranj: Mestna knjižnica.
- Šelih, A. et al. (2007). Pozabljena polovica, portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem. Ljubljana: Tuma: SAZU.
- Škvarč, I. (2019). Europeana 1914–2014: zbiranje spominov na prvo svetovno vojno. V Pogled nazaj, polet naprej: zbornik ob 70-letnici Goriške knjižnice (str. 160–165). Nova Gorica: Goriška knjižnica Franceta Bevka.
- Zakon o knjižničarstvu. (2001). Uradni list RS, št. 87. Pridobljeno 20. 6. 2022 s spletne strani <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO2442>.
- Zeni Bešter, J. (ur.) (2000). Osrednja knjižnica Kranj: 40 let med nami. Kranj: Osrednja knjižnica

Anja Rebolj

Darja Peperko Golob

Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto

STAREJŠI KOT SOUSTVARJALCI IN UPORABNIKI SPLETNIH DOMOZNANSKIH ZBIK TER STORITEV V KNJIŽNICI MIRANA JARCA NOVO MESTO

SENIORS AS CO-CREATORS AND USERS OF LOCAL STUDIES DIGITAL COLLECTIONS AND SERVICES OF MIRAN JARC PUBLIC LIBRARY OF NOVO MESTO

Izvleček

V duhu proaktivnosti prispevek obravnava sodelovanje s starejšimi uporabniki pri izgradnji spletnih domoznanskih vsebin (Digitalna knjižnica Slovenije, Kamra in Obrazi slovenskih pokrajin) v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto. S pomočjo koncepta socialne participacije vleče rdečo nit med relevantnimi usmeritvami in aktualnim stanjem na nacionalni in lokalni ravni ter domoznansko dejavnostjo novomeške knjižnice. Na to ogrodje vpne ugotovitve iz vsakdanjega dela in za konec odpira vprašanje (možnosti) recipročnega odnosa med starejšimi uporabniki in stroko.

KLJUČNE BESEDE: domoznanstvo, starejši, Novo mesto, spletne domoznanske zbirke, storitve

Abstract

Driven by proactive stance, the paper discusses involvement of elderly in the building of local studies' digital contents (Digital Library of Slovenia, Obrazi slovenskih pokrajin and Kamra) of Miran Jarc Public Library Novo mesto. The concept of social participation runs a common thread between the relevant guidelines and the current state of affairs at the national and local level, and the home studies of Novo mesto library. On this framework it binds practices from everyday work and concludes with a question of (possibility) of reciprocal relationship between the elderly and local studies librarians.

KEYWORDS: local studies, seniors, Novo mesto, local studies digital collections, services

1 Uvod

Tuja in domača strokovna priporočila usmerjajo splošne knjižnice v sodelovanje z lokalnim okoljem, in sicer v njegovo raziskovanje, skupno oblikovanje programa in spodbujanje uporabnikov, da od pasivnih sprejemnikov vsebin postanejo njihovi sooblikovalci. Domoznanstvo je pomembna dejavnost slovenskih splošnih knjižnic in hkrati tista, s katero aktualne usmeritve o sodelovanju najbolj neposredno povezujemo in uresničujemo.

Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto v lokalnem okolju in širše slovi po Posebnih zbirkah Boga Komelja. Zbirke domoznanskega in drugega redkega in dragocenega knjižničnega gradiva že skoraj 75 let predstavljajo neprecenljiv in nezaključen vir informacij za raziskovanje zgodovine, umetnostne zgodovine, slovenske književnosti in jezika, etnologije in glasbe. Odrasli, še posebej starejši prebivalci, ki so do svojega okolja že vzpostavili čustvene vezi in prepoznali njegove vrednote,

usvojili različna znanja in razvili globlja zanimanja, so praviloma najbolj odzivni in samoiniciativni uporabniki domoznanskih vsebin. Novomeška knjižnica se je, zaradi v ožjem in širšem okolju izkazanih izzivov dolgožive družbe, posvetila prav naslavljanju starejših. Pričujoči prispevek odpira vprašanja odnosa med starejšimi uporabniki knjižnice in knjižničarji domoznanci. Ta medsebojni odnos mora biti oplajajoč za ene in druge kot tudi za domoznanstvo samo.

2 Ključne opredelitve

2.1 Domoznanstvo

Domoznanstvo lahko zelo poenostavljeno opredelimo kot raziskovanje, proučevanje ožje domovine (Slovar slovenskega knjižnega jezika). Strokovni termin domoznanstvo pa lahko bolj slikovito ponazorimo tudi z besedno zvezo »znanje o domu«, pri čemer mislimo na naš domači kraj, mesto, ožje okolje, ki ga videmo vsak dan. Domoznanska dejavnost je ena od pomembnih nalog slovenskih splošnih knjižnic, kajti z njo odgovarjamo na potrebo lokalne skupnosti po iskanju lastnih korenin in identitete. Domoznansko dejavnost tako v knjižnicah razumemo kot skrb za domoznanske dokumente in informacije o njih in iz njih v službi uporabnikom, ki so jim namenjene tudi vse druge knjižnične dejavnosti. Te pa so po svojem bistvu prav tako domoznanske, saj gre za kulturno, izobraževalno, informacijsko, socialno in demokratično vlogo knjižnice v določenem okolju, zato ni slučajno, da je v slovenskih knjižnicah domoznanstvo že od nekdaj spoštovana naloga, ena prvih, s katerimi so se knjižnice pričele sistematično ukvarjati ob svojem nastanku (Petrov, 1997, str. 21).

Knjižničar v domoznanski zbirki je strokovnjak – poznavalec območja, ki ga zbirka pokriva. Njegova naloga je oblikovanje zbirke, izbor gradiva, organizacija le-tega, informiranje in stiki z javnostjo (Filo, 1982, str. 185).

¹ Omrežje E-seniorji Slovenije v okviru Omrežja za aktivno staranje deluje na področju e-vključevanja seniorjev. V sodelovanju z občinami (Ribnica, Brežice, Ilirska Bistrica, Logatec, Maribor, Murska Sobota, Ptuj, Ribnica, Sevnica, Slovenj Gradec) izdaja publikacijo *Kažipot e-storitev za seniorje 55+*, namenjeno informiranju starejših, njihovih odraslih otrok in

2.2 Starejši

V knjižničnem okolju sodijo starejši v skupino odraslih uporabnikov in jih ob naslavljanju ciljnih skupin opredelujemo kot skupino t. i. oseb v tretjem življenjskem obdobju, ki jo sestavljajo starejši zaposleni, nezaposleni in upokojenci (Vilar, 2021, str. 3). Zanje se najpogosteje uporablja izraz starejši (Univerza za tretje življenjsko obdobje, Festival za tretje življenjsko obdobje), ostali izrazi zanje so še starostniki, upokojenci in seniorji¹. V besedilu bomo za opredelitev starejših upoštevali mejo 65 let, s katero po *Zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju* (ZPIZ-2, 2012) zavarovanec pridobi pravico do starostne pokojnine². Z upokojitvijo se namreč začne novo življenjsko obdobje z drugačnimi medosebnimi odnosi, s spremenjeno razporeditvijo časa, drugačnimi finančnimi pogoji, telesnim zdravjem in duševnim počutjem.

Sicer pa gre za generacijsko, socialno, kulturno, ekonomsko in interesno raznoliko ciljno skupino. Zdravstvene oviranosti, povezane s staranjem – od okrnjene motorike, težav z vidom, s sluhom, demence, do manjše družbene vključenosti – zahtevajo ustrezen dostop do knjižničnih storitev in informacij, primerne storitve, programe in osebje z ustreznimi kompetencami (Vilar, 2021, str. 43, 46).

2.3 Socialna participacija

Socialno participacijo navadno povezujemo s svobodo govora, socialno pravičnostjo, aktivnim državljanstvom, civilno družbo in socialno vključenostjo. Socialna participacija je zahodni koncept, sicer razlagan in razumljen različno tako v javnih razpravah kot med teoretiki, vendar skupaj z zgornjimi pojmi predstavlja vrednote zahodne demokracije. Habermas (1962), eden najpomembnejših sodobnih sociologov, je participacijo opredelil kot temelj demokratične družbe in ključen element osebnega razvoja. V medicini oz. zdravstveni negi se strokovnjaki posebej posvečajo socialni participaciji starejših in njeni odvisnosti od fizičnega in socialnega okolja. Participacija se pojmuje kot ključna

vseh, ki pomagajo starejšim (eRegion, b. d.). Omrežje se pri tem vse bolj povezuje s splošnimi knjižnicami ter zagovarja in promovira uporabo leksema seniorji.

² Meja 65 let za starostno upokojitev trenutno velja v večini držav EU (Your Europe, 2021).

determinanta kakovostnega (uspešnega in zdravega) staranja in pomeni vključenost v družbene aktivnosti, ki omogočajo interakcije z drugimi člani skupnosti (Levasseur idr., 2010, str. 2141–2149).

Združeni narodi so leta 1991 participacijo opredelili kot enega od načel za starejše (United Nations Principles for Older Persons, 1991). Če to načelo prevedemo na knjižničarsko ali še ožje, na domoznansko področje, pomeni udeležbo pri načrtovanju programov za starejše v knjižnici, prostovoljno delo, zbiranje lokalne dediščine (ustno izročilo, družinska zgodovina) in zagovorništvo knjižnice (Resman, 2016, str. 5).

3 Stanje in usmeritve

Raziskava Združenja splošnih knjižnic med člani, uporabniki in neuporabniki slovenskih splošnih knjižnic iz leta 2020 je pokazala, da je razširitev sodelovanja z lokalnim okoljem pri nujenju informacij o lokalnem okolju ena ključnih smernic za prihodnji razvoj knjižnic (Raziskava med člani, uporabniki in neuporabniki slovenskih splošnih knjižnic, 2020, str. 4, 82). 75,5 % respondentov je pridobivalo informacije o zgodovini in razvoju domačega okolja, o različnih osebnostih, pomembnih ustanovah, kulturnih, športnih in drugih dogodkih v knjižnici, 85,7 % na spletu, medtem ko se je ostalih virov tovrstnih informacij, kot so muzeji, arhivi in drugo, posluževalo veliko manj respondentov (Raziskava med člani, uporabniki in neuporabniki slovenskih splošnih knjižnic, 2020, str. 56). Podobno se je literarnih večerov, predavanj, razstav itd. v knjižnici udeleževalo 84,6 % respondentov, znatno manj pa pri drugih ponudnikih podobnih vsebin (Raziskava med člani, uporabniki in neuporabniki slovenskih splošnih knjižnic, 2020, str. 64).

Podobno kot na nacionalni ravni je tudi Raziskava med člani, uporabniki in neuporabniki Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto iz leta 2020 pokazala, da je izboljšanje ponudbe informacij, gradiva in dogodkov o zgodovini in razvoju domačega kraja (takoj za boljšo izbiro knjižnega in ostalega gradiva) druga najpomembnejša smernica razvoja knjižnice (Raziskava med člani, uporabniki in neuporabniki Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto, 2020, str. 48). V raziskavi so povedni še naslednji podatki: tretjina respondentov je bila starejših od 60 let (Raziskava med člani, uporabniki in neuporabniki Knjižnice Mirana

Jarca Novo mesto, 2020, str. 9), glede na porazdelitev respondentov po starostnih skupinah na člane, uporabnike in neuporabnike knjižnice je bila zastopanost starejših od 60 let najvišja pri neuporabnikih (Raziskava med člani, uporabniki in neuporabniki Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto, 2020, str. 15–16.). Od celotne ponudbe knjižnice so bili vsi respondenti najmanj zadovoljni z obknjižničnim programom (Raziskava med člani, uporabniki in neuporabniki Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto, 2020, str. 26), sicer pa je 47 % vseh respondentov članov in uporabnikov navedlo, da so obiskovali literarne večere, predavanja, razstave v knjižnici (40 % sploh ne obiskuje tovrstnih dogodkov), 46 % jih je v knjižnici pridobivalo informacije o zgodovini in razvoju domačega okolja (38 % se teh storitev ni posluževalo nikjer drugje) (Raziskava med člani, uporabniki in neuporabniki Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto, 2020, str. 34).

Tako Strategija razvoja splošnih knjižnic 2022–2027 kot Strateški načrt Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto za obdobje 2022–2026 upoštevata zgornje rezultate. Strategija opredeljuje področje povezovanja z uporabniki in uporabnikov med seboj skupaj z načeli trajnostnega razvoja, medtem ko Strateški načrt Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto za obdobje 2022–2026, ki se posebej osredotoča na naslavljanje starejših, zastavlja konkretna ukrepa, vezana na posebne skupine uporabnikov: vzpostavitev novih knjižničnih storitev in obknjižničnih projektov za vključevanje seniorjev ter oblikovanje smernic in kompetenčnega modela knjižničarja za delo s starejšimi v splošnih knjižnicah.

Priporočila in standardi za splošne knjižnice (za obdobje 2018–2028) domoznansko dejavnost (za vse ciljne skupine) opredeljujejo kot posebno knjižnično vlogo. Ta vloga najbolj neposredno predvideva sodelovanje z uporabniki, kar v bistvu izraža že sam njen namen, tj. »podpora razumevanju, raziskovanju lokalne skupnosti in gradnji njene identitete, spodbujanje zanimanja za lokalno okolje, zavedanja pripadnosti lokalni skupnosti, skrb za ohranjanje vrednot lokalnega okolja« (Strokovna priporočila ..., 2019, str. 49) ali pa je to razvidno iz kazalcev uspešnosti, kot je npr. »števil[oj] in/ali delež uporabnikov, ki aktivno sodelujejo pri izgradnji domoznanske zbirke« (Strokovna priporočila ..., 2019, str. 49).

4 Domoznanska dejavnost v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto

4.1 Domoznanska tradicija novomeške knjižnice

Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto ima močno domoznansko tradicijo, globoke strokovne korenine za razvoj sodobne domoznanske dejavnosti. Od ustanovitve dalje je neprekinjeno gojila domoznansko dejavnost s sistematičnim pridobivanjem, strokovno obdelavo in izposajo domoznanskega gradiva, posredovanjem domoznanskih informacij, postavljanjem razstav in z drugimi oblikami približevanja domoznanskih vsebin prebivalcem ožjega in širšega okolja. Strokovne temelje domoznanskega oddelka, ustanovljenega leta 1971 in tedaj imenovanega Dolenjska domoznanska bibliografija, je postavil knjižničar in slavist Karel Bačar (1917–2008), izvrsten poznavalec slovenske in dolenjske literature, kulture in življenja dolenjskega človeka. Poleg že omenjenih dejavnosti je doslej oddelek posebno pozornost namenjal bibliopedagoški, publicistični in raziskovalni dejavnosti. Eden prvih večjih domoznanskih projektov je bil Register javnih delavcev Dolenjske, ki je začel nastajati v začetku sedemdesetih let 20. stoletja, ko si je Karel Bačar zamislil, da bi sestavil seznam vseh za Dolenjsko pomembnejših ljudi, ne glede na to, ali so se tu rodili, šolali, delovali ali pa svoja dela posvetili problemom Dolenjske. Leta 2019 je to dragoceno gradivo za dolenjski biografski leksikon postalo sestavni del portala *Obrazi slovenskih pokrajin*, ki ga urejajo slovenske splošne knjižnice v sodelovanju z uporabniki.

4.2 Sodobni domoznanski utrip za staro in mlado

Temelječ na tradiciji je sodobni čas prinesel številne nove izzive na področju domoznanstva. Zavedajoč se, da je domoznanstvo krvni obtok splošne knjižnice, ki preveva vse sfere njenega delovanja, ne le domoznanskega oddelka, si je novomeška knjižnica z namenom, da poudari in med prebivalci ozavešči svojo v okolje ukoreninjeno vlogo za delovanje na področju domoznanstva, izbrala moto *»Ljubo doma, kdor ga pozna.«* To svoje poslanstvo poskuša uresničevati pri različnih ciljnih skupinah potencialnih uporabnikov, glede na njihova zanimanja in želje ter potrebe, ki jih zaznavamo v okolju.

Domoznanske dejavnosti so seveda prilagojene starostnim skupinam uporabnikov oz. obiskovalcev in potekajo v sodelovanju z vrtci, šolami, sorodnimi kulturnimi ustanovami ter društvi. V zadnjem obdobju je poleg sodobnih možnosti dostopa do zanimivih lokalnih vsebin, na katere se ta prispevek osredotoča, poudarek na programih, ki ljudi popeljejo iz knjižnice na ulice in v naravo.

Pa začnimo pri najmlajših, ki jih je še dokaj lahko navdušiti za lokalne zanimivosti, preoblečene npr. v knjižničnega škrata Rudija, ki predšolske otroke popelje po starem mestnem jedru Novega mesta, nekoč imenovanem Rudolfswerth. Tudi osnovnošolci nas še radi obiskujejo, eden naših najbolj obiskanih projektov je literarni sprehod po Novem mestu, kjer spoznavajo ulice in hiše ter zgodbe in anekdote o pisateljih in pesnikih, ki so nekdanje tu živeli. Na tem mestu gremo težko mimo dejstva, da je bilo domoznanstvo nekoč v šolah učni predmet, ki je učencem posredoval prve, osnovne razglede po njihovem okolju in prirodi, ljudeh, stvareh in dogodkih. Danes to področje samo delno pokrijeta šolska predmeta naravoslovje in družba, v knjižničarstvu pa ugotavljamo, da pojem domoznanstvo pravzaprav poznamo samo v lastni stroki. Izraz je star, očitno se je mnogim zdel tudi zastarel, a je še vedno najprimernejši, saj veliko pove. Pri domoznanskih dejavnostih za srednješolce poleg literarnega sprehoda po Novem mestu izpostavljam v sklopu učnega programa organizirana predavanja o bogati literarnozgodovinski podobi Novega mesta, Dolenjske in Bele krajine ter vodene ogledne razstave s tematiko, povezano z lokalnim okoljem.

Najbolj odzivni uporabniki domoznanskih vsebin so vsekakor odrasli, še zlasti starejši prebivalci, ki so do okolja, v katerem živijo in/ali delajo, že vzpostavili čustvene vezi in prepoznali njegove vrednote, usvojili različna znanja in razvili globlja zanimanja. Zato je domoznanskih vsebin za to ciljno skupino največ in so tudi najbolj raznovrstna – od objav v lokalnih časopisih, na radiu, televiziji in na raznih portalih ter družbenih omrežjih do dogodkov z domoznansko vsebino in projekta *Zbiramo spomine*.

Najbolje sprejeti so zagotovo programi, narejeni za vse starostne skupine hkrati, saj se z njimi vzpostavljajo medgeneracijske vezi, prenos izkušenj in znanj,

sodelovanje, socialna sinergija ipd. Primer takšnega programa je zagotovo tradicionalni Trdinov literarni pohod, ki je letos že sedmič zapored potekal po dolenskih poteh pisatelja in etnografa Janeza Trdine z najmlajšim, petletnim udeležencem in najstarejšim čilim pohodnikom, ki je dopolnil že 94 let. Nič manj zanimanja ne požanjejo tematski organizirani sprehodi po Novem mestu in okolici, pripravljeni v sodelovanju z Dolenjskim muzejem Novo mesto in novomeško enoto Zavoda za kulturno dediščino Slovenije. Eden teh je gotovo sprehod po poteh novomeškega tiskarja, založnika in bibliofila Janeza Krajca, ki je ob koncu 19. stoletja knjigo in branje ponesel v skoraj vsak (skromni) dom na Dolenjskem in širše. Še veliko je podobnih vsebin, s katerimi je knjižnica prisotna v ožjem okolju, izpostavili smo le nekaj oblik dela, s katerimi se je v zadnjem času, zasičenem z informacijami in podatki, knjižnica zelo približala ljudem.

Tako, kot je praviloma težko vzbuditi zanimanje za »domače logove« pri mladih, pri čemer vendarle izhajamo iz lastne izkušnje, se je včasih še težje približati in razumeti svet starejših ter upoštevati njihovo življenjsko izkušnjo.

5 Spletne domoznanske vsebine in starejši

Navedena opažanja temeljijo na izkušnjah zadnjih let, ko so domoznanske vsebine vedno bolj prisotne in dostopne na svetovnem spletu ter so k njihovem sooblikovanju knjižnični uporabniki izrecno vabljeni. Natančneje, digitalizacija pisne kulturne dediščine (Digitalna knjižnica Slovenije), ustvarjanje digitaliziranih domoznanskih vsebin (Kamra), vključno z akcijo Zbiramo spomine, ki jo knjižnice Dolenjskega območja izvajamo vsako leto na različne teme, ter priprava biografij lokalno pomembnih osebnosti (Obrazi slovenskih pokrajin) so tiste domoznanske dejavnosti in vsebine, pri katerih so uporabniki, še posebej starejši, ne le njihovi konzumenti, temveč tudi informatorji in viri gradiv. Ob tem se soočamo z izzivi, kako med knjižnico in starejšimi (ne)uporabniki vzpostaviti učinkovito medsebojno komunikacijo, zaupanje, empatijo in obojestransko tvorno sodelovanje.

Tehnološke (z)možnosti razkrivajo številne razlike med starejšimi kot ciljnim uporabniki, še posebej njihovo socialno ozadje in iz njega izhajajoče ekonomske razmere in interese oz. prioritete. Če nekoliko posplošimo ugotovitve, pridobljene pri vsakdanjem delu, se izrišeta dve skupini starejših. Na eni strani gre za prebivalce lokalnega okolja, ki hranijo gradivo in spomine, a njihove vrednosti ne prepoznavajo, do knjižnice pa nimajo (posebnih) zahtev. To so običajno neuporabniki ali člani knjižnice; slednji si izposojajo knjižno gradivo in občasno obiskujejo knjižnične prireditve, spletnih knjižničnih portalov pa ne uporabljajo. Na drugi strani so uporabniki, ki se zavedajo vrednosti doma hranjenega gradiva in z njim preišljeno ravnaajo oz. ga le redko namenijo širši javnosti³, do knjižnice pa artikulirajo posebne zahteve. Ti navadno niso člani knjižnice, a občasno obiskujejo prireditve in spremljajo spletne domoznanske vsebine. Kaj to pomeni za naše delo na področju domoznanstva?

Britanski fizik Tim Berners-Lee, ki je zasnoval svetovni splet, si je splet zamislil »kot medij za sodelovanje in kraj, kjer bi se ljudje lahko srečevali, brali in pisali« (Koofr, 2020), torej kot *idealni* instrument socialne participacije, čemur slednji prikimavajo. Poleg tega v njem vidijo *idealno* krajino za postavljanje večnih in brezplačnih spomenikov.

Tako smo v zadnjem obdobju priča navdušenju starejših, posameznikov ali organiziranih v različna društva, odbore in klube, nad tehnološkimi možnostmi sodobnega časa. V želji po aktivni vključitvi v družbo so kot izkušeni strokovnjaki z različnih področij in zvesti lokalpatrioti »posvojili« knjižnične domoznanske portale s predlogi objavljenih vsebin, še posebej dejavni so na področju promocije in digitalizacije lokalne kulturne dediščine. V njihovem odnosu s knjižnico kot skrbnico bogatih zbirk domoznanskega gradiva, ki razpolaga s strokovnim znanjem na področjih digitalnih vsebin, raziskovalnega dela in nudenja domoznanskih informacij ter nosi tako etično kot finančno odgovornost za gradivo, ki ga zbira, hrani in posreduje svojim uporabnikom, pogosto nastaja komunikacijski šum. Obe sodelujoči strani se znajdetata v slepi ulici medsebojnega nerazumevanja potreb, želja, zahtev in realnih možnosti.

³ Ena od izjem je digitalna zbirka na portalu Kamra z naslovom Boris Andrijanič, mag. farmacije, ki je sledila razstavi v

Dolenjskem muzeju Novo mesto in nastala kot plod sodelovanja med sinom vidnega novomeškega farmacevta in kustodinjjo.

Drugi zgovoren primer je akcija Zbiramo spomine, načelno pa to velja tudi za knjižnična portala Kamra in Obrazi slovenskih pokrajin. Sodelujoči izvedo za akcijo, če jih povabimo in nagovorimo osebno. Če se vrnemo na prej opredeljeni skupini starejših, je prva skupina pozorna še na radijski oglas ali časopisni prispevek. Starejši iz te skupine se odzovejo in v knjižnico prinesejo pokazat in digitalizirat gradivo, če jim temo osebno približamo glede na njihov kraj bivanja, generacijo, jim spodbudimo asociacije in zagotovimo, da so njihovi spomini in gradivo vredni ter imajo pomen za našo skupnost. Uporabniki druge skupine izrazijo navdušenje nad projektom, povprašajo, kaj jim knjižnica še lahko ponudi, izvemo nekaj njihovih osebnih povezav s temo in pomembnimi osebnostmi ter o možnih kontaktnih osebah, vendar nam gradiva ne posredujejo.

Tako oba opisana primera izpostavljata odnos med knjižnico in njenimi starejšimi uporabniki, ki naj bi bil z vidika knjižnične javne službe simetričen oz. vzajemen. Splošna knjižnica pripada lokalni skupnosti in deluje v njenem interesu. Člani skupnosti nanjo naslavlajo zahteve z vidika svojih posamičnih interesov. Starejši imajo ali zelo jasne potrebe ali pa (le) sprejemajo, kar jim knjižnica nudi. Ta ugotovitev sicer ni presenetljiva, saj generacijsko gledano kultura participacije ni bila del odraščanja današnjih starejših. Vsaka participacija odpira vprašanje recipročnosti, v našem primeru med uporabniki in stroko.

Kako ustvariti vzajemen odnos, s katerim bomo starejše vključili v knjižnično domoznansko dejavnost kot njene uporabnike in tvorce? Kako uresničevati načelo participacije starejših uporabnikov pri domoznanskih aktivnostih ob skrbi za gradivo in knjižnico samo? Poleg knjižničnega servisa za uporabnike je knjižnica tudi varuhinja gradiva. Obe nalogi sta nerazdružljivi in uresničljivi le ob doslednem izpolnjevanju kriterija strokovnosti. Področja, ki jih ta vprašanja zadevajo, so: informiranje uporabnikov o možnostih participacije, njihovo izobraževanje o domoznanstvu kot dejavnosti in vsebini ter osveščanje o pomenu dediščine, digitalno opismenjevanje, način komunikacije, vpetost splošne knjižnice v lokalno okolje napram geografsko neomejenim knjižničnim spletnim vsebinam in nadvse pomembna komponenta – usposobljenost za delo s starejšimi.

6 Zaključek

Staranje družbe, socialna participacija in spletno okolje so aktualne družbene teme, ki se v knjižničnem domoznanskem okolju kažejo v načinu izgradnje in predstavljanju domoznanske zbirke. Če sta spletno okolje in socialna participacija idealen par, pa nista pisana na kožo starejšim. Raziskave kažejo, da večina vprašanih (vseh generacij) pridobiva informacije o zgodovini in razvoju domačega okolja v knjižnici, torej prepoznavajo splošne knjižnice kot vir domoznanskih informacij.

Sodelovanje (starejših) pri sami izgradnji spletnih domoznanskih vsebin obsega tako neposredno prispevanje vsebin, kar omogoča Album Slovenije, kot doprinos gradiva in informacij, ki z delom knjižničarja domoznanca postanejo spletne vsebine (Digitalna knjižnica Slovenije, Obrazi slovenskih pokrajin, Kamra). Vsakodnevno delo je izrisalo dva profila starejših, od katerih pa noben na tem področju s knjižnico ne tvori vzajemnega odnosa, ki bi bogatil tako njih kot domoznansko dejavnost knjižnice. Izgradnja spletnih vsebin in njihova uporaba zahtevata od uporabnika najprej interes, nato dostop do ustrezne tehnologije, določeno raven digitalne pismenosti in drugih znanj (kot je npr. kritično vrednotenje virov), predvsem pa odprtost do stroke in zaupanje vanjo. Pogoji sodelovanja starejših pri izgradnji domoznanskih zbirk tako predstavljajo za splošne knjižnice izziv, kako zgornje pojme in usmeritve z deklarativne ravni prevesti v dejanja.

Viri in literatura

Filo, B. (1982). Domoznanska zbirka in domoznanske informacije. *Knjižnica* 26(3/4), 171–185.

Koofr. (2020). *Praznujte dan svetovnega spleta*. <https://koofr.si/blog/objave/praznujte-svetovni-dan-spleta>.

Habermas, J. (1962). *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a category of Bourgeois Society*. Polity.

Levasseur, M, Richard, L, Gauvin, L, Raymond, E. (2010). Inventory and analysis of definitions of social participation found in the aging literature: proposed taxonomy of social activities. *Social Science & Medicine* 2010; 71(12), 2141–2149.

Petrov, N. (1997). *O delu domoznanskega oddelka*. Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto.

Raziskava med člani, uporabniki in neuporabniki Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto (2020). Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto.

Raziskava med člani, uporabniki in neuporabniki slovenskih splošnih knjižnic. (2020). Združenje splošnih knjižnic. https://www.knjiznice.si/wp-content/uploads/2020/06/ZSK_javnomenjska_raziskava_Ninamedija_2020.pdf

Resman, S. (2016). *Smernice za oblikovanje storitev za starejše*. Mestna knjižnica Ljubljana.

https://www.mklj.si/wp-content/uploads/2021/06/Smernice_za_starejse.pdf

Slovar slovenskega knjižnega jezika. <https://fran.si/>

Strategija razvoja splošnih knjižnic 2022–2027. (2022). Združenje splošnih knjižnic.

Strateški načrt Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto za obdobje 2022–2026. (2021). Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto. https://www.nm.sik.si/media/pdf/knjiznica/2022/strategija_KMJ_verzija_tisk_jan22pop.pdf

Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice: (za obdobje 2018–2028). (2019).

Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

United Nations Principles for Older Persons. (1991). <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-principles-older-persons>

Your Europe. (2021). *Pokojnina v tujini*. https://europa.eu/youreurope/citizens/work/retire-abroad/state-pensions-abroad/index_sl.htm

Vilar, P. (2021). *Posebne uporabniške skupine ter uporabniki s posebnimi potrebami*

[Študijsko gradivo]. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.

Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-2). (2012). *Uradni list RS*, št. 96/2012, 39/2013, 99/2013 – ZSVarPre-C, 101/2013 – ZIPRS1415, 44/2014 – ORZPIZ206, 85/2014 – ZUJF-B, 95/2014 – ZUJF-C, 90/2015 – ZIUPTD, 102/2015, 23/2017, 40/2017, 65/2017, 28/2019, 75/2019, 139/2020, 189/2020 – ZFRO, 51/2021 in 121/2021.

Anja Frković Tršan

Tomaž Miško

Mestna knjižnica Ljubljana

IZVAJANJE DOMOZNANSKIH STORITEV ZA OTROKE IN STAREJŠE V MESTNI KNJIŽNICI LJUBLJANA

LOCAL STUDIES ACTIVITIES FOR CHILDREN AND SENIORS IN LJUBLJANA CITY LIBRARY

Izvleček

V Mestni knjižnici Ljubljana namenjamo veliko pozornosti izvajanju domoznanskih dejavnosti, ki so namenjene posameznim ciljnim skupinam. V prvi vrsti se osredotočamo na otroke, saj menimo, da je zgodnji stik z lokalno kulturno dediščino zelo pomemben in igra ključno vlogo pri spodbujanju otrokovega razumevanja svojega prostora bivanja ter vzbujanju občutljivosti za dogajanja v naravnem in družbenem okolju. Enako zavzeto se posvečamo starejšim, ki za lokalno kulturno dediščino izkazujejo največ zanimanja in so hkrati glavni akterji pri njenem ohranjanju. V pričujočem sestavku predstavljamo štiri domoznanske dejavnosti, ki jih že vrsto let izvajamo v Mestni knjižnici Ljubljana in so namenjene omenjenima ciljnim skupinama. Otrokom poskušamo lokalno naravno in kulturno dediščino približati s pomočjo dveh stalnih dejavnosti, in sicer Kulturne dediščine za družine ter Literarnih sprehodov po Ljubljani, starejšim pa sta namenjena regijski domoznanski natečaj za najboljšo zgodbo Zgodbe mojega kraja ter petje ljudskih pesmi Prišla bo pomlad. Z izvajanjem teh dejavnosti v Mestni knjižnici Ljubljana aktivno spodbujamo rast lokalne zavednosti občanov in utrjevanje skupnosti, v kateri živimo in delujemo.

KLJUČNE BESEDE: ciljne skupine, starejši, otroci, kulturna dediščina, domoznanske storitve

Abstract

The local studies activities of the Ljubljana City Library are often aimed at specific target groups. Our primary target group is children, as we believe that being exposed to local cultural heritage from a young age can play a significant role in a child's understanding of their local environment and their appreciation for its natural and social surroundings. We also pay special attention to the elderly, as they are the group that shows most interest in local studies, and play a key role in the development of the field. In the following article, we will showcase four long-running local studies activities aimed at these two target groups that have been taking place within the ambit of the Ljubljana City Library. The projects Cultural Heritage for Families and Ljubljana Literary Walks present the local natural and cultural heritage to children in an engaging way, while the regional competition Stories from my Town collects the best short stories from our elderly userbase, and Spring is Coming is a musical gathering where we sing folk songs. By organizing these activities, the Ljubljana City Library promotes the citizens' appreciation for their environment and helps build a stronger local community.

KEYWORDS: target groups, elderly, children, cultural heritage, local history services

1 Uvod

V Slovanski knjižnici, Centru za domoznanstvo in specialne humanistične zbirke usklajujemo izvajanje domoznanske dejavnosti na ravni celotne Mestne knjižnice Ljubljana. Pridobivamo, obdelujemo, hranimo in posredujemo domoznansko gradivo, oblikujemo tematske razstave in izdajamo domoznansko revijo, organiziramo strokovna predavanja, izvajamo programe digitalizacije knjižničnega gradiva ter spodbujamo aktivnosti na domoznanskem spletnem portalu Kamra za potrebe Osrednjeslovenskega območja. To so temeljne dejavnosti na področju domoznanstva, ki jih že dolga leta namenjamo tudi starejšim uporabnikom in jih promoviramo pod skupnim geslom Ljubljanske zgodbe.

Starejši so ciljna skupina, ki postaja iz leta v leto številčnejša, zato smo v Mestni knjižnici Ljubljana (dalje MKL) leta 2016 sprejeli Smernice za oblikovanje storitev za starejše (Resman, 2016), ki so v zadnjih šestih letih usmerjale načrtovanje in razvoj na tem področju. Pričakujemo lahko, da bodo sčasoma storitve za starejše zapolnjevale vedno večji del programa knjižnice, saj se bo skladno z demografskimi spremembami spremenila tudi struktura članstva knjižnice. Od leta 2019 mrežimo vse ključne dejavnosti za starejše pod geslom Modra leta, ki združuje aktivnosti, kot so delavnice za krepitev spomina, individualno učenje računalništva, igranje šaha v knjižnici, petje ljudskih pesmi, zbiranje spominov itd.

Smernice so uvedle v razumevanje problematike koncept kreativnosti in soudeležbe, kar pomeni, da postajajo starejši aktivni udeleženci in ne le pasivni uporabniki storitev ter tudi potencialni partnerji pri oblikovanju vsebin. Nove raziskave o pozitivnem staranju dajejo poudarek na udeležbi in izražanju bolj kot pasivnemu zbiranju in kopičenju informacij. Oblikovati moramo storitve, ki pospešujejo različne spretnosti, aktivirajo ustvarjalnost starejših uporabnikov ter jih opolnomočijo za aktivno medgeneracijsko sodelovanje in nove prakse prostovoljstva (Resman, 2016).

Na domoznanskem področju bo vloga starejših pri prenašanju izročila kulturne dediščine vedno bolj pomembna. V MKL smo si v novem strateškem obdobju 2022–2026 zadali za cilj razvoj obstoječe dejavnosti

zbiranja spominov prebivalcev. K aktivnemu sodelovanju bomo skušali pritegniti uporabnike in partnerje knjižnice, upokojeince in prostovoljce, jih usposobiti za zbiranje zgodb in vnašanje gradiva v Album Slovenije. Z učinkovito digitalizacijo knjižničnega gradiva in prehodom domoznanskih prireditev v hibridno obliko pa bomo zagotovili storitev za tiste starejše, ki ne morejo obiskati knjižnice (Povsod v mestu, 2020).

Med obstoječimi domoznanskimi dejavnostmi za starejše smo za predstavitev v pričujočem sestavku izbrali regijski domoznanski natečaj za najboljšo zgodbo Zgodbe mojega kraja, ki ga od leta 2018 izvajamo v MKL (od leta 2022 pod okriljem Slovanske knjižnice), in petje ljudskih pesmi Prišla bo pomlad v organizaciji Knjižnice Bežigrad, enote MKL. Obe dejavnosti spodbujata ustvarjalnost in aktivno sodelovanje starejših ter kažeta pot razvoja storitev za starejše v prihodnosti.

Izmed enajstih temeljnih knjižničnih vlog splošnih knjižnic, ki jih je stroka identificirala v okviru Strokovnih priporočil in standardov za obdobje 2018–2028, so kar štiri usmerjene v razvoj bralne kulture in bralne pismenosti za vsako izmed identificiranih temeljnih ciljnih skupin uporabnikov (predšolski otroci, otroci, mladostniki in odrasli s poudarkom na starejših). V MKL zato neprestano utrjujemo in izboljšujemo že utečene načine promocije branja ter hkrati aktivno iščemo nove načine, kako ljudi navdušiti za branje. Ker smo prepričani, da je potrebno bralce vzgajati že od malih nog, izvajamo v naših knjižnicah obsežen program dejavnosti za otroke. V strateškem obdobju 2017–2021 smo izvedli okoli 3.000 ur pravljic za skoraj 70.000 udeležencev, 124 literarnih dogodkov za otroke in družine z okoli 10.000 udeleženci ter po 700 uganek in kvizov, kjer je sodelovalo 13.000 otrok (Povsod v mestu, 2022, str. 6). Domoznanske vsebine občasno najdejo svoj izraz tudi v bibliopedagoških dejavnosti – izpostavimo lahko predvsem ure pravljic, na katerih se občasno prebirajo oziroma pripovedujejo ljubljanske zgodbe Nika Grafenauerja, Kajetana Koviča, Janeza Bitenca, Ele Peroci itd., uganke za predšolske otroke na temo Ljubljane in spletni kviz Robinzonijada v informacijski džungli¹, ki vsako leto naslavlja tudi lokalne vsebine.

¹ Več o projektu Robinzonijada v informacijski džungli na spletnem naslovu: <https://otroci.mklj.si/robinzonijada-otroci?view=quizzes>.

Jedro domoznanske dejavnosti za otroke pa predstavljata dve stalni dejavnosti, in sicer projekt Kulturna dediščina za družine, ki je plod sodelovanja Slovanske knjižnice in mladinskih oddelkov drugih enot MKL ter Literarni sprehod po Ljubljani v izvedbi mladinskega oddelka MKL – Knjižnice Otona Župančiča.

2 Domoznanski natečaj za najboljšo zgodbo Zgodbe mojega kraja

Uspešni akciji zbiranja spominov² iz leta 2013 in 2014 sta pokazali, da igrajo starejši ljudje pomembno vlogo pri ohranjanju dediščinskega izročila, zato smo v MKL iskali primerno dejavnost, s katero bi jih spodbudili k samostojnemu zapisovanju spominov. Razmišljali smo o literarnih natečajih, saj iz prakse vemo, da tovrstne dejavnosti učinkovito pritegnejo tako uporabnike knjižnice kot tudi posameznike, ki storitev knjižnice še niso koristili, ter tako širijo prepoznavnost knjižnice.

Konec leta 2017 smo v Službi za razvoj in območnost zasnovali Domoznanski natečaj za najboljšo zgodbo – Zgodbe mojega kraja, s katerim smo nameravali vzbuditi v starejši populaciji željo po literarnem ustvarjanju in obenem vzpostaviti zanesljivo knjižnično orodje za zbiranje lokalnih zgodb. Natečaj smo namenili starejšim občanom, ki so dopolnili šestdeset let³ in so pripravljene deliti svoje spomine na mladost.

Projekt je nastal v delovnem okviru območne koordinatorke domoznanske dejavnosti MKL, zato je bil tudi obseg dejavnosti postavljen širše in je predvideval sodelovanje knjižnic osrednjeslovenske regije. V ta namen je bila tudi ustanovljena Delovna skupina za domoznanski natečaj, ki jo v letu 2022 sestavljajo štirje predstavniki MKL ter po en predstavnik Knjižnice Domžale, Knjižnice Franceta Balantiča Kamnik in Cankarjeve knjižnice Vrhnika. V delovni skupini izbirajo

vsakoletna vsebinska izhodišča natečaja, skrbijo za njegovo promocijo in opravljajo naloge ocenjevalne žirije.

Neposredno pred samim pričetkom natečaja smo izpeljali intenzivno promocijo natečaja s tiskanimi letaki in plakati ter objavami v medijih, na spletnih straneh sodelujočih knjižnic, profilih družbenih omrežij sodelujočih knjižnic ipd. Avtorji se morajo pri pisanju držati pravil in pogojev sodelovanja, ki so objavljeni v promocijskem gradivu. Določen je rok za oddajo besedil, kdo lahko sodeluje in katere vsebinske elemente morajo zgodbe vsebovati. Besedila ne smejo presegati 1.600 besed in morajo temeljiti na resničnih dogodkih z elementi lokalne zgodovine. Avtorji lahko besedilu priložijo tudi slikovno gradivo. Zgodbe v tiskani ali elektronski obliki zbiramo do določenega roka v MKL, po preteku roka jih pregleda ocenjevalna žirija in izbere deset najboljših, ki bodo nagrajene. Nagrajence javno razglasimo na zaključni prireditvi, njihove zgodbe pa objavimo na spletni strani MKL ter na portalu Kamra. Nagrade prispevajo različni partnerji in donatorji.

Pri vsakoletni izbiri teme natečaja si v delovni skupini prizadevajo izbrati izhodišča, ki bodo nagovorila in pritegnila k sodelovanju najširši možni krog potencialnih udeležencev natečaja.⁴ Teme morajo biti domoznansko naravnane in vsebinsko dovolj široko zastavljene. V petih letih, odkar poteka projekt, nam je uspelo izbrati privlačne naslove, zato je bil odziv vsako leto zelo dober.

Prvi natečaj smo organizirali leta 2018 na temo Zgodbe mojega kraja: o njegovih ljudeh, zgodovini, naravni in kulturni dediščini. Odzvalo se je kar šestinpetdeset piscev iz celotne Slovenije⁵ z raznolikimi spomini na otroštvo in mladost v povojnem času, pripovedmi o življenjskih zgodbah prednikov, pa tudi zgodbami o vaških posebnostih iz starejših časov, ki so se ohranile v krajevnem izročilu. Marsikatera zgodba se nanaša na dogajanje v krajih, v katerih avtorji že dolgo ne živijo več. Nekateri opisi izstopajo po skoraj faktografski natančnosti

² Leta 2013 je potekala akcija zbiranja spominov na prvo svetovno vojno, leta 2014 pa na drugo svetovno vojno. Zbrano gradivo smo objavili v obliki dveh digitalnih zbirk na domoznanskem portalu Kamra. Gradivo na temo prve svetovne vojne je dostopno na povezavi <https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/spomini-na-prvo-svetovno-vojno/>, gradivo na temo druge svetovne vojne pa na <https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/ljubljana-v-bodeci-zici-2987/>.

³ V prvem natečaju smo k sodelovanju povabili starejše, ki so dopolnili petinšestdeset let, naslednja leta pa smo mejno starost znižali na šestdeset let.

⁴ Na tem mestu velja opozoriti na slabši delež moških avtorjev – giblje se med petindvajset in petintrideset odstotki. Vprašati se moramo, ali bi lahko z drugačnimi temami dosegli enakomernje razmerje.

⁵ Natečaj je bil odprt od 8. februarja do 15. aprila 2018. Več o natečaju na povezavi: <https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/zgodbe-mojega-kraja-o-njegovih-ljudeh-zgodovini-naravni-in-kulturni-dediscini/>.

opisov krajev, oseb in dogodkov in bi lahko bili odličen vir za lokalno krajepisje. Nagrajence smo javno razglasili na zaključni prireditvi 24. maja 2018 v Trubarjevi hiši literature, enoti MKL, ki se je je udeležilo okoli sedemdeset udeležencev.

Uspešna izvedba prvega natečaja nas je naslednje leto spodbudila k izbiri ožje zamejene teme Spomini na praznovanja in običaje. Prejeli smo šestdeset zgodb iz celotne Slovenije.⁶ Presenetila nas je raznolikost prazničnih motivov, od klasičnih božičnih do lokalno specifičnih – praznovanje goda sv. Barbare v rudarskih revirjih, Gregorjevo v Trziču – in povsem neobičajnih – praznovanje 1. maja z velikonočnimi pirhi in potico. Zgodbe o običajih segajo tudi v sfero tradicionalnih kmečkih in obrtnih opravil, vse prispevke pa označuje značilno arhaično izrazoslovje in gostobesedni opisi s kopico podrobnosti. Nagrajence smo javno razglasili na zaključni prireditvi 29. maja 2019 v Knjižnici Otona Župančiča. Prireditve se je udeležilo okoli šestdeset udeležencev.

V prvem letu epidemije smo natečaj posvetili spominom na počitnice. Naslov Kako smo nekoč preživljali počitnice je pritegnil zanimanje devetinšestdesetih avtorjev iz vseh koncev Slovenije.⁷ V svojih besedilih so se sodelujoči spominjali smučanja na Pokljuki, plavanja v Bohinjskem jezeru, svobodnega pohajkovanja na podeželju, igre na igrišču sredi mesta ipd. Čas počitnic pa nekdaj ni bil vedno povezan z brezskrbnim sproščanjem, saj je bil to tudi čas dela na polju, paše živine, gradnje zadružnega doma v domačem kraju itd. V drugem letu epidemije smo razpisali naslov Spomini na šolske dni in prejeli štiriinpetdeset zgodb.⁸ Sodelujoči so pisali o časih, ko so bile učiteljice še tovarišice, ko so otroci v šolo hodili bosih nog in so malicali jabolka z domačega vrta, črni kruh in angleški sir »od UNRE«. V šoli se niso učili zgolj črk in števil, ampak tudi obnašanja in higijene, poti v šolo in domov pa so bile bistveno bolj zanimive kot dandanes. Med epidemijo smo oba natečaja organizirali z dvema spremembama. Rok za oddajo smo podaljšali do 1. septembra, zaključno prireditev pa smo nadomestili z

⁶ Natečaj je bil odprt od 8. februarja do 15. aprila 2019. Več o natečaju na povezavi: <https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/zgodbe-mojega-kraja-spomini-na-praznovanja-in-obicaje/>.

⁷ Natečaj je bil odprt od 8. februarja do 15. aprila 2020, zaradi izrednih razmer pa je bil podaljšan do 1. septembra 2020. Več informacij o natečaju na povezavi:

videoposnetkom razglasitve nagrajencev, ki smo ga v vnaprej določenem terminu objavili na spletni strani MKL ter na profilih družbenih omrežij knjižnice.

Letošnji, peti natečaj Zgodbe mojega kraja, poteka na temo Kako smo se nekoč zabavali. Odprt je bil 1. aprila, zaprl pa se bo 1. septembra 2022. Zaključno prireditev načrtujemo v živo po 1. oktobru, če bodo seveda zdravstvene razmere to dopuščale.

Odzivi udeležencev natečaja so bili vsa leta zelo pozitivni, zato ni presenetljivo, da je delež avtorjev, ki sodelujejo več let zapored približno tridesetodstoten. Navdušeni so nad možnostjo zbiranja osebnih pričevanj ter v velikem številu izražajo željo po več tovrstnih aktivnostih. Tudi v knjižnicah smo lahko zadovoljni z množico besedil, ki jih prejmemo vsako leto in z njimi sestavljamo ali dopolnjujemo dragocene knjižnične zbirke lokalnih zgodb.⁹ Model zbiranja zgodb iz lokalnega okolja v obliki natečaja sta do sedaj že uspešno prevzeli Knjižnica Domžale in Mariborska knjižnica, uporaben pa je za katerokoli splošno knjižnico.

3 Prišla bo pomlad

Razvoj informacijske tehnologije omogoča natančno reproduciranje in široko dostopnost posnetkov ljudskih pesmi, nam pa ni v pretirano pomoč pri soočanju z opuščanjem ljudskega petja v družabnih okvirih, v katerih se je organsko razvijalo. Izvajanje ljudskega petja v okvirih performativne kulturne produkcije je pomemben mehanizem ohranjanja te dediščine, kljub temu pa tovrstno poustvarjanje ljudske umetnosti ne premore prvotnega okvira izvedbe, to je petja kot spremljave različnih življenjskih situacij. Funkcija petja ni več v lajšanju naporene delovne rutine, spopadanju s težkimi, celo tragičnimi življenjskimi okoliščinami ali preživljanju dolgih večerov v krogu družine, prijateljev ali sosedov. Pesem je bila nekoč del ritualov in del načina življenja v posameznih življenjskih obdobjih, zato tudi »ljudski ustvarjalnosti ni cilj estetika, ampak funkcionalnost« (Terseglav, 2004, str. 6). Ne glede na to, da lahko

<https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/zgodbe-mojega-kraja-kako-smo-nekoc-prezivljali-pocitnice/>.

⁸ Natečaj je bil odprt od 1. aprila do 1. septembra 2021. Več informacij o natečaju na povezavi:

<https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/natecaj-zgodbe-mojega-kraja-spomini-na-solske-dni/>.

⁹ Zgodb, povezanih z Ljubljano, je od pet do šest na sezono.

tovrstno funkcionalistično pojmovanje ljudske pesmi ponekod še srečamo, zlasti na podeželju, se z odhajanjem starih generacij navada petja ljudskih pesmi postopno umika.

Ljudske pesmi živijo in se širijo le s petjem, torej ustno¹⁰ – zapis ali posnetek služi ohranjanju trenutne faze razvoja posamezne pesmi in ne pomeni tudi njenega razširjanja, kvečjemu dostopnost. Preživetje in nadaljnji razvoj te umetnostne prakse sta torej odvisna od odločenosti in želje lokalnih skupnosti po ohranjanju ali revitalizaciji skupnega prepevanja. Lokalne knjižnice igrajo v tem oziru pomembno vlogo, saj lahko ta prizadevanja spodbudijo in jih z dobro organizirano prireditveno dejavnostjo tudi podprejo.

Tradicijo ljudskega petja v Ljubljani težko zasledujemo, saj so meščani že od polovice 19. stoletja stremeli k izvajanju zborovske glasbe v okviru organiziranih pevskih društev. »Ljubiteljsko zborovsko petje je od takrat služilo prebujanju narodne zavesti, bilo je sredstvo za 'omiko', se pravi vzgojo najširših plasti slovenskega naroda za kulturo in o kulturi.« Preprosto ljudsko oziroma, bolje rečeno, meščansko petje je bilo pojmovano kot »zdivjano petje domačih priprostih mestjanov in seljakov« (Cigoj Krstulović, 2015, str. 24). Precejšen del območja, ki ga danes z urbanim tkivom prekriva mesto Ljubljana, pa je bilo vendarle še pred drugo svetovno vojno nepozidano in poseljeno s kmečkim prebivalstvom, ki je mesto zalagalo z živežem in obrtnimi izdelki. Petje ljudskih pesmi je v tem vaškem okolju še živelo in ga moramo danes razumeti kot polnovreden del kulturne dediščine našega mesta.

Zamisel o petju ljudskih pesmi v knjižnici se je porodila med izvajanjem projekta *Prepletimo zimo*,¹¹ ki je bil namenjen promociji starih oblik druženja ob ročnem delu in popularizaciji spominske zbirke Kristine Brenkove. Potekal je pozimi 2016–2017 v Knjižnici Bežigrad – enoti MKL, kjer smo knjižničarji in bralci na enournih srečanjih pletli in kvačkali 200 pisanih kvadratkov, iz katerih smo

nato sestavili toplo odejo. Obiskovalci so na enem od srečanj pričeli samoiniciativno peti ljudske pesmi, kar je ustvarilo prav posebno vzdušje. Dogajanje je naredilo močan vtis na knjižničarko Marijo Čeh, tako da je kasneje pričela snovati novo dejavnost, ki bi bila osredotočena na prepevanje naše pete ljudske dediščine.

Zasnova novega projekta je bila dokončana že septembra 2017, tako da je bil projekt *Prišla bo pomlad* vključen v program dela MKL za naslednje leto. Leto 2018 je bilo razglašeno za leto kulturne dediščine, zato je bila nova dejavnost z dediščinsko vsebino več kot dobrodošla. Predvidevala je organizacijo pevskih srečanj v enoti Knjižnica Bežigrad, katerih namen je bil obuditev petja slovenskih ljudskih pesmi in promocija starih, že nekoliko pozabljenih besedil. Ožji strokovni namen projekta je bil zlasti aktivacija gradiva s področja slovenskega ljudskega slovstva (UDK 398 slo) in slovenskih ljudskih pesmi ter notnega gradiva (UDK 78). Srečanja naj bi potekala enkrat mesečno v četrtek popoldne po eno uro v pomladnem (od januarja do aprila) in jesenskem (od septembra do decembra) obdobju.

V prvi polovici leta 2018 smo izvedli pet srečanj s povprečnim obiskom dvajset uporabnikov. Na prvem srečanju so udeleženci prepevali trideset pesmi, v naslednjih štirih se je število zmanjšalo na približno dvajset. Na tretjem srečanju smo v program dodali tudi uganke in ljudske pregovore, ki spremljajo vsebinsko sorodne ljudske pesmi. Repertoar pesmi delijo na enakomerno dolge sklope in omogočijo pevcem, da naredijo premor in se osvežijo. V jesenskem času smo izpeljali še tri srečanja s povprečno sedemindvajsetimi uporabniki, na osmih srečanjih v letu 2018 je tako prepevalo ljudske pesmi skupno kar sto osemdeset udeležencev. Praznično decembrsko petje je vodila zbirateljica ljudskega izročila Dušica Kunaver, ostalih sedem pa avtorica projekta, knjižničarka Marija Čeh¹².

¹⁰ Značilnost razvoja ljudskih pesmi je, da se širijo od kraja do kraja, zato so podvržene interpretativnim spremembam, ki besedila in melodije prilagajajo značaju različnih krajev. Ljudska pesem živi v spremembah oziroma variacijah (Terseglav, 1996).

¹¹ V okviru projekta so pripravili več delavnic pletenja in kvačkanja za odrasle in starejše, pa tudi za otroke in mladino, pri čemer so starejše udeležence poučevale mlajše. K sodelovanju so pritegnili tudi družine. Informacije o projektu so dostopne v: Letno poročilo MKL 2016, str. 70; Letno poročilo MKL 2017, str.

73-74 in Program dela MKL 2017. Poročila in programi MKL so dostopni na: <https://www.mklj.si/informacije-javnega-znacaja/>.

¹² Marija Čeh ima bogate pevske izkušnje: pela je v mladinskem zboru RTV, solopetja se je učila pri prof. Iboliji Kongo v glasbeni šoli Franca Šturma; tri leta je prepevala pri Perpetuum Jazzile, pri vokalni skupini Jazzy.si deset let, zdaj pa trinajst let pri skupini *Moje drage dame*. Pevska srečanja vodi z veliko vneme in navdušenjem, zaradi svojstvenih kompetenc jo pri vodenju lahko nadomešča le malokdo.

Projekt je bil izhodiščno zasnovan kot medgeneracijski dogodek, v praksi pa se je pokazalo, da je vsaj osemdeset odstotkov udeležencev upokoјencev, ki s seboj pripeljejo tudi mlajše družinske člane. V letu 2019 smo uvedli dodaten dopoldanski četrtkov termin, ki so se ga udeleževali tudi varovanci iz bližnjega varstveno delovnega centra. Število letno izvedenih srečanј je zato naraslo na sedemnajst, obisk pa na skupno tristo devet udeležencev.

Repertoar ljudskih pesmi se je v dveh letih prakse postopoma razvijal in šteje dvesto sedemnajst različnih pesmi, šestindvajset ugank in štiriinštirideset pregovorov. Promocija dejavnosti je potekala v prostorih Knjižnice Bežigrad, na spletni strani MKL in v dnevnem časopisju. Petje smo izvajali v dvorani Knjižnice Bežigrad; udeleženci so ob prihodu prejeli natisnjena besedila pesmi na dveh prepognjenih listih A4-formata, obenem pa so bila besedila tudi projicirana na platno. Pevci so sedeli na stolih ali stali in med petjem spremljali besedila pesmi na listih ali na platnu.

Odziv udeležencev je bil vseskozi zelo pozitiven, zato se je tudi večina udeležencev vračala. Vzpostavila se je sproščena komunikacija med posamezniki in skupino, na srečanјih smo se pogosto soočali z različnimi različicami pesmi in tudi melodij, ki smo jih vse tudi zapeli. Udeleženci so prihajali tudi z drugih mestnih območij, večinoma pa je šlo za Ljubljancane ali prebivalce bližnjih naselij.

V letu 2020 je projekt preстал testno obdobje in prešel v stalno dejavnost Knjižnice Bežigrad. Uspelo nam je izpeljati januarska in februarska termina,¹³ z marcem pa smo v MKL celotno prireditveno dejavnost zaradi tveganja okužbe z novim koronavirusom najprej zamrznili, nato pa jo delno prenesli v virtualno okolje. Zaradi specifik petja ljudskih pesmi srečanј nismo izvajali po spletu, realizacija v živo pa bo morala še nekoliko počakati, saj spadajo starejši v ranljivejšo skupino prebivalstva.

Knjižnica se s tovrstnimi prireditvami uveljavlja kot prostor druženja in ustvarjanja; uporabniki pridejo na dogodek, ki ga lahko soustvarjajo in pomeni svojevrstno

doživetje. Dejavnost ima tudi terapevtski potencial, saj vemo, da aktivno petje blaži posledice prekomernega stresa, ki smo mu ljudje podvrženi zaradi hitrega tempa življenja, ter blagodejno učinkuje na naše zdravje. Za vse udeležence so zelo pomembne tudi koristi, ki izhajajo iz negovanja medčloveških odnosov in aktivnega medgeneracijskega druženja. Petje ljudskih pesmi ne zahteva neoporečnega posluha, niti odlične pevske tehnike, dostopno je vsem, ki jih tovrstno druženje zanima. Marija Čeh je o tem povedala: »Zaznala sem potrebo po tovrstnem izražanju. Ljudje smo kreativna bitja, s pojavom radia pa je bila ta kreativnost nekako zatrta. Pred uvedbo traktorjev so kmetje kopali z motikami na polju. Bilo je težje, pa vendar bolj ustvarjalno! /.../ Ko nastopamo pred občinstvom, lahko pomeni petje tudi stres. V bloku se je težko pevsko izražati. Vsakemu je nerodno, saj meni, da takoj, ko odpre usta, gre za nastop. Bistvo petja ljudskih pesmi pa je v izražanju in razbremenitvi napetosti skozi vibracijo glasu. Zgodi se, da se nam pridružio novi obrazi, ki pa jim je nerodno in želijo samo poslušati. Ko ugotovijo, da ni občinstva, da vsak poje zase in za skupino, pritegnejo.«¹⁴

4 Literarni sprehod po Ljubljani

Sprehodi po Ljubljani so za staro in mlado prav posebno doživetje. V mestu z antičnimi in staroveškimi koreninami se za slehernim vogalom skrivajo zidani pomniki preteklih obdobj, ki pričajo o dolgi poti našega zgodovinskega in kulturnega razvoja. Ne preseneča torej, da se v toplih dnevih po ulicah vijejo številne kače obiskovalcev, ki napeto poslušajo razlago ljubljanskih vodnikov. Ljubljanska turistična ponudba pa poleg klasičnih vodstev ponuja tudi posebne »urbane ture, ki so v zadnjih letih prevzele vodilno vlogo v pripovedovanju mestne zgodbe in postale pravo izobraževalno orodje«. Gre za vodene sprehode za vrtnice, osnovne in srednje šole ter družine, ki »namesto, da bi nizali dejstva, raje pripovedujejo in skozi umetnost v poslušalcu puščajo odtise« (Bucik, Petrovčič, Zakrajšek, 2022, str. 3). Tovrstnih vodenj je precej, vse pomembnejše muzejske in sorodne institucije¹⁵ sodelujejo z odličnimi programi spoznavanja antične, srednjeveške, Plečnikove,

¹³ Štiri izvedbe s skupno 66 udeleženci.

¹⁴ Pogovor med avtorjem prispevka in Marijo Čeh je potekal v Ljubljani, 30. junija 2021.

¹⁵ Muzej za arhitekturo in oblikovanje, Slovenski gledališki inštitut, Muzej in galerije mesta Ljubljane, Zavod Divja misel, Mednarodni grafični likovni center, Javni zavod Ljubljanski grad, Javni zavod Krajinski park Ljubljansko barje idr.

gledališke, kiparske, pravljicne in še kakšne Ljubljane. V tej imenitni družbi se je znašla tudi MKL z bibliopedagoško dejavnostjo Literarni sprehod po Ljubljani, ki ga že devetnajsto leto vodi knjižničarka MKL v pokoju in pisateljica Ida Mlakar Črnič.

Ida Mlakar Črnič je projekt zasnovala daljnega leta 2003 s sodelavci takratne Pionirske knjižnice in partnerji iz različnih ljubljanskih kulturnih ustanov. Literarni sprehod po Ljubljani je brezplačen voden sprehod po središču Ljubljane, namenjen zaključenim skupinam starejših predšolskih otrok in osnovnošolcev prvega triletja, v zadnjih letih pa ob posebnih priložnostih popeljemo po Ljubljani tudi družine z otroki. Sprehode izvajamo po vnaprejšnji najavi v jesenskem in spomladanskem času, zahteva pa spremstvo vsaj treh odraslih oseb.

Dvourni sprehod se začne pred vhodom v MKL, enoto Knjižnica Otona Župančiča, od koder se otroci s spremljevalci ter vodnico Ido Mlakar Črnič po ogledu knjižnice in spominske sobe Otona Župančiča odpravijo v središče Ljubljane. Tukaj se na svoji poti ustavijo še na devetih postankih. Po Dalmatinovi ulici se sprehodijo mimo hiše, kjer je skoraj tri desetletja stanoval Župančič s svojo družino in si ogledajo pesnikov doprni kip na pročelju. Pot nadaljujejo proti stavbi Radiotelevizije Slovenija, kjer spregovorijo o radijskih in televizijskih oddajah za otroke, ki so nastale po literarni predlogi, nato pa vstopijo v Komenskega ulico in se ustavijo pred vilo Čira-Čara¹⁶. Danes v njej domuje Artcenter Pionirski dom, zato se pogovorijo o različnih načinih umetniškega izražanja, obudijo pa tudi spomin na literarne ustvarjalce, ki so tukaj opravljali knjižničarski poklic, saj je v preteklosti v stavbi delovala Pionirska knjižnica. Pot nadaljujejo po Resljevi cesti do Zmajskega mostu, kjer napravijo četrti postanek in občudujejo štiri krilate čuvaje ter se skušajo spomniti slikanice Kajetana Koviča Zmaj Direndaj, v kateri se most pojavlja. Naslednji postanek je že v neposredni bližini, pri spomeniku pesnika Valentina Vodnika, ki stoji pred ljubljansko tržnico. Tu je nekoč stal ljubljanski licej, sedaj pa na tem mestu branjevke in branjevci prodajajo pridelke in drugo robo. Otroci se na eni od stojnic pozanimajo, ali lahko nakupijo sladkih jagod za gumbke ... Na nasprotni strani ceste stoji ob vznožju grajskega griča Lutkovno gledališče Ljubljana. Na stolpu

nad pročeljem poslopja zagledajo Martina Krpana in njegovo kobilico, pa nanese beseda na lutkovne predstave, nastale po literarnih predlogah. V isti stavbi za vogalom odkrijejo Knjigarno Lutkovnega gledališča Ljubljana, kjer med policami pokukajo v knjižne novosti in občudujejo najnovejše knjižne ilustracije. Potek sprehoda vodi mimo ljubljanske stolnice k bližnji stavbi ljubljanske Semeniške palače, kjer otroci zagledajo znamenita velikana, ki prenašata teže stavbe na svojih plečih. Silnih junakov je tudi v otroškem leposlovju veliko: Peter Klepec, Martin Krpan in Pika Nogavička bi z lahkoto poprijeli preklado nad portalom! Tukaj otroci izvedo za znamenito Semeniško knjižnico, ki je najlepša in najbolje ohranjena baročna knjižnica v Sloveniji. Pot do osmega postanka obrobja slikoviti špalir starih ljubljanskih poslopij na Ciril-Metodovem in Mestnem trgu, sredi trga pa pozornost pritegneta Vodnjak treh kranjskih rek in častitljiva Mestna hiša, domovanje ljubljanskega magistrata. Na Mestnem trgu gruča otrok poišče vhod v Trubarjev antikvariat, kjer naredijo nov postanek. Ni priločnejšega mesta za predstavitev zgodovine knjig in knjižnic, ogled starih otroških slikanic in najstarejših knjig, ki jih hrani ta »bazar starih knjig«. Skozi »skrivni izhod« antikvariata pridejo na Ribji trg in si ogledajo eno najstarejših hiš v Ljubljani, Polževo hišo, v kateri ima svoje prostore tudi Trubarjeva hiša literature. Sledi sprehod čez Plečnikovo Tromostovje na nekdanji Marijin, današnji Prešernov trg. Na njem občudujejo pesnikov spomenik in se spomnijo Prešernove Zdravljice. Bliža se konec sprehoda, zato se skupina pomakne na Stritarjevo ulico ter obišče zadnji postanek, Trubarjevo hišo literature. Tukaj otroci med drugim izvedo tudi, kdo je bil Primož Trubar in kakšen je pomen prevajanja za razvoj slovenske književnosti. Po kratki strnitvi vtisov vodnica vsakemu udeležencu izroči nalepko s podobo zmaja Klepetaja, maskote literarnih oziroma pravljicnih sprehodov po Ljubljani, ki jo bodo lahko nalepili v svojo najljubšo knjigo, zemljevid literarnega sprehoda po Ljubljani in zgibanko s seznamom knjig, ki so v tekočem letu prejele znak kakovosti, zlato hruško.

Vodnica na vsakem od postajališč otroke s pomočjo leposlovnih in poučnih besedil seznanj s pomembnimi in zanimivimi informacijami s področja kulturne in literarne zgodovine Ljubljane, podatki o knjižnih in neknjižnih

informacij o sami stavbi in dejavnosti Artcentra na povezavi <https://www.pionirski-dom.si/prizorisca/artcenter>.

¹⁶ Hišo na Komenskega 9 so ljubkovalno poimenovali vila Čira Čara, ker naj bi spominjala na domovanje Pike Nogavičke. Več

ustvarjalcih, povezanih s posamezno lokacijo, podatki o kulturnih ustanovah in njihovem delu. Pozornost otrok vzdržuje z interaktivnim pristopom, saj jim ves čas zastavlja vprašanja ter besedne uganke, otroci pa se na poti preizkusijo tudi v branju enostavnega zemljevida in pomagajo najti pravo pot do posameznih postankov. Poudarek je torej na učenju otrok z doživljanjem oziroma neposredno izkušnjo.

Namen literarnega sprehoda je ponuditi otrokom prilagojeno predstavitev kulturne zgodovine stare Ljubljane, prepleteno s številnimi literarnimi namigi in zanimivimi bibliofilskimi podatki. Omembe mladinskih oziroma otroških knjig, ki tematizirajo Ljubljano, pospešujejo zavest o mestu kot posebnem in zanimivem kraju, kjer lahko posamezne lokacije poleg zgodovinskih priključijo tudi domišljajske podobe – podoba mesta se na ta način bolje ugnezdi v spomin otrok in postane del njihove identitete. Pomemben vidik sprehoda je tudi spoznavanje delovanja in pomena različnih kulturnih ustanov, ki so tako ali drugače povezane s knjigo.

Literarni sprehod smo v zadnjih devetih letih izvajali v spremenljivem številu izvedb. V najintenzivnejšem letu 2018 jih je bilo kar šestnajst, v najskromnejšem letu 2015 pa zgolj tri. Povprečno število vodenih oseb se giblje med devetnajst in triindvajset udeleženci, pri čemer ne upoštevamo leta 2015, ko so po ljubljanskih ulicah romale četice, ki so v povprečju štejele kar dvaintrideset oseb. Med letoma 2015 in 2017 so se na vabilo odzvali samo predšolski vzgojno-varstveni zavodi, v ostalih letih pa so se vodstev udeležile tudi ljubljanske osnovne šole.¹⁷

V času epidemije sprehodov ni bilo mogoče organizirati, uresničili pa smo zamisel Ide Mlakar Črnič o posebni slikanici, sodobnem leposlovno-poučnem vodniku »k različnim kulturnim vsebinam, povezanim z branjem, ki jih nudi center Ljubljane« (Jamnik, 2021). Na podlagi devetnajstletnih izkušenj z vodenjem literarnih sprehodov po Ljubljani je tako nastala slikanica Pravljični sprehod po Ljubljani, ki jo je napisala Ida Mlakar Črnič,

¹⁷ 2013 – 5 izvedb, 2 vrtčevski skupini in 3 osnovnošolski razredi, povprečno 21 udeležencev; 2014 – 8 izv., 4 vrt. in 4 o. š., povpr. 23 udel.; 2015 – 3 izv., 3 vrt., povpr. 32 udel.; 2016 – 6 izv., 6 vrt., povpr. 22 udel.; 2017 – 5 izv., 5 vrt., povpr. 21 udel.; 2018 – 16 izv., 8 vrt. in 8 o. š., povpr. 23 udel.; 2019 – 4 izv., 2 vrt. in 2 o. š., povpr. 19 udel.; 2020 – brez; 2021 – brez.

¹⁸ Osebnosti: jezikoslovec Jernej Kopitar, izumitelj baron Anton Codelli, pravnik in literat Fran Milčinski; poklici: perice, tiskarji in

ilustrirala pa Zarja Menart. Namenjena je še nesamostojnim bralcem, ki pri branju potrebujejo pomoč in služi kot izvrsten pripomoček za starše, knjižničarje, vzgojitelje in učitelje, ki želijo otrokom predstaviti središče Ljubljane. Vsebuje namreč zemljevid pravljirnega sprehoda po Ljubljani z izborom leposlovnih in poučnih knjig o Ljubljani, številne namige za branje, pogovor in ustvarjanje ter ilustrirane in besedne uganke.

5 Kulturna dediščina za družine

Kulturna dediščina za družine je zbirka brošur z domoznansko vsebino, ki jih pripravljamo in izdajamo v Slovanski knjižnici, Centru za domoznanstvo in specialne humanistične zbirke MKL. Namenjena je vsem mladim radovednežem, ki se radi kaj novega naučijo, pa tudi tistim odraslim, ki jim pri tem še raje pomagajo – torej učiteljem, vzgojiteljem, staršem, starim staršem itd. Zbirka obsega sedemnajst naslovov, tj. eno zgibanko in šestnajst brošur, ki predstavljajo pomembne lokalne osebnosti, značilne ljubljanske poklice in dejavnosti, Ljubljano v različnih zgodovinskih obdobjih, zanimive stavbe itd.¹⁸ Avtorji besedil smo bibliotekarji Slovenske knjižnice, ki vire in literaturo črpamo iz bogate knjižne zaloge svoje knjižnice, če se pokaže potreba, poiščemo primerno gradivo tudi drugje, v drugih enotah MKL, v mestnem arhivu, muzeju ali drugih sorodnih ustanovah ter društvih. Vseskozi se trudimo, da besedila ustrezajo ciljni skupini in medgeneracijskemu konceptu tako po obliki kot vsebini. Besedila morajo prebuditi zvedavost v otrocih, zato pri pisanju pazimo na najzanimivejše informacije, ustrezno poenostavljamo stavčno zgradbo ter se izogibamo pustemu naštevanju dejstev. Pomembne vsebinske poudarke izpostavljamo v mini kvizih, ključne besede skrivamo v križankah, mrežah in ugankah. Slikovno gradivo iščemo v zbirki knjižnice – redkeje ga pridobimo v sorodnih institucijah – za oblikovanje pa poskrbi hišna oblikovalka.

Prva publikacija v zbirki, Nove stare otroške igre, je izšla pred natanko desetimi leti. Od kasnejših naslovov se

gasilci; prostočasne dejavnosti: Pot ob žici, igranje družabnih iger; obdobja: Ljubljana v času Rimljanov, marčne revolucije in prve svetovne vojne; stavbe: Ljubljanski grad, Grad Turjak, Šentviška čitalnica; brošuri o mitoloških junakih in domoznanstvu v slovenskih splošnih knjižnicah. Brošure so dostopne v digitalni obliki na spletni strani MKL: <https://ljublanske-zgodbe.mkl.si/ljubljanske-zgodbe/izdaje/zbirka-kulturna-dediscina-za-druzine>.

razlikuje po obliki in zgradbi: zasnovana je v obliki zgibanke in vsebuje navodila za izvedbo dveh družabnih iger (Abraham 'ma sedem sinov in ciljanje gumbov), mrežo s skritimi besedami oziroma besednimi zvezami, stran z obrazcem za vpis iger, ki so se jih igrali starši in stari starši (obrazec otrok izpolni, ga odstriže in odda v knjižnici), in priporočilni seznam gradiva. Nadaljnje izdaje v zbirki Kulturna dediščina za družine so izšle kot brošure A6-formata, napisane in opremljene po podobnem vzorcu: linearno potekajoče besedilo, napisano v slogu poučne strokovne literature na raznolike lokalne tematike, dopolnjuje slikovno gradivo z občasnimi poudarki v besedilu in »Ali veš?« kvizi. Leta 2020 je pridobila zbirka z novo brošuro Otroštvo v rimski Emoni delno posodobljeno likovno podobo in osveženo vsebino. Zaradi spremenjenih pogojev dostopa med epidemijo pa smo se v knjižnici odločili, da objavimo isto vsebino tudi na spletni strani MKL. Pripravili smo elektronsko različico besedila v treh delih, ki smo jih nato objavljali v enakomernih časovnih intervalih.¹⁹ V strateškem obdobju 2022–2026 načrtujemo ustrezno rešitev za spletno umestitev zbirke Kulturna dediščina za družine v okvirih razvoja formata interaktivnih spletnih domoznanskih vsebin na spletni strani knjižnice.

Brošure so na voljo mladinskim knjižničarjem MKL za pripravo različnih dogodkov za otroke. Lahko so uporabljene kot izhodišče za organizacijo pravljicnih uric na lokalno oz. domoznansko temo. Pravljičarka izbere in pove poljubno pravljico o gasilcih, avtomobilih ali gradovih – izbere seveda vsebino, ki je skupini otrok najbližja. Ko konča pripoved, lahko vsebino pravljice razširi: z otroki se pogovori o ljubljanskih gasilcih, prometu v Ljubljani ali o Ljubljanskem gradu. Kako so gasilci gasili požare, ko še ni bilo vodnih črpalk? Kdo je pripeljal prvi avtomobil v Ljubljano? Je bil Erazem Predjamski res zaprt na Ljubljanskem gradu? V drugem delu programa otroci ustvarjajo na izbrano temo, ko zaključijo, pa jim pravljjičarka razdeli brošuro Naši gasilci, Baron Anton Codelli ali Poznaš Ljubljanski grad? za nadaljnje branje doma. Na ta način otroke postopoma uvajamo v tematiko in v njih vzbudimo zanimanje za prebiranje prejetega gradiva.

Mladinski knjižničarji se lahko odločijo tudi za organizacijo namenske domoznanske ure, na kateri se takoj osredotočijo na vsebino brošur. Organizacija takega dogodka je zahtevnejša in terja izvajalca, ki je po značaju lokalnim vsebinam izraziteje naklonjen in bo znal vsebino ustrezno predati poslušalcem ter jih tudi navdušiti. Tovrstna srečanja uspešno izvajajo v MKL – enoti Knjižnica Šiška. Na osnovi Novih starih otroških iger pripravljamo v pravljicni sobi ure igranja tradicionalnih iger, kot so ciljanje gumbov, slepe miši, gnilo jajce, petelinji boj itd. Po besedah vodje mladinskega oddelka je na delavnici »vedno super, ker se otroci, starši in knjižničarji zelo zabavamo!«. Za izvedbo dogodka je potrebna dodatna pomoč, zato na prireditvi sodelujeta kar dve mladinski knjižničarki.

Tretja možna oblika izvedbe dogodka je medgeneracijsko srečanje. Na osnovi izbranega besedila pripravijo knjižničarji dediščinsko uro za družine z otroki in starimi starši ali drugimi starejšimi sorodniki. Starejše udeležence s predstavitev izbrane teme spodbudijo, da mlajšim pripovedujejo o svojih izkušnjah. Na srečanje lahko povabijo tudi lokalnega informatorja, ki predstavi zgodovinsko dejstvo ali dogodek »iz prve roke«. To je lahko upokojeni policist, gasilec, učitelj, pisatelj ipd. Možni dodatni didaktični elementi na pripravljeno temo so branje tematskih besedil, pogovor o prebranjem/slišanjem, likovno ustvarjanje, reševanje pripravljenega kviza itd.

Zbirka je bila v praksi uporabljena v različnih enotah MKL, za ilustracijo bo zadoščalo nekaj primerov: krajevni enoti moščanskega dela MKL, Knjižnici Zalog in Zadvor, sta v okviru Dnevov evropske kulturne dediščine 2012 na podlagi brošure Naši gasilci (izd. 2012) pripravili predstavitev delovanja gasilcev nekoč in danes za skupine šolskih otrok in vrtcev, leto kasneje pa so v Zalogu organizirali še tri dogodke z lokalnimi gasilci za vrtčevske skupine; leta 2016 je Slovanska knjižnica pripravila brošuro 60. obletnica Pohodov ob žici in jo v sodelovanju z društvom Zeleni prstan delila osnovnošolcem, ki so se udeležili pohoda; z brošuro Blaž Potočnik in šentviška čitalnica (izd. 2016) je knjižnica sodelovala pri večjem kulturnem dogodku v Šentvidu pri

¹⁹ Brošura je v treh poglavjih dosegljiva na spletnih naslovih: https://issuu.com/knjiznica ljubljana/docs/1_del_kdzd_zad, https://issuu.com/knjiznica ljubljana/docs/2_del_kdzd_popr,

https://issuu.com/knjiznica ljubljana/docs/3_del_kdzd.

Ljubljani, ki ga je organizirala tamkajšnja lokalna skupnost ob 150. obletnici tamkajšnje čitalnice.

V letošnji jeseni bo Slovanska knjižnica izdala novo brošuro na temo poklica policista. Publikacija bo obravnavala razvoj organov pregona na slovenskih tleh in bo prinašala slikovno gradivo iz arhiva Muzeja slovenske policije v Ljubljani. V knjižnici se tudi že dogovarjamo s Policijsko postajo vodnikov službenih psov za sodelovanje pri posebni prireditvi za otroke.

Cilji projekta Kulturna dediščina za družine so dediščinsko opismenjevanje otrok in mladine, krepitev medgeneracijskega povezovanja ter dvig splošne in bralne kulture pri naših najmlajših članih družbe. Medgeneracijski značaj projekta temelji na zavedanju, da se občutljivost za kulturno in naravno dediščino kot družbeno kategorijo razvija v času otrokovega odraščanja, ko otroci prevzemajo skrbnikova stališča in vrednote.

6 Zaključek

MKL deluje kot družbeno odgovorna institucija, ki oblikuje svoje storitve tako, da pomembno vplivajo na bolj kakovostno življenje prebivalcev lokalnega okolja; je informacijska točka za posredovanje informacij iz lokalne skupnosti in zanjo ter osrednji dejavnik v lokalnem okolju pri ozaveščanju prebivalcev o pomenu (zlasti lokalne) kulturne, naravne in tehnične dediščine ter s svojim delovanjem krepi razvoj lokalne skupnosti, predvsem na področju medgeneracijskega in medkulturnega dialoga (Povsod v mestu, 2016, str. 39).

Domoznanstvo je prisotno v vseh pomembnejših segmentih dela MKL – tako v zagotavljanju dostopa do knjižničnega gradiva in z njim povezanih informacij kakor tudi v bibliopedagoški in prireditveni dejavnosti. V vsaki

knjižnici v mreži MKL samodejno zaznavamo in se odzivamo na potrebe ožjega lokalnega okolja in svoje delovanje prilagajamo svoji specifični lokalni stvarnosti. Strokovni sodelavci se v vseh enotah MKL soočamo z lokalnimi temami, problematikami in pojavi ter se nanje ustrezno odzivamo. To se najizraziteje kaže v prireditveni dejavnosti za odrasle, v okviru katere posamezne knjižnice organiziramo predavanja o lokalnih spomenikih, zgodovinskih dogodkih ali znamenitih osebnosti. Nekoliko manj pa se lokalne vsebine izražajo v prireditvah in drugih dejavnosti za otroke in mladino.

Ena od nalog splošne knjižnice je ustvarjati pogoje za sožitje med generacijami in prenašanje izročila kulturne dediščine na mlajše generacije. Glede na to, da je prenos spominov in navad lahko zelo intimen proces, ki se udejanja predvsem v domačem okolju, se moramo v knjižnicah predvsem usmeriti v pozitivno afirmacijo spominov kot nosilcev informacij o lokalni preteklosti in običajev kot načinov za razširjanje kulturnih vrednot. Zbiranje in posredovanje spominov in lokalnih zgodb najbolj zanesljivo odvrča mišljenje, da so osebne izkušnje in zgodbe posameznika brez prave vrednosti in nezaželeni. Šele ko bo vrednost še tako osnovnih in na videz nezanimivih osebnih pripovedi pravilno ovrednotena, lahko upamo na uspešen medgeneracijski prenos.

Ključnega pomena pri oblikovanju domoznanskih dejavnosti za ciljni skupini otrok in starejših je upoštevanje potrebe starejših po prenašanju nakopičenega znanja na mlajše generacije in spodbujanje otrokovega razumevanja svojega prostora bivanja ter vzbujanje občutljivosti za dogajanja v naravnem in družbenem okolju. Cilj vseh teh dejavnosti je rast lokalne zavednosti občanov in utrjevanje skupnosti, v kateri živimo in delujemo.

Viri in literatura

- Bojc, S. (2011). Literarni sprehod po Ljubljani. Delo, Panorama. Pridobljeno 1. 6. 2022 s spletne strani: <https://old.delo.si/druzba/panorama/literarni-sprehod-po-ljubljani.html>.
- Bucik, N., Petrovčič, A., Zakrajšek, L. (2022). Kam me nese? Prav me nese. Pridobljeno 3. 5. 2000 s spletne strani: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-JMGDNW7G>.
- Cigoj Krstulović, N. (2015). Zgodovina, spomin, dediščina. Ljubljanska Glasbena matica do druge svetovne vojne. Ljubljana: Založba ZRC.
- Jamnik, T. (2021). Z Ido na pravljичnem sprehodu po Ljubljani. V I. Mlakar Črnič, Pravljični sprehod po Ljubljani (str. 2). Ljubljana: Mestna knjižnica.
- Mlakar Črnič, I. (2021). Pravljični sprehod po Ljubljani. Ljubljana: Mestna knjižnica.
- Mlakar Črnič, I. (2022). O slikanici Zmaj Klepetaj na pravljичnem sprehodu po Ljubljani. Neobjavljeno gradivo.
- Povsod v mestu. Strateški načrt Mestne knjižnice Ljubljana za obdobje 2017–2021. (2016). Ljubljana: Mestna knjižnica. Pridobljeno 1. 6. 2022 s spletne strani: <https://www.mklj.si/informacije-javnega-znacaja/>.
- Povsod v mestu. Strateški načrt Mestne knjižnice Ljubljana za obdobje 2022–2026. (2022). Ljubljana: Mestna knjižnica. Pridobljeno 1. 6. 2022 s spletne strani: <https://www.mklj.si/informacije-javnega-znacaja/>.
- Pravljičarska dejavnost v Mestni knjižnici Ljubljana. (2015). Ljubljana: Mestna knjižnica. Pridobljeno 1. 6. 2022 s spletne strani: <https://www.mklj.si/informacije-javnega-znacaja/>.
- Resman, S. (2008). Knjižnica in uporabniki v tretjem življenjskem obdobju. *Kakovostna starost*, 11(4), 80–82.
- Resman, S. (2016). Smernice za oblikovanje storitev za starejše. Ljubljana: Mestna knjižnica. Pridobljeno 1. 6. 2022 s spletne strani: <https://www.mklj.si/informacije-javnega-znacaja/>.
- Terseglav, M. (2004). Slovenske ljudske pesmi. Ljubljana: Karantanija.
- Žitko, E. (2022). Brez samohodk na pravljичni sprehod po Ljubljani. Pridobljeno 1. 6. 2022 s spletne strani: <https://www.bukla.si/revija-bukla/brez-samohodk-na-pravljični-sprehod-po-ljubljani.html>.

PREDSTAVITVE AVTORJEV

DOC. DR. BOJAN CVELFAR (1969, Celje) je leta 1995 zaključil študij zgodovine in sociologije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Istega leta se je zaposlil kot arhivist v Zgodovinskem arhivu Celje, v katerem je med leti 2001 in 2011 opravljal funkcijo direktorja. Na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani je leta 2005 zaključil podiplomski študij in pridobil naziv magister znanosti, leta 2015 pa na isti fakulteti uspešno zagovarjal doktorsko disertacijo in pridobil še naziv doktor zgodovinskih znanosti. Med letoma 2011 in 2013 je opravljal naloge direktorja Zgodovinskega arhiva Ljubljana, od spomladi 2013 pa je direktor Arhiva Republike Slovenije. Leta 2016 je pridobil naziv arhivski svetnik. Od leta 2017 je tudi docent na Oddelku za arhivistiko in dokumentologijo na Alma Mater Europaea – Evropskem centru Maribor. Je avtor številnih znanstvenih in strokovnih člankov s področja varstva arhivskega gradiva in zgodovinopisja. Deluje v več strokovnih skupinah in komisijah. Je predsednik sveta direktorjev slovenskih javnih arhivov, predsednik komisije za podelitve strokovnih nazivov na področju varstva arhivskega gradiva, predsednik Odbora za arhive po prilogi D Sporazuma o nasledstvu, član komisije za strokovne izpite za področje arhivistike ... Prav tako je tudi član uredniških odborov uglednih strokovnih revij *Zgodovina za vse* (Slovenija), *Moderna arhivistika* (Slovenija), *Makedonski arhivist* (Severna Makedonija), *Arhivski Vjesnik* (Hrvaška) in *Zapisi* (Srbija).

DR. VLASTA STAVBAR je doktorica zgodovinskih znanosti, bibliotekarska višja svetnica in vodja Enote za domoznanstvo in posebne zbirke Univerzitetne knjižnice Maribor. Je skrbnica Rokopisne zbirke, Zbirke raritet in stare periodike ter Maistrove knjižnice, ki ima status kulturnega spomenika državnega pomena. Kot redaktorica Digitalnega repozitorija UKM je zadolžena za upravljanje s kulturno dediščino. Raziskovalno se je usmerila v proučevanje slovenske politične in kulturne zgodovine, v zadnjem obdobju habsburške monarhije, biografiko ter uredniško delo. Imenovana je bila v naziv znanstvena sodelavka. Je avtorica znanstvenih in strokovnih člankov s področja slovenske zgodovine in bibliotekarstva, razstavnih katalogov in treh znanstvenih monografij. Njena bibliografija obsega več kot 360 enot. Od leta 2005 je glavna in odgovorna urednica Časopisa za zgodovino in narodopisje. V letih 2005–2009 je bila po pooblastilu ravnateljica Univerzitetne knjižnice Maribor. Prejela je Čopovo diplomu (2007), nagrado Univerze v Mariboru za strokovno delo (2020), priznanje Janeza Karlina s plaketo ZKD Maribor za opus raziskav in popularizacijo kulturne zgodovine Maribora ter nagrado Kalanovega sklada za leto 2021.

DIJANA MUŠKARDIN, profesorica hrvaškega jezika in zgodovine, je rojena leta 1978 v Pulju. Kot profesorica svetovalka na Osnovni šoli Mate Blažine v Labinu (Istra, Hrvaška) poučuje zgodovino. Kot zunanja sodelavka poučuje metodiko poučevanja zgodovine na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze Jurja Dobrile v Pulju. Je doktorandka doktorskega študija programa „Jadran – povezava med celinami“ Univerze v Zadru. Objavila je več znanstvenih člankov in je avtorica metodoloških priročnikov za učitelje gimnazijskih programov ter učbenika za zgodovino za 3. letnik gimnazije. Od leta 2016 je predsednica delovne skupine za implementacijo projekta pouka domoznanstva v Istrski županiji – Regione Istriana. Z delovno skupino je objavila domoznanski priročnik *ISTRAživanje – Istrski raziskovalni itinerarij / ISTRIAndo – itinerari di ricerca istriani* (2017). Interesno področje delovanja je zgodovina šolstva v Istri in implementacija domoznanskih vsebin v izobraževanju.

KARMEN KREŽE je po izobrazbi prof. zgodovine in univ. dipl. bibliotekarka, imenovana v naziv bibliotekarska specialistka. V Medobčinski splošni knjižnici Žalec, kjer je vodja domoznanskega oddelka, katalogizatorica, informatorka ter organizatorica in voditeljica prireditev, je zaposlena 16 let. V sklopu domoznanskega oddelka pripravlja razne razstave po vseh enotah knjižnične mreže, vnaša vsebine na portala Kamra in Obrazi slovenskih pokrajin. Vsa ta leta se je izobraževala, izvajala

bibliopedagoške ure, predstavitve domoznanskega oddelka (v knjižnici in po osnovnih šolah v Spodnji Savinjski dolini), se (tudi kot referentka) udeleževala strokovnih posvetovanj, predvsem pa veliko pozornosti namenjala promociji domoznanstva v Spodnji Savinjski dolini, kjer predstavlja zgodovino Spodnje Savinjske doline skozi knjižnično gradivo, ki ga hrani Medobčinska splošna knjižnica Žalec.

METKA PLANKO se je rodila leta 1989 v Celju, kjer je končala ekonomsko gimnazijo. Izobraževanje je nadaljevala na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, kjer je leta 2016 zaključila študij 2. bolonjske stopnje. Nekaj časa je bila zaposlena v šolski knjižnici na Srednji zdravstveni in kozmetični šoli Celje ter v Osrednji knjižnici Celje. V okviru bibliotekarskega izpita se je posvečala tematiki bralnih navad in strategij iskanja informacij generacije Z. Na podlagi opravljene raziskave je nastal tudi članek z naslovom Generacija Z in bralne navade, ki je bil objavljen v reviji Knjižnica (leta 2021). Od leta 2020 je zaposlena v šolski knjižnici na Osnovni šoli Primoža Trubarja Laško. V tem času je svoje znanje nadgradila še s pedagoško-andragoškim izpiti v vzgoji in izobraževanju. V sklopu strokovnega izpita se je posvečala tematiki medpredmetnega povezovanja s šolsko knjižnico – primer formativnega spremljanja. Udeležila se je tudi seminarja Lutka v vzgoji in izobraževanju ter s svojo lutkarsko skupino nastopala v Celjski kulturnici. Poleg vodenja šolske knjižnice je odgovorna za izpeljavo nekaterih šolskih proslav, je mentorica bralne značke in knjižničarskega krožka ter vodja strokovnega aktiva.

DR. ALENKA HREN MEDVED se je rodila leta 1987 v Celju. Po maturi na Gimnaziji Celje - Center se je vpisala na enopredmetni študij zgodovine na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, kjer je leta 2011 diplomirala. Doktorirala je leta 2020 na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani na temo Modernizacija Laškega v dolgem 19. stoletju pri mentorju dr. Roku Stergarju in somentorju dr. Andreju Studnu. Je avtorica prispevkov s področja domoznanstva in zgodovine vsakdanjega življenja, socialne in mikrozdgodovine, med drugim tudi znanstvene monografije Premog, železnica, terme in pivo. Od leta 2014 je zaposlena v Osrednji knjižnici Celje, kjer vodi domoznanski oddelk. V sklopu dela na tem oddelku je pripravila številne razstave, publikacije in dogodke s področja domoznanstva Celja, pri čemer velja še posebej omeniti razstavo in simpozij Johann Gabriel Seidl, monografijo Stare razglednice Celja in razstavo Industrijsko Celje.

BLAŽ VOZELJ, mag. prof. specialne in rehabilitacijske pedagogike, je mobilni učitelj dodatne strokovne pomoči na Osnovni šoli dr. Slavka Gruma Zagorje ob Savi. Ima naziv učitelj mentor. Je avtor otroške slikanice Miklavž že ve (izdane pri založbi Ognjišče), prilagojene bralcem z disleksijo. Piše strokovne članke za različne konference in revije ter se udeležuje dodatnih izobraževanj doma in v tujini. Je član izvršnega odbora pri društvu Sožitje Zagorje ob Savi, kjer opravlja delo koordinatorja programov vseživljenjskega učenja oseb z motnjami v duševnem razvoju. Sodeluje tudi z Društvom katoliških pedagogov. Udejstvuje se kot aktivni pisatelj in režiser božičnih in velikonočnih gledaliških predstav ter pobudnik in organizator kulturnih aktivnosti v lokalnem okolju.

MAG. MOJCA LAZAR DOBERLET je diplomirala in magistrirala na ljubljanski Filozofski fakulteti. Že več kot trideset let je zaposlena kot učiteljica, od tega je bila deset let ravnateljica. Kot jezikoslovka se rada besedno izraža, kot zgodovinarica pa se zanima za vpliv posameznih preteklih dogodkov na jezik ali aktualne svetovne (politične) razmere. Aktivno se udeležuje strokovnih srečanj in konferenc s svojega strokovnega področja. Šolo, v kateri je zaposlena, pogosto predstavlja v lokalnih medijih. Podpira medpredmetno, medinstitucionalno in medgeneracijsko sodelovanje. Je aktivna članica domoljubnega društva in navdušena popotnica.

PETRA HLAČA je magistrica bibliotekarstva. Diplomirala je leta 2009 na Filozofski fakulteti v Ljubljani, na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo z diplomsko nalogo na temo komuniciranja in podajanja informacij uporabnikom splošnih knjižnic. Magistrirala je leta 2012 prav tako na Filozofski fakulteti v Ljubljani. V magistrski nalogi se je posvetila nabavni politiki splošnih knjižnic, kjer je raziskovala nabavno politiko v primorskih splošnih knjižnicah. Po diplomi je bila eno leto zaposlena v šolski knjižnici Osnovne šole Dragomirja Benčiča Brkina v Hrpeljah, kjer se je seznanila z delom z otroki. Od leta 2014 je zaposlena na mladinskem oddelku Kosovelove knjižnice Sežana. Prizadeva si, da bi približala knjižnico mladim vseh starostnih skupin do te mere, da bi knjižnica za njih ne predstavljala le ustanove, kjer se izposojajo knjige, ki jih morajo prebrati, ampak tudi informacijsko, izobraževalno in obenem sprostitveno okolje. Pri svojem delu prepleta mladinske vsebine z domoznansko dejavnostjo, za katero želi navdušiti tudi mlade.

TATJANA MAVRIČ je profesorica zgodovine in sociologije kulture, rojena leta 1964 v Postojni. Po končanem študiju na Filozofski fakulteti v Ljubljani ja kratek čas poučevala v srednji šoli. Od leta 1991 je zaposlena v knjižničarstvu, dolga leta v Knjižnici Šiška, nato kratek čas v Mestni knjižnici Ljubljana in sedaj dolga leta v Knjižnici Medvode. Vsa leta se ukvarja z domoznanstvom in pripovedovanjem pravljic. S prekinitvami katalogizira domoznanske članke, monografije in neknjižno gradivo. Eno desetletje je v Knjižnici Medvode vodila nabavo monografskega gradiva. Od leta 2016 pripravlja domoznanske večere. Prispevala je zgodbe za Kamro, objavlja na Dobreknjige.si. Leta 2006 je uredila zbornik ob petdesetletnici Knjižnice Šiška z naslovom Pod Šmarno goro imamo šest knjižnic. Raziskala je zgodovino Knjižnice Šiška ter objavila članek prvih sto let knjižnice v Šiški 1878 – 1978 in še nekaj prispevkov z domoznansko tematiko.

MAJA KENDA je mladinska knjižničarka, zaposlena v Mestni knjižnici Kranj. Izvaja bibliopedagoške vsebine, delavnice, soustvarja in izvaja projekt Družinsko branje in je soavtorica literarnih kvizov Modrega psa. Zanimajo jo različna področja mladinskega knjižničarstva, predvsem področje bralne kulture, promocije branja in razvoja pismenosti s posebnim poudarkom na družinski pismenosti. Soustvarja portal Modri pes in je članica IO Sekcije za mladinsko knjižničarstvo pri ZBDS.

PETRA PUHAR je po izobrazbi diplomirana organizatorica dela z več kot tridesetletnimi izkušnjami vodenja različnih kreativnih delovnih skupin v gospodarstvu in zasebnem podjetništvu ter samoiniciativni produkciji in organizaciji kulturnih in umetniških projektov v Kranju. Od leta 2011 je zaposlena v Mestni knjižnici Kranj, kjer je pred selitvijo na novo lokacijo sodelovala pri zasnovi projekta promocije, prireditvev in odnosov z javnostjo za modernizirano knjižnico. V času delovanja v Mestni knjižnici Kranj se je preizkusila v opravljanju širokega spektra nalog, kot so vodenje oddelka za prireditve in promocijo, delo bibliotekarja – informatorja, domoznanske aktivnosti, inovativni projekti za spodbujanje branja, domoznanske razstave in moderiranje pogovornih večerov. Poklicno življenje se ji ves čas prepleta z njeno predanostjo ustvarjanju in napredku v kulturi v rodnem mestu. Za številne prispevke k razvoju kulturne oživitve Kranja je leta 2009 prejela veliko plaketo Mestne občine Kranj in leta 2020 plaketo Fotografske zveze Slovenije za prispevek k promociji izumitelja Janeza Puharja.

JANA ZENI BEŠTER je po izobrazbi profesorica slovenskega jezika in književnosti, več kot dvajset let zaposlena v Mestni knjižnici Kranj, nazadnje kot koordinatorica izvajanja posebnih nalog osrednje območne knjižnice, regijska urednica portala Kamra in biografskega leksikona Obrazi slovenskih pokrajin. Še posebej jo zanima raziskovanje lokalnega okolja, v katerem deluje Mestna knjižnica Kranj. Veliko se ukvarja tudi z domoznanskimi projekti, ki se izvajajo na Gorenjskem, in s spodbujanjem dobrega branja za različne skupine obiskovalcev knjižnice.

ANJA REBOLJ, dr. phil., Nemčija, je zaposlena v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto kot bibliotekarka, koordinatorica območne dejavnosti za Dolenjsko območje. Je regijska urednica spletnega portala Kamra, sodeluje pri domoznanskih in razvojnih projektih ter prireditveni dejavnosti knjižnice.

DARJA PEPERKO GOLOB, profesorica slovenskega in ruskega jezika, bibliotekarska specialistka, je od leta 1996 zaposlena v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto. Kot vodja Domoznanskega oddelka in Posebnih zbirk Boga Komelja se ukvarja s pridobivanjem, urejanjem, hranjenjem, uporabo in promocijo domoznanskih in posebnih zbirk, prav tako pa s številnimi projekti sodeluje v lokalnem okolju in širše. Posebno pozornost namenja razstavnim, publicističnim, uredniškim, bibliopedagoškimi in raziskovalnim dejavnostim ter varovanju in zaščiti domoznanskega gradiva in kulturne dediščine. Je članica delovne skupine domoznanstvenikov OOK in Izvršnega odbora Sekcije za domoznanstvo in kulturno dediščino pri ZBDS. Leta 2009 je za svoje delo na področju posebnih knjižničnih zbirk prejela Čopovo diplomu.

ANJA FRKOVIĆ TRŠAN je od decembra 2010 zaposlena v Mestni knjižnici Ljubljana na delovnem mestu območne koordinatorke domoznanske dejavnosti. Vsa ta leta deluje kot regijska urednica portala Kamra za Osrednjeslovensko območje. V Mestni knjižnici Ljubljana od leta 2018 vodi delovno skupino za storitve za starejše ter od leta 2017 delovno skupino za domoznanski natečaj Zgodbe mojega kraja. Sodeluje v delovni skupini domoznanstvenikov OOK, od leta 2011 pa tudi v delovnih telesih Društva bibliotekarjev Ljubljana.

TOMAŽ MIŠKO, po izobrazbi diplomirani univerzitetni umetnostni zgodovinar, je v Mestni knjižnici Ljubljana zaposlen od leta 2008. Sedem let je vodil knjižnico Vodice, kjer je poleg redne dejavnosti opravljal tudi domoznanske naloge. Septembra 2017 je prevzel vodenje Slovanske knjižnice, Centra za domoznanstvo in specialne humanistične zbirke pri Mestni knjižnici Ljubljana. Je član IO Sekcije za domoznanstvo in kulturno dediščino pri ZBDS in Nacionalnega odbora za UNESCO Spomin sveta.

GOROPEVŠKOVE NAGRADE

GOROPEVŠKOVE NAGRADE

so nagrade za izjemne uspehe na področju domoznanstva in kulturne dediščine, ki so širšega družbenega pomena in prispevajo k napredku domoznanske dejavnosti v knjižnicah.

GOROPEVŠKOVO PRIZNANJE

se podeli članom Sekcije za domoznansko in kulturno dediščino pri Zvezi bibliotekarskih društev Slovenije, ki so s svojim strokovnim odnosom in delom pomembno prispevali k razvoju domoznanske dejavnosti (v lokalnem okolju oziroma širše na regionalnem območju, v državi in mednarodnem okolju) ter h krepitvi ugleda domoznanske dejavnosti.

GOROPEVŠKOVA LISTINA

se podeli partnerjem, podpornikom, sponzorjem in donatorjem, ki s svojim delom spodbujajo in podpirajo delovanje Sekcije pri Zvezi bibliotekarskih društev Slovenije. Prejemniki listine so lahko posamezniki in ustanove.

PREJEMNIK GOROPEVŠKOVEGA PRIZNANJA ZA LETO 2022 JE

SILVO GRMOVŠEK

Silvo Grmovšek, bibliotekar specialist, je domoznanski dejavnosti zavezan več kot dve desetletji. Po opravljeni diplomii iz filozofije in sociologije kulture na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani leta 1981 je vrsto let deloval kot urednik internih glasil velenjskih podjetij, Rudarskega šolskega centra Velenje in Elektrokovinarske opreme Velenje. Bil je tudi novinar pri časopisu Delo in nato uradnik na Uradu za negospodarske dejavnosti Mestne občine Velenje.

V Knjižnici Velenje se je zaposlil leta 1997, kjer je kasneje postal vodja domoznanskega oddelka, v okviru katerega je vzpostavil in oblikoval domoznansko zbirko. Z uspešnim in inovativnim delom je razvijal in obogatil domoznanski oddelek, ki je danes prepoznan v lokalnem in širšem okolju. S prenosom svojih znanj in izkušenj je odličan mentor mlajšim strokovnim sodelavcem.

Na podlagi svojih dolgoletnih izkušenj s promocijo zgodovine in kulture lokalne skupnosti/domoznanstva je dosegel, da so leta 2016 po daljši prekinitvi obudili tradicijo izhajanja knjižne zbirke Šaleški razgledi (1988–2012), humanistično-družboslovne knjižne zbirke, ki obravnava raznolike družbeno-zgodovinske fenomene Šaleške doline. Silvo Grmovšek sodeluje tudi kot urednik in pisec domoznanskih besedil ter je član uredništva spletne izdaje Šaleškega biografskega leksikona. Je avtor številnih poljudnih in strokovnih prispevkov ter knjižnih ocen predvsem s področja domoznanstva, ki so bili objavljeni v zbornikih Dvignjeni zastor, Perspektiva sove, Knjižnice na Šaleškem in Zgodbe Velenja ter v časopisu Naš čas; pripravil je številne knjižnične razstave, s katerimi je populariziral lokalno zgodovino in delo lokalnih avtorjev.

Osebna bibliografija razkriva prizadevanja na področju popularizacije raziskovalnega dela mladih. Bil je član programskega sveta gibanja Mladi raziskovalci za razvoj Šaleške doline in član uredniškega odbora zbornika Zlati oreh, ki je izšel leta 2008 ob 25-letnici gibanja, v okviru knjižničnih prireditev je skrbel za promocijo raziskovanja mladih na področju družboslovja in humanistike.

Silvo Grmovšek je zaslužen predvsem za koncept in nadgradnjo strukture izvirne digitalne zbirke – Digidom, ki jo je knjižnica vzpostavila leta 2006 ob podpori Ministrstva za kulturo Republike Slovenije, sofinancerjev in partnerjev. S projektom digitalizacije filmskega in video gradiva je Knjižnica Velenje pridobila pomembne digitalne video zapise, dve leti pozneje pa je na tak način v svojo zbirko uvrstila tudi celovit pregled domače glasbene ustvarjalnosti. Z digitalizacijo razglednic, fotografij, tiskovin in različnih publikacij, posebej velja izpostaviti digitalizacijo osrednjega velenjskega časopisa Naš Čas, je nastala dragocena digitalna domoznanska zbirka, ki je bila uporabnikom in širši javnosti predstavljena leta 2012.

Za prispevek k razvoju in prepoznavnosti domoznanstva, ki se izkazuje z njegovim uspešnim delom na področju vodenja in razvoja domoznanske dejavnosti, publiciranjem ter z drugimi oblikami promocije v lokalnem in širšem okolju ter za njegov prispevek h krepitvi ugleda domoznancev v strokovni in širši javnosti Silvu Grmovšku Komisija za Goropevškove nagrade podeljuje Goropevškovo priznanje za leto 2022.

PREJEMNIK GOROPEVŠKOVE LISTINE ZA LETO 2022 JE

VILI REZMAN

Vili Rezman, nekdanji srednješolski profesor, poslanec in župan Ruš, je spiritus agens domoznanske dejavnosti v Rušah. Kot neutrudni raziskovalec lokalne zgodovine, kulture in pomembnih posameznikov je znatno prispeval k poznavanju ruške preteklosti, k njeni prepoznavnosti in promociji ter tako Ruše in Rušam bližnje kraje umestil v raziskovalno sfero slovenske zgodovine. Z ustanovitvijo društva Lira in z vzpostavitvijo Lirine založbe je položil temelje raziskovanju ruške zgodovine, kulture in kulturne dediščine, strokovnemu in znanstvenemu publiciranju v kraju ter promociji in širši prepoznavnosti lokalnega okolja. Ruše z okolico so zaradi njegove prizadevnosti, raziskovalne strasti in ljubezni do kraja, ki mu ostaja zvest vse od rojstva, dobile pomembno mesto v slovenski zgodovini. S številnimi monografijami, ki jih je bodisi napisal sam bodisi v soavtorstvu, je osvetlil številne, za kraj neizmerno pomembne zgodovinske, umetnostnozgodovinske in kulturne tematike. Ob tem velja poudariti, da mu je uspelo k raziskovanju ruške preteklosti in kulturne dediščine pritegniti mnoge mlade znanstvenike in raziskovalce, s čimer jim je ponudil možnost uveljavitve tudi na tem področju.

Kot velik bibliofil je Vili Rezman raziskal, popisal in tudi uredil številne župnijske knjižnice. Med njimi sta na primer župnijska knjižnica ruške župnije in Mundova knjižnica kamniške župnije. Rezmanovo delo je prav tako pomembno in opazno pri organizaciji strokovnih posvetov ter srečanj s predstavitvami knjig, izdanih v Lirini založbi. Bil je glavni pobudnik domoznanskega strokovnega Glazerjevega posveta.

Vešč povezovanja in sodelovanja je Vili Rezman vzpostavil vez s številnimi kulturnimi, izobraževalnimi in raziskovalnimi ustanovami. Med njimi je Mariborska knjižnica, že vrsto let stalna partnerica pri organizaciji že omenjenega vsakoletnega domoznanskega Glazerjevega posveta, ki pomembno prispeva k spoznavanju in poznavanju lokalne preteklosti. Zborniki referatov, ki so obvezni del vsakokratnega srečanja, slednje še bolj utrjujejo. Z neutrudnim navezovanjem stikov zlasti s posameznimi župnijami na ruškem območju je uspel raziskati, popisati in nemalokrat urediti številne župnijske knjižnice ter na ta način njihove bogate knjižne fonde rešiti pred uničenjem in pozabo.

S svojim vseživljenjskim delovanjem, ki je preraslo v življenjsko poslanstvo, je Vili Rezman korenito prispeval k razvoju in uveljavljanju domoznanstva ter ohranjanju kulturne dediščine Ruš in Ruškega.

Za prispevek k razvoju in uveljavljanju domoznanstva, ki ga uresničuje v dolgoletnem partnerstvu s knjižnicami in drugimi kulturnimi ustanovami, Viliju Rezmanu Komisija za Goropevškove nagrade podeljuje Goropevškovo listino za leto 2022.

SPONZORJI

Zlata sponzorja

30^{let} mikrografija

P DOBA[®]
TISKAMO OD LETA 1994

Srebrni sponzorji

Bronasti sponzorji

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO

